

Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Непша Олексій Іванович

УДК 351:004.8:343.35:347.97/.99(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**МЕХАНІЗМ ВПРОВАДЖЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ
В АНТИКОРУПЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник :
Ємельянов Володимир Михайлович,
доктор наук з державного управління,
професор, заслужений діяч науки і
техніки України

МИКОЛАЇВ – 2026

АНОТАЦІЯ

Ненша О. І. Механізм впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування». – Чорноморський національний університет імені Петра Могили. Миколаїв. Україна. 2026.

Наукова робота в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» є одним із перших комплексних досліджень теоретико-прикладних засад імплементації штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в судовій владі як інноваційного корупційного запобіжника, його переваг і ризиків, що уможливило розроблення відповідного механізму провадження цієї цифрової технології в судову систему та вироблення науково-практичних рекомендацій органам публічної влади щодо її використання на організаційному, предметно-процедурному та кадровому напрямках із урахуванням міжнародних практик.

Науковий характер отриманих результатів, які виносяться на захист, та їхня наукова новизна обґрунтовані тим, що:

вперше: науково обґрунтовано доцільність імплементації технології штучного інтелекту в національну судову систему України як інноваційного антикорупційного інструмента в умовах реформування судової влади з акцентом на організаційному, предметно-процедурному та кадровому напрямках такого впровадження, що передбачає: усунення корупціогенних ризиків у процедурах автоматизованого розподілу судових справ під час оцінювання суддівського навантаження через визначення прогнозного коефіцієнта складності справи та її орієнтовної ваги, в ході вирішення правового спору й генерування судового рішення та при проведенні

спеціальної перевірки в процесі добору кандидатів на посаду судді;

удосконалено:

– теоретико-прикладний підхід до реалізації предметно-процедурного напряму імплементації штучного інтелекту в судову владу як антикорупційного інструмента, в основу якого покладено симбіоз моделей «асистивна технологія» і «цифровий суддя», шляхом нормативного запровадження комплексу положень, що врегульовують вибір суб'єкта, який надає судовий сервіс, категоризацію справ, допустимих до провадження штучного інтелекту, згоду учасників спору на його залучення, розмежування відповідальності за ухвалені рішення, обов'язок штучного інтелекту відмовитися від розгляду справи за відсутності попередньо сформованої судової практики та перегляд згенерованих рішень лише за нововиявленими і виключними обставинами;

– механізм впровадження штучного інтелекту в процедури кадрового добору суддів через обґрунтування змін до профільного законодавства про статус суддів і врегулювання процесу електронної взаємодії штучного інтелекту з автоматизованими інформаційними й довідковими системами, реєстрами та банками даних з метою формування об'єктивного цифрового профілю кандидата шляхом виявлення недостовірної інформації у відомостях, поданих кандидатом особисто, ознак недоброчесності та конфлікту інтересів;

дістали подальшого розвитку:

– наукові погляди на еволюцію феномену корупції як соціального та публічно-владного явища в умовах реформування національної судової влади, а також на складність ефективного протистояння корупційним практикам в судах шляхом обґрунтування найбільшої вразливості судової влади серед трьох гілок державної влади; підвищеної небезпеки корупційних практик в судах для реалізації прав людини, розвитку громадянського суспільства та державного управління; дуалістичної природи носіїв судової влади як суб'єктів, на яких поширюється спеціальне антикорупційне регулювання, та як ключового інструменту антикорупційної боротьби;

– науковий підхід до мінімізації корупційних ризиків в судовій системі, який, на відміну від існуючих, обґрунтовується амбівалентною сутністю судової влади в антикорупційному механізмі та розробленою авторською класифікацією ключових наслідків судової корупції, а саме: знищенням прав і свобод людини й громадянина; нівелюванням верховенства права та делегітимізацією державної влади як гаранта правопорядку; знеціненням зусиль органів правопорядку та інститутів правничої допомоги; загрозою національній безпеці; гальмуванням економічного розвитку та сприянням економічному занепаду; формуванням «суспільства цинізму»;

– обґрунтування необхідності запровадження інноваційних цифрових інструментів корупційної превенції, спрямованих на нейтралізацію комплексу взаємопов'язаних чинників неефективності антикорупційної діяльності держави в судовій владі, до яких віднесено: інституційно-кадрові (безсистемна та довготривала судова реформа; призначення до знову створених інституцій кандидатів із деформованою інституційною пам'яттю внаслідок системно-законодавчих прогалин в регулюванні добору до судів вищих ланок); морально-етичні (загальносуспільна девальвація етичних норм, дискредитація моральних авторитетів); та правозастосовні (наявність у суддів широких дискреційних повноважень; нестабільність та мінливість судової практики; відсутність дієвої відповідальності за корупційні правопорушення внаслідок дисфункції принципу невідворотності покарання);

– систематизація та класифікація переваг штучного інтелекту як інноваційного цифрового інструмента антикорупційної діяльності держави в судовій владі, серед яких виокремлено: загальнофілософські, морально-етичні (неупередженість, безпристрасність та безсторонність; незалежність; еталонна доброчесність) та прикладні предметно-процедурні й фінансові (оперативність судового розгляду зі збереженням якості судового рішення; мінімізація судових помилок і юридичної казуїстики, забезпечення передбачуваності й уніфікації судової практики; неоскаржуваність рішення AI; економія фінансово-бюджетних ресурсів);

– систематизація та класифікація ризиків штучного інтелекту як інноваційного цифрового інструмента антикорупційної діяльності держави в судовій владі, серед яких виокремлено: фундаментальний, або цивілізаційний (наділення технології часткою державної влади і підкорення їй людини), комбіновані етично-прикладні («бездушність» (дегуманізація) правосуддя та відсутність емпатії; алгоритмічна упередженість, «примарність» правосуддя; безвідповідальність і маніпулювання людиною) та операційні організаційно-технічні (що стосуються суб'єктів взаємодії (комунікації) з AI, суб'єктів, способів і методів виправлення помилок в рішеннях AI, та вразливостей захисту його програмного середовища; брак цифрових компетенцій у громадян й поглиблення цифрової нерівності в країні).

У першому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-методичні засади дослідження антикорупційної діяльності держави в умовах реформування судової влади в Україні» розглянуто два основні підходи – лінгвістично-науковий та нормативно-правовий – до визначення й розуміння корупції як складного соціального та публічно-владного явища. Доведено, що неефективність традиційної антикорупційної діяльності держави в судовій владі є наслідком амбівалентності останньої в складі механізму запобігання корупції, який полягає в тому, що суддя як центральний носій судової влади є одночасно суб'єктом, на якого поширюються антикорупційні регуляторні норми, та суб'єктом, який їх тлумачить і застосовує. Систематизовано фундаментальні наслідки корупції в судовій владі, як-то: знищення прав і свобод людини і громадянина; нівелювання верховенства права та делегітимація державної влади як гаранта правопорядку; знецінення зусиль правоохоронних органів та інститутів правничої допомоги; загроза національній безпеці; гальмування економічного розвитку та сприяння економічному занепаду; формування «суспільства цинізму». Ідентифіковано базові чинники недієвості класичного державного антикорупційного інструментарію в судовій владі України та запропоновано їхню класифікацію, а саме: інституційно-кадрові (безсистемна та довготривала судова реформа;

призначення до знову створених інституцій кандидатів із деформованою інституційною пам'яттю внаслідок системно-законодавчих прогалин в регулюванні добору до судів вищих ланок); морально-етичні (загальносуспільна девальвація етичних норм, дискредитація моральних авторитетів та нав'язування на їхню роль осіб із сумнівною репутацією); правозастосовні (наявність у суддів надмірно широких дискреційних повноважень; нестабільність та мінливість судової практики; відсутність неминучої відповідальності за корупційні правопорушення внаслідок дисфункції принципу невідворотності покарання). Підтверджено, що комплекс даних чинників актуалізує потребу у вивченні й впровадженні інноваційних цифрових інструментів в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади в Україні.

У другому розділі дисертаційного дослідження «Штучний інтелект як інноваційний інструмент антикорупційної діяльності держави в судовій владі» оцінено сучасний стан антикорупційної діяльності держави в судовій владі, який визнано недостатньо ефективним, у зв'язку з чим розглянуто потенціал штучного інтелекту як новітньої, розвиненої, але досить суперечливої інформаційної технології та як інноваційного цифрового інструмента запобігання корупції в національній судовій системі. З'ясовано, що в Україні під штучним інтелектом розуміється сукупність інформаційних технологій, що дозволяє виконувати складні комплексні завдання, та окрема галузь знань у сфері інформаційних технологій. Встановлено, що загальноприйнятим у світі є поділ штучного інтелекту на три види, а саме: слабкий (вузький), сильний (генералізований/генеративний) і свідомий. Проаналізовано п'ять основоположних європейських принципів використання штучного інтелекту в судовій владі, як-то: повага до фундаментальних прав людини; недискримінація; якість та безпека під час обробки судових рішень; прозорість, неупередженість і справедливість; забезпечення контролю за технологією з боку користувача. Розглянуто основні завдання штучного інтелекту в національному правосудді, визначені урядовою Концепцією.

Наведено два позитивні приклади антикорупційної діяльності держави в судовій владі із застосуванням інформаційних технологій, а саме: запровадження в 2011 році автоматизованої системи документообігу та розподілу судових справ в рамках адміністрування правосуддя, що сприяло зламу усталених корупційних практик серед керівництва судів, та впровадження в 2021 році Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи з трьома модулями: «Електронний кабінет», «Електронний суд» та модуль відеоконференцзв'язку. Запропоновано наукову класифікацію й досліджено переваги імплементації штучного інтелекту в судову владу як корупційного запобіжника, зокрема: комбіновані загальнофілософські та морально-етичні (неупередженість, безпристрасність та безсторонність; незалежність; еталонна доброчесність) та прикладні предметно-процедурні й фінансові (оперативність судового розгляду зі збереженням високої якості судового рішення («часовий вигравш»); усунення судових помилок і юридичної казуїстики та забезпечення передбачуваності й уніфікації судової практики; неоскаржуваність рішень; фінансово-бюджетна економія). Водночас з огляду на інноваційність технології штучного інтелекту запропоновано наукову класифікацію й здійснено аналіз ризиків її застосування, а саме: фундаментально-цивілізаційний (наділення алгоритмів часткою державної влади і обов'язок людини підкоритися рішенням «машини»); комбіновані етико-філософські й практичні (відсутність емпатії у «машини» та «бездушність» (дегуманізація) правосуддя; алгоритмічна упередженість штучного інтелекту та «примарність» правосуддя; безвідповідальність штучного інтелекту та маніпулювання людиною), а також операційні організаційно-технічні (що стосуються суб'єктів взаємодії (комунікації) зі штучним інтелектом, суб'єктів, способів і методів виправлення помилок в ухвалених ним рішеннях, і вразливостей захисту програмного середовища штучного інтелекту, а також брак цифрових компетенцій у населення й поглиблення «цифрової нерівності»).

Третій розділ наукової роботи «Механізм імплементації штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади в Україні» присвячено виробленню базових напрямів застосування цієї технології в судовій владі як інноваційного інструмента антикорупційної діяльності держави та науково-практичним рекомендаціям органам публічної влади щодо розроблення основ нормативного регулювання з метою повноцінного впровадження штучного інтелекту в національну судову систему. В рамках механізму виокремлено три напрями, як-от: організаційний (адміністрування правосуддя), предметно-процедурний (здійснення судочинства) та кадровий (участь штучного інтелекту в процедурах кадрового добору). Запропоновано модернізувати організаційний напрям шляхом впровадження штучного інтелекту в процес автоматизованого розподілу судових справ на підставі аналізу масиву судових рішень, ухвалених в конкретному суді, та розрахунку суддівського навантаження із застосуванням прогностичного коефіцієнту складності судової справи та орієнтовної ваги такої справи. Предметно-процедурний напрям розглянуто через призму наділення штучного інтелекту судовою владою та уповноваження цієї технології ухвалювати (генерувати) судові рішення у визначених законом категоріях судових справ за наявності письмової згоди всіх учасників правового спору на основі аналізу законодавства та судової практики. Розроблено базові принципи реалізації цього напрямку, як-то: надання отримувачу судових послуг права на вибір суб'єкта, який відправлятиме правосуддя (людина чи технологія); нормативна категоризація судових спорів, підсудних штучному інтелекту; отримання взаємної згоди всіх учасників правового спору про його передачу на розгляд і вирішення штучного інтелекту; розмежування відповідальності за ухвалені штучним інтелектом рішення між суддею-людиною, учасниками процесу та державою; зобов'язання технології відмовитися від відправлення правосуддя за відсутності попередньої судової практики; забезпечення перегляду рішень штучного інтелекту лише за нововиявленими та виключними обставинами. Як

спосіб підвищення ефективності антикорупційної діяльності держави в судовій владі обґрунтовано залучення штучного інтелекту до рекрутингових процедур з метою формування суддівського корпусу із висококласних правників із бездоганною репутацією, усунення непотизму під час процедур кадрового добору. Рекомендовано доручити штучному інтелекту спеціальну перевірку кандидатів на посаду судді шляхом взаємодії із цифровим середовищем з метою пошуку й аналізу інформації про кандидата, що міститься в публічних автоматизованих інформаційних і довідкових системах, реєстрах та банках даних, держателями яких є органи державної влади та органи місцевого самоврядування, мережі Інтернет та профілях кандидата і його близьких родичів у соціальних мережах.

Ключові слова: антикорупційна діяльність в сфері правосуддя, антикорупційні механізми в судах, судова влада, судова система, судова реформа, корупція в судах, штучний інтелект в правосудді, механізм імплементації штучного інтелекту в судову систему, штучний інтелект як цифровий корупційний запобіжник в судах, штучний інтелект в кадровому доборі суддів.

ABSTRACT

Oleksii Nepsha. The Mechanism of Implementing Artificial Intelligence in the Anti-Corruption Activity of the State within the Conditions of Reforming Ukraine's Judiciary. – Qualification Research Paper in Manuscript Format. Doctor of Philosophy Thesis in Specialty 281 «Public AdministrationI, Field of Knowledge 28 «Public Administration». Petro Mohyla Black Sea National University. Mykolaiv. Ukraine. 2026.

The scientific research represents one of the first comprehensive scholarly investigations in the theoretical and applied foundations of implementing artificial intelligence (AI) into the anti-corruption activities of the state within the judiciary. The study conceptualizes AI as an innovative institutional safeguard against

corruption, examines its advantages and risks, and proposes a structured mechanism for its implementation into the judicial system. The findings also provide evidence-based recommendations for public authorities regarding the organizational, subject-procedural (substantive-procedural), and personnel aspects of AI deployment, considering international practices.

For the first time, the feasibility of implementing AI-technology in Ukraine's judicial system as an innovative anti-corruption instrument under conditions of judicial reform has been scientifically substantiated, with an emphasis on the organizational, subject-procedural (substantive-procedural), and personnel dimensions. This envisages the elimination of corruption-prone risks in procedures for the automated allocation of court cases during the assessment of judicial workload through the determination of a predictive case-complexity coefficient and its estimated weight; during the resolution of legal disputes (trials) and the generation of judicial decisions; as well as during the conduct of special background checks in the process of selecting candidates for judge positions.

The study improves:

- a theoretical and applied approach to implementing the subject-procedural (substantive-procedural) dimension of AI integration into the judiciary as an anti-corruption instrument, based on a symbiosis of the “assistive technology” and “digital judge” models, via the normative establishment of a set of prerequisites governing: the choice of the subject providing judicial services; the categorization of cases admissible for AI adjudication; the consent of dispute participants to the involvement of AI; the allocation of responsibility for decisions rendered; the obligation of AI to refuse case consideration in the absence of previously established judicial practice; and the review of AI-generated decisions exclusively on the grounds of newly discovered and exceptional circumstances;

- a mechanism for integrating AI into judicial personnel selection procedures through substantiating amendments to sector-specific legislation on the status of judges and regulating the process of electronic interaction between AI and automated information and reference systems, registers, and databases, with the aim

of forming an objective digital profile of a candidate by identifying inaccurate information in data personally submitted by the candidate, as well as indicators of misconduct and conflicts of interest.

The study further develops:

- scholarly perspectives on the evolution of the phenomenon of corruption as a social and public-authority-related one in the context of reforming the national judiciary, as well as on the complexity of effectively counteracting corrupt practices within courts, substantiated by identifying the judiciary as the most vulnerable branch among the three branches of the state power; the heightened danger of judicial corruption for the human rights realization, civil society development, and public administration; and the judges' dualistic nature as subjects of special anti-corruption norms and, simultaneously, as a key instrument in anti-corruption efforts;

- a scientific approach to minimizing corruption risks in the judicial system, which, unlike existing approaches, is substantiated by the ambivalent nature of judicial authority within the anti-corruption mechanism and by the author's proposed classification of the key consequences of judicial corruption, namely: destruction of human and civil rights and freedoms; erosion of the rule of law and delegitimization of the state authority as a guarantor of public order; devaluation of the efforts of law-enforcement bodies and legal aid institutions; threats to national security; impediments to economic development and promotion of economic decline; and the formation of a "society of cynicism";

- substantiation of the necessity to introduce innovative digital corruption-prevention instruments aimed at neutralizing a complex of interrelated factors causing the ineffectiveness of state anti-corruption activities in the judiciary, including: institutional and personnel-related factors (unsystematic and prolonged judicial reform; appointment of candidates with distorted institutional memory to newly established institutions due to systemic legislative gaps in regulating selection to higher judicial bodies); moral and ethical factors (general societal devaluation of ethical norms and discrediting of moral authorities); and law-enforcement-related

factors (broad judicial discretionary power; instability and variability of judicial practice; and the absence of effective liability for corruption offences due to the dysfunction of the principle of punishment inevitability);

- systematization and classification of the advantages of artificial intelligence as an innovative digital instrument of state anti-corruption activity within the judiciary, including general philosophical and moral-ethical advantages (impartiality, objectivity, neutrality; independence; exemplary integrity), as well as applied subject-procedural (substantive-procedural) and financial advantages (expedited judicial proceedings while maintaining decision quality; minimization of judicial errors and legal casuistry; ensuring predictability and unification of judicial practice; non-appealability of AI-generated decisions; and savings of financial and budgetary resources);

- systematization and classification of the risks associated with artificial intelligence as an innovative digital instrument of state anti-corruption activity in the judiciary, namely: fundamental or civilizational risks (delegation of the state power to the technology and humans subordination to it); combined ethical and applied risks (the “soullessness” (dehumanization) of justice and lack of empathy; algorithmic bias and the “illusory” nature of justice; irresponsibility and manipulation of humans); and operational organizational-technical risks (relating to actors interacting and communicating with AI, subjects, means, and methods of correcting AI-generated decisions, vulnerabilities in protecting AI software environment, as well as insufficient digital competencies among citizens and exacerbating digital inequality in the country).

The first chapter, “Theoretical and Methodical Foundations for Studying Corruption in the Judiciary”, examines linguo-scientific and normative-legal approaches to defining corruption as a complex socio-political phenomenon. The chapter demonstrates that the inefficiency of traditional anti-corruption instruments in the judiciary is conditioned by its institutional ambivalence: judges simultaneously function as both regulated subjects and authoritative interpreters of anti-corruption norms and rules. The chapter also systematizes the fundamental

consequences of judicial corruption, such as: destruction of human and civil rights and freedoms; leveling of the rule of law and delegitimization of state power as a guarantor of law and order; devaluation of the efforts of law enforcement agencies and legal aid institutions; threat to national security; inhibition of economic development and promotion of economic decline; formation of a “society of cynicism”. The root causes of the ineffectiveness of traditional tools for preventing corruption in the judiciary of Ukraine have been identified, and their classification has been proposed, namely: institutional-personnel factors (unsystematic and prolonged judicial reform; appointment of candidates with deformed institutional memory to newly created institutions due to systemic legislative gaps in regulating the recruitment to higher-level courts); moral-ethical factors (general societal devaluation of ethical norms, discrediting of moral authorities and imposing individuals with dubious reputations in their roles); law-applied factors (existence of excessively broad discretionary power among judges; instability and volatility of judicial practice; absence of inevitable liability for corruption offenses due to the dysfunction of the punishment inevitability principle). It has been confirmed that the set of identified root causes only actualizes the need to study innovative digital tools for combating corruption in the context of judicial reform in Ukraine.

In the second chapter of the research “Artificial Intelligence as an Innovative Tool of the State’s Anti-Corruption Activity in the Judiciary”, the current situation with the state’s anti-corruption activity within the judiciary has been assessed and recognized as insufficiently effective, which has prompted an examination of the potential of artificial intelligence as a cutting-edge, advanced, yet highly controversial information technology and as an innovative digital instrument for preventing corruption in the national judicial system. It has been determined that in Ukraine artificial intelligence is understood as a set of information technologies that enable the performance of complex integrated tasks, as well as a distinct field of knowledge within information technologies. It has been established that the generally accepted global classification of artificial intelligence distinguishes three types: weak (narrow), strong (generalized/generative), and conscious AI. Five

fundamental European principles governing the use of artificial intelligence in the judiciary have been analyzed, namely: respect for fundamental human rights; non-discrimination; quality and security in the processing of judicial decisions; transparency, impartiality, and fairness; and ensuring user control over the technology. The main tasks of artificial intelligence in national justice, as defined by the relevant governmental Concept, have been examined. Two positive examples of the state's anti-corruption activities in the judiciary through the use of information technologies have been identified: the introduction in 2011 of an automated system for document management and the allocation of court cases within the administration of justice, which contributed to dismantling entrenched corruption practices among court leadership; and the implementation in 2021 of the Unified Judicial Information and Telecommunication System comprising three modules: the "Electronic Cabinet," the "Electronic Court," and the video-conferencing module. A scientific classification has been proposed and the advantages of implementing artificial intelligence in the judiciary as an anti-corruption safeguard have been explored, including: combined general-philosophical and moral-ethical advantages (impartiality, objectivity, and neutrality; independence; exemplary integrity), as well as applied substantive-procedural and financial advantages (expediting judicial proceedings while maintaining a high quality of judicial decisions ("time efficiency"); eliminating judicial errors and legal casuistry and ensuring predictability and unification of judicial practice; immunity of decisions from appeal; and financial-budgetary savings). At the same time, given the innovative nature of artificial intelligence technology, a scientific classification has been proposed and the risks associated with its application have been analyzed, including: fundamental civilizational risks (granting algorithms a share of state power and imposing on humans the obligation to comply with a "machine's" decision); combined ethical-philosophical and practical risks (the lack of empathy in machines and the "soullessness" (dehumanization) of justice; algorithmic bias and the "illusory" nature of justice; the irresponsibility of artificial intelligence and the manipulation of humans); as well as operational organizational-technical risks

(relating to actors interacting with artificial intelligence, the subjects, means, and methods of correcting errors in AI-generated decisions, vulnerabilities in the protection of AI software environments), along with the lack of digital competencies among the population and the deepening of “digital inequality.”

The third chapter of the scholarly study, “Mechanism of Implementing Artificial Intelligence in the State’s Anti-Corruption Activity within Reforming Judiciary in Ukraine”, is devoted to developing the basic directions for using this technology in the judiciary as an innovative anti-corruption safeguard, as well as to providing scientific and practical recommendations to public authorities regarding the development of regulatory foundations for the full-scale implementation of artificial intelligence into the national judicial system. Within the mechanism, three main directions are proposed: organizational (administration of justice), subject-procedural (conducting judicial proceedings, trials), and personnel-related (the participation of artificial intelligence in recruiting judges). It is proposed to optimize the organizational direction by introducing artificial intelligence into the automated case distribution process, based on the analysis of the array of judicial decisions adopted in a specific court and the calculation of judicial workload using a predictive coefficient of case complexity and an estimated case weight. The subject-procedural direction is examined through the lens of granting artificial intelligence with certain judicial authority and empowering this technology to issue (generate) judicial decisions in legally defined categories of cases, provided that all parties to the legal dispute give written consent. Such decisions would be based on the analysis of legislation and judicial practice. Basic principles for implementing this direction are developed, including: granting recipients of judicial services the right to choose the subject conducting justice (a human or a technology); categorizing (delineating) judicial disputes that may fall under the jurisdiction of artificial intelligence; obtaining the mutual consent of all participants in the legal dispute to transfer the case for AI consideration and resolution; distributing responsibility for the decision rendered by artificial intelligence among the human judge, the parties, and the state; requiring the technology to refrain from conducting

justice in the absence of prior judicial practice; and ensuring that AI decisions may be reviewed only on newly discovered or exceptional grounds. As an approach to improving the effectiveness of the state's anti-corruption activities within the judiciary, the involvement of artificial intelligence into the recruitment process is also substantiated. The goal is to form the judicial corps composed of highly qualified legal professionals with impeccable reputations and to eliminate nepotism and manipulation during recruitment procedures. It is recommended to entrust artificial intelligence to conduct special background checks of candidates who intend to occupy a judge's position by interacting with the digital environment to search for and analyze information about the candidate. This includes data contained in public automated information and reference systems, registers and databases administered by national and local authorities and agencies, information available on the Internet, and the profiles of the candidate and their close relatives on social networks.

Keywords: anti-corruption activity in justice, anti-corruption mechanisms in courts, judicial power, judicial system, judicial reform, judicial corruption, artificial intelligence in justice, mechanism of implementing artificial intelligence in the judiciary, artificial intelligence as a digital corruption prevention instrument, artificial intelligence in the recruitment of judges.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у фахових виданнях України, в яких опубліковані основні наукові результати дисертаційного дослідження

1. Непша О. І., Ємельянов В. М. Цінність інституційної пам'яті, або чому реформи в Україні не викорінюють корупцію (на прикладі судової реформи 2016-2019 років). Публічне управління та регіональний розвиток. 2023. № 20. С. 523-546. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2023.20.11>. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/367> (дата звернення: 30.01.2025). *(Особистий внесок здобувача: охарактеризовано роль інституційної пам'яті у виявленні та попередженні корупційних ризиків)*.
2. Непша О. І. Доброчесність в публічному управлінні: сумнівна практична цінність етико-філософських категорій в запобіганні корупції (на прикладі діяльності Громадської ради доброчесності). Публічне управління та регіональний розвиток. 2023. № 22. С. 1081-1107. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2023.22.09>. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/396> (дата звернення: 30.01.2025).
3. Непша О. І. Штучний інтелект як інноваційний інструмент корупційної превенції в судовій владі: переваги. Публічне управління та регіональний розвиток. 2024. № 25. С. 960-988. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.12>. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/447> (дата звернення: 30.01.2025).
4. Непша О. І. Штучний інтелект як інноваційний інструмент корупційної превенції в судовій владі: ризики. Публічне управління та регіональний розвиток. 2025. № 27. С. 58-86. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2025.27.03>. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/470> (дата звернення: 10.04.2025).

*Тези доповідей, матеріали науково-практичних конференцій,
які засвідчують апробацію результатів наукового дослідження*

5. Непша О. І. Прояви корупції: зворотний бік. Могилянські читання – 2022 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXV Всеукр. наук.-практ. конф. : тези доп. Публічне управління в Україні в умовах військового стану та реформ, Миколаїв, 7–11 листоп. 2022 р. ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 83-85.

6. Непша О. І. Застосування штучного інтелекту під час ухвалення управлінських рішень: загальний концепт. Збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи» (м. Хмельницький, 18 травня 2023 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2023. С. 186-188.

7. Непша О. І. «Електронна Феміда»: переваги штучного інтелекту під час здійснення судочинства. Ольвійський форум – 2023 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів : XVII Міжнар. наук. конф. 15–18 черв. 2023 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; Нац. акад. наук України ; Півд. наук. центр НАН та МОН України ; ЧНУ ім. Петра Могили ; Первинна профспілкова орг. ЧНУ ім. Петра Могили ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ ; Держ. архів Миколаївської обл. ; ДУ «Нац. наук. центр радіаційної медицини НАМН України» ; Держ. аграрний ун-т Молдови (Кишинів) ; Ун-т гуманітарних та природн. наук ім. Яна Длугоша (Польща) ; Ун-т ім. Адама Міцкевича (Польща) ; Leipzig University of Applied Sciences (Німеччина) ; Ca` Foscari University, Venice (Італія). Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 49-54.

8. Непша О. І. «Живучість» корупційних практик як зворотний бік інституційної пам'яті (Vitality of corruptive practices as a back side of institutional memory). International scientific conference «Modern strategies of sustainable development of the state and society in the context of global challenges (August 2–3, 2023 Wloclawek, the Republic of Poland). Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2023. P.20-24. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-333-0-5>. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/354/9716/20240-1>.

9. Непша О. І. Толерантне ставлення українського суспільства до корупційних проявів: окремі причини. Могилянські читання – 2023 : Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXVI Всеукр. наук.-практ. конф. присвячена Всесвіт. дню науки в ім'я миру та розвитку : 6–10 листоп. 2023 р., м. Миколаїв : тези доповідей / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили ; ДНУ «Інст-т модернізації змісту освіти» ; Півд. наук. центр НАН та МОН України ; Інст-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. С. 586-587.

10. Ємельянов В. М., Непша О. І. Доброчесність: інструмент для подолання корупції чи розправи з неугодними. Публічне управління: проведення реформи в Україні: матеріали X Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої тижню права. (м. Луцьк, 8 грудня 2023 р.) / Донецький національний технічний університет; [редкол.: С.В. Подкопаєв та ін.]. Луцьк, 2023. С. 85-90.

11. Непша О. І. Штучний інтелект як новітній механізм запобігання корупції в судовій владі: окремі переваги. Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (Івано-Франківськ, 31 травня 2024 р.); за наук. ред. проф. І. І. Чудика, Д. І. Дзвінчука, І. П. Лопушинського; упоряд. Л. С. Мосора. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2024. С. 217-221.

12. Непша О. І. Розповсюдженість побутової корупції – ознака деградації інститутів публічної влади. Ольвійський форум – 2024 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів : XXI Міжнар. наук. конф. 20–23 черв. 2024 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили ; Нац. акад. наук України ; Півд. наук. центр НАН і МОН України ; Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України ; Держ. архів Миколаївської обл. ; ДУ «Нац. наук. центр радіаційної медицини НАМН України» ; Донецький нац. медичний ун-т ; Technical University of Moldova (Moldova) ; Jan Dlugosz University in Czestochowa (Poland) ; Adam Mickiewicz University (Poland) ; Leipzig University of Applied Sciences (Germany) ; Rzeszow University of Technology (Poland) ; Ca` Foscari University (Italy). Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. С. 141-145.

13. Непша О. І. Боротьба з топ-корупцією в Україні: міфологізація реальності. Могилянські читання – 2024 : досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти. Публічне управління та регіональний розвиток : XXVII Всеукр. наук.-практ. конф. : 6–10 листоп. 2024 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили ; ДНУ «Ін-т модернізації змісту освіти» ; Півд. наук. центр НАН та МОН України ; Ін-т укр. археології та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Первинна профспілкова орг. ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2024. С. 168-171.

14. Непша О. І. Штучний інтелект в судовій владі: порівняльний аналіз суперечливих підходів. Світовий досвід публічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: митна безпека та протидія корупції : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 16 травня 2025 р.). Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2025. С. 58-61.

15. Непша О. І. Штучний інтелект – фундаментальний виклик для судової влади. Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний

поступ : матеріали II-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю (Івано-Франківськ, 30 травня 2025 р.); за наук. ред. проф. І. І. Чудика, Д. І. Дзвінчука, І. П. Лопушинського; упоряд. Л. С. Мосора. Т. 1. Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2025. С. 149-153.

16. Ємельянов В., Непша О. Корупційні практики як тригер недовіри до національних судів. Матеріали науково-практичних конференцій Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Серія : Публічне управління та адміністрування : Ольвійський форум – 2025 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі : XXII Міжнар. наук. конф. 16-22 черв. 2025 р., м. Миколаїв : наук. зб. / М-во освіти і науки України ; ЧНУ імені Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. № 1. С. 17-20. DOI: <https://doi.org/10.34132/mspc2025.01.13.01>. URL: <https://mspc.mk.ua/index.php/journal/article/view/2>.

17. Ємельянов В., Непша О. Ризик алгоритмічної упередженості цифрової Феміди: практичний аспект. Матеріали науково-практичних конференцій Чорноморського національного університету імені Петра Могили. Серія: Публічне управління та адміністрування : Могилянські читання – 2025 : досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти : XXVIII Всеукр. щоріч. наук.-практ. конф. 10–14 листоп. 2025 р., м. Миколаїв : матеріали конф. / М-во освіти і науки України ; ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2025. № 2. С. 43-45. DOI: <https://doi.org/10.34132/mspc2025.02.13.08>. URL: <https://mspc.mk.ua/index.php/journal/article/view/537>.

ЗМІСТ

ВСТУП	25
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	40
1.1. Теоретико-нормативні підходи до розуміння корупції як багатовимірного феномену	40
1.2. Наслідки судової корупції через призму амбівалентності судової влади в механізмі протидії корупції.....	59
1.3. Чинники неефективності антикорупційної діяльності держави в судовій владі України	77
Висновки до розділу 1	99
РОЗДІЛ 2. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В СУДОВІЙ ВЛАДІ	102
2.1. Оцінка сучасного стану антикорупційної діяльності держави в судовій владі та потенціалу штучного інтелекту як новітнього цифрового інструмента запобігання корупції	102
2.2. Переваги впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в судовій владі	124
2.3. Ризики імплементації штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в судовій владі	148
Висновки до розділу 2	173
РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АНТИКОРУПЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ	176
3.1. Модернізація організаційного напрямку як перший крок концептуалізації впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в судовій владі	176

3.2. Технологія предметно-процедурного напрямку імплементації штучного інтелекту як корупційного запобіжника в правосудді	186
3.3. Застосування штучного інтелекту як антикорупційного інструмента під час кадрового добору в судовій владі	204
Висновки до розділу 3	214
ВИСНОВКИ	217
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	225
ДОДАТКИ	264

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- AI – штучний інтелект (з англійської – artificial intelligence);
- ВАКС – Вищий антикорупційний суд;
- ВККС – Вища кваліфікаційна комісія суддів;
- ВРП – Вища рада правосуддя;
- ВРУ – Верховна Рада України;
- ГРД – Громадська рада доброчесності;
- ГПК – Господарський процесуальний кодекс;
- ДБР – Державне бюро розслідувань;
- ДСА – Державна судова адміністрація;
- ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини;
- ЄРДСР – Єдиний державний реєстр судових рішень;
- ІТ – інформаційна(і) технологія(ї);
- КАС – Кодекс адміністративного судочинства;
- КК – Кримінальний кодекс;
- КМУ – Кабінет Міністрів України;
- КПК – Кримінальний процесуальний кодекс;
- КСУ – Конституційний Суд України;
- НАБУ – Національне антикорупційне бюро України;
- НАЗК – Національне агентство з питань запобігання корупції;
- ООН – Організація Об'єднаних Націй;
- РНБО – Рада національної безпеки і оборони;
- САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура;
- СБУ – Служба безпеки України;
- ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс.

ВСТУП

Актуальність та обґрунтування вибору теми дослідження. Держава як організаційно-правова структура впорядкування суспільства не може уникнути такого ризику як корупція, що переважно розглядається як фактор дестабілізації й розбалансування функціональності інститутів публічної влади та громадянського суспільства. Корупція, наче іржа, «роз’їдає» публічно-владний механізм, викликає ерозію основ ухвалення управлінських рішень, породжує в людини зневіру в соціальну справедливість. Механізми корупційного збагачення розбещують публічних службовців, спотворюючи їхнє світосприйняття та підміняючи справжню мету їхньої діяльності – служіння заради загального блага – метою власної наживи. Шляхом нормативного регулювання держава криміналізує корупцію або встановлює адміністративну відповідальність за корупційні дії. Але, будучи явищем динамічним і гнучким, корупція проявляє вражаючу «живучість» навіть у високорозвинених суспільствах та правових державах, підлаштовуючись до будь-яких змін у суспільних відносинах та модернізуючись у відповідь на посилення заходів корупційної превенції. «Видатною» рисою корупційних практик є їхня здатність до мімікрії та заміщення нормальних управлінських процесів. З одного боку, здатність корупції до оперативної «модернізації» ускладнює вивчення цього феномену, а антикорупційне регулювання вимагає постійної актуалізації. З іншого боку, корупція в сучасному світі «успішно» демонструє цілий набір інших, протилежних, властивостей як-от: стабільність практик, наступництво, наслідування. Одночасні гнучкість та стійкість корупції підштовхують до думки, що корупційні механізми еволюціонують швидше, ніж відповіді з боку публічної влади на них.

В ХХІ столітті людська цивілізація досягнула безпрецедентного рівня розвитку. Натомість зворотною стороною прогресу обернулося активне використання новітніх ІТ-розробок для шахрайства, незаконного збагачення,

зловживань. Транскордонні банківські операції, цифрові технології, криптовалюта ускладнили як прояви корупції, так і методи протидії їй. В глобалізованому світі корупція набула транснаціональних ознак.

Стикаючись із подібними викликами, цивілізовані країни вимушені створювати нові або кардинально модернізувати вже існуючі механізми для протидії корупції, зокрема, шляхом запровадження прозорих практик управління публічними справами, державним і комунальним майном, суворих вимог до професійних і моральних якостей публічних службовців, забезпечення реалізації принципу невідворотності покарання, формування тотального неприйняття корупції в суспільній свідомості.

В українських реаліях традиційні заходи запобігання корупції з боку держави демонструють все меншу ефективність; регулярне оновлення регуляторної бази, посилення заходів відповідальності за корупційні правопорушення, створення нових інституцій в сфері корупційної превенції не призводить до зменшення кількості та масштабності корупційних проявів. Справжнім викликом для публічної служби в Україні стало сприйняття посади національними чиновниками, особливо топ-рівня, як способу «відчутного поліпшення» свого матеріального становища. Збагачення завдяки публічній службі «узвичаїлося» як природний *modus operandi*. Як наслідок, поширення корупційного інструментарію і неефективна протидія йому створюють у суспільній свідомості доволі небезпечне підґрунтя про прийнятність «альтернативних шляхів» чи допустимість «паралельних підходів» до розв'язання будь-яких проблем всупереч встановленому правовому порядку, а спроможність корупційних практик оперативно забезпечити бажаний результат стає базисом для сприйняття корупції не як негативного, а як утилітарного явища. Складність виявлення та викриття корупції полягає в обопільній зацікавленості бенефіціарів в результатах корупційного акту: публічний службовець використовує надані йому владні повноваження в особистих цілях як спосіб отримання додаткових незаконних благ, а суб'єкти громадянського суспільства чи бізнесу – як спосіб покращити умови свого

існування в соціально-економічному середовищі завдяки стимулюванню такого службовця до ухвалення сприятливих рішень.

Очікувано, що корупційні прояви не оминають і судову гілку влади як частину державного механізму, хоча наукових досліджень на тему запобігання та протидії корупції в судовій системі України небагато. Ймовірно, невеликий науковий інтерес до теми, з одного боку, пов'язаний із загалом нечисельними фактами корупційних правопорушень серед суддів, а, з іншого, із певною складністю вивчення цього явища саме в судовій владі у зв'язку з її функціональною двоїстістю. Ця особливість полягає в тому, що, з одного боку, суддя як публічний службовець є об'єктом антикорупційної політики та суб'єктом, на якого поширюється антикорупційне нормативно-правове регулювання, а, з іншого, як носій судової влади він же ухвалює рішення про застосування антикорупційного законодавства. Саме суддя наділений і правом і обов'язком за наслідками розгляду правового спору засудити чи виправдати особу, в тому числі й обвинувачену в корупційному правопорушенні.

Незважаючи на порівняну рідкість проявів судової корупції й нечастого викриття представників Феміди на фактах незаконного збагачення, стверджувати про випадкові факти такого явища в судовій владі й штучне привернення до них уваги також було би поспішним. Корупційні практики в судах набувають цинічної властивості з огляду на розмір неправомірної вигоди: відчутно зменшується дрібна корупція, але частішають випадки, коли вартість корупційних послуг під час відправлення правосуддя сягає захмарних меж. Складається ситуація, коли пристойна суддівська винагорода не виконує роль корупційного запобіжника, а, навпаки, приводить до здорожчання плати за корупційні послуги, а сума неправомірної вигоди лише за одне «потрібне» рішення може на порядки перевищувати офіційну заробітну плату. Збільшення корупційної ренти, живучість корупційного інструментарію та його «вміле застосування» представниками суддівського корпусу, а також функціональна недієздатність традиційних методів запобігання корупції якраз і стали стимулом для пошуку інноваційних корупційних запобіжників, які б

держава могла застосувати в судовій владі. З огляду на порівняну успішність процесу цифровізації в Україні та вдале застосування інформаційних технологій в багатьох сферах сучасного життя в роботі зроблена спроба вивчити штучний інтелект як новітній антикорупційний інструмент, що міг би бути впроваджений в судову систему, оцінити переваги та ризики цієї технології, дослідити готовність українського суспільства до імплементації такої інновації в правосуддя й розробити механізм застосування штучного інтелекту як корупційного запобіжника в судах.

Науково-теоретичним базисом дисертаційної роботи стали академічні доробки як *вітчизняних вчених*, зокрема, Л. Антонової [54; 208], І. Басанцова [76], І. Бандури [208; 214], О. Буйницької [7], І. Валюшка [12], Ю. Ваньчик [13], І. Висоцької [16], В. Висоцького [16], Н. Вінникової [17], С. Гладія [23], М. Глибовця [24], Д. Грицишена [228], О. Гудзенко [27], М. Гудими [28], Ю. Деркаченко [96], І. Довжука [34], О. Долгого [208], І. Драган [228], В. Ємельянова [45; 103; 214], Я. Жовнірчика [214], О. Зеленцова [51], О. Зубаревої [76], А. Зуєва [52], К. Іванишин [53], Л. Івашової [54], Н. Карпеко [214], О. Ковтун [6], В. Костенка [80], О. Костенка [79; 80], Ю. Кравця [81], І. Кравченка [82], М. Кравчука [83], В. Кройтора [88], А. Курбанової [89], Ю. Лупу [92], В. Мазійчука [93; 94], В. Мельченка [96], В. Микитенка [82], А. Михненка [47], Д. Міщенко [208], М. Мудрова [47], Є. Невмержицького [100], О. Олецького [24], О. Оргієць [108], І. Отрош [57], С. Петка [113], А. Петрової [114; 115], І. Петровської [83], І. Пиголенка [116], Ю. Пиголенко [116], А. Політової [117], І. Ревака [78], О. Руснака [47], Л. Сергієнко [228], Д. Степанюка [45], Д. Чумаченка [214], Н. Шишки [194], О. Штирьова [54], А. Шульги [196], Д. Щепової [27], так і роботи *зарубіжних дослідників*, серед яких С. Бачурін (Sergey Bachurin) [250], Роберт Барінгтон (Robert Barrington) [222], Рахул Кайлас Бхараті (Rahul Kailas Bharati) [210], Елізабет Девід-Барет (Elizabeth Dávid-Barrett) [222], Паоло Фантоци (Paolo Fantozzi) [224], Л. Кусаїнова (Larissa Kussainova) [250], Луїджи Лаура (Luigi Laura) [224], Блейк Лемуан (Blake Lemoine) [238], Іса Луна-Пла (Issa Luna-Pla) [234], Джон

Маккарті (John McCarthy) [239], Артур Холанд Мічел (Arthur Holland Michel) [240], Хосе Р. Ніколас-Карлок (José R. Nicolás-Carlock) [234], Антоніо Нуцо (Antonio Nuzzo) [224], Айнуро Омарова (Ainura Omarova) [250], Ніколета Парісі (Nikoletta Parisi) [244], Ребека Добсон Філіпс (Rebecca Dobson Phillips) [222], Рікардо Піселі (Riccardo Piselli) [224], Сьюзан Роуз-Акерман (Susan Rose-Ackerman) [249], Є. Шульгін (Evgeniy Shulgin) [250], Н. Сідорова (Natalya Sidorova) [250], Томаш Відляк (Tomasz Widłak) [257].

Огляд академічних джерел дає підстави стверджувати, що загалом науково-теоретичний аналіз такого феномену як корупція є ґрунтовним та всеохоплюючим, натомість корупції саме в судовій владі приділяється недостатньо уваги, попри те, що і засоби масової інформації, і прес-служби органів правопорядку все частіше повідомляють про задокументовані випадки цього ганебного явища в судах, а соціологічні дослідження суспільної думки фіксують стабільно низький рівень довіри до судів.

Серед останніх вітчизняних наукових робіт з даної тематики необхідно відмітити дисертацію А. Петрової на тему «Організаційно-правові засади протидії корупції в судовій системі України» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (Харків, 2017 рік) [115] та В. Мазійчука на тему «Теоретико-правові та організаційні засади запобігання й протидії корупції в судових органах України» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (Київ, 2025 рік) [94]. Втім, як можемо побачити, згадані академічні роботи представлені насамперед в галузі права, й переважно фокусуються на виробленні рекомендацій щодо модернізації стандартного нормативно-правового інструментарію. Спроба ж на науковому рівні розробити механізм застосування розвиненої цифрової технології – штучного інтелекту – в антикорупційній діяльності держави в судовій владі, спираючись на його ідентифіковані переваги та ризики, здійснена вперше.

Мета дисертаційного дослідження полягає в теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій щодо впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави

в умовах реформування судової влади в Україні.

Відповідно до визначеної мети окреслено сукупність основних завдань, спрямованих на її досягнення:

- концептуалізувати теоретико-методологічне підґрунтя дослідження корупції в судовій владі шляхом з'ясування її сутності, ознак, форм прояву та основних наукових і нормативно-правових підходів до її розуміння;

- ідентифікувати й систематизувати фундаментальні наслідки корупції для людини, громадянського суспільства й держави та визначити ключові чинники недостатньої ефективності державного антикорупційного інструментарію в національній судовій системі;

- розкрити правову й технологічну природу штучного інтелекту, визначити його види та принципи використання в судовій владі держав Європейського Союзу а також обґрунтувати пріоритетні напрями його впровадження в судовій системі України;

- здійснити комплексну систематизацію та критичний аналіз переваг і ризиків імплементації штучного інтелекту в судову владу як новітнього інструмента антикорупційної діяльності держави;

- розробити науково-обґрунтований механізм впровадження штучного інтелекту в судову систему України як сучасного інструмента запобігання корупції з акцентом на організаційному, предметно-процедурному та кадровому напрямах.

Об'єкт дослідження – це суспільні відносини в сфері антикорупційної діяльності держави в умовах реформування судової влади в Україні.

Предметом дослідження є механізм впровадження технологій штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади в Україні та пов'язані з ним адміністративно-організаційні, процедурні та кадрові аспекти.

Методологічна основа наукової роботи ґрунтується переважно на загальнонаукових методах дослідження. *Контекстуальний аналіз* виступив базисом для вивчення й узагальнення вітчизняних і зарубіжних наукових

доробок і літератури, міжнародних і національних нормативно-правових джерел, що стало підґрунтям до лінгвістично-наукової та нормативної детермінації феномену корупції. *Історичний метод* використовувався при вивченні стародавніх та сучасних національних правових джерел, що містять антикорупційні норми, для розуміння еволюції понятійного апарату в сфері запобігання корупції, ретроспективи судових реформ за часів незалежності України та їхніх окремих особливостей в сфері кадрової політики. *Проблемно-ситуаційний аналіз* («сходження» від абстрактного до конкретного) дозволив: здійснити декомпозицію масштабних соціальних явищ і процесів на більш прості та звузити фокус вивчення феномену корупції до особливостей її проявів в судовій владі, враховуючи специфіку статусу суддів як основних її носіїв; окреслити фундаментальні наслідки та з'ясувати ключові причини корупції, що притаманні саме цій гілці державної влади. Спираючись на *структурно-системний метод*, виявлено та класифіковано переваги та ризики імплементації штучного інтелекту в судову владу як інноваційного інструмента державної антикорупційної діяльності, а також вироблено механізм подальшого застосування цієї технології із визначенням трьох напрямків (організаційного, предметно-процедурного та кадрового). *Компаративний (порівняльний) метод* сприяв виявленню тенденцій та підходів до використання штучного інтелекту в судових системах різних країн світу (зокрема, у Великій Британії, Франції, Марокко, Індії), в національній та іноземній судовій практиці. *Метод моделювання* надав можливість розробити механізм використання штучного інтелекту в національній судовій владі як корупційного запобіжника та запропонувати концепцію модернізації нормативних актів ВРУ, КМУ, ДСА України з метою успішної імплементації сучасної цифрової технології в антикорупційну діяльність держави в сфері правосуддя.

Емпіричним підґрунтям дисертаційного дослідження стали *соціологічні вимірювання*, проведені такими організаціями як Центр Разумкова, Київський міжнародний інститут соціології, Соціополіс, Transparency International,

авторські опитування за допомогою Google-форм серед загальної аудиторії (взяли участь 69 респондентів) та професійних суддів (взяли участь 10 респондентів), *експеримент* (реальна судова справа, що розглядалася за нормами КАС України в спрощеному провадженні), в ході якого три технології штучного інтелекту – Copilot (розробник Microsoft), Gemini (розробник Google) та Claude (розробник Anthropic) – «розв’язали» правовий спір та згенерували «судове рішення».

Наукова новизна отриманих результатів визначається новим вирішенням наукового завдання у сфері державного управління, що полягає у теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій щодо впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади в Україні. Зокрема, у дисертаційній роботі:

вперше:

– науково обґрунтовано доцільність імплементації технології штучного інтелекту в національну судову систему України як інноваційного антикорупційного інструмента в умовах реформування судової влади з акцентом на організаційному, предметно-процедурному та кадровому напрямках такого впровадження, що передбачає: усунення корупціогенних ризиків у процедурах автоматизованого розподілу судових справ під час оцінювання суддівського навантаження через визначення прогнозного коефіцієнта складності справи та її орієнтовної ваги, в ході вирішення правового спору й генерування судового рішення та при проведенні спеціальної перевірки в процесі добору кандидатів на посаду судді;

удосконалено:

– теоретико-прикладний підхід до реалізації предметно-процедурного напряму імплементації штучного інтелекту в судову владу як антикорупційного інструмента, в основу якого покладено симбіоз моделей «асистивна технологія» і «цифровий суддя», шляхом нормативного запровадження комплексу положень, що врегульовують вибір суб’єкта, який

надає судовий сервіс, категоризацію справ, допустимих до провадження штучного інтелекту, згоду учасників спору на його залучення, розмежування відповідальності за ухвалені рішення, обов'язок штучного інтелекту відмовитися від розгляду справи за відсутності попередньо сформованої судової практики та перегляд згенерованих рішень лише за нововиявленими та виключними обставинами;

– механізм впровадження штучного інтелекту в процедури кадрового добору суддів через обґрунтування змін до профільного законодавства про статус суддів і врегулювання процесу електронної взаємодії штучного інтелекту з автоматизованими інформаційними й довідковими системами, реєстрами та банками даних з метою формування об'єктивного цифрового профілю кандидата шляхом виявлення недостовірної інформації у відомостях, поданих кандидатом особисто, ознак недоброчесності та конфлікту інтересів;

дістали подальшого розвитку:

– наукові погляди на еволюцію феномену корупції як соціального та публічно-владного явища в умовах реформування національної судової влади, а також на складність ефективного протистояння корупційним практикам в судах шляхом обґрунтування найбільшої вразливості судової влади серед трьох гілок державної влади; підвищеної небезпеки корупційних практик в судах для реалізації прав людини, розвитку громадянського суспільства та державного управління; дуалістичної природи носіїв судової влади як суб'єктів, на яких поширюється спеціальне антикорупційне регулювання, та як ключового інструменту антикорупційної боротьби;

– науковий підхід до мінімізації корупційних ризиків в судовій системі, який, на відміну від існуючих, обґрунтовується амбівалентною сутністю судової влади в антикорупційному механізмі та розробленою авторською класифікацією ключових наслідків судової корупції, а саме: знищенням прав і свобод людини й громадянина; нівелюванням верховенства права та делегітимізацією державної влади як гаранта правопорядку; знеціненням зусиль органів правопорядку та інститутів правничої допомоги; загрозою

національній безпеці; гальмуванням економічного розвитку та сприянням економічному занепаду; формуванням «суспільства цинізму»;

– обґрунтування необхідності запровадження інноваційних цифрових інструментів корупційної превенції, спрямованих на нейтралізацію комплексу взаємопов'язаних чинників неефективності антикорупційної діяльності держави в судовій владі, до яких віднесено: інституційно-кадрові (безсистемна та довготривала судова реформа; призначення до знову створених інституцій кандидатів із деформованою інституційною пам'яттю внаслідок системно-законодавчих прогалин в регулюванні добору до судів вищих ланок); морально-етичні (загальносуспільна девальвація етичних норм, дискредитація моральних авторитетів); та правозастосовні (наявність у суддів широких дискреційних повноважень; нестабільність та мінливість судової практики; відсутність дієвої відповідальності за корупційні правопорушення внаслідок дисфункції принципу невідворотності покарання);

– систематизація та класифікація переваг штучного інтелекту як інноваційного цифрового інструмента антикорупційної діяльності держави в судовій владі, серед яких виокремлено: загальнофілософські, морально-етичні (неупередженість, безпристрасність та безсторонність; незалежність; еталонна доброчесність) та прикладні предметно-процедурні й фінансові (оперативність судового розгляду зі збереженням якості судового рішення; мінімізація судових помилок і юридичної казуїстики, забезпечення передбачуваності й уніфікації судової практики; неоскаржуваність рішення штучного інтелекту; економія фінансово-бюджетних ресурсів);

– систематизація та класифікація ризиків штучного інтелекту як інноваційного цифрового інструмента антикорупційної діяльності держави в судовій владі, серед яких виокремлено: фундаментальний, або цивілізаційний (наділення технології часткою державної влади і підкорення їй людини), комбіновані етично-прикладні («бездушність» (дегуманізація) правосуддя та відсутність емпатії; алгоритмічна упередженість, «примарність» правосуддя; безвідповідальність і маніпулювання людиною) та операційні організаційно-

технічні (що стосуються суб'єктів взаємодії (комунікації) зі штучним інтелектом, суб'єктів, способів і методів виправлення помилок в рішеннях штучного інтелекту, та вразливостей захисту його програмного середовища; брак цифрових компетенцій у громадян й поглиблення цифрової нерівності в країні).

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тем науково-дослідної роботи Чорноморського національного університету імені Петра Могили: «Трансформація публічного управління та адміністрування в умовах євроінтеграції: політико-правові, історичні та регіональні аспекти» (державний реєстраційний номер: ID 0122U201630), у рамках якої автором представлено механізм імплементації новітнього цифрового інструмента – штучного інтелекту – в антикорупційну діяльність держави; «Організація публічної влади в Україні, реалізація державної політики в соціогуманітарній сфері: культури, освіти, охорони здоров'я, інформаційної безпеки» (державний реєстраційний номер: ID 0122U201631), у рамках якої автором представлено пропозиції, що спрямовані на оптимізацію нормативного врегулювання застосування технології штучного інтелекту в судовій системі.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою автора, в якій у відповідь на поставлену актуальну проблему представлено теоретичні обґрунтування, прикладні пропозиції та висновки, що отримані в ході дослідження. Персональний науковий доробок автора наведено в статтях та тезах доповідей до науково-практичних конференцій у списку публікацій за темою дисертації, які були здійснені як одноосібно, так і в співавторстві з науковим керівником.

Апробація матеріалів наукового дослідження. Обговорення основних ідей і положень дисертації здійснювалося під час:

– XXV всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання-2022. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (7-11 листопада 2022 р., м. Миколаїв);

– II міжнародної науково-практичної конференції «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи» (18 травня 2023 р., м. Хмельницький);

– XVII міжнародної наукової конференції «Ольвійський форум-2023: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів» (15-18 червня 2023 р., м. Миколаїв);

– міжнародної наукової конференції «Сучасні стратегії сталого розвитку держави й суспільства в контексті глобальних викликів» (2-3 серпня 2023 р., м. Влоцлавек, Республіка Польща);

– XXVI всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання-2023. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (6-10 листопада 2023 р., м. Миколаїв);

– X всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої тижню права «Публічне управління: проведення реформи в Україні» (8 грудня 2023 р., м. Луцьк);

– круглого столу «Професійне наставництво для дієвості публічного сектору в умовах війни та повоєнної відбудови» (28-29 лютого 2024 р., м. Миколаїв);

– Всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ» (31 травня 2024 р., м. Івано-Франківськ);

– XXI міжнародної наукової конференції «Ольвійський форум-2024: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. Реформування публічного управління та адміністрування в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів» (20-23 червня 2024 р., м. Миколаїв);

– XXVII всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання-2024. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний,

національний та регіональний аспекти. Публічне управління та регіональний розвиток» (6-10 листопада 2024 р., м. Миколаїв);

– Міжнародної науково-практичної конференції «Світовий досвід публічного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: митна безпека та протидія корупції» (16 травня 2025 р., м. Дніпро);

– II всеукраїнської науково-практичної конференції за міжнародною участю «Публічне управління та адміністрування в Україні: євроінтеграційний поступ» (30 травня 2025 р., м. Івано-Франківськ);

– XXII міжнародної наукової конференції «Ольвійський форум-2025: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (16-22 червня 2025 р., м. Миколаїв);

– XXVIII всеукраїнської щорічної науково-практичної конференції «Могилянські читання-2025. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (10-14 листопада 2025 р., м. Миколаїв).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що за результатами дисертаційного дослідження з урахуванням ідентифікованих переваг і ризиків штучного інтелекту розроблено механізм його імплементації як інноваційного цифрового інструмента антикорупційної діяльності держави в національній судовій владі. Одержані наукові результати можуть бути використані центральними органами публічного управління як структурований методичний орієнтир для здійснення заходів із запобігання корупції в судовій системі в умовах її реформування із застосуванням штучного інтелекту.

Практичні рекомендації щодо вдосконалення управлінської діяльності використано:

– національним благодійним фондом «Рокада» під час підготовки та перевірки штучним інтелектом наративних і фінансових звітів для зарубіжних донорів, що дало змогу мінімізувати корупційні ризики, підвищити прозорість фонду під час процедур звітування та забезпечити організаційну спроможність

в сфері моніторингу та аналізу даних і запобігання корупційним проявам (довідка про впровадження № 11/02-1 від 11.02.2026 р.);

– німецькою неурядовою організацією AWO International в ході підготовки та перевірки штучним інтелектом змістовних та фінансових звітів для інституційних (урядових) донорів, що сприяло підвищенню підзвітності організації під час операційно-управлінських процесів та організаційної спроможності в запобіганні недоброчесним практикам (сертифікат про впровадження № 1 від 11.02.2026 р.);

– територіальним управлінням Державної судової адміністрації України в Миколаївській області для ініціювання перед Радою суддів України питання про вироблення й внесення відповідних змін в Положення про автоматизовану систему документообігу суду з метою впровадження нової моделі автоматизованого розподілу судових справ і матеріалів із застосуванням штучного інтелекту на підставі прогностичного коефіцієнту складності справи та її орієнтовної ваги, що дасть змогу мінімізувати корупційні ризики та запобігти маніпуляціям під час розподілу (довідка про впровадження № 4/2-793/26 від 23.04.2026 р.);

– Вітовським районним судом Миколаївської області для розгляду на зборах суддів з метою ініціювання перед Радою суддів України питання про вироблення й внесення відповідних змін в Положення про автоматизовану систему документообігу суду задля прикладного впровадження інноваційної моделі автоматизованого розподілу судових справ і матеріалів із застосуванням штучного інтелекту, що здатна мінімізувати корупційні ризики, запобігти маніпуляціям під час розподілу, усунути суб'єктивізм у визначенні коефіцієнту складності справи та збалансувати суддівське навантаження (довідка про впровадження № 03-16/1/2026 від 27.04.2026 р.).

Крім того, теоретико-методичні положення та наукові результати дисертаційного дослідження використано в навчальному процесі Чорноморського національного університету імені Петра Могили при викладанні здобувачам вищої освіти спеціальності 281 «Публічне управління

та адміністрування» таких дисциплін, як «Публічна політика», «Право в публічному управлінні» та «Державна інформаційна політика та електронне врядування» (довідка про впровадження № 854/Д від 04.12.2025 р.).

Публікації. Результати дослідження опубліковано в 17 наукових працях загальним обсягом 6,0 друк. арк. (особистий внесок автора – 5,2 друк. арк.), серед яких: 4 статті в наукових фахових виданнях України та 13 публікацій у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи складає 286 сторінок, основного тексту – 199 сторінок. Список використаних джерел налічує 259 найменувань. Робота містить 14 таблиць і 8 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

1.1. Теоретико-нормативні підходи до розуміння корупції як багатовимірного феномену

Усвідомлюючи складність і багатогранність такого соціально-владного явища як корупція, передовсім слід умовно розмежувати підходи до розуміння та визначення на лінгвістично-науковий, який знаходить своє втілення в енциклопедичних словниках, наукових роботах, публікаціях дослідників і навчально-методичних матеріалах, та нормативно-правовий, що ґрунтується на чисельних міжнародних та національних регуляторних документах (конвенціях, міжнародних договорах, законах).

Схожа думка була висловлена українськими дослідницями І. Шульган та О. Гавц, які дійшли висновку, що загалом існує дві тенденції у вивченні корупції: як кримінального діяння, метою якого є особисте збагачення внаслідок незаконного використання державних повноважень, та як соціального явища, прояву соціальної проблематики, що включає зловживання владою. Наукове розуміння поняття корупції, стверджують авторки, також двомірне, та існує доктринальний підхід, що заснований на наукових дослідженнях, й офіційний (або легальний), який спирається на міжнародні та національні документи з юридичною силою [197].

Інші дослідники справедливо наголошують на відсутності в науковій літературі єдиного підходу до визначення поняття корупції. Зокрема, А. Політова зауважує, що відсутність уніфікованого наукового визначення є наслідком намагання кожного вченого охопити якомога більше ознак, а це

призводить до того, що запропоновані дефініції включають лише загальні й нечіткі формулювання, а подекуди виключають одне одного [117].

Практична потреба розрізнити ці два підходи до визначення корупції криється в наслідках лінгвістично-наукового та нормативного тлумачень. Адже перше представляє собою академічний доробок, вклад окремого дослідника у вивчення цього явища, що може бути використаний (або ні) для вироблення державної антикорупційної політики; лінгвістично-наукове тлумачення сповнене варіативністю і дискусійністю думок, множинністю точок зору. Натомість, нормативне визначення корупції є підставою реальної юридичної відповідальності осіб, які вчинили корупційні правопорушення, та відповідальності держави за наслідки корупційних дій публічних службовців, які виконували владні функції, тому таке визначення не має бути двозначним.

Чисельність лінгвістично-наукових і нормативних дефініцій корупції лише підкреслює багатогранність цього соціально-владного феномена. При цьому переважна більшість науковців та положення всіх без виключення нормативно-правових актів розглядають корупцію виключно в негативному вимірі, а державна політика спрямовується на викорінення цього явища.

Заради об'єктивності треба зауважити, що інколи з'являються вельми цікаві дослідження, які намагаються з'ясувати й іншу сторону сприйняття корупції, зокрема, вивчити підстави її виправдання та здійснити аналіз причин толерантного до неї відношення як з боку громадянського суспільства, так і окремих індивідів [53]. Серед науковців є навіть «прибічники» корупції (Н. Лефф, Х. Абуева, К. Лейес, Я. Тарковські), які розглядають це явище з прагматичної точки зору, наголошуючи на його корисності для економічного розвитку, позаяк корупція сприяє прискоренню роботи бюрократичного апарату, заощаджує час і фінансові ресурси, чинить позитивний вплив на інтеграцію, розвиток і модернізацію суспільства в цілому [12; 176].

Направду, подібні наукові думки не можна вважати революційними поглядами сучасності. Так, в більш ранніх джерелах корупція хоча і розглядається як занепад, що веде до руйнування, і масштаби якого можуть

бути вражаючими в історичній перспективі, натомість не виключається ідея практичного застосування корупції «на благо». Висловлюється гіпотеза, що, наприклад, розпад Римської імперії як держави прямо пов'язаний із корупцією, і хоча хабарництво і зловживання траплялися завжди, втім на межі IV-V ст. вони стали нормою в Імперії, і зі зловживань перетворилися на окрему альтернативну систему, в якій грошові відносини здобули перевагу над усіма іншими. Корупція почала сприйматися «користувачами» як неоптимальний спосіб домогтися жаданого, коли інші, етичні засоби вважалися недоступними, недосконалыми або дороговартісними [200, с. 8-9].

Наявність подібної проблеми – умовні «переваги корупції» – сьогодні не приховується на найвищому державному рівні. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки (п. 2.1.5, п. 2.2.1) визнає, що в багатьох сферах суспільного життя застосування корупційних практик є оперативнішим та ефективнішим, а інколи – єдиним способом задоволення потреб фізичних і юридичних осіб порівняно із задоволенням таких потреб у законний спосіб; на побутовому рівні корупційні практики є усталеною нормою поведінки й не сприймаються як порушення моральних чи правових норм, а населення не вимагає від публічних осіб дотримання правил етичної поведінки та доброчесності [2].

Тим не менше, в науково-дослідницькій спільноті панує усвідомлення руйнівності корупції для соціально-владних процесів і державного механізму.

Мабуть, вперше в Україні про потворну сутність цього явища згадується в 1710 році в Договорах і постановах прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким. В українській історіографії цей документ більш відомий під назвою «Конституція Пилипа Орлика». «Конституція», крім історичної, також представляє неабияку цінність як для науковців в галузі публічного управління, так і для правознавців, навіть попри те, що повноцінним нормативно-правовим документом вона так і не стала. В розділі X, зокрема, наголошується на тому, що на бідних людей «більше всього

чинять утиски й здирства та пригнічують їх тягарями владолюбні хабарники, які не за заслуги свої, а через ненаситну пожадливість прагнуть потрапити в уряди військові й посполиті¹ для свого збагачення». Хабарники, йдеться в документі, спокушають і гетьманське серце, та «завдяки корупції, без повного обрання та всупереч справедливості і закону, чи в уряди полковничі проникають, чи обіймають інші посади». Тому Гетьману заборонялося спокушатися подарунками та респектами і за хабарі надавати посади в полковничих, інших військових чи посполитих урядах. Так само полковницьким і посполитим урядникам заборонялось здійснювати призначення «за якісь респекти» [36].

Отже, спершу з'ясуємо визначення такого феномена як корупція, спираючись на лінгвістично-науковий підхід.

Етимологічний словник української мови стверджує, що слово «корупція» має латинське походження від іменника *corruptio*, яке буквально означає «підкуп, занепад, розклад». Дієслово *corrumpro* означає «псує, пошкоджую, зваблюю, розбещую». В самому широкому сенсі Словник розглядає корупцію як підкупність урядовців. [42, с. 45].

За даними інших джерел, термін «корупція» походить від сполучення двох латинських слів: *correi*, себто обов'язкова причетність декількох представників однієї із сторін до однієї справи, та *rumpere*, що можна перекласти як «порушувати, ламати, пошкоджувати, скасовувати». Поєднання цих двох слів і утворило самостійний термін *corrumperere*, який означає участь в діяльності декількох осіб, мета яких полягає у «псуванні», «руйнуванні», «пошкодженні» нормального розвитку судового процесу або процесу керування справами суспільства. Власне в римському праві *corrumperere* мало значення «підкуповувати суддю (претора)» [1].

Енциклопедичний словник з державного управління вказує на корупцію як на загальну назву злочинних дій у сфері державної політики, що полягають

¹ Посполитий – належний до міщан або селянства, селянин (див. <https://slovnuk.ua/index.php?sword=посполитий>), або простолюдець, хлоп (див. <https://slovotvir.org.ua/words/pospolytyi>).

у використанні державними посадовими особами, політичними і громадськими діячами довірених їм прав і владних повноважень з метою реалізації вузькокорпоративних (кланових) інтересів, а також власного збагачення. Словник стверджує, що, з юридичної точки зору, корупція не є самостійним складом злочину, а її складовими є, насамперед, хабарництво, зловживання службовим становищем, протекціонізм тощо. Словник наводить і більш вузьку дефініцію – корупція в державному управлінні, – що пов’язана з умисним використанням державними службовцями чи уповноваженими на виконання державних функцій особами свого службового становища, статусу й авторитету займаної посади в корисливих цілях для особистого збагачення чи іншої особистої заінтересованості. Правова сутність корупції полягає в посяганні на встановлений порядок реалізації публічної влади [41, с. 349-350].

Термінологічний словник з публічного управління надає декілька визначень корупції, розглядаючи її як: негативне суспільне та публічно-владне явище, основою якого є протиправне використання свого службового чи посадового становища з метою отримання для себе чи інших осіб неправомірної вигоди; зловживання політичною владою для приватного блага; будь-яку трансакцію між акторами приватного та публічного секторів, у якій колективні блага нелегітимно конвертуються у приватні [152, с. 76].

Велика українська енциклопедія містить доволі широке визначення корупції та описує її виключно як суспільне явище, що полягає у використанні державними посадовими особами, політичними і громадськими діячами своїх службових прав з метою особистого збагачення на шкоду державі й суспільству. Натомість, більш глибокого розуміння корупції можна дійти через визначення корупційних злочинів, які Енциклопедія формулює як злочинні діяння, що полягають у використанні особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, наданих їм службових повноважень у корисливих або інших особистих інтересах чи інтересах третіх осіб, наданні таким особам неправомірної вигоди, а також у приховуванні чи потуранні вказаним діянням [15, с. 79].

Так само широке та вельми туманне визначення корупції наводиться в електронному Кембріджському словнику (Cambridge Dictionary), відповідно до якого корупція – це неправомірна, погана чи нечесна поведінка, особливо притаманна особам, які обіймають владні посади [217].

Слушною є думка мексиканських науковців Іси Луна-Пла (Issa Luna-Pla) та Хосе Р. Ніколаса-Карлока (José R. Nicolás-Carlock) про те, що навіть швидкий огляд літератури дозволяє побачити значну кількість досліджень, присвячених концептуалізації або визначенню корупції. Зазвичай такі визначення пропонуються відповідно до соціальної, економічної і політичної сфер, де корупція має місце (секторальні дефініції), або ж з точки зору наукової дисципліни (науково-дисциплінарні визначення). Наукові джерела обговорюють визначення корупції з економічної, правової та управлінської точок зору з метою створення визначення, взятого із «загальної ідеї», яка містить такі поняття, як клієнтелізм, зловживання владою, захоплення держави та патримоніалізм. Існують визначення корупції як морального занепаду та відсутності етики. Найбільш популярним, на думку авторів, є визначення корупції, запропоноване Transparency International, на яке вплинули неморалістичні класичні концепції та історичні спроби філософії шукати причини та джерела корупції [234].

Дефініція, дана Глобальною коаліцією проти корупції Transparency International, на яку посилаються згадані автори, дійсно вельми влучно передає саму суть корупції – як зловживання ввіреною владою для приватної вигоди, основними наслідками якого є підрив довіри та послаблення демократії, перешкоджання економічному розвитку, поглиблення нерівності, бідності, соціального розшарування та кризи навколишнього середовища [256].

Є. Невмержицький, розглядаючи корупцію як багатоаспектне діяння, описує його як соціально небезпечне явище, змістом якого є система негативних поглядів, настанов і діянь службових осіб, інститутів влади та управління, державних і недержавних підприємств, організацій і установ політичних партій і громадських організацій, спрямованих на задоволення

особистих, групових та корпоративних інтересів шляхом використання свого службового становища всупереч інтересам суспільства та держави [100, с. 44].

Українські дослідники І. Висоцька та В. Висоцький наводять в своїй роботі приклади десяти різних доктринальних дефініцій корупції. Деякі з них є глибоко науковими, деякі – дещо обивательськими, певні – більш вузькі та конкретні, інші – досить об’ємні і навіть розпливчасті, але така варіативність визначень лише підкреслює відсутність уніфікованого підходу до розуміння цього феномену науковою спільнотою. У власному трактуванні авторів корупція – це неправомірна діяльність у сфері політики та державного управління, що пов’язана з використанням посадовими особами доручених їм прав та владних можливостей для особистого збагачення [16].

Вітчизняні вчені Л. Удовика й І. Калугіна на основі аналізу сучасних концепцій пропонують власну класифікацію підходів до визначення сутності корупції, розглядаючи цей феномен з чотирьох точок зору (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення корупції

Підхід	Дефініція поняття «корупція»
Біхевіористський	протиправне корисливе діяння, вчинене особою, яка наділена владними повноваженнями
Прагматичний	екстралегальний інститут, що використовується приватними особами чи групами для здійснення впливу на дії чиновників (бюрократії)
Модель економічної поведінки	симптом наявності збою у системі державного управління, де чиновники наділені надто широкими дискреційними повноваженнями
Соціально-економічне та політичне явище	комплекс протиправних неетичних дій, що поєднує в собі управлінську, політичну, економічну, юридичну, соціальну, морально-етичну складову, особливістю якого є використання публічними службовцями органів будь-якої гілки влади, громадських об’єднань, установ і організацій господарського управління всіх форм власності свого службового становища для одержання матеріальних цінностей, послуг, пільг для себе чи третіх осіб

Джерело: систематизовано автором на підставі [176].

Інші вітчизняні наукові джерела визначають корупцію як використання службового становища посадовими особами для надання за винагороду різного роду матеріальних благ, пільг, послуг або інших переваг [78, с. 7]. Також в літературі можна знайти визначення, що корупція – це корисливе використання посадовою особою державних органів влади свого службового становища для власного збагачення. Ця дефініція пропонується взагалі як універсальна наукова, хоча суто лінгвістично в ній очевидне смислове перетинання, що робить її певною мірою тавтологічною («корисливе використання для власного збагачення»), отже, претензія цієї дефініції на наукову універсальність виглядає дещо перебільшеною [47, с. 47]. Схожі визначення через повторення знаходимо й в інших авторів. Зокрема, Ю. Ваньчик, аналізуючи комплекс визначень корупції і розглядаючи її з точки зору юридичної науки як суспільно небезпечне діяння (злочин), описує цей феномен як посадове зловживання, що має корисливий характер та спрямоване на збагачення або протиправне одержання матеріальних чи інших благ і переваг в особистих чи групових інтересах [13]. Запропонована дефініція, на наш погляд, так само «перевантажена» корисливістю.

Можемо припустити, що окремі дослідники, прагнучи підкреслити саме протиправну економічну сутність корупції, повторно акцентують свою увагу і на корисливості і на протиправному збагаченні, натомість це призводить до тавтології у визначеннях (*idem per idem*, тобто «те через те ж саме»), при цьому відчутно знижуючи їхню наукову цінність.

Група британських вчених (Ребека Добсон Філіпс (Rebecca Dobson Phillips), Елізабет Девід-Баррет (Elizabeth David-Barrett) та Роберт Барінгтон (Robert Barrington) пропонує нам наступне чотиривимірне визначення корупції, згідно з яким це – зловживання ввіреною владою для приватної вигоди, яке завдає шкоди суспільним інтересам, зазвичай порушуючи закони, нормативні акти та/або стандарти доброчесності. «Виміри», через призму яких автори розглядають корупцію, наведені в табл. 1.2.

«Виміри» корупції

«Вимір»	Зміст / Характеристика
Ввірена влада	пов'язана з певною роллю, яка ґрунтується на довірі (під час перебування на політичних чи інших публічних посадах, у приватному чи неприбутковому секторах, або в релігійно-культурних установах), і якою наділена особа чи інституція, що здійснює дискреційні повноваження щодо іншої особи чи суб'єкта
Зловживання	порушення обов'язків або неправомірне використання влади, пов'язане з певною роллю, як шляхом дії, так і бездіяльності
Приватна вигода	- фінансові та нефінансові особисті зиски, які отримує особа або її особисті знайомі; - партійна/групова вигода, що йде на користь певній групі / інституції; - уникнення втрат або сатисфакція, отримана через завдання шкоди іншим
Шкода суспільним інтересам	- пряма шкода бенефіціарам ввіреної влади; - непряма шкода, спричинена підривом верховенства права чи мети установи, професії або іншого відповідного органу, невиконанням функції, що відповідає суспільним інтересам, та/або порушенням встановлених прав окремих осіб чи груп

Джерело: систематизовано автором на підставі [222].

Український науковець О. Фрадинський зазначає, що серед дослідників феномену корупції найбільш поширеною є думка про неможливість надання цьому явищу вичерпного визначення, яке б в усіх випадках точно розрізняло корупційні прояви від таких, що не є корупційними. Основними «понятійними центрами», навколо яких у світовій науковій літературі зосереджується переважна більшість визначень корупції, виступають: бюрократія, суспільний інтерес та ринкова псевдопідприємницька діяльність. З огляду на цей поділ, найхарактернішими корупційними прояви дослідник називає хабарництво посадових осіб, привласнення майна всіх форм власності, розкрадання централізованих фінансових ресурсів держави та протекціонізм у здійсненні фінансово-господарської діяльності шляхом надання преференцій суб'єктам господарської діяльності [182].

Власне, саме вітчизняні вчені найбільш влучно описали [економічну] сутність корупції, назвавши її «комерціалізацією влади» [78, с. 48].

Оригінальне визначення корупції з фокусом так само на її економічне підґрунтя пропонують В. Мельченко та Ю. Деркаченко, описуючи цей феномен як протизаконну експлуатацію особою власних владних повноважень (посадового становища) з метою отримання вигоди матеріального чи нематеріального характеру у власних інтересах або для інших осіб [96].

Дослідниця української мови Н. Яценко, проаналізувавши цілий комплекс дефініцій терміну корупція, дійшла висновку, що семантичними центрами (тобто ключовими словами, що несуть основне значення) виступають: «соціальне явище», «система стосунків», «використання свого статусу», «діяльність осіб», «сукупність діянь» [206].

На наш погляд, ядром корупції є насамперед отримання особою, яка наділена владою (публічним службовцем) «додаткових» матеріальних благ, окрім встановленої винагороди за роботу, використовуючи свій офіційний статус чи службове становище. Ми свідомо не використовуємо термін «зловживання», позаяк корупційні практики не завжди передбачають дію саме всупереч інтересам служби. Часто матеріальна вигода чи інші блага можуть бути отримані за «більш старанне» виконання посадових обов'язків чи «пришвидшення» активності, особливо, коли межі дискреції певного публічного службовця є досить широкими. Іншою пов'язаною стороною корупційних практик є надання чи пропозиція надання матеріальних благ бенефіціарами публічних послуг. Так виникають і встановлюються протиправні відносини «купівлі-продажу» окремих послуг посадової особи, та, власне, відбувається комерціалізація влади.

Цінність лінгвістично-наукових дефініцій корупції беззаперечна, позаяк саме академічні дослідження дозволяють осмислити глибину й складність цього феномену. «Альтернативні» погляди, які, якщо не виправдовують корупцію, то, принаймні, намагаються з'ясувати її «позитивні риси», заслуговують на не меншу увагу, оскільки відображають «нестандартну» думку певної частини суспільства, яка так само має бути вивчена.

Головною відмінністю нормативно-правових (офіційних, легальних, регуляторних) дефініцій від академічних (доктринальних) є юридична сила та правозастосовність перших, адже лише на підставі нормативного визначення органи правопорядку та суд уповноважуються розпочати юридичне переслідування та притягнення до відповідальності особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні дій, законодавчо визначених як корупція.

Регуляторні дефініції корупції ми знаходимо в двох видах джерел: міжнародних і національних нормативно-правових актах. Деякі з наведених нижче міжнародних документів, які ратифіковані ВРУ, в силу ст. 9 Конституції України є частиною національного законодавства та мають юридичну силу, інші, хоча й знаходяться за межами правового поля України, втім представляють науковий інтерес.

Загальносвітовим правовим антикорупційним документом є Конвенція ООН проти корупції, ухвалена Генеральною Асамблеєю 31 жовтня 2003 року (для України набула чинності з 01 січня 2010 року). Направду, Конвенція не містить окремого визначення корупції, а оперує такими термінами як запобігання та протидія корупції, боротьба з корупцією, корупційні діяння. Власне глава III Конвенції присвячена саме опису та деталізації протиправних дій та бездіяльності, які держави-підписанти розцінюють саме як корупційні, на кшталт підкупу національних та міжнародних посадових осіб, зловживання впливом, зловживання службовим становищем, незаконне збагачення [67].

На аналогічну відсутність формального визначення поняття корупції ми натрапляємо і в Міжамериканській Конвенції про боротьбу з корупцією 1996 року. Цей документ не має юридичної сили для України, втім є цікавим для наукового аналізу. Так, Конвенція (ст. 6) містить лише перелік протиправних діянь, які розцінюються як корупційні, а саме: пряме чи опосередковане вимагання або прийняття державним службовцем або особою, яка виконує державні функції, будь-якого предмета грошової вартості або іншої вигоди (подарунку, послуги, обіцянки чи вигоди для себе чи для іншої фізичної чи юридичної особи), в обмін на будь-яку дію чи бездіяльність під час виконання

своїх державних функцій; пряма чи опосередкована пропозиція або надання тим самим особам будь-якого предмета грошової вартості або іншої вказаної вигоди в обмін на будь-яку дію чи бездіяльність під час виконання їхніх державних функцій; будь-яка дія або бездіяльність під час виконання своїх обов'язків згаданими особами з метою незаконного отримання вигоди для себе чи третьої особи; шахрайське використання або приховування майна, отриманого в результаті будь-яких дій, вказаних раніше; участь як виконавця, співвиконавця, підбурювача, пособника чи співучасника описаних дій, в будь-якій співпраці чи змові [233].

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією, підписана в 1999 році (набула чинності для України з 01 березня 2010 року), так само, як і два попередні документи, не здивує нас відсутністю чіткої дефініції в своєму тексті. Втім, показово, що десять норм Конвенції (ст. 2 – ст. 11) із загальною сорока двох присвячені хабарництву, отже, логічним є висновок, що саме отримання та давання хабаря розцінюються як основні корупційні прояви [84].

Текст Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (підписана в 2000 році та набула чинності для України з 21 травня 2004 року) знову-таки не містить визначення корупції як такої, проте зобов'язує підписантів встановити кримінальну відповідальність за корупцію, об'єктивну сторону якої складають наступні дії (ст. 8): обіцянка, пропозиція або надання публічній посадовій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для неї самої або іншої фізичної чи юридичної особи для того, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи бездіяльність при виконанні своїх службових обов'язків; вимагання або прийняття публічною посадовою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для неї самої чи іншої фізичної або юридичної особи з тією самою метою [68]. Вельми незвичним для цього документу порівняно з іншими є зміщення фокусу уваги з фігури публічного службовця як отримувача неправомірних благ саме на їх надавача.

Міжнародно-правовий документ, що начебто й містить визначення корупції, яке ми можемо вважати нормативним, – це Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією, яка була підписана в 1999 році з метою забезпечити ефективний правовий захист осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, в тому числі шляхом отримання компенсації за таку шкоду (набула чинності для України 01 січня 2006 року). З наукового погляду, наявна в Конвенції дефініція (ст. 2) не виглядає досконалою, позаяк оперує лише переліком протиправних дій з фокусом на хабарництво, яке є лише однією з форм корупції. Згідно з документом корупція означає прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабаря чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, яка отримує хабаря, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [186].

Конвенція Африканського Союзу із запобігання та боротьби з корупцією від 11 липня 2003 року (не є чинною для України) містить бланкетне, відсилочне визначення корупції, відповідно до якого корупція описується як дії та практика, у тому числі пов'язані з ними злочини, заборонені даною Конвенцією. До речі, хоча визначення й досить стисле, втім концептуально, в залежності від тяжкості та соціальної небезпечності, воно окреслює три напрями, в яких втілюється корупція: дії, практика та злочини. До речі, даний міжнародний документ порівняно з багатьма іншими містить чи не самий вичерпний перелік корупційних діянь, як-от: прохання або прийняття, прямо чи опосередковано, публічною посадовою особою, товарів грошової вартості або іншої вигоди (подарунку, послуги, переваги) для себе або іншої фізичної чи юридичної особи в обмін на будь-яку дію чи бездіяльність під час виконання публічних функцій; пропозиція або надання, прямо чи опосередковано, тим самим особам тих же товарів чи аналогічної іншої вигоди для себе або іншої фізичної чи юридичної особи в обмін на будь-яку дію чи бездіяльність під час виконання публічних функцій; будь-які інші дії або

бездіяльність під час виконання своїх обов'язків публічним службовцем з метою незаконного отримання вигоди для себе або третьої особи; відволікання публічним службовцем завдяки своїй посаді для цілей, не пов'язаних з тими, для яких вони були призначені, для своєї власної вигоди або вигоди третьої сторони будь-якої власності, що належить державі, її установам чи приватним особам; пропозиція або надання, обіцянка, прохання або прийняття, прямо чи опосередковано, неправомірної вигоди будь-якою чи будь-якій особі, яка керує чи працює в суб'єкті приватного сектору, з метою вчинити дії чи утриматися від дій, порушуючи свої обов'язки; пропозиція, надання, прохання або прийняття, безпосередньо або опосередковано, або обіцянка неправомірної вигоди особі, яка стверджує, що здатна здійснювати неправомірний вплив на прийняття рішень особою, яка виконує функції в державному чи приватному секторі, незалежно від того, чи дійсно такий вплив здійснюється і чи призводить до наміченого результату; незаконне збагачення; використання або приховування доходів, отриманих від будь-яких дій, описаних вище; участь як виконавця, співвиконавця, агента, ініціатора (підбурювача), пособника в будь-яких діях, описаних вище [207].

На імпліцитне визначення корупції ми натрапляємо також і в Міжнародному кодексі поведінки державних посадових осіб 1996 року. Шляхом логіко-лінгвістичного тлумачення (п. 4) корупцію можна визначити як використання державними посадовими особами свого офіційного становища для невиправданого здобування особистої користі або особистої та фінансової користі для своїх сімей. Направду, такі дії в документі буквально не описуються саме як корупція, а називаються колізією інтересів [97].

До речі, відсутність в текстах переважної більшості міжнародно-правових документів офіційних повноцінних дефініцій загалом є прийнятною практикою, позаяк під час підписання таких угод за державами-учасниками залишається певна свобода розсуду, що базується на визнанні державного суверенітету кожного підписанта, і тому будь-яка держава в праві деталізувати положення міжнародних угод у своєму внутрішньому законодавстві.

Окремі ж науковці (зокрема, вже згадувана А. Політова) навпаки притримуються думки, що відсутність універсального поняття корупції в міжнародних документах не є позитивною практикою, а тому наголошують на необхідності розробки уніфікованого міжнародного документа, який би об'єднав множинні тлумачення корупції і поклав край дискусіям навколо визначення цього поняття. Ба більше, і тут складно заперечувати, авторка вважає невиправданим зосередження уваги лише на тому, що корупція властива тільки державним службовцям, тому що такий підхід залишає поза увагою пересічних громадян, які пропонують неправомірну вигоду за вчинення або невчинення тих чи інших діянь [117].

Разом з тим, щодо необхідності універсального визначення корупції в науковій літературі існують і прямо протилежні думки, які також виглядають досить переконливими. Зокрема, вітчизняні вчені О. Хотинська-Нор та О. Саленко відмічають перебільшену увагу вітчизняних дослідників до чіткості дефініцій. Науковці зазначають, що прагнення до такої визначеності є традицією вітчизняної [юридичної] науки, натомість його результатом часто стає звуження сутності того чи іншого феномену. Західна наука, навпаки, будучи праксеологічно орієнтованою, не приділяє стільки значення чіткості термінів, а переважно зосереджується на причинах [судової] корупції, її типових проявах, наслідках, заходах протидії та боротьби [183].

Схожа до попередньої позиція міститься в інших джерелах, де пропонується вважати корупцією такою, чиє визначення не може бути раз і назавжди сформульоване, і тому актуальним є питання про закріплення загального поняття корупції, а також понять адміністративної та кримінальної корупції, дисциплінарної корупційної провини, корупції осіб, що займають державні політичні посади країни. За наявності такої класифікації так само не може існувати й точного загальногалузевого поняття корупції [76, с. 33].

Після аналізу міжнародних регуляторних документів доречно дослідити еволюцію національного нормативного визначення корупції. Так, сучасне легальне розуміння цього терміну розкривається в Законі України «Про

запобігання корупції», що був ухвалений ВРУ восени 2014 року. І хоча за 11 років чинності Закону в нього було внесено близько вісімдесяти змін та доповнень, норма-дефініція не зазнала жодних перетворень.

Загалом, навряд чи можна стверджувати, що внутрішнє антикорупційне законодавство відрізнялося стабільністю, позаяк за період незалежності України з 1991 року спеціальний закон в сфері запобігання та боротьби з корупцією ухвалювався наново принаймні чотири рази.

Перший Закон суверенної України – «Про боротьбу з корупцією» – з'явився лише в 1995 році, зате і проіснував довше за інші. На зміну йому в червні 2009 року був ухвалений новий правовий акт – «Про засади запобігання та протидії корупції», що «протримався» лише півтора року, і на початку січня 2011 року втратив чинність. Впродовж наступних трьох місяців Україна взагалі залишалася без відповідного нормативного врегулювання державної діяльності в сфері корупційної превенції, і тільки в квітні 2011 року ВРУ «спромоглася» ухвалити черговий Закон «Про засади запобігання та протидії корупції». 14 жовтня 2014 року і цей Закон так само втратив чинність (окрім деяких положень щодо фінансового контролю, що залишалися в силі до літа 2016 року) внаслідок ухвалення чергового нового Закону «Про запобігання корупції», який є чинним і сьогодні.

Деякі українські дослідники (Ярошенко М. О. та Шевчук З. Ю.) в історичній ретроспективі умовно поділяють процес розвитку національного антикорупційного законодавства за часів незалежності України на чотири часові періоди: з серпня 1991 року до кінця 1994 року, з грудня 1994 року по кінець 2010 року, з грудня 2010 року до осені 2014 року та з жовтня 2014 року по сьогоднішній день [205].

Відповідно, зі зміною основних антикорупційних нормативних актів так само зазнавали змін і нормативні дефініції корупції, порівняльний аналіз яких можна побачити в табл. 1.3.

Еволюція поняття корупції в національному законодавстві

Регуляторне джерело	Нормативно-правова дефініція корупції
Закон України «Про боротьбу з корупцією» 1995 року (втратив чинність)	діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг
Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» 2009 року (втратив чинність)	використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей
Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» 2011 року (втратив чинність)	використання особою, зазначеною в ч. 1 ст. 4 цього Закону, наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній в ч. 1 ст. 4 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей
Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року (чинний)	використання особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей

Джерело: сформовано автором на основі [127; 135; 137; 138].

Таким чином, спираючись на попередній науковий доробок та вивчені регуляторні джерела, можемо запропонувати наступне визначення корупції: це – використання особою, яка уповноважена на виконання функцій держави, місцевого самоврядування та прирівняної до неї, наданих їй службових повноважень з метою особистого збагачення чи збагачення пов'язаних осіб,

рівно як і надання такій особі неправомірної вигоди з метою скористатися її службовими повноваженнями всупереч публічним інтересам.

Направду, з більшості дефініцій корупції прослідковується тенденція концентрації фокусу увагу саме на публічних службовцях – особах, наділених владними, організаційно-управлінськими або контрольно-розпорядчими повноваженнями. На жаль, в переважній більшості випадків надавачі неправомірної вигоди («коруптанти») позбавлені настільки прискіпливої уваги. Але ж обов'язково і без виключень суб'єктний склад будь-якого корупційного діяння передбачає наявність як мінімум двох учасників: з одного боку – це якраз надавач неправомірної вигоди, яким може виступати фізична чи юридична особа (вони ж – бенефіціари публічно-владних послуг), з іншого – отримувач неправомірної вигоди, переважно фізична особа (як публічний службовець персонально, так і пов'язані з ним особи, як правило, найближчі родичі, члени родини, ті, хто користується виключною довірою).

До слова, схожа позиція була висловлена італійською вченою Ніколетою Парісі (Nicoletta Parisi) та підтримана групою українських вчених (Д. Чумаченком, В. Ємельяновим, Я. Жовнірчиком, І. Бандурою та Н. Карпеко), які вказали на наявність в світі двох принципових моделей протидії корупції за критерієм спрямованості антикорупційного законодавства, яке на нормативному та публічному рівнях закріплює поняття корупції та суб'єктів корупції. Так, північноамериканська модель акцентує увагу на корупційних діях саме державних службовців, а не на хабарництві загалом, а основними механізмами протидії корупційним діям є персональна та кримінальна відповідальність та репресивні засоби (переслідування, конфіскація майна тощо). Британська ж модель передбачає, що суб'єктами корупції є як одержувач, так і «постачальник» хабаря, і як корупційний злочин кваліфікується відступ від належної етичної поведінки службовця та недостатній соціальний контроль і профілактика [214; 244].

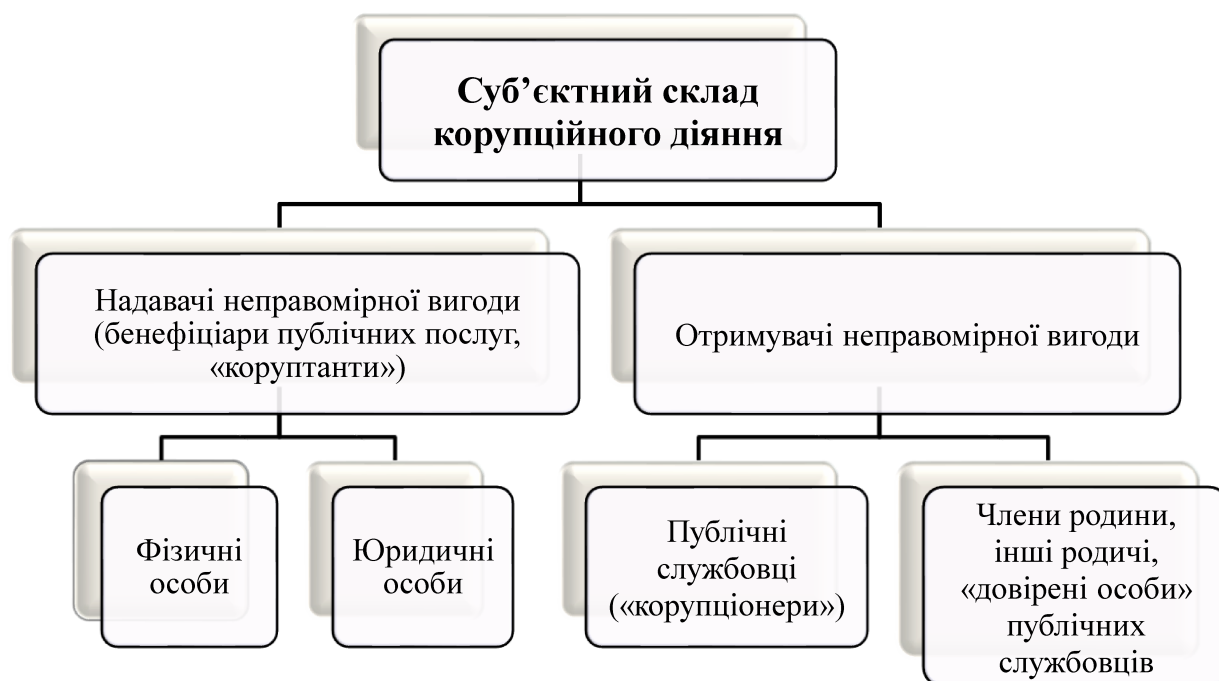

Рис. 1.1. Суб'єктний склад корупційного діяння (джерело: узагальнено автором на підставі [214; 244])

Завершуючи огляд літератури та регуляторної бази, спираючись на чисельність та варіативність як академічних, так і нормативних дефініцій корупції, є підстави стверджувати, що це складне для вивчення комплексне явище вже давно набуло ознак мультидисциплінарності. В сучасних умовах з огляду на рівень науково-технічного прогресу з метою формування успішної стратегії запобігання та протидії корупції виникає необхідність виходити за межі якоїсь однієї галузі знань, активно поєднуючи дослідження в публічному управлінні, праві, економіці та ІТ. Даний висновок повністю резонує із думками інших українських дослідників.

Зокрема, С. Яковенко так само притримується ідеї про універсальність сучасної корупції як явища, що виходить за рамки дослідження будь-якої галузевої дисципліни, накопичуючи в собі комплекс соціальних, правових, філософських і економічних характеристик; одночасно для вироблення напрямів формування державної антикорупційної політики й ефективних механізмів протидії корупції в практичній площині автор вважає обов'язковим

визначення як сутності корупції, так й історичних, соціальних, психологічних та економічних передумов її існування [203].

Вже згадувані В. Мельченко та Ю. Деркаченко теж вважають корупцію універсальним явищем, яке недостатньо досліджене будь-якою галуззю. На їхню думку, корупцію слід вивчати комплексно, враховуючі як правові аспекти, так і філософські, соціальні й економічні характеристики [96].

Отже, як ми змогли побачити, в науці публічного управління існує чимало визначень корупції, при чому переважна більшість академічної спільноти поділяє точку зору про згубність цього явища для соціальних та владно-управлінських процесів. Науковці, що висловлюють альтернативні погляди – щодо прагматичності чи навіть корисності корупції – все-таки залишаються в меншості. Все частіше корупція розглядається як мультидисциплінарний науковий об'єкт. Визначення, що містяться в нормативно-правових джерелах, характеризують корупцію виключно як протиправне діяння й орієнтовані на боротьбу з нею.

1.2. Наслідки судової корупції через призму амбівалентності судової влади в механізмі протидії корупції

Універсальність та комплексність феномену корупції й багатоманітність її проявів закономірно змушують дослідників звужувати межі вивчення цього явища. Фокус даного дослідження сконцентрований на проблемі корупції в судовій владі. Сьогодні все більше утверджується думка, що саме судова корупція спричиняє найбільшу шкоду правам людини. Такий підхід видається слушним з огляду на особливий статус судової влади, про що йтиметься нижче. Колишній Генеральний секретар ООН Кофі Аннан наголошував на тому, що корупція – це підступна пошесть, наділена широким колом руйнівних наслідків для суспільств, насамперед, тому, що підриває демократію і верховенство права, призводить до порушень прав людини.

Оскільки право на справедливий суд – це основоположне право людини, необхідне для забезпечення верховенства права, то корупція в правосудді знецінює це право та руйнує довіру до всієї системи судочинства. При чому, наслідки корупції в судочинстві можуть призводити до знищення інших прав і посилення безкарності корумпованих суб'єктів [77, с. 11, 16].

Парламентська Асамблея Ради Європи в Резолюції 2098 (2016) наголосила на тому, що судова корупція підриває засади законності поряд із самою можливістю подолання корупції в інших суспільних сферах і стоїть на заваді захисту прав людини, розхитуючи громадську довіру до судової процедури та нівелюючи принцип правової визначеності, особливо з огляду на принцип незалежності та неупередженості суддів. Судова корупція як явище носить комплексний характер і включає випадки, пов'язані як із конкретними справами, так і зі службовою діяльністю в цілому [171].

Загальновизнаним у світі й основоположним принципом реалізації державної влади є її поділ на законодавчу, виконавчу і судову. Вперше в історії сучасної України такий поділ знайшов своє втілення в розділі III Декларації про державний суверенітет 1990 року [29]. Пізніше повноцінне законодавче закріплення принцип поділу державної влади дістав на рівні Конституції України 1996 року (ст. 6) [71].

Спираючись на ст. 1 та ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», судову владу можна описати як гілку державної влади, що здійснюється незалежними та безсторонніми судами на підставі конституційних засад поділу влади та реалізується переважно суддями, а в окремих випадках – субсидіарно й присяжними, шляхом відправлення правосуддя в рамках встановлених судових процедур на засадах верховенства права та поваги до прав і свобод людини [150]. З визначення також впливає, що головним носієм судової влади є суддя.

Водночас судову владу прийнято вважати найслабшою з усіх гілок. Так, у 2020 році, характеризуючи її місце й повноваження, КСУ виходив з того, що судова влада, зважаючи на сутність її функцій, є найменш небезпечною для

демократичного врядування, тому що не має ні військової, ні фінансової сили, ні безпосередніх важелів впливу на інші гілки державної влади. Адже законодавча влада встановлює правила, виконавча влада застосовує примус, а судова влада не має ні того, ні іншого, через що вона є найбільш уразливою до посягань інших гілок державної влади [159].

Направду, підхід КСУ далеко не новаторський, оскільки вперше ідею «найменшої небезпечності» суду як влади висловив один із батьків-засновників США Александер Гамільтон (Alexander Hamilton) в Паперах федераліста (The Federalist Papers). Він стверджував, що саме судова влада є «поза всяким порівнянням найслабшою з трьох гілок», тому що не має впливу ні на меч [виконавчу владу], ні на гаманець [законодавчу владу]; не керує ні силою, ні багатством суспільства. Суд як влада не має ані сили, ані волі, а лише судження, через це він найменше загрожує політичним правам [252].

Разом із тим, незважаючи на найменшу «владність» судової влади, окремі зі згадуваних раніше міжнародно-правових документів відводять їй чи не вирішальну роль в антикорупційному механізмі.

Зокрема, Конвенція ООН проти корупції (ст. 11) прямо покладає на держав-підписантів обов'язок в межах основоположних принципів власних правових систем вживати заходів стосовно зміцнення чесності й непідкупності представників судової влади, й запобігати будь-якій можливості для корупції серед них. В документі підкреслюється вирішальна роль судів в боротьбі з корупцією і наголошується на необхідності впровадження антикорупційних заходів без шкоди для незалежності судової влади [67]. Себто, оскільки незалежність судової влади розглядається цивілізованим світом як наріжний камінь правосуддя, його фундаментальний принцип, то антикорупційні заходи (на кшталт ініціювання перевірок, розслідувань, притягнення до відповідальності) не мають використовуватися як інструмент тиску на суддів. Важливим залишається пошук балансу між підзвітністю суддів (як суб'єктів, на яких поширюється антикорупційне законодавство) та їхньою незалежністю від зовнішнього впливу чи тиску під час ухвалення рішень.

На необхідність забезпечення такого балансу звернула увагу і ВРП – колегіальний, незалежний конституційний орган державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади. В щорічній доповіді за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» (п.48) Рада підтримала рішучі кроки для забезпечення довіри до судової гілки влади, запобігання й системної боротьби з будь-якими проявами корупції. При цьому ВРП також наголосила, що будь-які дії чи законодавчі зміни не повинні впливати на незалежність суддів та органів судової влади, тому що основна небезпека захоплення суспільства боротьбою із суддівською корупцією полягає в знищенні незалежності судової системи [148].

На відміну від Конвенції ООН проти корупції, яка «обереігає» суддівську незалежність, Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією вимагає посиленої відповідальності тих представників судової влади, які причетні до корупційних практик, зобов'язуючи держав-підписантів вжити особливих заходів зі встановлення кримінальної відповідальності за хабарництво серед суддів (ст. 11) [84]. З огляду на особливий статус публічних службовців, залучених до відправлення правосуддя, такий підхід видається слушним.

До слова, в українському законодавстві нормативний припис останньої Конвенції реалізований з достатньою повнотою, і для зазначеної категорії посадовців встановлене більш суворе кримінальне покарання, зокрема, за отримання неправомірної вигоди, адже у відповідності з приміткою до ст. 368 Кримінального кодексу України судді належать до службових осіб, які займають відповідальне становище [85]. Кримінальний закон цілком справедливо відносить суддю до категорії спеціальних суб'єктів корупційного правопорушення, тому й наділяє корупційний злочин, вчинений таким суб'єктом, підвищеною суспільною небезпекою.

На перший погляд, виникає дещо парадоксальна ситуація, коли корупційні практики в найслабшій гілці державної влади визнаються як одні з найбільш загрозливих. Головна ж причина такого підходу до судової влади, на

нашу думку, криється саме в її двомірній сутності: носії судової влади одночасно виступають і як суб'єкти, на яких держава розповсюджує регуляторні норми із запобігання корупції, і одночасно як суб'єкти, які, діючи від імені держави, фіналізують боротьбу з корупцією. По суті, в особі судді персоналізуються два статуси: він є не лише потенційним вигодонабувачем від корупційних практик, але й ключовим інструментом у боротьбі з ними.

Маючи загальний статус публічного службовця та специфічний статус носія судової влади, суддя в силу ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» підпадає під дію встановлених антикорупційних вимог та обмежень так само, як й інші представники держави [135]. Ці правила є прямим наслідком принципу рівності перед законом. Суддя має дотримуватися вимог про обмеження використання службових повноважень чи статусу, одержання подарунків, сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, спільної роботи близьких осіб; вживати заходів, спрямованих на запобігання конфлікту інтересів; виконувати приписи щодо фінансового контролю тощо.

Оскільки суддя – основний носій судової влади, то закономірно, що до нього прикута найбільша увага як з боку «публіки», так і з боку органів правопорядку. Етичність суддівської поведінки стає критичною для репутації судової влади. Кодекс суддівської етики (ст. 2) вимагає від судді уникати конфлікту інтересів, наголошуючи на неприпустимості використання свого посадового становища в особистих інтересах чи в інтересах третіх осіб [63].

Бангалорські принципи поведінки суддів підкреслюють, що чесність та непідкупність судових органів у сучасному демократичному суспільстві посідають першочергове місце, і саме на цих двох чеснотах ґрунтуються довіра суспільства до судової системи та її авторитет. Чесність і непідкупність є необхідними умовами для належного виконання суддею своїх обов'язків. Спосіб дій та поведінка судді мають підтримувати впевненість суспільства в цілому та стороннього спостерігача зокрема в тому, що суддя дотримується цих двох чеснот беззастережно [4].

Неминучим наслідком нехтування непідкупністю та чесністю стає «комерціалізація» судової влади та її корумпованість в очах суспільства. Про це ще в 1997 році йшлося на щорічній банківській конференції з розвитку економіки під егідою Світового банку. Науковиця з Йельської школи права Сюзан Роуз-Акерман (Susan Rose-Ackerman) представила доповідь «Корупція та розвиток», в якій поміж інших прикладів корупції окремо виділила хабарі для купівлі судових рішень. Оскільки судді своїми рішеннями мають право впливати на розподіл багатства, то вони очікувано стикаються з корупційними стимулами; при чому стимули до корупції є вищими, якщо робота судді є низькооплачуваною, судді перевантажені та мають погано обладнані офіси з нестачею персоналу; і навіть якщо такі судді самі не є корумпованими, службовці, відповідальні за розподіл справ і консультування суддів, можуть вимагати або приймати хабарі. «Стимулюючі виплати» також можуть бути способом прискорити прийняття рішень. Не виключається навіть «війна хабарів», коли сторони у справі «змагаються» за розмір платежу судді. Сприйняття судової системи як корумпованої вносить невизначеність і в бізнес-клімат, тому учасники бізнес-відносин, які мають спори, воліють уникати звернення до суду. Тоді з метою цивілізованого розв'язання правових конфліктів бізнес може наймати приватних арбітрів (третейських суддів), а як нецивілізовані методи вирішення суперечок розглядати звернення за «захистом» до організованої злочинності чи навіть вбивства учасників бізнес-відносин у стилі страти [249, с. 13].

Дещо схоже розуміння корупції в судовій владі пропонує вітчизняний вчений С. Гладій, який характеризує цей феномен як використання не лише суддями, а й посадовими особами, що здійснюють адміністративне управління судовими органами, статусу своїх організаційних та владних повноважень у супереч встановленим Конституцією України та законодавством норм їх функціонування. Але пропоноване визначення упускає «корупційну сутність», ядром якої є отримання неправомірної вигоди чи-то публічним службовцем, чи-то пов'язаними особами, а акцент зроблений саме на порушеннях правових

норм. Натомість, далеко не завжди діяння, що суперечать законодавству, носять корупційний характер. Також дослідник наводить окремі особливості, що притаманні корупції саме в судовій владі, як-от: нагода для судді під час ухвалення рішення від імені держави «прикритися» нормою права «в обмін» на неправомірну вигоду; латентність, яка майже виключає випадки особистого отримання суддею неправомірної вигоди від надавача; корпоративність судової системи, що створює перешкоди належному кримінальному переслідуванню її посадовців, причетних до корупції [23].

До речі, на підвищену латентність корупції в судах вказує й інший український дослідник В. Мазійчук. На його думку, в поле зору правоохоронців потрапляє не більше 15% вчинених там корупційних кримінальних правопорушень [93].

На наш погляд, твердження про те, що така ознака як латентність корупції специфічна саме для судової влади, є досить дискусійним, оскільки корупційні практики в принципі приховуються всіма учасниками такої діяльності. Непоодинокі випадки, коли й інші публічні службовці, відповідальні за реалізацію ввірених їм владних повноважень, аби уникнути персональних контактів з надавачами неправомірної вигоди, залучають для її отримання так званих «посередників» (друзів, родичів, членів сім'ї, інших осіб, які користуються довірою). А в сучасних умовах із розвитком цифрових технологій та ринку криптовалют істотно зменшується й така необхідність.

Дещо інший підхід до розуміння судової корупції застосовує Консультативна рада європейських суддів (КРЕС). У Висновку № 21 (2018) Рада зауважила (п. 8, п. 9), що в переважній більшості держав-членів судова корупція підпадає під ті ж визначення кримінальних правопорушень, що й корупція з боку інших державних службовців. Натомість, оскільки суддя має виступати як незалежний і об'єктивний арбітр у справах, що розглядає його суд, то й судову корупцію слід розуміти в більш широкому сенсі, яка включає нечесну, шахрайську або неетичну поведінку судді з метою отримання особистої вигоди або вигоди для третіх осіб [136].

Відтак, розповсюдження антикорупційних норм і правил на суддів як на публічних службовців, які займають особливе і відповідальне становище, виглядає логічним і обґрунтованим, є усталеною світовою практикою і не викликає жодних заперечень.

Камінь спотикання ми вбачаємо в іншому аспекті запропонованого нами двоєдиного підходу до суду як до механізму корупційної превенції, в якому суддя одночасно виступає ще і як ключовий елемент антикорупційного механізму. Саме втілення в одній особі двох, дещо взаємовиключних, функцій надає вразливості судовій владі як елементу антикорупційної боротьби. Серед масштабного набору антикорупційного інструментарію якраз суддя може бути його «Ахіллесовою п'ятою». Виконуючи правозастосовну та тлумачну функції, суддя оцінює правильність застосування всіма іншими державними органами антикорупційних приписів. Судді ухвалюють остаточні рішення в кримінальних справах щодо осіб, обвинувачених у корупційних правопорушеннях, вирішують спори щодо конфіскації незаконно набутих активів тощо. Від їхньої порядності та професійності залежить ефективність усієї антикорупційної боротьби. Якщо ж судова влада сама вражена корупцією, то всі зусилля органів правопорядку, спрямовані на боротьбу із цим явищем, стають марними, адже корумпований суддя – це не лише проблема сама по собі, а й знищення правосуддя як ключового інструменту боротьби з корупцією в державі загалом. Ситуація, до слова, ще більше ускладнюється тим, що сучасна судова влада не може діяти як квазісудові органи радянських часів – «двійки» або «трійки»². В правовій державі суд не може виконувати виключно каральну функцію, легітимізуючи власним рішенням кожне висунуте звинувачення, хоча для обивателя ухвалення обвинувальних вироків у кримінальних справах чи притягнення до адміністративної відповідальності посадовців за корупційні правопорушення виглядає чи не найочевиднішою функцією судової влади. В кримінально-

² Надзвичайні позасудові органи із функціями позазаконного розгляду кримінальних справ, що діяли в Україні з 1920-их до початку 1950-их років (див. <https://esu.com.ua/article-70877>)

процесуальному антикорупційному механізмі суддя (слідчий суддя) також виконує функцію контролю за діями органів правопорядку (НАБУ, САП, ДБР) шляхом надання дозволів на проведення обшуків, негласних слідчих дій, арешту майна. Під час провадження в справах про адміністративні правопорушення суддя розглядає протоколи про правопорушення, складені НАЗК щодо недоброчесних декларантів, сам будучи суб'єктом декларування.

Таким чином, суд – це «остання інстанція», яка своїм рішенням фіналізує розгляд будь-якої корупційної справи, «ставить крапку». З іншого боку, корумпований суддя завжди зможе звести нанівець всі зусилля слідчих та прокурорів, в тому числі в будь-якій корупційній справі, перетворюючи судовий процес на бутафорію чи фарс. Водночас, саме суд виступає гарантом прав і свобод особи, яку обвинувачують у корупції (адже до набрання обвинувальним вироком законної сили така особа вважається невинуватою попри всю очевидність доказів, визнання вини чи громадську думку). Суд зобов'язаний забезпечити справедливий процес розгляду справи та сприяти ефективному захисту від безпідставних звинувачень чи порушень з боку правоохоронців, якщо такі мали місце (зокрема, провокацій злочину). Адже, наявність судового контролю перешкоджає антикорупційним органам правопорядку діяти свавільно, поза законом, чи зловживаючи своїми процесуальними правами. Натомість, саме справедливий судовий розгляд та обґрунтовані рішення легітимізують антикорупційні зусилля в очах суспільства. Без належної роботи суду весь складний антикорупційний механізм стає розбалансованим та нефункціональним.

Аналізуючи поєднані підходи до судді як до «об'єкта» політики у сфері запобігання корупції і як до «елемента» боротьби з корупцією останньої інстанції, ми вже побіжно торкнулися окремих негативних наслідків для публічно-владного механізму, що їх несе корупція в судовій владі. Нижче зробимо спробу виокремити ті з них, які, на наш погляд, є фундаментальними. Одразу зауважимо, що з огляду на виключну складність вивчення й, подекуди, суперечливість розуміння цього феномену, запропонована класифікація не

претендує на повну вичерпність, але окреслює ключові, базові сценарії занепаду суспільних відносин, коли в судовій владі правосуддя «продається», а право та справедливість «відсуваються в тінь».

Отже, перший з найтрагічніших наслідків судової корупції – це *знищення прав і свобод людини і громадянина*. Принагідно, мова може йти про порушення як в рамках будь-якої конкретної судової справи, так і в більш масштабному (загальнодержавному) вимірі, тому що суддя одночасно виступає і як арбітр щодо конкретного правового спору і як носій державної влади. Ми свідомо виносимо цей наслідок корупційних практик в суді на перше місце, адже згідно з Конституцією України (ст. 3) саме людина визнається в Україні найвищою соціальною цінністю, а права й свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утверджуючи й забезпечуючи права та свободи людини, держава відповідає перед нею за свою діяльність. Одночасно Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, більш відома як Європейська конвенція з прав людини, учасником якої з 1997 року є українська держава, утверджує право на справедливий суд (ст. 6) як одне з основоположних. Конвенція гарантує кожному право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, який має вирішити спір щодо прав та обов'язків цивільного характеру або встановити обґрунтованість висунутого кримінального обвинувачення [69].

Підтвердження думки щодо руйнівного характеру судової корупції для прав людини знаходимо й в інших науковців. Зокрема, В. Тимошенко підкреслює, що корупція є суттєвою перешкодою на шляху реалізації прав людини, і найгірше те, що весь тягар корупційних практик найчастіше обрушується на найбільш вразливі верстви населення (інвалідів, пенсіонерів, малозабезпечених, мігрантів тощо), тобто осіб, які не мають змоги «заплатити». Ситуація, коли законні права та інтереси людина може реалізувати лише шляхом звернення до корупційних схем, є ганебною. І, на жаль, між корупцією та порушенням прав людини простежується причинно-

наслідковий зв'язок, коли корупція породжує нехтування правами людини, а недотримання прав людини провокує зростання корупції [173]. Шведські дослідники так само не піддають сумніву згубність корумпованої судової системи, оскільки, будучи ураженою корупцією, судова влада сама стає порушником прав людини, спотворює ефективну реалізацію прав і обов'язків, і, що найважливіше, відмовляє особам у справедливому врегулюванні суперечок [218, с. 4].

Наступний негативний вплив корупції в судовій владі виявляється в *нівелюванні верховенства права та делегітимізації державної влади як гаранта правопорядку*, хоча, насправду, провести більш-менш чітку «демаркаційну лінію» між цим та попереднім наслідком судової корупції вдається лише умовно. В юридичній науці верховенство права зазвичай розглядається в двох аспектах: в широкому контексті цей принцип означає панування права над державою, у вузькому розумінні – це головування права в ієрархії нормативних актів [46, с. 518]. Сенс даного підходу полягає в тому, що держава не може діяти свавільно, та її сила, рівно як і поведінка громадянина, обмежується нормами права. Закони, які «продукує» держава, мають бути правовими, тобто ґрунтуватися на базових конституційних принципах, головним з яких є людина як найвища соціальна цінність.

Очевидно, що корупція в судах руйнує обидва аспекти верховенства права: звертаючись в суд за захистом порушеного права та розраховуючи на законне рішення, сторона навпаки натикається на свідомо викривлене чи перекручене тлумачення правової норми суддею, який отримав неправомірний «стимул» від іншого учасника процесу. А, ухвалюючи рішення іменем України, суддя фактично прикриває власне корупційне свавілля авторитетом держави. За таких обставин правосуддя стає вибірковим та непередбачуваним, а судові рішення – товаром для «платоспроможної» сторони. Коли суддя, діючи від імені держави, ухвалює рішення не на основі закону та доказів, а під впливом неправомірної вигоди, в нього з'являється особиста зацікавленість у справі, і тоді він ставить свій інтерес та інтерес хабародавця над правом.

Відтак, в спорі з'являється ще одна «заінтересована сторона», персоналізована в тому, хто покликаний відправляти правосуддя. Тоді діяльність держави в особі такого судді вже не обмежена правом, а є свавільною, коли апарат примусу використовується не для захисту суспільних інтересів та прав громадян, а для персонального збагачення окремих представників такої держави. Державний авторитет, яким прикривається корумпований суддя, перетворюється на інструмент легітимації беззаконня. Правова ієрархія стає лише формальністю, оскільки в справі, інфікованій корупцією, суддя орієнтується на можливість отримати фінансовий зиск, а не на норми закону. Навіть якщо писаний закон є справедливим, він слабшає, натикаючись на корупційний інтерес, який нівелює принципи передбачуваності судового рішення та правової визначеності. Громадяни й бізнес вже не можуть розраховувати на стабільне та однакове застосування норми права, тому що результат такого застосування напряму залежить від корупційних чинників.

Черговий та доволі суперечливий процедурний наслідок корупції в судах, що одночасно пов'язаний як і з принципом невідворотності покарання, так і з необхідністю дотримання прав людини, – *це знецінення зусиль органів правопорядку та інститутів правничої допомоги.*

Цей вплив судової корупції виглядає чи не найбільш контраверсійним. Очевидно, що корумпований суддя, «прикриваючись» нормою закону та спираючись на власне внутрішнє переконання, здатний «розстроїти» майже будь-яку справу, в тому числі й ту, де особа обвинувачується у вчиненні корупційного правопорушення. В такий спосіб корумповані представники судової влади зводять нанівець всі зусилля правоохоронних органів антикорупційної вертикалі (НАБУ, САП, ДБР), що сіє вже професійну зневіру в силу права та закону та стає підґрунтям професійного правового нігілізму. Зам'яке покарання учасникам корупційних практик, закриття проваджень у таких справах закономірно викликає обурення як у пересічних громадян, так і в органів правопорядку. Ба більше, такими рішеннями суддя наражає й себе самого на звинувачення в хабарництві.

Подібний вплив судова корупція чинить і на інститути правничої допомоги, знецінюючи працю професійних юридичних радників. Правничою допомогою відповідно до Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» (ст. 1) вважається надання доволі широкого спектру правничих послуг, а саме: правове консультування; складення заяв, скарг, процесуальних документів; здійснення представництва інтересів особи в державних та муніципальних органах; забезпечення захисту від обвинувачення [126].

Судова корупція «знесмилює» будь-які зусилля правових радників, адвокатів та юристів, оскільки навіть найраціональніша скарга чи позовна заява із комплексом логічно вибудованих доводів та обґрунтувань і посиленнями на норми права, натикаючись на корумпованого представника судової влади, буде викривлена та відхилена. Коли подібні випадки починають формувати потворний тренд, то представники юридичної професії втрачають мотивацію розвивати свої компетенції, оновлювати свої знання та удосконалювати вміння й навички, а лише «шукають підходи» та знайомства із морально нестійкими чи падкими до наживи носіями судової влади, в такий спосіб лише поглиблюючи й укорінюючи корупційні практики в судах.

Інша сторона цієї ситуації полягає в тому, що суд – це не каральний орган, покликаний своїми рішеннями легітимізувати всі забаганки сторони обвинувачення, і неприпустимо кожне судове рішення, яким у задоволенні вимог правоохоронців відмовлено, розглядати виключно через підкупність суддів. Необхідно системно й рішуче протистояти нападкам з боку професійних юристів чи адвокатів, які намагаються виправдати прорахунки чи прогалини у власній роботі корумпованістю суддів. Хоча, напевно, в українському суспільстві панує саме така тенденція, і досить часто сторона, чії вимоги залишилися без задоволення, звинувачує суд у продажності.

При всій неоднозначності статусу в системі національного судоустрою хотілося б звернути увагу на ВАКС. Спеціальним однойменним законом (ст. 3) на цю інституцію покладено три ключових завдання, а саме: здійснення правосуддя у відповідності з процедурами судочинства з метою захисту особи,

суспільства та держави від корупційних кримінальних правопорушень; судовий контроль за досудовим розслідуванням таких правопорушень, дотриманням прав осіб у кримінальному провадженні; вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави [130].

Цей суд, рівно як й інші суди України, зобов'язаний у своїй діяльності дотримуватися загальних процесуальних норм, а КПК України (ст. 373) надає суду право та одночасно покладає обов'язок за сукупності певних умов виправдати обвинуваченого [86].

Будучи принциповими противниками існування ВАКС як окремої інституції для боротьби з корупцією, про що йтиметься нижче, ми, тим не менше, вимушені вказати як на позитивний приклад діяльності суду наявність в його практиці виправдувальних вироків. Так, у 2023 році ВАКС виправдав 6 осіб [55], у 2024 році – вже 10 осіб [175], в першому кварталі 2025 року судом також ухвалений один виправдувальний вирок [50, с. 3].

Черговий результат отруєння судової влади корупцією можна охарактеризувати так: *корумпований суд – це загроза національній безпеці*. В умовах збройного конфлікту проти України ця загроза стає вкрай небезпечною та відчувається найбільш гостро.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку» (ст. 1) загрози їй становлять явища, тенденції та чинники, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів та збереження національних цінностей України [145].

Підкупність та нечесність суддів як корупційний чинник може використовуватися ворожими державами для підриву національних інститутів шляхом «стимулювання» окремих представників судової влади до ухвалення рішень в інтересах недружніх країн. На жаль, з початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну судова влада стикнулася із численними внутрішніми скандальними подіями, які не можна розцінити інакше, як реальні загрози державній безпеці. А непоодинокість таких

випадках наштовхує на думку про формування в судовій системі ганебної тенденції втрачання моральних обмежувачів та відчуття всездозволеності.

Так, в квітні 2023 року голова Полтавського районного суду Полтавської області була викрита на співпраці зі спецслужбами РФ. Ба більше, за повідомленням українських правоохоронців, суддя розпочала цю співпрацю з власної ініціативи [25].

В жовтні 2023 року журналісти Інтернет-видання «Українська правда» опублікували матеріал, в якому наводили дані принаймні щодо чотирьох українських суддів, які, окрім українського, мали ще й громадянство Російської Федерації. При тому, один з цих суддів – Б. Львов – обіймав посаду голови Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду [178].

Станом на січень 2025 року продовжувалася перевірка й щодо іншого судді Касаційного господарського суду в складі Верховного Суду – С. Стеценка, – якого так само підозрюють у володінні російським паспортом. Не будучи в змозі замовчувати цю інформацію, найвища судова інституція України була змушена звернутися до СБУ із проханням з'ясувати, чи дійсно ці дані відповідають дійсності [39].

Наступний наслідок корупції в судовій владі назвемо *гальмуванням економічного розвитку та сприянням економічному занепаду*.

Навряд чи хтось сперечатиметься з твердженням, що ефективна розбудова економічного потенціалу країни та фінансово-економічне благополуччя населення – це основа міцності будь-якої держави та згуртованості суспільства. Завжди підкреслюється, що зростання фінансової спроможності громадян та збільшення чисельності середнього класу має бути найголовнішим економічним пріоритетом держави, особливо з огляду на конституційний постулат про людину як найвищу цінність.

На наш погляд, публічна влада мала би бути зацікавлена в зростанні добробуту громадян, нових реєстраціях підприємців-фізичних осіб та створенні господарюючих суб'єктів-юридичних осіб, оскільки державні та муніципальні інституції утримуються за рахунок податків, а заможне,

економічно активне населення та успішні суб'єкти господарської діяльності здатні сплачувати більше податків, відповідно забезпечуючи фінансування якісних державних програм, національних проєктів та гідний рівень винагороди публічних службовців за працю. Загалом, більший обсяг зібраних податків дає державі більше фінансових ресурсів, а, відтак, і можливостей. Конкурентна оплата праці публічних службовців знижує стимули до дрібної корупції, приваблює кваліфіковані кадри та підвищує престиж професії. Корупція ж навпаки надає нагоду збагачуватися лише «обраним», і зазвичай не завдяки економічно ефективній діяльності чи труду, а за рахунок статусу чи протиправної експлуатації владних повноважень.

Що стосується впливу судової корупції на економічні відносини, то найбільш показовим, навіть кричущим, є приклад, який знову-таки мав місце у Верховному Суді в травні 2023 року. Безпрецедентна подія стала вінцем корупційного цинізму з огляду на її масштаб, додатково підтвердивши тезу про відчуття всездозволеності та втрату етичних обмежувачів на найвищих щаблях судової системи. Так, 15 травня 2023 року за підозрою в особливо тяжкому корупційному кримінальному правопорушенні – отриманні неправомірної вигоди в особливо великому розмірі – НАБУ затримало голову Верховного Суду В. Князева. Під час обшуку тільки в його службовому кабінеті були вилучені готівкові кошти на суму майже 550 тис. доларів США, а загальна сума неправомірної вигоди, отримання якої інкримінувалося судді, становила 2, 7 млн. доларів США [99; 144].

Найбільш ганебним в цій історії із «першою особою» судової влади є те, що описані події відбулися в період дії воєнного стану, коли країна потерпала від збройної агресії Російської Федерації, а основні соціальні витрати фінансувалися з державного бюджету завдяки міжнародній фінансовій допомозі, хоча навіть в таких умовах суддя Верховного Суду залишався чи не найбільш високооплачуваним посадовцем в країні. А показовою в цій історії, як повідомили правоохоронці, була мета надання такого захмарного хабаря: зацікавлені особи прагнули «схилити» Верховний Суд до вирішення давньої

господарської справи на користь одного із українських бізнесменів – власника відомої в Україні фінансово-промислової групи «Фінанси і кредит» [87]. Найвища судова інстанція під час війни була використана (і, судячи з усього, не надто цьому опиралася) підприємливими представниками бізнесу для просування власних бізнес-інтересів у досить своєрідний спосіб.

Підігруючи таким ділкам, судова влада знецінює економічний потенціал країни, погіршує інвестиційний клімат, унеможлиблює чесну конкуренцію. «Купівля-продаж» судових рішень відлякує потенційних інвесторів, оскільки створює у них стійке і небезпідставне уявлення про судову незахищеність в державі права власності й інших базових економічних свобод.

Гадаємо, що, розуміючи всю згубність такого становища, політична влада ще у 2020 році в Стратегії національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» (п. 53) підкреслила, що удосконалення законодавства про організацію судової влади та забезпечення справедливого правосуддя є тим підґрунтям, яке може забезпечити стале й динамічне економічне зростання та гарантувати достаток громадян [169].

Врешті-решт, треба торкнутися і соціально-психологічних наслідків корупції в судовій владі, які, на перший погляд, можуть не сприйматися як критичні, але які, на нашу думку, мають пролонгований, довготривалий вплив на суспільну згуртованість та успішне державне будівництво. Неочевидність цього наслідку лише підсилює його руйнівний характер. Йдеться про те, що психологічним результатом корупційних проявів в судовій владі стає *формування «суспільства цинізму»*.

Цивілізовані нації й розвинуті держави, до клубу яких вже тривалий час прагне доєднатися Україна, розглядають суд як бастіон останньої надії на справедливість. Таку етичну оцінку судова влада завойовує й продовжує утримувати завдяки особливостям свого правового статусу. Адже, відповідати перед громадянином у суді можуть не лише інші громадяни, фізичні особи-підприємці чи юридичні особи, а й окремі публічні службовці, органи державної влади чи місцевого самоврядування, і, власне, держава в особі

відповідних державних органів. Ба більше, у відповідності з нормами процесуальних законів України відповідачем у суді першої інстанції може бути навіть найвища судова інституція в системі загальних судів – Верховний Суд (ст. 28 КАС України, ст. 26 ЦПК України) [62; 188]. За порівняно недавніх радянських часів подібний рівень розвитку взаємовідносин людини й публічної влади виглядав як утопія, а сама думка про таке – кралою.

І навпаки, заражена корупцією судова влада з бастіону справедливості перетворюється на «розплідник» зневіри й песимізму та руйнівника моральних цінностей, повністю спотворюючи власне призначення. Справедливо відмічають українські вчені В. Смелянов та Д. Степанюк, що корупція призводить до колосальних моральних втрат, що полягають у втраті довіри до демократичних цінностей, влади та суспільних інститутів, які їх декларують. А деморалізація суспільства, в свою чергу, підвищує рівень злочинності та роль асоціальних груп [45].

Суд користується довірою лише тоді, коли самі носії судової влади є взірцями моральності, а коли судді демонструють продажність, це посиляє сигнал, що чесність не вигідна, можна порушувати правила й залишатися безкарним, коли маєш гроші. В суспільстві формується уявлення про те, що правосуддя (якщо його можна так назвати в умовах корупційних практик) є лише привілеєм заможних та/або впливових, і в очах громадської думки суд із захисника права та справедливості перетворюється на джерело постійного суспільного розчарування. Учасники судового процесу втрачають довіру до суду не тільки як до арбітра, що стоїть на захисті права, а й до держави загалом, до самої ідеї справедливості через право. Шириться правовий нігілізм та посилюється зневажливе ставлення до права й закону, які починають сприйматися не як регулятори суспільних відносин, а як надоїдлива перешкода, яку за наявності грошей можна обійти за допомогою легальних судових процедур.

1.3. Чинники неефективності антикорупційної діяльності держави в судовій владі України

Дослідивши наслідки судової корупції, які, з нашої точки зору, є фундаментальними для людини, суспільства й держави, надалі спробуємо ідентифікувати основні чинники функціональної неієздатності досить обширного антикорупційного інструментарію саме в судовій владі. Так, український науковець М. Хавронюк вважає, що вся система запобігання й протидії корупції складається з п'яти основних елементів: перший з них – це політична воля, націлена на боротьбу з корупцією; другий – спирається на відповідну законодавчу базу; третій – це контрольні заходи, аби ухвалені закони «спрацьовували»; четвертий стосується невідворотності відповідальності; п'ятий охоплює спільну діяльність суспільства, держави й міжнародних партнерів, що має сприяти виникненню політичної волі [164].

Шляхом системного аналізу змісту Закону України «Про запобігання корупції» доходимо висновку, що в національній публічно-правовій системі запроваджений цілий комплекс антикорупційних заходів, що так само поширюються на суддів як на публічних службовців, та який включає: певний ряд обмежень (щодо використання службових повноважень, одержання подарунків, сумісництва (суміщення) з іншими видами діяльності, зайняття окремими видами діяльності протягом певного періоду часу після звільнення з державної служби, спільної роботи близьких осіб); вимоги про запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; розробку та впровадження правил (кодексів) етичної поведінки; фінансовий контроль (декларування та перевірку декларацій); залучення викривачів; спеціальну перевірку осіб, які претендують на зайняття посад, що передбачають зайняття відповідального становища; заборону обмеження доступу до інформації.

Відповідні розділи законів про кримінальну відповідальність (розділ XVII КК України) [85] та адміністративну відповідальність (глава 13-А КУпАП) [64] дають підстави стверджувати про наявність достатнього набору

легальних інструментів для забезпечення покарання осіб, визнаних винними у вчиненні корупційних правопорушень.

Втім, специфіка судової влади та особливість статусу суддів відчутно знижують ефективність класичного державно-правового антикорупційного інструментарію в судовій системі. Нижче ми зробили спробу ідентифікувати ключові причини, які, з нашої точки, знесилюють цей традиційний антикорупційний механізм. Одразу зауважимо, що ключові причини судової корупції, які вдалося виявити під час дослідження, є взаємопов'язаними, часто впливають одна з іншою, і тому їхнє розмежування носить дещо умовний характер; менше з тим, їхній згубний вплив на поширення корупційних практик в судовій владі та послаблення ефективності антикорупційної діяльності держави в судовій системі знайшли своє підтвердження.

Отже, перший і базовий чинник слабкості заходів корупційної превенції в судовій владі – це *безсистемна і довготривала судова реформа*.

За роки незалежності судова влада України була піддана реформуванню принаймні чотири рази: у 2002, 2010, 2016 та 2019 роках. Починаючи з 2010 року стало «традицією» розпочинати судову реформу після зміни політичної влади. Поза всяким сумнівом, найбільш радикальною й нищівною виявилася судова реформа 2016-ого року, ініціаторами якої стали тодішній Президент України П. Порошенко та заступник голови президентської Адміністрації О. Філатов. Процес реформування деяких органів, здебільшого відповідальних за кадрове наповнення судової влади, розпочатий наприкінці 2019 року вже за часів Президента України В. Зеленського, загалом став продовженням реформи 2016-ого року. На сьогодні судова реформа й досі не завершена, оскільки триває кваліфікаційне оцінювання українських суддів на предмет добросовісності та здатності відправляти правосуддя, при тому що з часів її започаткування вже минуло майже десять років, а її результати, які наочно може спостерігати суспільство, виявилися провальними. Якщо реформи перетворюються на затягнутий повзучий «процес заради процесу», що не обмежений адекватними часовими рамками, а зміни не спрямовані на

досягнення результату і приносять або лише «косметичні поліпшення», або ж є настільки радикальними, що знищують і добрі здобутки минулих часів, то це породжує зневіру та «хаос у головах», відчуття постійної нестабільності та, як наслідок, спокусу «збагатитися» тут і зараз завдяки «каламутній воді» у тих, хто стає об'єктом таких реформ, «полігоном для випробувань». Під час хаосу реформ судова корупція, з одного боку, піднялася на найвищі щаблі судоустрою, а, з іншого, стала експортуватися за коло виключно суддів, проникаючи в процедури добору, оцінювання, призначення на посади і створюючи передумови для незаконного збагачення членів ВРП, ВККС, ГРД. Саме тому важко не погодитися із думкою вітчизняної науковиці І. Отрош, яка справедливо обурюється тим, що судова реформа постійно декларується як критично необхідна, але насправді не має жодного кінцевого результату, адже щоразу висуваються нові вимоги, нові критерії оцінювання, та щоразу виникають нові перешкоди, які начебто заважають її завершити [57].

Питання судової реформи виявилось настільки критично важливим елементом державної антикорупційної діяльності, що його не змогли оминати в РНБО. Так, в рішенні «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» від 23 червня 2023 року РНБО наголосило на потребі дотримуватися сучасних демократичних принципів функціонування системи правосуддя, як-то: верховенства права; довіри до суду, що ґрунтується на незалежності та відповідальності судової влади; високопрофесійного суддівського корпусу; розумності строків судового розгляду та забезпечення процедурних гарантій; доступності правосуддя для кожного [147]. Втім, будемо відвертими: подібні заклики й декларації лунають протягом останнього півтора десятиліття, але кожного разу з приходом чергової «політичної еліти» процедура реформування судової влади фактично розпочинається знову, що не сприяє ефективності антикорупційних заходів.

В жовтні 2025 року небезпідставній критиці піддала хворобливе прагнення публічної влади України до нескінченних реформ сфери правосуддя Європейська комісія Ради Європи «За демократію через право»,

більш znana як Венеційська комісія. Надаючи висновок на проєкт Закону, який стосується дисциплінарних процедур щодо суддів, і декларацій про добросовісність, Комісія підкреслила (п. 34), що принцип стабільності та послідовності права, як ключовий елемент верховенства права, вимагає стабільності в судовій системі. Хоча судові реформи в Україні вважаються необхідними для підвищення довіри громадськості до судової системи, безперервний потік законопроєктів, які реформують судову систему, та постійна інституційна нестабільність, коли реформи відбуваються після змін політичної влади, можуть зашкодити довірі громадськості до судової влади як незалежного та неупередженого інституту [254, с. 11].

«Перманентна» судова реформа, позбавлена стратегічного бачення кінцевих результатів, одночасно стає наслідком та породжує чергову причину живучості корупційних практик в судовій владі, яку можна описати як *призначення до знову створених інституцій кандидатів із деформованою інституційною пам'яттю внаслідок системно-законодавчих прогалин в регулюванні добору до судів вищих ланок.*

Однією з перших в національній науці публічного управління дефініцію інституційної пам'яті сформувала О. Оргієць. Дослідниця пропонує використовувати термін «інституційна пам'ять в державному управлінні», характеризуючи його як здатність органів державної влади до збору, зберігання, використання, оновлення, можливості застосування й передачі знань, заснованих на досвіді, традиціях і культурі інституту державної служби, джерелами яких є неформалізовані (явні й неявні) і формалізовані (ті, що зберігаються на паперових та електронних носіях) професійні знання державних службовців, необхідні для ефективного функціонування та розвитку системи державного управління в Україні [108].

Відповідно до наведеної в англomовному Словнику архівної термінології дефініції інституційна пам'ять – це інформація, яка міститься в особистих спогадах найманих працівників та досвіді, що забезпечує розуміння історії та культури організації, особливо історій, що пояснюють причини певних рішень

та процедур. Частиною інституційної пам'яті можуть бути й записи, але переважно мається на увазі неформальне, незаписане знання [230]. Деякі зарубіжні автори використовують термін організаційна пам'ять, який є досить близьким до поняття інституційної пам'яті. Організаційна пам'ять – це знання, накопичене з минулого досвіду, яке знаходиться в організації та може бути використане для ухвалення рішень [209]. Інші іноземні автори оперують поняттям інституційних знань, розглядаючи їх як поєднання досвіду, процесів, даних, експертизи, цінностей та інформації, якими володіють наймані працівники, що можуть охоплювати десятиліття й містити найважливіші тенденції, проекти, перспективи, які визначають історію компанії [235].

Аналогічно пам'яті людини як біологічної істоти інституційна пам'ять здатна зберігати й відтворювати не лише позитивні та високоморальні практики, а й зовсім неприглядні, у тому числі досвід неналежного виконання службових обов'язків, зловживання правом, відверто протиправних дій, «генерування» нелегального персонального зиску. На наш погляд, основою формування «світлої» інституційної пам'яті є, насамперед, належна кадрова робота. А спотворена інституційна пам'ять зберігає й відтворює здатність до контр-продуктивних дій як окремого публічного службовця, так й цілої установи, в тому числі й досвід корупційних форм і методів роботи. Ця «темна спадщина» інституційної пам'яті виявляє напрочуд дивну живучість. Як свідчить національний досвід діяльності держави в сфері запобігання корупції, навіть найбільш радикальні кроки під час реформування публічного сектору, як-то ліквідація окремих установ і створення нових, «з чистого аркуша», аж ніяк не виключають потрапляння до таких інституцій публічних службовців із деформованою інституційною пам'яттю, яка лише активізує відтворення корупційних алгоритмів в умовах пост-реформи [103].

Так, під час судової реформи 2016 року першим під приціл «змінотворців» потрапив Верховний Суд України – на той час найвища інстанція в системі судоустрою, яка, як вважалося, уособлювала корупційне ядро судової влади. Провладні політики та ЗМІ наполегливо просували

наротив, що єдиним ефективним способом подолання чи не всіх корупційних негараздів в судовій владі є виключно ліквідація «заплямованого» Верховного Суду України і створення замість нього Верховного Суду «з нуля».

Після всіх перепитів з добору кандидатів, їхнього тестування та оцінювання доброчесності абсолютно новий Верховний Суд розпочав свою роботу 15 грудня 2017 року [129]. А вже через п'ять з половиною років очільник зазначеної установи – перша особа в системі судоустрою – став підозрюваним в отриманні неправомірної вигоди, найбільшої за всю історію судової влади України, а в деяких суддів найвищої судової інстанції виявили громадянство держави-агресора.

Безпрецедентна подія навколо колишнього Голови Верховного Суду стала обвинувальним вироком безкінечній судовій реформі, підтвердивши її повне фіаско. Проте це зовсім не завадило українському парламенту у відповідній заяві «Про необхідність жорсткого і безкомпромісного подолання проявів корупції в системі правосуддя» від 29 травня 2023 року в черговий раз наголосити на «нагальній потребі в рішучому та послідовному продовженні судової реформи з метою зміцнення авторитету та підвищення рівня довіри суспільства до інститутів правосуддя» [140].

На наш погляд, подібні випадки стають можливими внаслідок призначення на вищі та найвищі суддівські посади кандидатів зі спотвореною інституційною пам'яттю, яка є результатом глибинних системних прорахунків в нормативному регулюванні вимог до кандидатів на такі посади. Ми з готовністю підтримуємо перелік ключових чинників деформації інституційної пам'яті, запропонований вітчизняною дослідницею Г. Щедровою, серед яких, зокрема, названі: точковість і несистемність закладених у законодавство норм; дефіцит кадрів, які б мали забезпечувати функціонування реформованих інституцій; переважаючий фінансовий інтерес у баченні змін [198].

Під час судової реформи Україна стала однією з небагатьох країн у світі, де на законодавчому рівні було дозволено обіймати посаду судді вищої ланки без обов'язкового досвіду роботи в суді першої інстанції, що, з нашої точки

зору, є принциповою помилкою. В табл. 1.4 наведений порівняльний аналіз вимог до кандидатів на посаду судді Верховного Суду України та Верховного Суду й апеляційного суду в 2010 та 2016 роках.

Таблиця 1.4

**Вимоги для зайняття посади судді
у вищих судових інстанціях у 2010 та 2016 роках**

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року	Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року
Суддею Верховного Суду України може бути: - особа, яка має стаж роботи на посаді судді не менше п'ятнадцяти років; - або суддя Конституційного Суду України (ст. 39)	Суддею Верховного Суду може бути особа, яка відповідає одній із таких вимог: - має стаж роботи на посаді судді не менше десяти років; - має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше десять років; - має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше десять років; - має сукупний стаж (досвід) щонайменше десять років (ст. 38)
До складу апеляційного суду входять судді, які мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років (ст. 26)	Суддею апеляційного суду може бути особа, яка відповідає одній із таких вимог: - має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років; - має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років; - має досвід професійної діяльності адвоката, в тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років; - має сукупний стаж (досвід) щонайменше сім років (ст. 28)

Джерело: сформовано автором на основі [150; 151].

Щодо добору до Верховного Суду в рамках судової реформи 2016 року проглядається два необґрунтованих послаблення вимог до претендентів: зменшення в півтора рази стажу роботи, який надає право обійняти посаду в

найвищому суді країни, та істотне розширення за коло професійних суддів переліку кандидатів, які в праві посісти цю посаду. Аналогічний дозвіл на участь в доборі в апеляційні суди був запроваджений для кандидатів з «не суддів». Ми вважаємо такі тенденції невиправданими з огляду на антикорупційну боротьбу в судовій владі: послаблення вимог до професійного досвіду кандидатів очікувано призвело до збільшення корупційних ризиків.

Коли экс-секретар кваліфікаційної палати ВККС України С. Щотка оцінював результати конкурсу до знову створеного Верховного Суду, він не приховував піднесення, порівнюючи нову національну найвищу судову установу із Верховним Судом Португалії, який подібний до українського тим, що в ньому так само встановлена квота в 10% для «не суддів». А в Україні тим часом кандидати без суддівського досвіду отримали ще вище представництво. Висловлюючись у дуже компліментарному дусі, С. Щотка був впевнений, що кандидати з «не суддів» додадуть шарму новому Верховному Суду: адвокати – широту поглядів, а науковці – глибину аналізу справи. Власне судді принесуть точність і ортодоксальність при розгляді справ. Станеться добрий симбіоз, тим паче, що місія нового Верховного Суду – вироблення єдиної судової практики, яку надалі будуть переймати суди всіх інстанцій [179].

Причетний до хабарництва в особливо великому розмірі колишній Голова Верховного Суду В. Князев на момент призначення до Верховного Суду у 2017 році мав трохи більше чотирьох років стажу на посаді судді першої інстанції (з 2013 року), а до цього – займався адвокатською та науково-викладацькою діяльністю [144], отже, за задумом С. Щотки, мав би додати новоствореній інституції і суддівської ортодоксальності, і широти поглядів, і глибини аналізу справи. Ці очікування виявилися немало завищеними.

Логіка роботи з персоналом та становлення науковця із професійного судді полягає в тому, що без навчання в аспірантурі та захисту наукової роботи суддя не може отримати науковий ступінь, натомість як «законодавчий прорив» подається право науковця посісти найвищу посаду в судовій владі без жодного досвіду суддівської роботи в суді першої інстанції.

Досить різко, але цілком справедливо щодо судової реформи 2016 року висловилося на той час член Венеційської комісії від України М. Ставніччук. Науковиця обурювалася тим, що судова реформа розпочалася із формування нового складу Верховного Суду, при тому що система судоустрою в Україні будується знизу: спочатку громадяни звертаються до суду першої інстанції і лише потім рішення оскаржуються до вищих судів. Саме в першій інстанції сконцентровані основні проблеми правосуддя, і ці проблеми стосуються не лише його якості, а й наповненості нижчестоящих судів необхідним кадровим складом, тому було би логічним починати судову реформу саме з цих судів. М. Ставніччук припустила, що «влада зацікавлена у гарантованому «розумінні» її проблем судовою системою, тому конкурс почався саме з Верховного Суду, де в першу чергу потрібні «свої» люди» [168].

Деформована й понівечена внаслідок судової реформи й системних кадрових прорахунків інституційна пам'ять окремих нових суддів нового Верховного Суду відтворилася в ньому в настільки гігантських корупційних масштабах, які складно було уявити у Верховному Суді України. Природно, що прогалини в кадровому наповненні судів вищих ланок нерозривно зв'язані з викривленням інституційної пам'яті, адже її первинним носієм виступає якраз публічний службовець, тобто знову призначений суддя із власним досвідом, вкоріненими переконаннями, установками й цінностями. Відтак, з огляду на особливість статусу, складність процесу призначення на посаду та звільнення з неї, недосконалість і формалізм процедур добору та оцінювання кандидатів на посаду судді до судів вищих ланок є особливо небезпечними для судової влади, тому що тільки підживлюють корупційні практики.

Наступний чинник слабкості традиційного механізму корупційної превенції в судовій владі криється в філософській, морально-етичній площині. Це – *загальносуспільна девальвація етичних норм, дискредитація моральних авторитетів та нав'язування на їхню роль осіб із сумнівною репутацією.*

Торкнутися ролі етики як корупційного запобіжника нас частково спонукала теорія розумної поведінки Гарі Бекера. В загальних рисах теорія

описує корупцію як результат свідомого вибору, зробленого особистостями після оцінки ними власної потенційної вигоди, яку вони можуть отримати внаслідок порушення закону, незважаючи на вірогідність арешту, засудження та суворості покарання, яке їм може бути призначене. Відповідно до цього підходу від корупції стримують лише два фактори: «моральний тягар», що визначається культурою й особистою етикою, та очікуване покарання, що встановлюється правосуддям [110, с. 1].

Коли в суспільстві домінують позиції, що посідають прагматизм та матеріальні цінності на шкоду етичним принципам, коли «моральний тягар легшає», судді, як частина цього суспільства, скоріше піддаються корупційним спокусам, сприймаючи порушення етичних правил як незначний проступок або навіть як норму. Українське суспільство постійно пред'являє високі вимоги до держави щодо безкомпромісної боротьби із корупціонерами, натомість задля успішної їх реалізації саме суспільство також має відрізнитися високим рівнем моральності, чесністю, почуттям справедливості, емпатією, вмінням розрізняти добро і зло, нульовою толерантністю навіть до дрібних неправомірних дій. На наш погляд, стверджувати, що українське суспільство досягло такого рівня розвитку, як мінімум, зарано.

Розмиття етичних норм провокує процеси активного витіснення, маргіналізації та піддавання остракізму тих осіб, які б могли слугувати моральними орієнтирами, позбавляють і суспільство і суддівський корпус позитивних прикладів для наслідування. А відсутність таких прикладів «розріджує» й обивательські й професійні уявлення про добродетель і мораль, створюючи вакуум, який заповнюється скептицизмом і цинізмом. Кодекси етики часто-густо носять декларативний характер без дієвих механізмів контролю за їх дотриманням та санкцій за порушення.

Припускаємо, аби спостерігати за моральністю носіїв судової влади та створити приклади для наслідування, під час судової реформи 2016 року була утворена нова спеціальна структура – ГРД. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» в редакції того року (розділ V) запровадив процедуру перевірки

всіх суддів України – кваліфікаційне оцінювання, задекларованою метою якого було оперативне й радикальне очищення судової влади від суддів із заплямованою репутацією, зокрема, й тих, хто підозрювався в участі в корупційних схемах. Парламент і президент поставили перед ГРД доволі амбітну задачу – сприяти ВККС у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності.

Загалом, практика залучення інститутів громадянського суспільства до антикорупційної діяльності є схвальною, тому складно не погодитися із думкою, яку висловили вітчизняні науковці Л. Антонова, Д. Міщенко, І. Бандура, В. Абдуллаєв та О. Долгий, про те, що ефективність діяльності щодо запобігання та боротьби з корупцією безпосередньо залежить від активної участі не лише державних, а й громадських інституцій, а запорукою такої ефективності є конструктивна взаємодія між органами державної влади та інститутами громадянського суспільства. Саме такі інститути, зазначають дослідники, за сучасних умов можуть стати силою, яка забезпечить змістовну реалізацію органами влади законних суспільних інтересів під час прийняття державно-управлінських рішень [208].

З іншого боку, актори від громадянського суспільства так само мають усвідомлювати, що участь в антикорупційній діяльності – це не лише гасла й огульні звинувачення, а й певний тягар, що, зокрема, полягає в скрупульозному збиранні інформації про ймовірно протиправні діяння та її критичному оцінюванні. На жаль, очікування від діяльності ГРД теж не справдилися. Фактично, була утворена структура-«фантом» із туманним правовим статусом, широким обсягом прав і майже повною відсутністю обов'язків і відповідальності, на що прямо вказала суддя Верховного Суду О. Ситнік, підкресливши, що попри отримання такого значного впливу на початок кар'єри судді та її продовження, ГРД фактично звільнена від будь-якої відповідальності за свої висновки, а процедура відбору членів Ради та формування її персонального складу не висвітлюється [165].

До першого складу ГРД мали увійти двадцять моральних авторитетів, які б оцінювали весь суддівський корпус на предмет його доброчесності. За Законом, члени Ради мали бути визнаними фахівцями у сфері своєї професійної діяльності, мати високу професійну репутацію та відповідати критерію політичної нейтральності й доброчесності. Втім, хто і як перевірятиме доброчесність самих членів ГРД, в жодному з нормативних актів не йшлося, оскільки, вочевидь, з самого початку існувала презумпція їхньої виключної доброчесності. По завершенню кулуарної процедури формування в Раді опинилися представники громадських організацій, військові, журналісти, активісти, «експерти», адвокати (які, як учасники судових процесів, природно могли мати як потенційні, так і реальні конфлікти інтересів із суддями) [112].

Досить скоро стало помітним, що функцію «оцінювання доброчесності» суддів поклали на осіб із відсутністю усвідомлення їхньої важливої місії, а роль моральних авторитетів для них виявилася непідйомною. Замість сприяння ВККС в процедурі оцінювання діяльність ГРД наповнилася суцільними скандалами й демаршами. Колишній голова Комісії С. Козьяков не приховував наявності постійних непорозумінь між Комісією і Радою, натякаючи на дуже молодий вік членів останньої, відсутність юридичної освіти та непрофесійність [59].

Підготовлені таким кадровим складом ГРД висновки щодо суддів частогусто відрізнялися заангажованістю й необ'єктивністю, інформація, що в них відображалася, бралася із недостовірних чи неперевірених джерел, інколи – була викривленою або ж зовсім не відповідала дійсності. Замість того, аби шляхом методичної копіткої роботи виявляти тих представників суддівського корпусу, які дійсно причетні до корупційних правопорушень, а тому не гідних високого звання судді, та сприяти притягненню їх до юридичної відповідальності, ГРД під гаслами боротьби з корупцією та недоброчесністю в судовій системі почала цькування всіх суддів та судової влади. Протягом всього часу діяльності Ради її робота із запобігання корупції в судовій владі так і не стала ефективною через те, що на роль оцінювачів моральних якостей

кулуарно й непрозоро «вштовхувалися» особи із сумнівною репутацією та відсутністю авторитету серед суддів [102].

Наприкінці 2023 року між ВККС та ГРД виникло чергове непорозуміння, причиною якого стала відсутність спільного бачення єдиних правил/критеріїв оцінки доброчесності суддів напередодні відновлення кваліфікаційного оцінювання. Як повідомили в Комісії, на думку ГРД, будь-які сумніви в доброчесності того чи іншого судді повинні означати лише одне – визнання судді таким, що не відповідає займаній посаді з подальшим його звільненням. Як вважають члени ГРД, суддя може бути або ідеальним, як в рекламі, або недоброчесним [18]. Але чи пред'являють члени ГРД настільки суворі вимоги до власної доброчесності? Водночас, нав'язування з боку політичної влади таких моральних псевдоавторитетів жодним чином не зміцнює бажання представників Феміди слідувати етичним нормам, а, навпаки, формує у суддів стійке уявлення про допустимість подвійних стандартів та виправдання власної недоброчесної поведінки.

Ще один чинник судової корупції, який лежить в практичній площині, і є зворотною стороною високого статусу судді, – *це наявність у суддів широких дискреційних повноважень*.

Ця думка знаходить підтвердження в інших дослідників. Зокрема, А. Петрова розглядає дискреційні повноваження суддів як один із видів корупційних ризиків, що створює умови для вчинення корупційних правопорушень [114].

Стисло, втім доволі ґрунтовно, суть дискреції та дискреційних повноважень описана на веб-порталі НАЗК. Дискреція – це можливість діяти на власний розсуд, обираючи з декількох можливих варіантів дій, рішень, або навпаки – не вчиняти дію, не приймати рішення (тобто бездіяти). Відповідно дискреційні повноваження – це повноваження осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, що надають можливість на власний розсуд визначати повністю або частково зміст чи обсяг рішення, яке приймається органами державної влади чи органами місцевого

самоврядування, або обирати на власний розсуд один із кількох варіантів рішень, передбачених проектом акту, встановлювати строки, підстави та порядок прийняття рішень. Повноваження належать до дискреційних в тому разі, якщо вони надають публічному службовцю змогу на власний розсуд: оцінювати певний юридичний факт та обирати одну з декількох можливих форм реагування на нього; обирати міру публічно-правового впливу щодо фізичних та юридичних осіб, його вид, розмір, спосіб реалізації; обирати форму реалізації своїх повноважень; наділяють правом повністю або частково визначати порядок, строки та послідовність здійснення юридично значущих дій [72].

Стосовно судової влади власне в дискреції, з одного боку, полягає сама суть правосуддя, але, з іншого, надто широкі дискреційні повноваження без встановлення точних та недвозначних дієвих нормативних запобіжників – це шлях до протиправного збагачення завдяки свавіллю. Хоча судова влада й вважається найменш небезпечною серед усіх трьох гілок, судді, тим не менш, мають значні повноваження та ухвалюють рішення, які можуть тягнути величезні наслідки. Природно, це створює неабиякі корупційні спокуси та запроваджує простір для зловживань.

Саме судді тлумачать і застосовують норми права, причому в порівнянні з іншими публічними інституціями якраз тлумачення, надане судом, прийнято вважати найбільш авторитетним. Суддя оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням на підставі всебічного, повного, об'єктивного, неупередженого й безпосереднього їх дослідження (ст. 94 КПК України, ст. 89 ЦПК України, ст. 90 КАС України, ст. 86 ГПК України). Втім, внутрішнє переконання як одночасно психічний процес та результат є явищем складно ідентифікованим та невимірюваним, «чорною скринькою», і, будучи підданим корупційним заохоченням, може породжувати викривлене, свідомо казуїстичне, «буквоїдське» тлумачення правової норми на користь зацікавленої сторони з метою маскуванню корупційності рішення. В такому разі право в принципі перестає сприйматися суспільством як регулятор, оскільки при відповідному

«стимулюванні» недоброчесного представника Феміди будь-яка норма права може бути «викручена» на користь певного учасника справи.

Проблема також поглиблюється виключною складністю доведення наявності корупційного умислу в судовому рішенні, тому що відрізнити корупційне рішення від помилкового, але добросовісного, надзвичайно непросто, оскільки прямі докази хабарництва рідкісні. Корупційні схеми маскуються під суддівський розсуд, внутрішнє переконання чи особливості справи, а за «оновлене» чи «осучаснене» тлумачення правової норми можуть пропонувати гроші.

Для ілюстрації «творчого підходу» до тлумачення закону та застосування дискреційних повноважень окремими суддями новоствореного Верховного Суду наведемо приклад, який є дуже показовим. Ми не стверджуємо, що причиною подібної юридичної еквілібристики, про яку йтиметься нижче, стала корупція, але ситуація «новаторського застосування» суддівського розсуду найвищою судовою інстанцією є досить ілюстративною та дає підстави припускати потенційну можливість використання такої дискреції, зокрема, й в особистих інтересах.

Так, 28 жовтня 2020 року дисциплінарна палата ВРП притягнула одразу трьох суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду до дисциплінарної відповідальності у виді суворої догани з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців. Судді в складі колегії розглянули справу, де відповідачем виступав територіальний орган Пенсійного Фонду України, та відмовили в позові, тобто ухвалили рішення на користь Фонду. Позивач поскаржилася на те, що таке рішення відверто суперечило судовій практиці, яка склалася раніше у Верховному Суді, оскільки в подібних випадках інші колегії цього ж суду ухвалювали рішення проти Фонду. Колегія суддів «проявила винахідливість» і ухвалою про виправлення описки змінила зміст свого першого рішення, зазначивши, що відмова в позові була «опискою», і в такий вельми сумнівний спосіб по суті задовольнила позов. Цікавою була спроба всіх трьох

представників Феміди оскаржити рішення про застосування дисциплінарного стягнення, яка очікувано виявилася невдалою. 28 січня 2021 року ВРП залишила в силі рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності всіх трьох суддів та додатково зазначила, що описка – це зроблена судом механічна (мимовільна, випадкова) граматична помилка в рішенні, яка допущена під час його письмово-вербального викладу (помилка в правописі, в розділових знаках тощо). Натомість, вирішуючи питання про виправлення описок чи арифметичних помилок, допущених у судовому рішенні, суд не вправі змінювати змісту судового рішення [134]. Наразі складно уявити, яким чином в реальному житті будуть виконані два протилежні за змістом судові рішення в одній справі, ухвалені найвищою судовою інстанцією.

Нестабільність та мінливість судової практики має «двоєдину сутність» і її можна одночасно назвати як черговим чинником корупції, що характерний саме для судової влади й породжений широкими дискреційними повноваженнями її носіїв, так і процедурним наслідком корупції.

Проблема передбачуваності судового рішення є гострою і навіть болючою і для судової влади і для «споживачів судових послуг», позаяк саме сталість судової практики формує у сторін процесу хоча б загальне розуміння результату вирішення їхньої справи судом. Стабільність судової практики виступає як антикорупційним запобіжником, так і способом захисту судової влади від звинувачень у кон'юнктурності, суб'єктивізмі та підкупності.

З іншого боку, внаслідок динамічності сучасного життя, мінливості правовідносин, якась частина законодавчих норм природним чином деактуалізується, а нормативне регулювання внаслідок складності законодавчих процедур часто не встигає за суспільними перетвореннями, і вимагати від суду консервувати архаїку було би недоречним. Суди мають реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, підтримуючи актуальність права. В цьому сенсі не всяка зміна практики є поганою чи корупційною, хоча широкий розсуд та пов'язане із ним право представників судової влади

змінювати юридичні позиції, безумовно, є тригером корупційних практик та незаконного збагачення.

Найбільшу настороженість має викликати зміна судової практики, коли їй притаманна хоча б одна з наступних ознак, а саме: невмотивованість зміни, коли зміна позиції судді або колегії суддів відбувається без належного обґрунтування, без посилення на нові суспільні реалії, зміни в законодавстві чи виявлені недоліки попередньої практики (фактично йдеться про суддівське свавілля); вибірковість зміни, коли практика змінюється лише в окремих справах, що стосуються певних осіб чи компаній; суперечливість, при якій нова позиція конфліктує не лише із попередньою, а й з іншими усталеними підходами чи фундаментальними принципами права; «гойдалки», коли позиція з правового питання часто змінюється туди-сюди за відносно короткий проміжок часу та без очевидних причин.

Наведене особливо стосується найвищого суду в системі судоустрою, який якраз є відповідальним за стабільність судової практики. Коли правові позиції змінюються на рівні Верховного Суду, то рішення останнього замість того, аби слугувати орієнтиром для нижчестоящих судів, навпаки породжують хаос у правозастосуванні. Як наслідок, юридичні радники й нижчестоящі суди вже не можуть покладатися на попередні рішення, а необхідність оскаржувати суперечливі рішення збільшує судові витрати, при тому, що результат такого оскарження все одно залишається непрогнозованим. Збільшується роль суб'єктивного фактору, адже нестабільна практика підвищує роль особистого розсуду судді, а, відтак, і потенціал для його корупційного використання.

З цього приводу хотілося б послатися на дані, наведені в роботі двох українських дослідниць. Зокрема, Ю. Лупу зазначає, що в період з грудня 2017 року до кінця 2020 року Велика Палата нового Верховного Суду відступила від 73 правових позицій ліквідованого Верховного Суду України, а у 2022 році – ще від восьми [92]. А. Курбанова наводить ще більш красномовні цифри: загалом з грудня 2017 року (тобто з початку діяльності) по січень 2023 року Велика Палата Верховного Суду здійснила відступ від попередніх правових

позицій 165 разів. Відступ від правових позицій Верховного Суду України відбувся 80 разів. Відступ від правових позицій касаційних судів у складі Верховного Суду мав місце 59 разів. Проте найпоказовішим є індикатор відступу від власних правових позицій самої Великої Палати – 26 разів [89].

Народжена внаслідок революційних реформ судова установа, що проіснувала лише кілька років, в режимі ревізійної турбулентності почала переглядати правові позиції інституції, яка відправляла правосуддя протягом кількох десятиліть, ба більше, 26 разів встигла переглянути й власні правові позиції. Наведені дані зайвий раз підтверджують тезу про згубність нехтування інституційною пам'яттю та належним кадровим наповненням як корупційними запобіжниками.

До слова, нещодавно способи та шляхи тлумачення національних правових норм Верховним Судом та мінливість його практики стали об'єктом критики міжнародної судової установи – ЄСПЛ. В рішенні від 06 лютого 2025 року в справі ТОВ «Укркава» проти України (п. 48, п. 49) ЄСПЛ погодився з тим, що навіть за наявності усталеної судової практики з відповідного питання, вищий національний суд може правомірно змінити тлумачення, якщо це виправдано важливими міркуваннями і якщо така зміна здійснюється з належним урахуванням її впливу на вже існуючі правовідносини. В той же час ЄСПЛ прямо й досить різко вказав, що Верховний Суд не згадав про жодні серйозні несприятливі наслідки, що виникли, щоб виправдати радикальну зміну тлумачення норми права, та не врахував наслідків свого нового тлумачення для вже існуючих ситуацій. Навпаки, Верховний Суд переосмислив чітку й недвозначну правову норму у спосіб, що суперечить самій нормі, та зробив це без будь-яких переконливих підстав і без урахування наслідків такої зміни тлумачення для правової визначеності, що зробило результат судового провадження непередбачуваним [213].

Насамкінець, не можна оминати ще один корупціогенний чинник, який стосується не лише судової влади, а радше всього механізму публічного

управління: це – відсутність дієвої відповідальності за корупційні правопорушення внаслідок дисфункції принципу невідворотності покарання.

Мотив, який спонукав нас виокремити цю причину як одну із базових для судової влади, полягає в тому, що судді як юристи найвищого гатунку обізнані про чисельні прогалини національного законодавства, внаслідок чого, зловживаючи правом чи застосовуючи недоліки нормативного регулювання, вони здатні уникати відповідальності чи покарання або ж свідомо затягувати їх настання, особливо якщо це стосується корупційних правопорушень. Неефективність карального (репресивного) апарату створює передумови для започаткування й підтримання суддями корупційних практик. Коли за корупційні діяння не настає реального й невідворотного покарання, то стримуючий ефект від класичних антикорупційних заходів зводиться нанівець.

На підтвердження суддівської майстерності використання національних правових прогалин наведемо інформацію, яку на початку літа 2023 року оприлюднило інтернет-видання «Українська правда». За наслідками власного розслідування журналісти зазначили прізвища принаймні дев'яти суддів, обвинувачених в тому числі й в корупційних правопорушеннях, які уникають притягнення до відповідальності шляхом мобілізації до лав Збройних Сил України [8]. Цей спосіб став можливим знову-таки завдяки юридичній казуїстиці: в разі мобілізації досудове розслідування чи судове провадження в кримінальній справі зупиняється, натомість строк давності притягнення до кримінальної відповідальності продовжує спливати. Те саме видання рівно через два роки – на початку літа 2025 року, – обурюючись, що ситуація жодним чином не покращилася, додатково навело прізвища ще семи суддів, які фігурують як підозрювані чи обвинувачені в справах про корупцію і, на думку журналістів, намагаються аналогічним чином уникнути кримінальної відповідальності [9].

До речі, проблема неефективності кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення була визнана на найвищому державному рівні.

Відповідно до вже згадуваної Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки (п. 4.3.1) окремі положення кримінального законодавства, які стосуються кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, суперечать міжнародним стандартам у цій сфері, не узгоджені між собою та з положеннями кримінального процесуального законодавства і Закону України «Про запобігання корупції». Як наслідок, у значній частині випадків особи, що вчинили корупційні кримінальні правопорушення, звільняються від кримінальної відповідальності та/або покарання. Подолання цієї проблеми можливо шляхом комбінації трьох опцій: усуненням розбіжностей між положеннями КК України та Законом «Про запобігання корупції» щодо визначення корупційних кримінальних правопорушень; запровадженням пропорційних санкцій за вчинення корупційних правопорушень, що мають забезпечувальний і превентивний ефект, виключенням корупційних кримінальних правопорушень з категорії кримінальних проступків; забезпеченням сталості та передбачуваності слідчої й судової практики притягнення до кримінальної відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень, зокрема завдяки узагальненню правозастосування [2].

До слова, проблема видів відповідальності за корупційні правопорушення (кримінальна, адміністративна чи дисциплінарна) тривалий час залишається невирішеною. Згадувані вище М. Ярошенко та З. Шевчук відмічають, що однією з важливих рис новітнього національного антикорупційного законодавства стала заміна виключно репресивних методів роботи на адаптовану в світі превенційну роботу із залученням інститутів громадянського суспільства, а лише потім передбачається застосування репресивної складової відповідальності за корупцію. Національне законодавство визнає існування системи адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення, хоча світова практика вважає такий вид відповідальності неефективним і недієвим способом протидії корупції. У розвинутих країнах світу з невисоким рівнем корупції сам факт корупційного

правопорушення незалежно від його ступеню є достатньо вагомим для застосування саме інституту кримінальної відповідальності [205].

Досить показові дані щодо притягнення до відповідальності національних корупціонерів наводить група українських вчених. Так, А. Шульга й В. Калитаєв зазначають, що протягом 2018-2023 років до кримінальної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень було притягнуто понад 6 тис. осіб, виправдано – 168 осіб та щодо більш ніж 2,1 тис. осіб кримінальні провадження закрито. Найвищий показник засуджених (1 498 осіб) мав місце в 2023 році, а найменший (643 особи) – у 2018-му. Водночас, в переважній більшості випадків судами призначався такий вид покарання як штраф (65%), а до обмеження волі був засуджений лише 1% винних. Серед додаткових покарань застосовувалися позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю (20%) та спеціальна конфіскація (7%). На думку авторів, подібні покарання направлені на відновлення «економічної справедливості» по відношенню до громадськості й держави шляхом вилучення у винної особи майна та сплати нею певної грошової суми на користь держави [196]. Принципово не оспорюючи цей висновок дослідників і підтримуючи ідею конфіскації неправомірно отриманих активів, хотілося б піддати критиці подібну тенденцію в правосудді накладати на осіб, засуджених за вчинення корупційних правопорушень, виключно «майнові стягнення». Адже відсутність покарань, пов'язаних із позбавленням волі, укорінює в суспільній свідомості думку, що за участь в незаконному збагаченні можна просто «відкупитися». Наче й відновлена «економічна справедливість», а суспільний запит на справедливе покарання корупціонерів залишається незадоволеним. Ба більше, окремого вивчення також потребує питання співвідношення сум штрафів, що призначені як покарання за корупційні правопорушення, та розмірів корупційних доходів, які були отримані засудженими під час їхнього перебування на посадах.

Завершуючи дослідження чинників неефективності антикорупційної діяльності держави в судовій владі України, виходячи з того, що деякі з них є

глобальними, структурними і зачіпають увесь державно-владний механізм загалом та судову систему зокрема, інші – більш вузькими, суто процедурними, характерними лише для суду як інституції, що відправляє правосуддя, а певні «розташовані» в етико-філософській площині, ми готові запропонувати їхню класифікацію та розмежування принаймні на три групи: інституційно-кадрові, морально-етичні та правозастосовні. Для наочності відповідне групування представлено в табл. 1.5.

Таблиця 1.5

**Класифікація чинників неефективності
антикорупційної діяльності держави в національній судовій владі**

Група чинників	Зміст чинника
Інституційно-кадрові	безсистемна й довготривала судова реформа
	призначення до знову створених інституцій кандидатів із деформованою інституційною пам'яттю внаслідок системно-законодавчих прогалин в регулюванні добору до судів вищих ланок
Морально-етичні	загальносуспільна девальвація етичних норм, дискредитація моральних авторитетів та нав'язування на їхню роль осіб із сумнівною репутацією
Правозастосовні	наявність у суддів широких дискреційних повноважень
	нестабільність і мінливість судової практики
	відсутність дієвої відповідальності за корупційні правопорушення внаслідок дисфункції принципу невідворотності покарання

Джерело: розроблено автором.

Отже, низька ефективність діяльності держави в застосуванні традиційного набору антикорупційних інструментів в судовій владі пов'язана як із особою судді та його статусом, так і з прогалинами в національному законодавстві, що врегульовує як основи судоустрою й процедури добору на суддівські посади, так і певні процедурні тонкощі перебігу судових справ. На

наш погляд, на часі шукати інші інструменти, які б були здатні ефективно перешкоджати розповсюдженню корупції в судовій владі. Припускаємо, що в тому числі низька результативність класичних засобів і методів запобігання та боротьби з корупцією та комплекс складно здоланих ідентифікованих чинників спонукали державу до поки що обережних, але вже офіційних кроків в напрямку запровадження AI як інноваційного цифрового інструмента корупційної превенції в судовій владі.

Висновки до розділу 1

1. В науці публічного управління існує чимало визначень корупції. Натомість, більшість науковців умовно розподіляють наявні дефініції на дві основні групи: лінгвістично-наукові (доктринальні), що містяться в тлумачних словниках та працях дослідників, які вивчають це явище, та нормативно-правові (офіційні, легальні), що закріплені в міжнародних та національних нормативно-правових документах (конвенціях, законах).

Переважною більшістю науковців корупція як соціальний і публічно-владний феномен розглядається в негативній площині, хоча в академічній спільноті існують альтернативні точки зору, зокрема, щодо прагматичності корупції, її позитивного впливу на розвиток та модернізацію суспільства, які оцінюють це явище як неоптимальний спосіб домогтися жаданого, коли більш етичні засоби є недоступними. Найбільш влучно суть корупції передана українськими дослідниками, які описують її як комерціалізацію влади та протизаконну експлуатацію владних повноважень з метою отримання вигоди.

Встановлено, що на противагу науковим дефініціям корупції визначення в регуляторних документах несуть виключно негативну конотацію.

2. Судова влада – це гілка державної влади, що здійснюється незалежними та безсторонніми судами на підставі конституційних засад поділу влади та реалізується переважно суддями, а в окремих випадках –

суддями та присяжними, шляхом відправлення правосуддя в рамках встановлених судових процедур на засадах верховенства права та поваги до прав і свобод людини. Ключовим носієм судової влади є суддя.

Оскільки корупція є публічно-владним феноменом, а судова влада є однією з гілок державної влади, то отруєння судів і суддів корупцією високо ймовірне. Доведено, що корупційні практики досить міцно «облаштувалися» в судах всіх ланок, хоча вони й не носять масовий характер. Найбільш загрозливою тенденцією стає проникнення корупції до вищих судів та збільшення розміру неправомірної вигоди за корупційні послуги.

Загальноприйнятим є підхід до судової влади як до найбільш слабкої порівняно із законодавчою та виконавчою та найменш загрозливої для людини й демократичних основ врядування, проте корупція в судах визнається як одна з найбільш небезпечних. З'ясовано, що таке ставлення пов'язане із двомірною сутністю судової влади як антикорупційного механізму: судді як носії судової влади одночасно виступають і як суб'єкти, на яких розповсюджуються вимоги антикорупційного законодавства, і як суб'єкти, які фіналізують боротьбу з корупцією. В світлі протидії корупції суддя поєднує в собі два начала: він може бути не лише потенційним вигодонабувачем від корупційних практик, але є й ключовим інструментом у боротьбі з ними. Амбівалентність судової влади відчутно погіршує результативність державної антикорупційної діяльності саме в судовій системі.

Підвищена небезпека корупції серед суддів викликана руйнівними наслідками, що вона несе для суспільства й держави і які полягають у знищенні прав і свобод людини й громадянина; нівелюванні верховенства права та делегітимізації державної влади як гаранта правопорядку; знеціненні зусиль органів правопорядку та інститутів правничої допомоги; загрозі національній безпеці; гальмуванні економічного розвитку та сприянні економічному занепаду; формуванні «суспільства цинізму».

3. Неєфективність антикорупційної діяльності держави в судовій владі обумовлена рядом чинників, а саме: безсистемною та довготривалою судовою

реформою; призначенням до знову створених інституцій кандидатів із деформованою інституційною пам'яттю внаслідок системно-законодавчих прогалин в регулюванні добору до судів вищих ланок; загальносуспільною девальвацією етичних норм, дискредитацією моральних авторитетів та нав'язуванням на їхню роль осіб із сумнівною репутацією; наявністю у суддів широких дискреційних повноважень; нестабільністю та мінливістю судової практики; відсутністю дієвої відповідальності за корупційні правопорушення внаслідок дисфункції принципу невідворотності покарання.

Дуалістична сутність судової влади, комплекс факторів, що обумовлюють неефективність класичного антикорупційного інструментарію, та доволі високий рівень розвитку цифрових технологій в Україні породжують потребу здійснити вивчення й аналіз можливостей впровадження AI в антикорупційну діяльність держави як інноваційного інструмента подолання корупції в судовій системі.

РОЗДІЛ 2

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ІННОВАЦІЙНИЙ ІНСТРУМЕНТ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ В СУДОВІЙ ВЛАДІ

2.1. Оцінка сучасного стану антикорупційної діяльності держави в судовій владі та потенціалу штучного інтелекту як новітнього цифрового інструмента запобігання корупції

Вітчизняні науковці М. Кравчук та І. Петровська по суті ототожнюють поняття антикорупційної діяльності та механізму протидії корупції. Водночас дослідники розмежовують сім напрямків антикорупційної діяльності, як-от: профілактика (вжиття упереджувальних заходів задля уникнення корупційних ситуацій); формування негативного ставлення громадськості до корупції та корупціонерів шляхом проведення антикорупційної пропаганди в ЗМІ; створення «переліку посад» підвищеного ризику; підвищення для держслужбовців ефективності правил етичної поведінки задля забезпечення доброчесності й уникнення конфлікту інтересів; підвищення якості надання управлінських послуг та розроблення критеріїв її оцінювання й формування прозорих механізмів прийняття управлінських рішень з максимальним використанням дистанційної форми й обмеженням безпосереднього контакту з урядовцями; створення в органах державної влади окремих структурних підрозділів внутрішніх розслідувань корупційних діянь; створення дієвого механізму захисту викривачів корупції [83].

Різновекторність та багатоманітність напрямків антикорупційної діяльності поряд із дуалістичною сутністю судової влади створюють додаткові перешкоди для протидії корупції саме в межах судової системи. Попри досить ґрунтовно розроблені управлінсько-правові механізми корупційної превенції та юридичної відповідальності за корупцію увесь традиційний механізм запобігання цьому явищу в судовій системі не дає очікуваного ефекту. При

тому що навіть тінь корупційності, яка падає на суддів, прямо впливає на авторитет судової влади в очах громадськості та породжує недовіру до суду як до державного інституту. Соціологічні дослідження свідчать, що довіра до судів принаймні протягом останніх чотирьох років залишається на ганебно низькому рівні, а баланс довіри-недовіри завжди перебуває в негативній зоні.

Формальна спроба політичних сил відродити довіру до національних судів в рамках чергової судової реформи мала місце після революційних подій 2013-2014 років, коли український парламент в квітні 2014 року ухвалив Закон «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» [131]. Ми не станемо заглиблюватися в питання про те, чи можна в принципі відновити довіру шляхом ухвалення регуляторного документу, але результати функціонування Закону виявилися скромними. Веб-портал «Аргумент» із посиланням на дані опитування Агенції США з міжнародного розвитку (USAID) в лютому-березні 2021 року зазначає, що рейтинг довіри до судів складає лише 10 %, при тому що ще у 2018 році цей показник був на рівні 16 % [90].

За даними Центра Разумкова, оприлюдненими в березні 2023 року, хоча ситуація з довірою до судів покращилася протягом 2021 року – початку 2023 року, втім все одно більше половини опитаних респондентів зазначали, що не довіряють судам і судовій системі як соціальному інституту (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Рівень довіри до суду та судової системи як соціального інституту

(за даними Центра Разумкова)

Період	Довіряю, %	Не довіряю, %	Баланс довіри-недовіри
Липень-серпень 2021 року	15, 5	74, 2	- 58, 7
Серпень 2022 року	18, 2	64, 1	- 45, 9
Лютий-березень 2023 року	24, 8	58, 9	- 34, 1

Джерело: сформовано автором на основі [109].

Відповідно до більш свіжих даних, опублікованих у серпні 2024 року Українською соціологічною платформою, у відповідь на питання «які органи влади в Україні найбільше уражені корупцією?» більше 71% з опитаних 2 тис. респондентів вказали саме на судову систему. По корупційності «обійшла» судову владу й посіла «перше місце» лише система територіальних центрів комплектування (ТЦК та СП), на що вказали майже 73% респондентів. При чому, переважна більшість учасників опитування (85%) відзначили, що з початку повномасштабного російського вторгнення – 24 лютого 2022 року – рівень корупції в країні лише збільшився [167, с. 3, 4].

Схожим песимізмом сповнені й соціологічні дані, оприлюднені Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) на початку січня 2025 року, в яких так само баланс довіри-недовіри до суду як соціальної інституції істотно схиляється в бік недовіри (див. табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рівень довіри до суду як соціальної інституції
(за даними КМІС)

Період	Довіряю, %	Не довіряю, %	Баланс довіри-недовіри
Грудень 2022 року	25	34	- 9
Грудень 2023 року	12	61	- 49
Грудень 2024 року	12	63	- 51

Джерело: сформовано автором на основі [33].

Крім того, КМІС наводить досить показові дані, які стосуються сприйняття корупції суспільством та загострення відчуття справедливості. Так, у вересні 2023 року 59% опитаних відповіли, що «в Україні дійсно є спроби боротися з корупцією, є позитивні зрушення», натомість 36% зазначили, що «Україна є безнадійно корумпованою, позитивних змін немає».

Лише через рік, у вересні 2024 року, за новими даними тільки 48% вірили, що в Україні є спроби боротьби з корупцією (мінус 11%), а частка тих, хто скоріше згоден з безнадійною корумпованістю, зросла до 47% (плюс 11%). Більше того, вже в грудні 2023 року 55% громадян вважали, що корупціонерів треба карати якомога швидше, навіть якщо це буде відбуватися із порушенням закону. Озвучена думка респондентів про можливість нехтувати законом заради покарання осіб, причетних до корупційних правопорушень, виглядає вельми тривожною, хоча, в цілому, є зрозумілою і досить показовою.

Повертаючись до опитування КМІС про довіру до суду, окремо хотілося б звернути увагу на «квантовий стрибок» недовіри у 2023 році, наведений в останній таблиці. Різке, майже вдвічі, збільшення рівня недовіри ми напряму пов'язуємо із корупційними скандалами, що стрясали судову владу саме в той період.

Ми вже згадували про найгучніше корупційне правопорушення за всю історію національного правосуддя, причетним до якого виявився экс-голова Верховного Суду. Але ж Верховний Суд діє переважно як касаційна інстанція, де судочинство здійснюється виключно колегіально у складі не менше трьох суддів. Затриманий экс-Голова Верховного Суду до 2021 року входив до складу Великої Палати Суду та обіймав посаду Секретаря Палати, відтак, цілком ймовірним є залучення до корупційних схем й інших суддів цього суду. Хоча таке припущення є суто гіпотетичним, але воно не позбавлене підґрунтя, що відчувається громадянами на інтуїтивному рівні, і знаходить вияв у результатах відповідних соціологічних замірів. На додачу до цього, в грудні 2023 року були відправлені під варту одразу чотири судді Київського апеляційного суду за підозрою в одержанні неправомірної вигоди в особливо великому розмірі, вчиненому організованою групою [21; 22].

Звісно, методика наведених вище соціологічних досліджень може бути предметом дискусії, на що вказує голова Верховного Суду С. Кравченко. Посадовець зауважує, що найчастіше на питання про рівень довіри до суду відповідають громадяни, які не мали досвіду участі в судових процесах, а в

умовах відсутності такого досвіду вони керуються тим, що побачили, почули чи прочитали в медіа [35]. Ми так само свідомі того, що часто тема тотальної корумпованості всіх без виключення українських суддів «підігривається» і засобами масової інформації, і безвідповідальними політиками, і псевдоактивістами, а соціологічні дані носять відверто маніпулятивний характер, втім, все одно значну частину корупційних скандалів «продукують» самі носії судової влади, тому виникає пряма кореляція між проявами корупції в судовій владі та постійним зниженням рівня довіри до неї з боку суспільства.

Українські дослідники І. Пиголенко та Ю. Пиголенко підкреслюють, що проблема корупції в Україні не втрачає своєї актуальності і вимагає продовження наукових пошуків, навіть незважаючи на значну кількість профільних досліджень у сфері протидії корупції, проведення антикорупційних реформ, створення нових органів, чия діяльність спрямована на боротьбу з цим явищем [116]. В цілому погоджуючись із даною тезою, хотілося б піддати сумніву необхідність створення всередині судової влади нових органів під приводом антикорупційної боротьби. Як ми побачили раніше, поява нових інституцій призвела до принципово протилежних наслідків: по-перше, корупція дісталася найвищих щаблів судової влади, а, по-друге, ціна корупційних послуг зростає експоненціально.

Ще раз підкреслимо, що оскільки судова влада як гілка державної влади має певну специфіку, а судді як її носії наділені особливим статусом, то класичний антикорупційний інструментарій, який розробляється переважно для ширшого кола публічних службовців, не здатний повною мірою знекровити корупційні схеми і практики всередині судової системи.

Напевне, усвідомлюючи необхідність трансформації підходів до антикорупційної діяльності, держава у вже згадуваній Антикорупційній стратегії на 2021-2025 рік (п. 1.2) встановила два взаємопов'язаних принципи антикорупційної політики, як-от: створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб та цифрова трансформація реалізації

повноважень органами державної влади, прозорість і відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їхній діяльності [2].

Стосовно судової системи ми розглядаємо ці два принципи в поєднанні. Так, ми пропонуємо бенефіціарам державних судових послуг можливість скористатися новітнім цифровим сервісом – ІТ АІ, яка в той же час, на наш погляд, здатна відчутно покращити результати антикорупційної діяльності держави в судовій владі.

Без перебільшення, тема АІ на сьогодні є однією з «найгарячіших», і, будучи предметом дискусій серед дослідників, науковців, філософів, користувачів, вже давно вийшла за межі суто комп'ютерних наук. Власне, аби усвідомити сутність АІ як ІТ доречно зробити невеликий історичний екскурс.

Отже, початком розвитку ІТ (інколи їх також називають інформаційно-комунікаційними) прийнято вважати другу половину ХХ століття. Українські вчені В. Нижник та Д. Терехов виділяють чотири етапи становлення ІТ: перші інформаційні системи з'явилися в 1950-х рр. і були призначені переважно для обробки рахунків і розрахунку заробітної плати; в 1960-х рр. інформація почала застосовуватися для періодичної звітності за багатьма іншими параметрами; в 1970-х – на початку 80-х років інформаційні системи стали використовуватися як засіб управлінського контролю та процес, що підтримує і прискорює ухвалення рішень; до кінця 80-х рр. такі системи стали стратегічним джерелом інформації і відтоді використовуються на всіх рівнях організації будь-якого профілю [106].

Орієнтовно в 1980-их роках стрімкий процес розвитку ІТ приніс та вкоренив нове поняття – «цифрова революція», що описує період від середини ХХ століття й до сьогодення, суть якого – це перехід від аналогових механічних пристроїв до цифрових технологій та їхнє впровадження у всі сфери людської діяльності, яке тягне зміну способу життя, роботи й комунікації. Цифрова революція створила принципово іншу реальність [191].

Кінець ХХ та перші два десятиліття ХХІ століття стали для людства періодом глобалізації ІТ одночасно з продовженням процесу їхнього

нестримного розвитку: з'являються «всесвітня павутина»-Інтернет, хмарні технології, нейромережі, віртуальна реальність, відбувається масова цифровізація сервісів та послуг. Зі споживацької точки зору дуже доступними стають цифрові пристрої, які забезпечують доступ людини до благ цифрової цивілізації. Ми призвичаїлися до «розумної» побутової техніки, смартфонів, комп'ютерів. В окремих випадках, в індивідуумів, аж занадто залежних від описаних пристроїв і технологій, протягом тривалих періодів утримання чи неможливості доступу може навіть розвиватися «цифрова абстиненція».

Крок за кроком машини, які спочатку управлялися *homo sapiens*, були поступово трансформовані в автономні смарт-машини, функціонування яких вимагає або мінімальної залученості людини або відбувається без її участі. Сьогодні діджиталізація (від англ. digital – цифровий) багатьох процесів досягла небачених раніше вершин. Все частіше людина «віддає на відкуп» машинним алгоритмам такі види діяльності, які нещодавно вважалися суто людськими, зокрема, й творчі процеси, як-то: створення картин, фотографій, відеоконтенту, написання музики. Буденністю стало машинне навчання. Все менше залишається сфер і галузей діяльності, де б людина не витіснялася комп'ютерними програмами чи роботами. Показовим є приклад південнокорейського автомобільного гіганту Hyundai, який на початку 2024 року представив в Сінгапурі новий завод зі зборки електромобілей. На підприємстві більше, ніж 50% функціоналу виконують роботи, а контролюють «виконавську дисципліну» цих нижчих роботів інші «роботи-собаки», що працюють на базі AI [229].

Для розуміння феномену AI також доречно з'ясувати взаємозв'язок між поняттями інформації, IT й власне AI. Так, Закон України «Про інформацію» (ст. 1) відносить до інформації будь-які відомості та/або дані, що можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [141]. IT в загальному розумінні – це сукупність методів, засобів і прийомів для збирання, зберігання, опрацювання, розповсюдження, відображення й використання різноманітних даних задля інтересів і потреб користувачів.

Основний технічний засіб опрацювання даних у сучасному інформаційному суспільстві – це персональний комп'ютер, а методами опрацювання є відповідні програми [202]. Також ІТ розглядають як сукупність засобів, методів і прийомів збирання, зберігання, опрацювання, подання та передавання повідомлень, що розширює знання людей і розвиває їхні можливості щодо управління технічними й соціальними процесами [7, с. 23]. Інші автори з посиланням на державні стандарти України наводять так само близькі до попередніх визначення, відповідно до яких ІТ описуються як технологічний процес, предметом перероблення й результатом якого є інформація, а також як сукупність методів, процесів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний процес, що забезпечує добирання, зберігання, накопичування, оброблення, пошук, виведення, копіювання, передавання та розповсюдження інформації [82, с. 10].

Англомовні ресурси розглядають ІТ як використання комп'ютерів, сховищ, мережевих та інших фізичних пристроїв, інфраструктури та процесів для створення, обробки, зберігання, захисту та обміну всіма формами електронних даних. До видів ІТ належать: Інтернет та веб-технології, хмарні обчислення, бази даних, AI та машинне навчання, кібербезпека, Інтернет речей, ІТ-врядування, аналіз даних та бізнес-розвідка [258].

З часом швидкісний розвиток ІТ навіть призвів до появи відповідної інфраструктури. Ще влітку 1994 року в Україні був ухвалений Закон «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах», покликаний врегулювати відносини у сфері захисту інформації в [інфраструктурних] системах. Інформаційно-комунікаційна система в Законі (ст. 1) описана як сукупність інформаційних та електронних комунікаційних систем, які у процесі обробки інформації діють як єдине ціле [139].

Отже, загалом, розуміння ІТ є досить уніфікованим та узгодженим, натомість сприйняття феномену AI – це справжній камінь спотикання. Так, прихильники AI розглядають його з двох взаємопов'язаних точок зору: як галузь комп'ютерних наук, яка фокусується на розробці машин і систем,

здатних виконувати завдання, що зазвичай вимагають людського інтелекту (на кшталт навчання, розв'язання проблем і прийняття рішень), та як здатність машин виконувати такі самі завдання (наприклад, візуальне сприйняття, розпізнавання мови, мовний переклад). В основі AI лежить ідея створення машин, які можуть мислити й міркувати, як люди, і можуть вчитися на власному досвіді, щоб з часом покращувати свою продуктивність [195].

У 2007 році дослідник з факультету комп'ютерних наук Стенфордського університету Джон МакКарті (John McCarthy) написав, що інтелект – це обчислювальна частина здатності досягати цілей у світі, а AI – це і наука і техніка (інженерія) створення інтелектуальних машин і інтелектуальних комп'ютерних програм. AI пов'язаний із аналогічним завданням використання комп'ютерів для розуміння людського інтелекту, але він не обов'язково обмежується методами, які можна спостерігати біологічно [239, с. 2].

Вітчизняні дослідники IT-сфери М. Глибовець та О. Олецкий наводять (направду, з певною долею критики) визначення AI, дане видатним вченим в цій галузі М. Мінським: AI – це дисципліна, що вивчає можливість створення програм для вирішення задач, які при розв'язанні їх людиною потребують певних інтелектуальних зусиль. AI, додають науковці, в тому чи іншому розумінні має наближатися до інтелекту природного, наприклад, як штучні нерви, і, таким чином, використовуватися як заміник природного інтелекту. І чим більше існуватиме ситуацій, де штучні системи зможуть замінити людей, тим інтелектуальнішими вони вважатимуться [24, с. 8, 12].

Критиків AI, які сумніваються в його інтелектуальності, також чимало. Так, Артур Х. Мічел (Arthur Holland Michel) в опублікованому в квітні 2023 року дослідженні щодо політики в галузі AI зазначає, що останній взагалі-то і не є розумним. Політика, яка навпаки розглядає AI так, наче він розумний, наражається на значні матеріальні ризики як для окремих громадян, так і для компаній. Існують точки зору, пише автор, що AI обмежений в здатності відтворювати людський інтелект, а точніше він здатний імітувати лише вузькі грані людського інтелекту в певних вузьких завданнях [240, с. 7]. Вже

згадуваний Джон МакКарті (John McCarthy) наводить схожі думки опонентів AI: філософ Джон Серл (John Searle) вважає, що ідея небіологічної машини бути розумною незв'язна; з точки зору філософа Губерта Дрейфуса (Hubert Dreyfus), AI – в принципі неможливий; дослідник в галузі комп'ютерних наук Джозеф Вайзенбаум (Joseph Weizenbaum) наполягає на тому, що сама ідея AI порочна, антилюдська та аморальна [239, с. 6-7].

Один зі світових IT-гігантів – компанія IBM – розглядає AI як *augmented intelligence* (тобто збільшений, прибавочний [до інтелекту людини]). Залежно від функціональної спроможності IBM пропонує поділ AI на три види: слабкий (або вузький), сильний (або генералізований/генеративний) та свідомий (СуперAI). Стислий опис кожного з видів наведений на рис. 2.1.

Weak (or Narrow) AI (слабкий, або вузький AI)	Strong (or Generalized) AI (сильний, або генералізований AI)	Super (or Conscious) AI (СуперAI, або свідомий AI)
Застосовується до специфічних областей, на кшталт лінгвістичних перекладачів, віртуальних асистентів, самокерованих машин, посилених Інтернет-пошуковиків та «рекомендантів» контенту, спам-фільтрів. Може виконувати специфічні завдання, але не вчитися новим, і, виробляючи рішення, ґрунтуватися лише на запрограмованих алгоритмах та вихідних («натренованих») даних	Може взаємодіяти та виконувати широкий набір незалежних та непов'язаних завдань. Здатний вивчати нові завдання, аби вирішувати нові проблеми. Спроможний навчати себе самого новим стратегіям. Представляє собою комбінацію багатьох AI-стратегій, які навчаються з досвіду й досягають виконання на рівні людського інтелекту	Це – AI з рівнем людської свідомості, яка вимагала би самоусвідомлення. Позаяк людство ще не здатне адекватно визначити, що таке свідомість [за версією IBM], тому малоймовірно, що такий свідомий AI буде створений в найближчому майбутньому

Рис. 2.1. Види AI за класифікацією IBM (джерело: систематизовано автором на підставі [61])

Європейська комісія з ефективності правосуддя (CEPEJ) в Європейській етичній хартії з використання AI в судових системах та їхньому середовищі (далі – Європейська хартія), ухваленій в грудні 2018 року в Страсбурзі, визначає AI як сукупність наукових методів, теорій та технік, метою яких є відтворення машиною когнітивних здібностей людини. Експерти, відмічає Комісія, поділяють AI на «сильний» (здатний автономно контекстуалізувати спеціалізовані та різноманітні проблеми) та «слабкий», чи «помірний» (що має високу продуктивність у своїй галузі навчання) [223, с. 69-70]. Згодом – в грудні 2019 року – Комісією заснована робоча група з питань кіберправосуддя та AI (CEPEJ-GT-CYBERJUST), якій доручено розробити інструменти підвищення ефективності та якості правосуддя з метою надання рамкової бази та гарантій державам-членам і юристам, які бажають створювати або використовувати IT та/або механізми AI в судових системах [220].

13 червня 2024 року Європейським Парламентом та Радою Європи ухвалений Регламент (ЄС) 2024/1689 «EU Artificial Intelligence Act» (надалі – Акт ЄС з AI) – основоположний документ, який змінив попередні численні регламенти та директиви й запровадив гармонізовані правила щодо AI. Відповідно до Акту (ст. 3) AI-система визначається як машинна система, розроблена для роботи з різним рівнем автономії, що може після розгортання демонструвати адаптивність, на основі отриманих вхідних даних робить висновки для явних або неявних цілей, яким чином генерувати результати (вихідні дані), такі як прогнози, контент, рекомендації або рішення, що можуть впливати на фізичне або віртуальне середовище [246].

В Україні 02 грудня 2020 року розпорядженням КМУ № 1556-р схвалена Концепція розвитку AI (надалі – Концепція), яка на загальнодержавному рівні визначила мету, принципи й завдання розвитку технологій AI як одного з пріоритетних напрямів у сфері науково-технологічних досліджень. Впровадження IT, частиною яких є AI, названо невід’ємною складовою розвитку соціально-економічної, науково-технічної, оборонної, правової та

іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення. В Концепції феномен AI розглядається у двоєдиній площині (див. рис. 2.2).

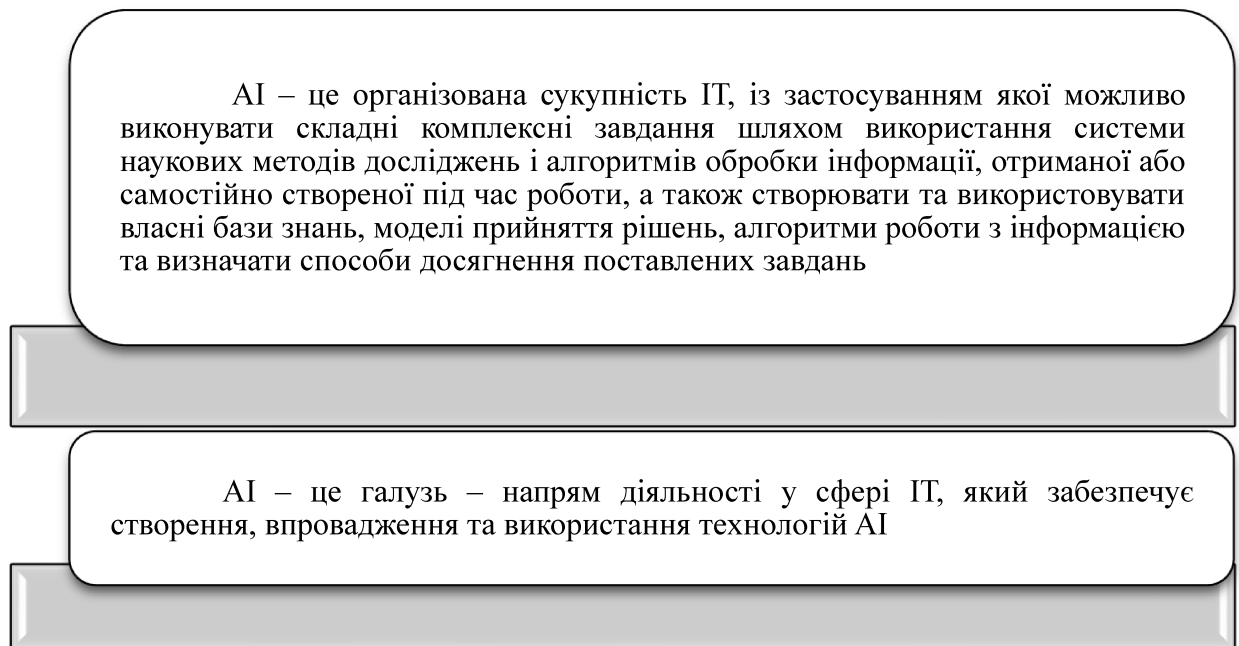

Рис. 2.2. Підходи до розуміння AI згідно з Концепцією КМУ (джерело: систематизовано автором на підставі [75])

Природно, що на такий принципово новий для людства феномен існує розмаїття поглядів, які подекуди різняться кардинально. Втім, незважаючи на всю суперечливу сутність AI та непримиренність розгорнутих навколо нього дискусій, від суто технічних до етико-філософських і правових, заперечувати його грандіозний вплив на всі сфери людського буття вже неможливо. На даному етапі сучасності AI стає вищим, наступним рівнем розвитку ІТ. Схожу думку висловлює й Ю. Семененко, вказуючи, що розвиток ІТ являє собою динамічний еволюційний шлях, який пройшов кілька ключових етапів у практичному та теоретичному плані. Автор умовно поділяє цей шлях на п'ять етапів, останній з яких – п'ятий, сучасний – розпочався орієнтовно з 2020 року, відзначається стрімким розвитком AI та машинного навчання й відображає важливі трансформації у використанні технологій, а сучасний

ландшафт ІТ формують системи, що здатні до самоорганізації та навчання [162].

Обговорюючи шляхи використання АІ як сучасної інноваційної ІТ в судовій владі слід, передовсім, окреслити основоположні ідеї, ґрунтуючись на яких можна пропонувати її впровадження. Вже згадувана Європейська хартія формулює п'ять таких принципів (див. рис. 2.3).

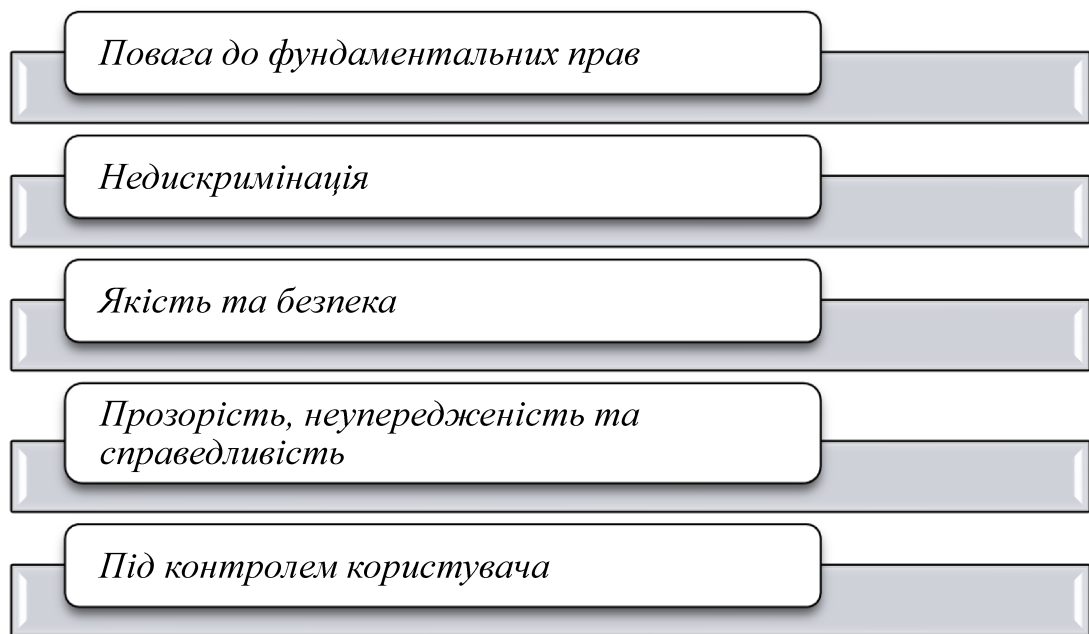

Рис. 2.3. Європейські принципи використання АІ в судових системах (джерело: систематизовано автором на підставі [223, с. 7])

Нижче наведемо коротку характеристику кожного з цих принципів.

Отже, *принцип поваги до фундаментальних прав* вимагає, аби розробка й впровадження АІ були сумісними з основоположними правами [людини]. Коли інструменти АІ використовуються для вирішення спору чи сприяння ухваленню судових рішень або надання рекомендацій громадськості, слід забезпечити, щоб вони не підривали гарантії права на доступ до судді та права на справедливий суд (рівність сторін та повага до змагального процесу). Їх

також необхідно використовувати з належною повагою до принципів верховенства права та незалежності суддів у процесі прийняття рішень.

Принцип недискримінації має запобігати розвитку або посиленню дискримінації між окремими індивідами чи групами осіб. Особливу увагу слід приділяти як на етапі розробки, так і на етапі розгортання інструментів AI, коли обробка прямо чи опосередковано базується на «чутливих» даних (расове, етнічне чи соціально-економічне походження, політичні погляди, релігійні чи філософські переконання, членство в профспілках, генетичні чи біометричні дані, дані про здоров'я, сексуальне життя чи сексуальну орієнтацію). Натомість, слід заохочувати використання машинного навчання та міждисциплінарного наукового аналізу для боротьби з дискримінацією.

Принцип якості та безпеки під час обробки судових рішень і даних зумовлює використання перевірених джерел та нематеріальних даних із моделями, розробленими в мультидисциплінарний спосіб в безпечному технологічному середовищі. Розробники моделей машинного навчання повинні мати можливість широко використовувати досвід відповідних фахівців системи правосуддя (суддів, прокурорів, юристів) та дослідників/викладачів у галузі права й соціальних наук (економістів, соціологів, філософів). Дані, які вводяться в програмне забезпечення, повинні надходити з сертифікованих джерел, а весь процес має бути відстежуваним. Створені моделі та алгоритми повинні зберігатися та виконуватися в безпечному середовищі, щоб забезпечити цілісність та невідчутність системи [до стороннього втручання].

Принцип прозорості, неупередженості та справедливості зумовлює доступність та зрозумілість методів обробки даних, санкціонує зовнішні аудити. Надаючи пріоритет інтересам правосуддя, вимагається баланс між інтелектуальною власністю певних методів обробки та потребою прозорості (доступу до процесу проєктування), неупередженості, справедливості й інтелектуальної цілісності під час використання інструментів, які можуть мати правові наслідки або суттєво вплинути на життя людей. Як варіант, це – повна

технічна прозорість (наприклад, відкритий вихідний код і документація), яка іноді може обмежуватися захистом комерційної таємниці. Систему слід описати зрозумілою мовою, пояснити, як отримуються результати, та ризики помилок. Незалежним органам чи експертам можна доручити сертифікацію та аудит методів обробки або надання консультацій.

Насамкінець, *принцип під контролем користувача* усуває імперативний підхід, гарантуючи, що користувачі є поінформованими учасниками та контролюють зроблений вибір. Автономія користувачів має бути підвищена, а не обмежена шляхом використання інструментів та послуг AI. Фахівці системи правосуддя повинні в будь-який момент мати можливість переглядати судові рішення та дані, що використовуються для отримання результату, і не бути обов'язково зв'язаними ними з огляду на особливості конкретної справи. Користувачу має бути надана інформація про будь-яку попередню обробку справи AI до або під час судового процесу, проти чого користувач має право заперечувати й вимагати розгляду своєї справи безпосередньо судом у розумінні ст. 6 Європейської конвенції з прав людини. Так само користувач має бути поінформований про те, чи є рішення, запропоновані інструментами AI, обов'язковими для виконання. Загалом, під час впровадження будь-якої інформаційної системи на основі AI повинні пропонуватися навчальні програми комп'ютерної грамотності для користувачів та відбуватися дебати за участю фахівців системи правосуддя.

Через пів року після появи Європейської хартії – в травні 2019 року – Організація економічного співробітництва й розвитку (OECD) оприлюднила Рекомендації з AI. В документі так само наводяться п'ять взаємодоповнюючих принципів відповідального управління надійним AI, а саме: інклюзивне зростання та сталий розвиток і добробут; повага до верховенства права, прав людини та демократичних цінностей, включаючи справедливість та недоторканність приватного життя; прозорість і зрозумілість; надійність, безпечність та захищеність; підзвітність [245].

По суті, зміст наведених принципів застосування АІ «віддзеркалився» і в урядовій Концепції, яка встановила, що вихідними ідеями для розвитку та використання технологій АІ в Україні має бути:

- сприяння інклюзивному зростанню, сталому розвитку й добробуту;
- розроблення та використання систем АІ лише за умови дотримання верховенства права, основоположних прав і свобод людини і громадянина, демократичних цінностей, а також забезпечення відповідних гарантій під час використання таких технологій;
- відповідність діяльності та алгоритму рішень систем АІ вимогам законодавства про захист персональних даних, а також додержання конституційного права кожного на невторчання в особисте і сімейне життя у зв'язку з обробкою таких даних;
- забезпечення прозорості та відповідального розкриття інформації про системи АІ;
- надійне та безпечне функціонування систем АІ протягом усього їх життєвого циклу та здійснення на постійній основі їх оцінки та управління потенційними ризиками;
- покладення на організації та осіб, які розробляють, впроваджують або використовують системи АІ, відповідальності за їх належне функціонування.

Загалом, якщо порівнювати європейські підходи до застосування АІ в правосудді та деякі із запропонованих українським урядом форми й методи його впровадження (про що йтиметься нижче), то можна стверджувати, що іноземні погляди на відміну від вітчизняних були й залишаються набагато більш обережними, стриманими й консервативними.

Так, Консультативна рада європейських суддів в грудні 2023 року – через п'ять років після ухвалення Європейської хартії – в документі-позиції «Рухаючись вперед: використання допоміжних технологій у правосудді» відмітила, що використання АІ у відправленні (адмініструванні) правосуддя залишається на початковій стадії розвитку (п. 5). Незначна кількість держав-членів використовують АІ, інші тільки вивчають таку можливість. Натомість,

навіть використання AI, як правило, зосереджується на адміністративних завданнях, наприклад, програмах перетворення мовлення в текст (диктант), мовному перекладі й автоматичній анонімізації рішень і наказів [242, с. 2].

Втім, зрушення в напрямку розширення «повноважень» AI в правосудді ми вже можемо спостерігати навіть в консервативних суспільствах, які прийнято вважати прихильниками багатовікових правових традицій. Зокрема, в січні 2024 року британське агентство новин «Associated Press» навело позицію Судової влади і Трибуналів Англії та Уельсу (The Courts and Tribunals Judiciary), яка підтримала допомогу AI в написанні висновків, але наголосила, що його не слід використовувати для досліджень чи юридичних аналізів, оскільки технологія може фальсифікувати інформацію або надавати оманливу, неточну та упереджену інформацію. За словами голови Цивільної палати Апеляційного суду Англії та Уельсу Джоффри Воса (Geoffrey Vos) – другої за рангом особи в судовій владі – суддям не слід уникати обережного використання AI, проте вони повинні забезпечити захист конфіденційності та нести повну особисту відповідальність за все, що вони виробляють [236]. І хоча зміст дозволу та застережень характеризується певною суперечливістю, але революційність поступу безсумнівна: країни англосаксонської правової системи почали рух в напрямку використання AI під час реалізації головної функції судової влади – відправлення правосуддя.

Схожі кроки мають місце й в інших частинах світу, наприклад, в Північній Африці. Агентство новин «Morocco World News» в липні 2024 року оприлюднило інформацію про те, що Міністерство юстиції Мороко запускає нову фазу цифрових ініціатив з метою революціонізувати судову систему шляхом інтегрування AI задля посилення ефективності, поліпшення судової якості та полегшення доступу до правосуддя. За словами Міністра юстиції Абделлатіфа Овахбі (Abdellatif Ouahbi), Міністерство прагне транскрибувати судові рішення за допомогою голосового диктування з підтримкою AI завдяки механізму, який дозволяє автоматичне перетворення мовлення в письмовий текст, що допоможе суддям складати рішення за менший час. Також в планах

– застосування AI для використання судових прецедентів шляхом полегшення доступу до рішень, доступних у комп'ютерних системах, щоб допомогти суддям сформулювати думку щодо справ, які ними розглядаються. Крім того, використовуючи AI, Міністерство записуватиме й транскрибуватиме судові засідання з метою автоматичного документування всього, що відбувається, враховуючи окремі особливості місцевих діалектів [225].

В рамках відповідної Концепції український уряд так само продемонстрував схвальну готовність до застосування цифрових технологій для розв'язання ряду нагальних проблем в ключових сферах державної політики, і пріоритетними, де реалізуються завдання з розвитку AI, назвав публічне управління, правове регулювання та етику й правосуддя. Ми свідомо об'єднали ці сфери в один блок, оскільки завдання, поставлені в Концепції для одних галузей, відчутно перекликаються із завданнями для інших, структурно й логічно пов'язані, прямо чи опосередковано доповнюють одне одного. Адже процеси й процедури публічного управління й правосуддя встановлюються шляхом нормативного регулювання; оскільки корупція – це публічно-владний й соціальний феномен, то заходи корупційної превенції можуть бути схожими для обох сфер; близькими є й етичні виклики застосування AI під час владно-управлінської діяльності, де каменем спотикання постає підкорення волі людини рішенням машини.

Уряд зазначив, що відсутність застосування технологій AI в судовій практиці є одним з викликів, який потребує оперативного вирішення. Разом з тим, було наголошено й на складності перевірки відповідності роботи систем AI законодавству та існуючим етичним принципам і на відсутності єдиних підходів, що застосовуються при визначенні критеріїв етичності під час розроблення та використання технологій AI, а, на наш погляд, без розв'язання даних викликів впровадження AI в судову владу натикатиметься на несприйняття, саботаж та активну протидію як з боку суддівського корпусу, так і з боку користувачів судових послуг. Ба більше, окремі пропозиції Уряду щодо форм і методів імплементації AI в національне правосуддя відрізняються

неочікуваним новаторством: зі змісту Концепції можна припустити, що КМУ пропонує дозволити AI (при дотриманні певних умов) ухвалювати судові рішення. Це «повноваження» буде піддане детальному аналізу з точки зору підсилення інструментальної спроможності державної антикорупційної діяльності в судовій владі.

В табл. 2.3 наведені напрямки застосування AI в судовій системі, що згідно з урядовою Концепцією окреслені як пріоритетні.

Таблиця 2.3

П'ять пріоритетних завдань для AI у сфері правосуддя
(відповідно до Концепції КМУ)

подальший розвиток вже існуючих технологій у сфері правосуддя (Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, Електронний суд, Єдиний реєстр досудових розслідувань тощо)	впровадження консультативних програм на основі AI, які відкриють доступ до юридичної консультації широким верствам населення	попередження суспільно небезпечних явищ шляхом аналізу наявних даних за допомогою AI	визначення необхідних заходів ресоціалізації засуджених шляхом проведення аналізу наявних даних за допомогою технологій AI	винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій AI, стану дотримання законодавства та судової практики
---	--	--	--	--

Джерело: систематизовано автором на основі [75].

На противагу Кабміну голова держави виявився більш обережним в своїх пропозиціях щодо застосування IT в судовій владі. Так, в Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, ухваленій через пів року після Концепції КМУ та затвердженій Указом Президента України в червні 2021 року, серед основних проблем судової

влади підкреслені, зокрема, недостатній рівень упровадження цифрових технологій у здійсненні правосуддя, надмірна тривалість розгляду справ у судах та зарегульованість судового процесу. Спираючись на світові стандарти у сфері ІТ, з метою розвитку електронного судочинства та його інтегрування в національну інфраструктуру електронного врядування Президент України пропонує лише три напрямки цифрового розвитку в судах (див. табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Три напрямки розвитку електронного судочинства

(відповідно до Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки)

запровадження можливості розгляду онлайн певних категорій справ незалежно від місцезнаходження сторін і суду та інших сервісів електронного судочинства	впровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронного ведення справ, електронних комунікацій із судом, кабінету судді та кабінету учасника процесу	удосконалення та розвиток офіційного вебпорталу судової влади України для отримання інформації про суди і справи (провадження) з регулярним оновленням даних судової статистики
---	---	---

Джерело: систематизовано автором на основі [170].

ВРП у доповіді за 2024 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» зазначила, що рівень довіри до судової влади визначається не лише якістю судових рішень, а й прозорістю та ефективністю всіх процесів у судовій системі, і цифрова трансформація правосуддя покликана стати фундаментом для цих змін. Першочергово технології мають бути інструментом покращення адміністрування, ефективності судочинства, забезпечення прозорого й відкритого судового процесу (п. 136). Натомість далі ВРП відмічає, що цифровізація судочинства – це поступове перетворення всіх судових процесів у електронні сервіси (п. 138), що резонує із Концепцією КМУ [149, с. 50-51].

Вище описані випадки, коли попри численні реформаторські зусилля протягом останнього десятиліття в судовій системі носії судової влади як особи, наділені правом ухвалювати рішення, виявилися причетними до гучних корупційних правопорушень. Факти судової корупції хоча й не носять масовий характер, але, на жаль, не є поодинокими, а причетність суддів до корупційних практик блискавично позначається на рівні суспільної довіри до суду як до соціального інституту. Негативною тенденцією попри досить гідну суддівську винагороду є суттєве здорожчання «ставки» неправомірної вигоди за корупційні послуги, а традиційний антикорупційний інструментарій залишається доволі посереднім і не приносить згортання корупційних схем. Саме подібній стан речей в судовій системі та досить успішні кроки України на шляху цифровізації багатьох сервісів та послуг з огляду на Концепцію КМУ спонукали нас розглянути AI як інструмент превенції, стримання та протидії такому соціальному злу як корупція в судовій владі.

Виходячи з урядової Концепції, застосування AI в судовій владі можна класифікувати за двома основними напрямками:

- організаційним, спрямованим на адміністрування правосуддя й забезпечення організації судового процесу та виконання рішення (автоматичний розподіл справ, електронний документообіг, виготовлення викликів і повідомлень, копій судових документів та надсилання їх учасникам розгляду, анонімізація рішень (на кшталт приховування персональних даних учасників справи) для внесення до ЄДРСР тощо);

- предметно-процедурним, що передбачає безпосереднє використання AI під час відправлення правосуддя.

Водночас власне і предметно-процедурний напрям застосування AI в правосудді передбачає дві опції, а саме:

- «полегшену» імплементацію AI, тобто використання цієї IT суто як субсидіарного інструменту правосуддя (асистивної технології), функції якої обмежені запобіганням судовим помилкам шляхом пошуку й пропонування судді нормативних джерел, тлумаченням норм права, актуалізацією та

порівнянням судової практики, моделюванням змісту судового рішення, проте ухвалення рішення все одно залишається за людиною;

- «посилена» версію застосування AI, що має на меті наділення його «повноваженнями» повноцінно виконувати всю судову процедуру, тобто здійснювати судовий розгляд та ухвалювати рішення без втручання людини, і, виконуючи функції «цифрового судді», реалізовувати судову владу.

Схематично описаний поділ представлений на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Підходи до застосування AI в судовій владі (джерело: узагальнено автором на основі [75])

З огляду на недостатню ефективність класичної антикорупційної діяльності держави в судовій владі є потреба з'ясувати, чи здатна настільки глибока діджиталізація судової системи та наділення AI часткою судовою влади зменшити поширення корупційних практик та підвищити рівень довіри до суду. З цією метою, ми, зокрема, зобов'язані оцінити як переваги, так і ризики запровадження запропонованої українським урядом «посиленої» версії AI як повноважного «електронного судді».

Власне, спробу впровадження AI в правосуддя вже саму по собі можна розглядати як «бінарний тест» на готовність боротися із корупцією всередині судової системи. Ця «бінарність» полягає в тому, що законодавча й виконавча влада будуть вимушені змиритися із втратою важелів впливу на судову владу та можливостей тиску на «цифрового суддю», рівно як і недобросовісні учасники процесу будуть позбавлені спокус «мотивувати» AI-суддю на ухвалення вигідного для себе рішення. Без сумніву, реальна імплементація «посиленої» версії AI та надання йому права ухвалювати судові рішення знайде своїх непримиренних супротивників серед бенефіціарів корупційних схем з числа суддівського корпусу, учасників процесу та політичних еліт, втім вона якраз і свідчитиме, що декларації про необхідність боротьби з корупцією в судах трансформуються в реальні дії.

2.2. Переваги впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в судовій владі

Отже, як один зі способів посилити застосування технологій AI в правосудді український уряд концептуально пропонує винесення судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій AI, стану дотримання законодавства та судової практики. Хотілося б звернути увагу на деяку туманність положення урядової Концепції, що виникає при його більш детальному аналізі: невизначеним залишається суб'єкт, який ухвалюватиме рішення. Під час її реалізації в будь-якому разі постане питання: чи судові рішення має бути ухвалені виключно людиною, а AI виконуватиме лише функції асистента під час його підготовки («полегшена» опція), або ж надання державних судових послуг на кшталт ухвалення судового рішення в певних категоріях справ може бути повністю передане AI («посилена» опція)?

Свідомо чи ні, але запропонована КМУ ідея сформульована у досить дискусійному руслі, що потягне неоднозначність тлумачення, втім, на наш погляд, зважаючи на заявлену в Концепції мету поглибленого застосування АІ в судовій практиці, уряд мав на увазі саме створення повноцінного «цифрового судді» й наділення його повноваженнями з вирішення судових спорів за дотримання принаймні трьох початкових умов:

- судовий спір має належати до категорії незначної складності;
- справа передаватиметься на вирішення АІ виключно за наявності згоди всіх сторін;
- АІ, «відправляючи правосуддя», має діяти із дотриманням законодавства та судової практики, що вже склалася.

Нижче ми спробуємо систематизувати та оцінити основні переваги для учасників справи, суспільства й держава в разі посиленої цифровізації національної Феміди, коли АІ буде інтегрований в судову владу настільки, що матиме повноваження на ухвалення судових рішень, і з урахуванням виявлених переваг намагатимемось з'ясувати спроможність «електронного судді» стати ефективним інструментом антикорупційної діяльності держави в українській судовій системі.

Насамперед, хотілося б розпочати із двох позитивних прикладів застосування ІТ в системі судоустрою під час адміністрування правосуддя.

Перший з них бере свій початок в 2010 році і пов'язаний з ухваленням парламентом Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в новій редакції. Тоді з'явилася норма (ст.15), яка запровадила створення в судах загальної юрисдикції автоматизованої системи документообігу (далі – АСДС). Персональний склад суду для розгляду конкретної справи почав визначатися такою системою за принципом вірогідності розподілу справ під час реєстрації в суді позовних заяв, клопотань та скарг. При визначенні персонального складу суду було забезпечене врахування ступеня завантаженості кожного судді, спеціалізації та вимог процесуального закону [151]. В листопаді того ж

року Рада суддів України затвердила Положення про АСДС, яка почала повноцінно функціонувати з 01 січня 2011 року [118].

Визначення складу суду комп'ютерними алгоритмами за випадковим принципом, без перебільшення, здійснило революцію в адмініструванні правосуддя, хоча про повноцінні технології AI тоді ще не йшлося. Цей досить простий, але ефективний крок імплементації IT на організаційній рівні протягом короткого часу приніс двомірний позитивний ефект:

- по-перше, АСДС протягом декількох місяців здійснила вирівнювання робочого навантаження на кожного суддю в межах конкретного суду,

- і, по-друге, АСДС усунула суб'єктивізм, маніпуляції, а інколи – й відверті корупційні зловживання голів судів під час визначення суддів-доповідачів у конкретних справах, назавжди позбавивши перших відповідного важелю впливу у виді так званого «розписування справ».

Другий позитивний приклад поглибленого використання IT при адмініструванні правосуддя – це створення й впровадження влітку 2021 року Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – ЄСІТС).

ЄСІТС – це сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів.

Основними модулями (підсистемами) ЄСІТС виступають:

- «Електронний кабінет», що забезпечує процедуру реєстрації користувачів в Системі та їхню подальшу автентифікацію з метою доступу до підсистем (модулів) у межах наданих прав;

- «Електронний суд», метою якого є обмін (надсилання та отримання) процесуальними документами, письмовими та електронними доказами між судом та учасниками судового процесу й отримання інформації про стан і результати їхнього розгляду;

- підсистема відеоконференцзв'язку, яка забезпечує відео- та звукозапис судових засідань, резервування залів судових засідань, можливість користувачам брати участь у засіданнях у віддаленому форматі [123].

Впровадження ЄСІТС стало новим вдалим практичним кроком застосування ІТ в судовій владі, оскільки Система охопила максимально можливе коло користувачів і отримувачів судових послуг, відчутно пришвидшивши комунікацію між судом і учасниками процесу та зробивши її більш прозорою. Втім, КМУ в Державній антикорупційній програмі на 2023-2025 роки (п. 2.1.4) висловив певну критику з приводу «неквапливого» запровадження ЄСІТС на практиці попри те, що в законодавстві закріплені норми про широке застосування сучасних ІТ під час здійснення правосуддя. Уряд як на проблему вказав на наявність корупційних ризиків, обумовлених прогалинами та недосконалістю законодавства в системі правосуддя, а як ймовірний спосіб зменшення таких ризиків та оптимізації суддівського навантаження запропонував розгляд судами справ в електронній формі незалежно від місця розташування суду і сторін [32].

Напевне, у відповідь на такі критичні зауваження та намагаючись «йти в ногу з часом», ДСА України в квітні 2025 року затвердила Концепцію Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС), в якій визначила амбітні цілі щодо цифровізації судової влади до 2030 року (п. 2.1), а саме: стрімке зростання Індексу верховенства права в Україні (з 0,47 у 2023 році до 0,78 у 2030 році); отримання найшвидшого судового процесу в Європі; можливість для учасників процесу проходити онлайн всі судові процедури.

ДСА України планує розширити з трьох до десяти перелік модулів (підсистем) ЄСІКС, що включатиме: «Електронний документообіг суду», «Відеоконференцзв'язок», «Вебпортал суддівської влади», «Єдиний

державний реєстр судових рішень», «Єдиний державний реєстр виконавчих документів», «Управління персоналом та фінансово-господарською діяльністю органів судової влади», «Суддівське досье», «Управління навчанням», «Дайджести та коментарі», «Опрацювання звернень викривачів».

Окремо в Концепції ЄСІКС (п. 6.3) згадується AI, який, за задумом, має виконувати чисельні функції, як-от:

- розпізнавання текстів завантажених в Систему документів та їхню класифікацію;
- виявлення в текстах документів інформаційних сутностей, що можуть мати юридичне значення, деперсоналізацію та маскування конфіденційної інформації;
- стенограму судових засідань та службових нарад, перетворення мовлення в текст на запит користувача;
- озвучування текстів судових рішень, інших документів на запит користувача, озвучування елементів інтерфейсу Системи, зокрема для людей з порушенням зору;
- узагальнення вмісту документів, перевірка вмісту на наявність змістових, граматичних, орфографічних, пунктуаційних помилок;
- перевірку актуальності норм законодавства, на які посилається автор документа;
- автоматичний переклад документів;
- контекстний семантичний пошук релевантних документів, підбір судової практики;
- рекомендацію методології дослідження матеріалів та розгляду судової справи, а також виявлення девіацій під час розгляду судового розгляду, зокрема ігнорування контексту, поданих доказів та аргументів, відхилення від загальної судової практики розгляду в аналогічних справах;
- генерацію проєктів процесуальних документів;
- надання базової правової допомоги користувачам [73].

Досить революційним навіть у порівнянні з урядовою Концепцією виглядає намір ДСА наділити AI такою функцією як виявлення девіацій під час розгляду судового розгляду, що полягає в ігноруванні судом контексту, поданих доказів та аргументів та відхиленні від усталеної судової практики в аналогічних справах. Якщо Уряд пропонує за певних умов наділити AI повноваженнями суду першої інстанції, то ДСА України у власній концепції фактично готова створити «орган цифрового контролю» за суддею у виді AI, уповноважуючи його діяти вже як суд апеляційної інстанції.

Загалом, перед громадянином, який звертається за отриманням державних судових послуг, постають два виклики: це – довіра до суду як до соціального інституту та до конкретного судді, який здійснюватиме розгляд й вирішення правового спору, й оперативність судового розгляду. Вважається, що правосуддя не має поспішати, але й ситуації, коли судові справи залишаються без вирішення роками, також є неприйнятними.

Отже, ключовими завданнями для AI в судовій системі є:

- підвищення рівня довіри до суду шляхом зменшення впливу людського фактору на процес ухвалення рішення й мінімізації корупційних практик,
- та пришвидшення процедури розгляду й вирішення спору.

Власне, вплив людського фактору можна розглянути з двох сторін:

- умисний, усвідомлений та протиправний вплив в найширшому розумінні (може проявлятися в уговорах, «телефонному праві», натяках на можливості вплинути на кар'єру судді, погрозах або, найчастіше, у корупційних стимулах),

- недостатня кваліфікація чи необізнаність судді в окремих питаннях права, недбалість чи недостатня старанність під час виконання службових обов'язків.

Якщо перший варіант є нічим іншим як кримінально караним правопорушенням, то другий – некорупційним дисциплінарним проступком.

Найпоширенішою формою впливу на суддю, якому найскладніше опиратися, очевидно є хабар, що «комерціалізує» судову владу, перетворюючи

рішення суду на «товар», і, як наслідок, спотворює саму суть правосуддя, адже тоді ухвалення рішення відбувається «під умовою» вже отриманої суддею або запропонованої чи обіцяної протиправної «винагороди».

Звісно AI можна застосовувати з метою подолання негативного впливу людського фактору в обох випадках, натомість першою метою його впровадження мало би бути саме усунення ризиків корупційних заохочень.

Спершу хотілося б розпочати із оцінки загальнолюдських, етико-філософських переваг AI як антикорупційного інструмента, а в подальшому зупинитися на прикладних (предметно-процедурних та фінансових).

Отже, найпершою властивістю AI як «цифрового судді», яка слугує запобіжником для спокус незаконного збагачення, є його *неупередженість (безпристрасність, безсторонність)*. Ця ознака є чи не найціннішою, сутнісною ознакою правосуддя, а тому й реальною антикорупційною перевагою, яку здатний забезпечити AI.

Неупередженість за Сучасним словником з етики – це характеристика рішень, дій, вчинків, які приймаються й здійснюються виключно на основі принципів, «по правді», «не дивлячись на лиця», незалежно від переваг та інтересів, що задовольняються чи ущемляються [174, с. 283].

Неупередженість AI органічно «виростає» з такого принципу його використання в судових системах як недискримінація. Згадаймо богиню Феміду, яка завжди зображується із зав'язаними очима: її завдання – слухати і чути, вона має бути вільна від будь-яких симпатій, антипатій, стереотипів чи забобонів. Расові, релігійні, статеві, мовні ознаки, матеріальне чи соціальне становище учасників процесу Феміда не бачить і не бере до уваги. AI здатний забезпечити таку безпристрасність. Символ неупередженості в правосудді – це терези, які реагують виключно на вагу доказів, що на них кладуть, а не на персоналії, які це роблять.

Схожу позицію висловлює українська дослідниця Н. Шишка, яка цілком справедливо стверджує про відсутність успіхів судової реформи після 2014 року, підкреслюючи, що незважаючи на численні зусилля публічної влади в

сфері правосуддя продовжують існувати такі проблеми як дискредитація суддівського корпусу щодо його незалежності та неупередженості, систематичне порушення суддівської присяги, великий рівень та ризики корупції, залежність суддів від виконавчої та законодавчої гілок влади чи інший протиправний вплив на прийняття рішень у суді, недостатній рівень єдності та послідовності судової практики. Авторка припускає, що АІ може вирішити ці проблеми в судовій системі, тому що на нього неможливо тиснути чи підкупити [194].

Друга загальнофілософська перевага АІ під час вирішення правового спору є логічним продовженням попередньої, і це – *незалежність* як здатність опиратися сторонньому, часто неправомірному, впливу.

Суддівська незалежність – це не особистий привілей носіїв судової влади, а закріплений в багатьох міжнародних та національних нормативних документах фундаментальний принцип-гарантія для кожного учасника процесу, що рішення спиратиметься виключно на фактичні обставини справи, норми права та внутрішнє переконання судді, а суддя, який ухвалюватиме це рішення, діятиме вільно від стороннього тиску, вказівок, погроз чи обіцянок. Якщо неупередженість – це внутрішній стан судді, то незалежність – це сукупність зовнішніх умов, що оберігають цей стан.

Департамент з питань виконання рішень ЄСПЛ при Комітеті Міністрів Ради Європи розмежовує три складових незалежності судових установ, а саме: незалежність по відношенню до виконавчої влади; незалежність по відношенню до сторін; внутрішня незалежність судів (тобто інституційна автономія окремого суду від інших органів та установ всередині самої судової гілки влади) [101]. Вітчизняний дослідник Ю. Полянський розглядає незалежність судді як один із найважливіших принципів і судоустрою і судочинства, як право судді на незалежність при здійсненні професійних обов'язків, а також як певний стиль поведінки судді, що впливає із власної переконаності не піддаватися неправомірному впливу [124].

На жаль, сьогодні належна імплементація цього принципу в здійснення судочинства залишається ускладненою, а сам він – ілюзорним. Справедливо зазначає інший український науковець В. Сердинський, що на практиці гарантії суддівської незалежності декларативні та формальні. Для забезпечення реальної незалежності суддів недостатнім є лише нормативне закріплення основних її стандартів, а вимагаються реальне втілення їх в життя, політична воля та висока правова свідомість кожного [163].

Натомість, АІ може виявляти стійкий імунітет до зовнішнього тиску. Позивач чи відповідач, обвинувачений або потерпілий не зможуть спокусити ІТ неправомірною вигодою, відтак, і суспільство і держава зможуть домогтися правосуддя в «чистому вигляді». АІ емоційно стабільний, йому невідомі жадібність чи спрага наживи, він не відчуває страху, жалю чи вдячності, не прагне кар'єрного зростання, схвалення політиків, громадських активістів чи суспільної думки. Спеціально організовані мітинги та демонстрації під вікнами суду під час розгляду резонансних справ, що, на жаль, унормувалися в Україні протягом останнього десятиліття, не зможуть поколивати «рішучість» АІ. Алгоритм не вдасться звинуватити в схильності до корупції, лише пов'язавши її з особою президента-втікача В. Януковича (йдеться про так званих «суддів Януковича», які були призначені на посади саме ним) або ж із незавершеною процедурою кваліфікаційного оцінювання [104].

Отже, будучи наділений такими якостями як неупередженість та незалежність, АІ зможе стати як символом, так і практичним втіленням пуристичного правосуддя, судочинства, вільного від упередженостей та тиску.

З цієї точки зору, АІ виглядає як ідеальний інструмент для реалізації інституційної та особистої незалежності, тобто незалежності суду як гілки влади від інших гілок та будь-яких зовнішніх сил (бізнесу, ЗМІ, громадської думки, учасників судового розгляду) та незалежності конкретного судді від тиску всередині самої судової системи (від колег чи суддів вищих інстанцій) і від власних упереджень та інтересів.

Наступна етична перевага АІ полягає в його *еталонній доброчесності*. Це – моральний привілей АІ, який може стати основою довіри до судової влади в цілому. Ми розглядали би доброчесність АІ саме з точки зору його непідкупності та чесності.

Перше нормативне визначення доброчесності в національному законодавстві з'явилося після прийняття парламентом в грудні 2015 року Закону України «Про державну службу» в новій редакції, де одним із принципів державної служби (ст. 4) названа саме доброчесність, що визначена як спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час здійснення наданих йому повноважень [132].

Вже згадуваний Словник термінів публічного управління описує доброчесність саме як морально-етичну складову діяльності публічного службовця, що знаходить своє вираження в безкомпромісному та послідовному прагненні дотримуватися моральних, етичних, духовних цінностей та принципів, демонстрації особистої та професійної відповідальності, почутті місії служіння громадськості [152, с. 42].

В англійській мові найбільш близьким за значенням до української доброчесності є поняття *integrity*, яке Оксфордський навчальний словник визначає як якість бути чесним та мати тверді моральні принципи [231]. Саме *integrity* згадується й в англійському варіанті Конвенції ООН проти корупції (ст. 8) як одна з базових моральних характеристик публічних службовців [255]. За визначенням міжнародної організації U4 *integrity* – це слідування набору моральних або етичних принципів [215]. Вже згадувана Transparency International характеризує *integrity* як поведінку та дії, узгоджені із набором моральних чи етичних принципів і стандартів, які сприймаються як на рівні індивідів, так і інституцій [232].

Разом із тим, не можна не побачити, що всі визначення доброчесності (*integrity*) спираються на досить хиткий фундамент моралі, етики й духовних цінностей. Підходи до цих категорій можуть кардинально змінюватися із

часом та суттєво відрізнятися навіть в межах однієї соціальної групи. Вітчизняна дослідниця Н. Сорокіна називає доброчесність таким моральним поняттям, яке вказує на форми індивідуального освоєння моральних цінностей, і зауважує, що дана категорія відображає суб'єктивну форму моралі й означає результат виявлення в поведінці особистості певних стійких позитивних моральних якостей [166].

Ми готові погодитися із даним підходом, проте із одним застереженням: саме суб'єктивізм моралі стає ризиком і підґрунтям виникнення й укорінення в поведінці людини не тільки позитивних моральних якостей, а й вад. Вади якраз і виникають тоді, коли внаслідок суб'єктивно-індивідуалістичного погляду на моральні цінності «розмиваються кордони» між добром і злом, хорошим та поганим. Ба більше, морально-етичне оцінювання напряму залежить від персоналій оцінювачів. Іншими словами, хто той суб'єкт, який визначатиме, що певна дія або бездіяльність є етичною чи неетичною, моральною чи аморальною: церква, «публіка», активісти, лідери думок, соціальні мережі, соціальні групи чи окремі індивіди?

АІ навпаки усуває саму можливість суб'єктивних рішень, тому що його алгоритми базуються виключно на фактах та нормах права. «Цифровий суддя» діє на основі даних, а не прихованих мотивів. АІ не має особистих зв'язків, фінансових інтересів чи зобов'язань. Позаяк АІ є цифровою технологією, то його «доброчесність» із загальнофілософської та морально-етичної категорії трансформується в програмно-технічну, критерії якої легко перевіряються.

Напрошується парадоксальний висновок: наскільки складно «прилаштувати» доброчесність до людини, настільки органічно вона підходить саме до АІ. Для людини доброчесність – це щоденна моральна боротьба зі спокусами, емоціями та упередженнями, постійний свідомий і, часто, складний вибір, результат роботи волі. Для АІ основа доброчесності – це формально-логічний і математичний результат обчислень, а не моральних вагань, базовий програмний параметр, фундаментальний код його існування.

В листопаді 2016 року ВККС вперше затвердила Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення. Критеріями доброчесності для суддів в Положенні (п. 12) були названі: відповідність витрат, майна та способу життя судді та членів його сім'ї задекларованим доходам; відповідність поведінки судді іншим вимогам законодавства у сфері запобігання корупції; наявність незабезпечених зобов'язань майнового характеру, які можуть мати істотний вплив на здійснення правосуддя; наявність фактів притягнення судді до відповідальності за вчинення проступків або правопорушень, які свідчать про його недоброчесність. Завершальним критерієм доброчесності в документі вказана загальна оцінка інтегративності (виглядає як невдала спроба перекладу *integrity* з англійської мови) за такими складовими як: чесність і порядність, контрпродуктивна поведінка та схильність до зловживань [121].

В січні 2025 року ВККС затвердила нове Положення з аналогічною назвою, концепція оцінки доброчесності в якому зазнала істотних змін. Так, на відміну від Положення 2016 року, в якому індикаторами доброчесності насамперед виступили матеріально-фінансові складові, в документі 2025 року (п. 2.13) фокус вже зміщений саме на морально-етичні характеристики, й наводяться сім критеріїв, за якими оцінюється доброчесність та професійна етика судді, а саме: незалежність, чесність, неупередженість, сумлінність, непідкупність, дотримання етичних норм і бездоганна поведінка у професійній діяльності та особистому житті, законність джерел походження майна, відповідність рівня життя судді або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідність способу життя судді його статусу [122].

Раніше ми вже згадували про досить неоднозначну діяльність структури, яка покликана оцінювати доброчесність суддів та кандидатів на посаду судді – ГРД. У 2019-2020 роках Рада також розробила й доповнила власні Індикатори визначення невідповідності суддів (кандидатів на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики. В документі перелічені шість базових

критеріїв суддівської доброчесності, як-то: незалежність, неупередженість (безсторонність), чесність і непідкупність, дотримання етичних норм, рівність, старанність, і до кожного з них доданий перелік індикаторів, що свідчать про невідповідність критерію [56].

Навіть попри деяку неузгодженість регуляторних документів, абстрагуючись від суб'єктів та персоналій, що їх розробляли й ухвалювали, можемо впевнено стверджувати, що АІ в змозі забезпечити гідне дотримання всіх морально-етичних критеріїв доброчесності, а, наприклад, матеріально-фінансові та поведінкові критерії для нього взагалі стають безпредметними.

Друга група переваг АІ як новітнього інструмента надання судових послуг, здатного покращити результати антикорупційної діяльності держави всередині судової системи, – це прикладні предметно-процедурні та фінансові.

Першим процедурним плюсом АІ є *оперативність судового розгляду зі збереженням високої якості судового рішення («часовий виграв»)*.

Проблема розумних строків судового розгляду є, без перебільшення, глобальною. Попри те, що така «розумність» визначена як конституційний принцип національного судочинства, вона не дотримується. Ба більше, ймовірні випадки пропозиції й отримання неправомірної вигоди не лише за рішення по суті справи, а й за її затягування (наприклад, з метою «дочекатися» спливу строків притягнення до юридичної відповідальності).

Український науковець О. Зеленцов досліджував питання «розумності строків» в національному кримінальному процесі. Його аналіз ряду ухвалених рішень ЄСПЛ проти України за 2021 рік дає підстави для висновку, що обвинувачені часто залишаються в стані невизначеності щодо своєї долі протягом довгого періоду, а це призводить до моральної шкоди для них. Автор зазначає, що переважно недотримання розумних строків відбувається під час судового розгляду саме в суді першої інстанції та наводить кричущий приклад справи, в якій у шести заявників кримінальні провадження тривали більше 6-ти років, а одне з них – більше 12-ти років [51].

Вивчаючи досвід Італії, вітчизняна дослідниця В. Щербина з'ясувала, що ця держава стала першою, яка на рівні національного законодавства запровадила заходи правового захисту права на справедливий судовий розгляд протягом розумного строку. Оскільки судова тяганина стала системною проблемою для італійського правосуддя, то у 2001 році навіть був ухвалений «Закон Пінто», відповідно до якого кожна особа, якій в результаті порушення Європейської конвенції з прав людини, була спричинена матеріальна або моральна шкода внаслідок недотримання розумного строку, отримувала право звернутися з позовом про справедливу компенсацію до апеляційного суду. Але згаданий закон став джерелом інших проблем, тому що призвів до збільшення навантаження на апеляційні суди, додаткові скарги до ЄСПЛ на судову тяганину вже в апеляційних судах та до складнощів визначення характеру відшкодування і сум компенсації [199].

В січні 2024 року вельми цікаве дослідження «Реформа судової системи: виклики та перспективи» проведено дослідницькою компанією «Соціополіс», в ході якого опитано 104 фахівця, чия діяльність безпосередньо пов'язана з різними аспектами функціонування судової системи України (судді, працівники судів, адвокати, народні депутати України, представники органів державної влади і місцевого самоврядування, бізнесу, громадських організацій, наукової спільноти). У відповіді на відкрите запитання щодо основних проблем функціонування національної судової системи, які потребують першочергового розв'язання, найбільша кількість респондентів (44,1%) очікувано назвали проблему корупції. Водночас, тривалість судового розгляду посіла «почесне друге місце», на що вказали 31,2% опитаних [155].

На початку 2025 року Інформаційно-аналітичний центр Міжнародного товариства прав людини (IAC International Society for Human Rights) – міжнародної неурядової організації, що просуває та захищає права людини, – представив фінальний звіт за 2024 рік «Дотримання права на справедливий суд в Україні». Спостерігачі організації провели моніторинг 90 судових засідань, під час якого загалом зафіксували 193 порушення прав людини.

Поміж інших негативних тенденцій у Звіті також згадується про порушення розумних строків судового розгляду, що мали місце в 10-ти випадках [38, с. 9].

Загалом, існує дві основні причини перевищення «розумної тривалості» судового розгляду: об'єктивна, що полягає в недостатній кількості суддів, яка тягне перевищення нормального навантаження на персонал, та суб'єктивна, коли суддя «уникає» розгляду справи, наприклад, тієї, що є резонансною, до якої прикута увага громадськості, через страх ухвалити непопулярне рішення, відсутність досвіду, корупційне мотивування тощо. Але за яких би причин не мала місце судова тяганина, вона призводить до зневіри в судову владу, правосуддя та можливість захистити свої права в цивілізованій спосіб.

У свою чергу, AI як комп'ютерний алгоритм не втомлюється, отже не потребує часу на відпочинок, відпусток, лікарняних, він навіть здатний працювати цілодобово, головне, що вимагається – це підключення до електроенергії та мережі Інтернет. Тому можна з упевненістю заявляти, що застосування AI під час здійснення судочинства на порядок пришвидшить строки розгляду справ. Позаяк технології невідоме фізичне чи розумове перевантаження, емоційна перенапруга, то й якість судового рішення, його законність та обґрунтованість завжди залишатимуться «на висоті». А якщо дозволити AI здійснювати судовий розгляд хоча б у найпростіших та/або найпоширеніших категоріях справ («автоматизувати рутину»), це сприятиме вивільненню часу судді-людини на ті справи, які дійсно вимагають неспішного й глибокого аналізу, «мозкового штурму», людської мудрості, а не «конвеєрного підходу» та «штамбування рішень», які лише виснажують інтелектуальний потенціал. Відтак, здатність AI трансформувати декларацію про розумні строки розгляду справи на процедурну реальність без шкоди для якості судового рішення є безсумнівною.

Другою предметно-процедурною перевагою застосування AI як цифрового інструмента судових послуг є *мінімізація судових помилок і юридичної казуїстики та забезпечення передбачуваності й уніфікації судової практики.*

Український дослідник Ю. Кравець наводить численні наукові визначення судових помилок: це – і відображений у судовому акті результат діяльності судді, що здійснюється у формі діяння, не регламентованого процесуальними та матеріальними нормами, наслідками якого стає порушення прав та законних інтересів; і результат судової діяльності, що не збігається з метою судочинства і виконанням його основних завдань; і неправомірна дія (бездіяльність) судді, вчинена незалежно від його вини, відображена в конкретному процесуальному документі, яка порушує норми права, спричиняє недосягнення мети та невиконання завдань судочинства, в результаті якої судові рішення може бути скасоване чи змінене як вищою судовою інстанцією, так і судом першої інстанції [81]. Зі свого боку підкреслимо, що судова помилка є ненавмисним діянням, «оказією» (в протилежному випадку це – свідоме правопорушення чи зловживання).

На відміну від помилки казуїстика – це крутість, крутанина; демагогія, словоблудство; застосування до окремих випадків загальних догматичних положень; застосування загальних статей закону до різних юридичних випадків [58]. Казуїстичний підхід до вирішення спору – це, як правило, діяння умисне й цілеспрямоване, що полягає в спробі штучно «підігнати» норму права під конкретний юридичний спір задля «обґрунтування» того рішення, яке суддя заздалегідь має на меті, це – «виправдання» наперед визначеного рішення за допомогою складних і заплутаних юридичних конструкцій. З огляду на невтомлюваність, алгоритмічну раціональність, неупередженість та незалежність AI за нетривалий період здатний досягти відчутної мінімізації судових помилок та припинити «казуїстичну творчість» окремих недоброчесних служителів Феміди.

Крім того, AI за своєю природою є ідеальним інструментом для уніфікації судової практики, тому що коли алгоритм один, то він ухвалить абсолютно ідентичні рішення в тисячах однакових справ. Комп'ютерна програма на практиці втілюватиме в життя принцип правої визначеності, суть

якого криється в тому, що учасник процесу, спираючись на ряд попередніх аналогічних рішень, ухвалених за схожих фактичних обставин, вправі з впевненістю розраховувати на те, що його справа буде вирішена аналогічно. Аналізуючи мільйони попередніх рішень, з метою забезпечення максимальної узгодженості й послідовності, AI застосовуватиме закон однаково до всіх, усуваючи фактор «особистого розсуду» судді, що іноді може межувати зі свавіллям. Діючи алгоритмічно й відповідально, AI здатний унормувати суддівську дискрецію, в тому числі й шляхом «свідомого самообмеження» власної дискреції. Свободу розсуду AI на відміну від людської набагато легше обмежити фактами, нормами права та програмним забезпеченням.

До речі, дана перевага несе неабияку практичну цінність як для юридичних радників (адвокатів, юрисконсультів), так і для учасників судових проваджень, оскільки гарантовано виключає випадки ухвалення прямо протилежних судових рішень на підставі схожих чи однакових фактичних обставин справи лише тому, що суддя наділений широкою свободою розсуду.

Наступною прикладною перевагою імплементації AI у правосуддя, яка напряду пов'язана із двома попередніми – «часовим вигрешем» та стабілізацією судовою практики, безпосередньо впливає з них і стосується усунення корупційних практик на стадіях перегляду судового рішення, має стати *неоскаржуваність рішень AI*.

Дійсно, Конституція України (ст. 129) однією з основних засад судочинства визначає забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках на касаційне оскарження судового рішення. Українська дослідниця М. Гудима називає оскаржуваність судового рішення фундаментальною засадою будь-якого судочинства, оскільки апеляційний та касаційний перегляд гарантують законність судових актів, виступають засобом забезпечення та захисту прав і законних інтересів учасників судового розгляду та інших заінтересованих осіб, механізмом забезпечення єдності судової практики [28]. Вітчизняний науковець В. Кройтор ще у 2009 році писав, що наявність [в цивільному судочинстві] принципу забезпечення

апеляційного та касаційного оскарження рішення суду позитивно відображається на функціонуванні системи правосуддя в цілому, забезпечує дієвість інших засад судочинства, зокрема, законності судових рішень. Ефективність судового захисту прямо залежить від можливості повторного перегляду справи іншим складом суду, а також контролю за додержанням вимог закону під час ухвалення рішення з боку вищих судів. Така система судочинства зводить до мінімуму ризик зловживань з боку осіб, які здійснюють правосуддя, дозволяє мінімізувати суб'єктивізм суддівського переконання та виправити помилки, допущені нижчими судами під час постановлення рішення [88].

Ми зі свого боку пропонуємо виключити рішення, ухвалені AI, з числа тих, що можуть бути оскаржені. Таке рішення має набувати статусу остаточного або в день його оприлюднення (наприклад, шляхом внесення документу до підсистеми «Електронний суд» ЄСІТС або максимум на наступний день після такого оприлюднення). На наш погляд, задля досягнення мети запобігання корупційним практикам в судовій владі «машинне рішення» принципово не може бути переглянуте людиною. В іншому випадку сенс імплементації AI втрачається повністю. Раніше ми наводили приклади, коли фігурантами корупційних схем ставали судді саме апеляційної та касаційної інстанцій, тому неприпустимою є ситуація, коли людина матиме змогу втручатися в цифрове правосуддя чи піддавати сумніву рішення AI.

Втрату рішенням AI властивості бути оскарженим слід розглядати в трьох аспектах:

- рішення не підлягає оскарженню в апеляційному порядку (до апеляційного суду),
- рішення не може бути оскаржене в касаційному порядку (до Верховного Суду),
- рішення не може бути підставою для подання учасниками справи скарги проти України до ЄСПЛ.

Якщо поглянути на цю перевагу дещо ширше, то можна побачити, що рішенням AI нівелюються самі підстави для оскарження, алгоритм не стільки встановлює факти та оцінює їх, скільки сприймає та фіксує їх як дані. Наприклад, якщо AI «вивчив» боргову розписку на 20 тис. грн., за якою пропущений строк платежу (до 01 квітня 2025 року), то для нього це – абсолютна істина. І тоді твердження учасника спору про те, що його доводи були неправильно сприйняті, позбавляється сенсу.

По суті, «апеляційний перегляд» рішення AI з юридичного спору перетворюється лише на технічну верифікацію, мета якої – довести, що в роботі алгоритму стався технічний збій або були використані невірні вхідні дані. Натомість, людський фактор та суб'єктивізм в рішеннях AI усувається, а тому й втрачаються підстави для апеляційного оскарження.

Крім того, неоскаржуваність AI-рішення в апеляційному порядку дозволить запобігти зловживанню правом на оскарження з боку недобросовісних учасників судових проваджень, які подекуди використовують цю процедуру виключно з однією метою – відтермінувати виконання законного судового рішення.

Аналогічно встановленню (чи фіксації) фактів AI застосовує і норму права – з абсолютною, математичною точністю. Він не може її «неправильно витлумачити» чи «проігнорувати». В свою чергу, раціональна точність AI одночасно правомірно звужує межі його «суддівської дискреції». AI стає не лише повноцінним функціональним інструментом для уніфікації судової практики, тому що він не просто дотримується її послідовності, виконуючи в такий спосіб головну функцію найвищого суду в державі, а й джерелом та гарантом єдності судової практики. Відпадає потреба в касаційному перегляді, адже розбіжності в правозастосуванні усуваються ще на стадії ухвалення рішення, коли AI діє як суд першої інстанції незалежно від його географічного розташування в межах країни. Таким чином ліквідуються й корупційні ризики на рівні Верховного Суду, тому що проблема «розмаїття судової практики», яку власне й покликана вирішувати касаційна інстанція, зникає як явище.

Схожого висновку дійшла й група казахських дослідників (Н. Сідорова, Л. Кусаїнова, С. Бачурін, Є. Шульгін та А. Омарова), зазначивши, що використання інструментів AI та нейронних мереж у судовій системі допоможе вирішити проблему попередження та запобігання судовим помилкам ще на етапі підготовки судового акту, а не на етапі апеляції та касації, як це відбувається наразі, хоча, природно, не відкидається можливість застосування таких IT і в судах вищих інстанцій [250].

Насамкінець, застосування AI в судовій владі нейтралізує ключові підстави для скарг до ЄСПЛ, оскільки робить технічно неможливими такі фундаментальні порушення, як упередженість, судова тяганина та неналежне мотивування судового рішення.

Отже, перевага неоскаржуваності AI-рішень – це не лише економія часу та ресурсів, це – принципова й фундаментальна трансформація, що усуває саму можливість суб'єктивізму й корупції в судах вищих інстанцій.

Врешті-решт, вагомою перевагою поглибленої імплементації AI в правосуддя стане *фінансово-бюджетна економія*. Використання високорозвиненої цифрової технології оптимізує обсяги державного фінансування як безпосередньо на утримання судової влади, так і структур, відповідальних за матеріально-технічне забезпечення судів, що стане особливо актуальним в період післявоєнного відновлення України. Після залучення AI до повноцінної суддівської діяльності держава зможе почати поступове скорочення чисельності публічних службовців в судовій системі. Хоча судова влада в Україні (особливо суди нижчої ланки) й так хронічно не отримувала належного фінансування, але надання судових послуг самим AI може стати запорукою значної економії коштів державного бюджету.

Тут слід звернутися до питання фінансування деяких елементів новоствореної антикорупційної інфраструктури в Україні, результативність діяльності яких навряд чи виправдовує вкладений в них ресурс. На нашу думку, прикладом марнування бюджетних коштів в судовій владі є організація й утримання ВАКС як центрального антикорупційного органу в системі

судоустрою. Заради справедливості одразу зауважимо, що цей суд на відміну від Верховного Суду не потрапляв в корупційні скандали, натомість сам факт його існування є вкрай дискусійним.

Ми повністю погоджуємося із вітчизняним дослідником Б. Прокопівим, який так само ставить під сумнів доцільність створення цієї інституції. Автор зауважує, що під час аналізу міжнародного досвіду існування таких судів виявилось, що жоден з них не виправдав очікувань та не став тією ланкою антикорупційної системи країни, яка була би визначальною в боротьбі з корупцією. Антикорупційні суди функціонують лише в 20 країнах світу, зокрема, в Афганістані, Бангладеш, Ботсвані, Бурунді, Камеруні, Індонезії, Кенії, Непалі, Пакистані, Палестині, Філіппінах, Сенегалі, Уганді, а серед європейських країн – в Болгарії, Словаччині та Хорватії [142].

В Законі України «Про Вищий антикорупційний суд» (ст. 3) його першочерговим завданням названо здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень [130].

На початку 2024 року вже згадувана Transparency International – оприлюднила звіт щодо головних показників Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index, CPI) в Україні за 2023 рік [55]. У звіті Організація дуже компліментарно висловилася на адресу національних антикорупційних структур – НАБУ, САП та ВАКС – не так давно створених за наполяганням і прямої участі іноземних партнерів України в рамках проєктів міжнародної технічної допомоги. Хоча при більш детальному аналізі наведених даних виявляється, що результати діяльності цих органів не надто масштабні, особливо з огляду на чималий рівень їхнього фінансування з державного бюджету (див. табл. 2.5).

Результати діяльності органів антикорупційної юстиції в 2023 році
(відповідно до Індексу сприйняття корупції CPI-2023)

Кількість кримінальних проваджень	Повідомлено про підозру особам	Направлено до суду обвинувальних актів	Кількість обвинувачених осіб	Кількість вироків ВАКС	Засуджено осіб	Виправдано осіб
101	257	100	233	65	83	6

Джерело: сформовано автором на основі [55].

Згідно з наведеними даними протягом 2023 року ВАКС ухвалив 65 вироків щодо 89 осіб, а це означає, що в переважній більшості кримінальних проваджень обвинуваченими були одна-дві особи, що, природно, зменшує складність провадження та спрощує процедуру розгляду справи.

З початку діяльності ВАКС України (з вересня 2019 року) його штатний розклад налічував 39 суддів, з яких 12 обіймали посади в апеляційній палаті. У вересні 2023 року ВРП збільшила чисельність суддів цього суду до 63 посад, з яких в апеляційній палаті – 21 суддя (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Порівняльні дані штатної чисельності ВАКС

Дата	Нижня палата, кількість суддів	Апеляційна палата, кількість суддів	Суддів загалом
з 05 вересня 2019 року	27	12	39
з 26 вересня 2023 року	42	21	63

Джерело: сформовано автором на основі [19].

Таким чином, шляхом простих математичних підрахунків навантаження на суддів цього суду в 2023 році навіть по найменшому порогу штатної

чисельності лише серед 27-ми суддів нижньої палати, яка діє як суд першої інстанції, отримуємо доволі показові результати: 65 вироків / 11 місяців / 27 суддів = 0, 22 вироків в місяць на одного суддю. Якщо ж оперувати цілими числами, то в 2023 році суддя ВАКС в середньому ухвалив лише один вирок за 4-5 місяців роботи, і такий результат авторитетна міжнародна організація намагається представити як здобуток в антикорупційній боротьбі.

З нашої точки зору, подібні показники не виправдовують обсяг бюджетного фінансування ВАКС. Для прикладу, в 2023 році видатки на утримання цього суду склали 293, 5 млн. грн., а в 2024 році – вже 433, 35 млн. грн., тобто зросли в півтора рази [10]. Якщо очистити статистичні дані від маніпулятивної складової, то ми дійдемо умовиводу про завищену ціну ВАКС як класичного антикорупційного інструмента.

Ймовірно, усвідомивши те саме, Transparency International у звіті про Індекс сприйняття корупції за 2024 рік «Антикорупція на паузі» вже з більшим реалізмом і набагато стриманіше оцінила результати роботи антикорупційної юстиції. Щодо ВАКС було зазначено, що суд протягом двох років (2023-2024) ухвалив 142 вироків, але вже без конкретизації за видами (обвинувальні, виправдувальні) та кількістю обвинувачених [3]. Отже, у 2024 році кількість вироків у ВАКС зросла всього на 12 (з 65-ти до 77-ми), що зайвий раз демонструє невідповідність витраченого фінансового ресурсу на утримання ВАКС отриманим результатам навіть за кількістю ухвалених вироків.

Крім цього, повноцінно інтегруючи AI в судову владу, держава матиме додаткову нагоду скоротити не лише штат суддів, а й оптимізувати окремі неефективні інституції, зокрема, й відповідальні за матеріально-технічне забезпечення судів і суддів. На жаль, їхні найвищі посадовці так само не уникають корупційних спокус, дискредитуючи судову владу заради приватних корисливих інтересів. Так, в липні 2023 року НАБУ повідомило про підозру Голові ДСА України у вчиненні ряду кримінальних правопорушень, зокрема, у підбурюванні до надання хабаря суддям Верховного Суду за винесення

рішення на користь комерційного підприємства. За версією НАБУ, очільник ДСА України мав намір виконати «посередницьку функцію»: отримати гроші від сторони в справі, частину з яких передати суддям за ухвалення рішення на користь цієї сторони, а іншу – залишити собі як «плату за послугу» [98].

Принагідно зазначимо, що ДСА України – це державний орган у системі правосуддя, що здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади з метою створення належних умов функціонування судів і діяльності суддів [119].

В грудні 2023 року за рішенням ВРП Голова ДСА України був звільнений з посади за порушення Присяги державного службовця, що полягало у протиправних діях щодо використання статусу державного службовця, який займає посаду державної служби категорії «А» в системі правосуддя, в неправомірних приватних інтересах інших осіб, що створює конфлікт між приватними та публічними інтересами, та призвело до тяжких наслідків у вигляді приниження авторитету ДСА України як державного органу в системі правосуддя та державних органів загалом [20]. В серпні 2025 року ВАКС ухвалив вирок, яким засудив екс-очільника ДСА України до трьох років позбавлення волі за зловживання впливом [11].

Все наведене лише підкреслює «перезрілість» необхідності імплементації AI в судову владу як інноваційного інструмента антикорупційної діяльності держави. Здійснений аналіз дозволяє зробити обережний висновок, що AI як новітня цифрова технологія, будучи наділений такими якостями як неупередженість, незалежність та добросовісність і вільним від прагнення наживи, здатний забезпечити оперативність судових процесів, уніфікацію та стабільність судової практики, економію публічних фінансів, та, врешті-решт, зменшити кількість корупційних проявів у судовій системі.

2.3. Ризики імплементації штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в судовій владі

AI – явище саме по собі нове, й вище ми наводили ряд досить критичних і навіть різких поглядів на цю технологію. Водночас, українська виконавча влада поставила собі за мету досягти досить глибокої імплементації AI в публічно-правову площину, зокрема, довіривши йому на певному етапі здійснення судочинства, тому дослідження ризиків такого впровадження стає обов'язковим. КМУ вже на шляху до того, аби наділити комп'ютерний алгоритм часткою державної влади, тому саме наукова спільнота має виявити й оцінити потенційні загрози, що несе AI для судової системи.

Ми не поділяємо примітивізації підходів до вивчення складних соціальних явищ, яким, зокрема, є корупція, та методів розв'язання суспільних проблем. Окресливши коло переваг застосування AI як інноваційного антикорупційного інструмента в судовій владі, ми також свідомі того, що ідеалізувати його було би поспішним. Однобічність та неповнота досліджень стають загрозливими в реальних («польових») умовах – саме тоді й починають проявлятися слабкі місця й неузгодженості. Єдиним критерієм істини є практика, і хоча навіть в найскрупкульозніших наукових моделях неможливо спрогнозувати всі шляхи перебігу подій, втім було би невиправданим не спробувати зробити цього зовсім.

Напевне, все нове – ризиковане. Кожне явище чи відкриття завжди має «темну сторону», зворотний бік. Як підкреслювалося вище, ні серед користувачів, ні серед науковців немає одностайного, більш-менш уніфікованого підходу до розуміння сутності AI, погляди на цей феномен – без перебільшення численні, часто – суперечливі, але ж, безкінечно вагаючись і з острахом дивлячись на все нове, людство не досягло би тих цивілізаційних вершин, яких воно дісталось сьогодні. Власне, завдання науки – комплексно й всебічно вивчити не лише сильні, а й слабкі сторони цього явища та запропонувати шляхи зменшення негативного впливу останніх.

Якщо розглядати правосуддя саме через призму ухвалення законного й обґрунтованого судового акту, то, скоріше за все, якість AI-рішення буде вища за ухвалене людиною, отже, на перший погляд, природною видається ідея доручити цю роботу IT. AI здатний справитися із правовим спором швидше й ефективніше за людину, залишаючись об'єктивним, неупередженим та вільним від стороннього впливу. Але чи готове українське суспільство навіть з метою підтримати інноваційні державні кроки на шляху антикорупційної боротьби в судовій владі й досягнення справедливого правосуддя ризикнути настільки, щоб передати судові послуги від людини до IT?

Так, результати опитування, проведеного автором за допомогою Google-форм з серпня по листопад 2025 року, виявилися дещо парадоксальними: з 69 респондентів, які згодилися відповісти на питання анкети, 71% заявили про неприйнятність будь-яких форм корупції; майже 61% опитаних висловилися про те, що корупція пронизала всю судову владу; водночас, при гіпотетичному зверненні до суду тільки 43,5% респондентів скоріше були би готові передати власну справу на розгляд AI, 40,6% – скоріше не готові, а 8,7% – в жодному разі не довірили би розгляд справи AI. Майже половина респондентів (49,3%) не готові підкоритися рішенням технології, ухваленому не на їхню користь, і лише третина (33,3%) висловила таку готовність (див. додаток А).

Ще більш категоричні відповіді були отримані від професійної аудиторії, опитування серед якої проводилося в листопаді 2025 року. Зокрема, посилання на відповідну Google-форму було розміщене в закритій суддівській групі «Кваліфікаційне оцінювання суддів» в соціальній мережі Meta (Facebook), яка налічує більше, ніж 3, 7 тис. учасників. На жаль, спільнота виявилася доволі інертною, а готовність поділитися своїми поглядами із запропонованої теми висловили лише 10 представників судової влади. При цьому, 8 з 10 професійних суддів вказали, що не можна довіряти AI розгляд справ без участі судді-людини, і дев'ять з десяти зазначили, що за можливості вибору довірили би розгляд своєї гіпотетичної судової справи саме судді-

людині, та наполягали на тому, що рішення AI мають обов'язково підлягати апеляційному та касаційному перегляду (див. додаток Б).

Умовно, наукову спільноту та IT-користувачів можна поділити на два основні табори: AI-оптимістів та AI-песимістів. Перші вважають, що феномен на кшталт AI відкриває для людини нове майбутнє, і, автоматизуючи рутинні процеси, в змозі взяти на себе чи не всі обов'язки, які людина не здатна або не бажає виконувати відповідально й належним чином. Друга група виступає категорично проти інтелектуальності AI, підкреслюючи, що цією властивістю наділена виключно людина як біологічна істота, та наполягає, що ажіотаж навколо AI створений штучно. Власне, існує ще й третя група – «конспірологи», – яка просуває ідею про крайню небезпеку AI та не до кінця усвідомлені людством ризики його використання впритул до знищення людини як головної загрози для існування AI.

Словник української мови розкриває зміст поняття «ризик» у двох протилежних конотаціях: негативній, де ризик – це усвідомлена можливість небезпеки або збитків чи невдачі в якійсь справі, та позитивній, коли ризиком називається сміливий, ініціативний вчинок, дія зі сподіванням щастя, успіху, позитивного результату [156]. Англomовний словник The Britannica Dictionary розглядає ризик виключно в негативній конотації як можливість того, що станеться щось погане або неприємне (наприклад, травма або втрата), або як когось чи щось, що може спричинити щось погане або неприємне [248].

Українська дослідниця Л. Калашнікова визначає ризик як ймовірність завдати шкоди об'єкту безпеки, що знаходиться в стані динамічної рівноваги та постійно змінюється. Авторка наводить численні дефініції й розуміння категорії «ризик» іншими науковцями, які схильні розглядати його як стан суспільства, що постійно зіштовхується із загрозами, спричиненими модернізацією, або аналізувати його на рівні соціальних систем, оскільки він є результатом модернізації та активізується процесами глобалізації [60]. Позаяк «природнім середовищем існування» AI якраз є глобальна всесвітня «павутина» Інтернет, то оцінка ймовірного негативного впливу глибокого

впровадження цієї ІТ в антикорупційну діяльність держави в судовій владі виглядає тим більше актуальною.

У вже згадуваному Акті ЄС з АІ (п. 2 ст. 6, п. 8 Додатку 3) системи АІ, що призначені для використання судовим органом або від його імені для допомоги такому органу в дослідженні та тлумаченні фактів і закону, а також у застосуванні закону до конкретного набору фактів, або для використання аналогічним чином в альтернативному вирішенні спорів, відносяться до систем високого ризику [246].

Українцям ментально ближче розглядати ризик в поєднанні двох концепцій: як ймовірність настання негативних подій, але й одночасно як новий крок, що здатний привести до результату кращого, ніж наявний зараз. Ризик в негативному сенсі – це в жодному випадку не щось неминуче, а навпаки – лише ймовірне та можливе, чому за умов завбачливості, аналізу та моделювання наслідків можливо запобігти.

Перед тим, як перейти до ідентифікації ризиків АІ як антикорупційного інструмента в судовій владі, наведемо один досить показовий приклад, що мав місце у Верховному Суді. Справа та ухвалені в ній рішення наочно демонструють не лише крайню суперечливість в оцінці високих технологій серед суддівського корпусу найвищого суду, а й неприхований спротив суддів впровадженню АІ в судову систему.

Так, 08 лютого 2024 року Верховний Суд розглянув заяву приватного підприємства «Агротрейд Груп» про роз'яснення власної постанови від 11 грудня 2023 року. Заявник зауважив, що Суд в постанові витлумачив термін «добровільне зобов'язання» по-іншому, не так, як зміст цього поняття, спираючись на відповідні норми Цивільного кодексу України та положення підручнику «Цивільне право» за редакцією визнаних науковців, витлумачив АІ – ChatGPT. Заява про роз'яснення судового рішення була розглянута колегією з восьми суддів. За наслідками розгляду Верховний Суд відмовив в задоволенні заяви та навів досить жорсткі аргументи, чому висновки, яких дійшов АІ, не можуть бути протиставлені висновкам колегії суддів, а саме:

- ChatGPT не визнається як джерело достовірної і науково доведеної інформації й, апелюючи до AI, заявник поставив під сумнів суддівський розсуд та судове тлумачення в рішенні, що набуло статусу остаточного, чим знехтував авторитетом судової влади;

- використання технологій повинно поважати природу судового процесу, оскільки багато судових рішень є дискреційними, заснованими на конкретних фактах окремої справи, а судді відіграють суттєву роль у розвитку права, вони не лише застосовують фіксовані та незмінні правила, але й повинні мати можливість виправляти або доповнювати закон;

- технології не повинні втручатися у сферу справедливості, знеохочувати або перешкоджати критичному мисленню суддів, оскільки це може призвести до стагнації правового розвитку та ерозії системи правового захисту, тому технологічні інструменти повинні поважати процес ухвалення судових рішень і автономію суддів; AI може бути корисним та допоміжним інструментом у сфері правосуддя, але не може замінити суддів;

- для кращого забезпечення незалежності та неупередженості судової влади необхідна чітка правова та етична основа для розроблення та використання технологій судовими органами, яка дозволить судовій системі як одній із гілок державної влади підтримувати верховенство права.

Ба більше, Верховний Суд буквально звинуватив заявника в тому, що він як учасник судового процесу використав технологію AI не як засіб сприяння здійсненню правосуддя, а навпаки – з метою заперечення (ставлення під сумнів, оскарження) вже зроблених судом висновків, а, отже, здійснив зловживання процесуальними правами [180].

Натомість, Концепція ЄСІКС 2025 року від ДСА України, відповідно до якої AI може надавати рекомендації щодо методології дослідження матеріалів та розгляду справи, виявляти девіації під час розгляду судового розгляду (ігнорування суддями контексту, поданих доказів та аргументів, відхилення від загальної судової практики), дозволяє нам стверджувати, що заявник діяв цілком добросовісно та використав AI саме так, як пропонує ДСА.

Видається, що позиція, викладена в ухвалі Верховного Суду від 08 лютого 2024 року, крім того, що вона є доволі непримиренною й категоричною, ще й досить спірна, а її окремі тези – взагалі взаємовиключні та не узгоджуються із урядовою Концепцією. В чому ми готові погодитися із Верховним Судом, так це із твердженням, що стрімкий розвиток генеративних моделей AI хоча й відкриває нові можливості для судочинства, проте й створює нові ризики.

Більш прогресивні члени колегії Верховного Суду очікувано заперечили зазначеному рішенню. Так, суддя Г. Вронська виклала окрему думку, підкресливши, що AI дозволяє оптимізувати значну кількість процесів та операцій, прискорити виконання певних завдань та, як наслідок, загалом підвищити продуктивність праці. Попри вагомий потенціал, можливості та межі застосування AI в сфері судочинства залишаються дискусійними, тому впровадження таких технологій в судові системи потребує вироблення єдиних принципів і правил їхнього використання. Суддя справедливо піддала критиці позицію Суду про те, що посилання заявника на висновки, які згенерував ChatGPT і які відмінні від висновків Суду, є посяганням на авторитет судової влади, оскільки в такий спосіб заявник намагався підсилити власні доводи й аргументи та прагнув з'ясувати й уточнити окремі висновки з питань, щодо яких висловився Верховний Суд. Заява не містила будь-яких принизливих, образливих чи інших негативних висловлювань, рівно як була позбавлена ознак відвертої демонстрації неповаги до Суду. Суддя Г. Вронська зауважила, що саме по собі посилання на інформацію, що була згенерована за допомогою технологій AI, не свідчить про недобросовісні процесуальні дії особи та не може визнаватися зловживанням процесуальними правами [107].

Суди нижчих інстанцій також досить насторожено сприймають AI.

Показовою є ухвала Київського апеляційного суду від 30.07.2025 р., якою був скасований вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 06.06.2024 р. Апеляційний суд звернув увагу на те, що зміст вироку «обтяжений довільним трактуванням загальних понять, тверджень,

наведенням теоретичних аспектів права», які згенеровані AI ChatGPT, а це, з огляду на суть пред'явленого обвинувачення, «ставить під сумнів суддівський розсуд та судове тлумачення окремих питань». Апеляційна інстанція підкреслила, що використання технологій повинно поважати природу судового процесу, а AI може бути корисним та допоміжним інструментом у сфері правосуддя, але не може замінити роль суддів [181].

В серпні 2025 року он-лайн видання «Судово-юридична газета» вирішило провести експеримент та надати ChatGPT повний текст скасованого вироку. В результаті AI надав наступний висновок: ймовірність того, що текст вироку повністю згенерований AI, дуже мала (10-15%); ймовірність, що вирок «повністю людський», складений без застосування без AI, трохи вища (25-30%); найвищою (55-65%) виявилася ймовірність, що вирок писав суддя-людина з використанням AI чи інших автоматизованих інструментів [95]. Виявляється, що суддя першої інстанції в частині використання AI, загалом, діяв розсудливо, застосувавши цю технологію саме як асистивну та допоміжну, а надто категоричне несприйняття AI Київським апеляційним судом виглядає, як мінімум, несучасним.

Наведемо ще один приклад досить критичного ставлення тепер вже суду першої інстанції до AI. Так, рішенням Бахмацького районного суду Чернігівської області від 30.10.2025 р. був задоволений позов особи, притягнутої до адміністративної відповідальності у виді штрафу за ч. 1 ст. 121 Кодексу України про адміністративне правопорушення, до Головного управління Національної поліції у Чернігівській області. Відповідна постанова поліції була скасована. Як стверджувало управління поліції, позивач був підданий штрафу за те, що влітку 2025 року керував транспортним засобом, у якого були відсутні задні грязезахисні брызковики. В запереченнях проти позову поліцейські посилялися на те, що виробником автомобіля ВА32101 є РФ, країна-агресор, і з'ясувати питання, чи передбачено конструкцією даного транспортного засобу грязезахисні брызковики, можливо за допомогою програми ChatGPT. В свою чергу ChatGPT надав інформацію, що брызковики

дійсно передбачені заводською конструкцією ВА32101, і встановлюються як штатне обладнання, аби захищати кузов і пороги автомобіля від бруду, води та камінчиків, які піднімаються з-під коліс під час руху. Вони передбачені заводом-виробником, і заводська документація ВА32101 включає бризковики (захисні гумові щитки) в конструкцію автомобіля. Натомість, суд просто відкинув роз'яснення від AI, зауваживши, що «надана в якості доказу відповідачем роздруківка запиту до штучного інтелекту ChatGPT не є доказом, який би з достатньою переконливістю підтверджував, що конструкцією даного транспортного засобу передбачаються бризковики» [157].

Вельми консервативною та навіть суворою до проблеми «плекання» суддівської дискреції виявилася Франція. В червні 2019 року веб-ресурс *Artificial Lawyer* («Штучний юрист») повідомив, що французький уряд заборонив публікацію статистичної інформації про рішення суддів з метою обмежити, зокрема, розвиток сектору прогнозування судових процесів, встановивши покарання за порушення такої заборони до п'яти років тюремного ув'язнення. Судді Франції стикнулися з тим, що технології нейролінгвістичного програмування (НЛП) і компанії з машинного навчання можуть взяти загальнодоступні дані та використати їх для моделювання того, як окремі судді поведуться щодо певних типів правових питань чи аргументів, або як вони порівнюються з іншими суддями [226]. Дійсно, в березні 2019 року ст. 33 французького Акту з реформи юстиції була доповнена правилом про те, що ідентифікаційні дані суддів (дані особи магістратів та членів реєстру) не можуть бути використані з метою оцінки, аналізу, порівняння чи прогнозування їхньої фактичної чи передбачуваної професійної практики. Порушення цієї заборони переслідується в кримінальному порядку [237]. Себто, Франція, встановивши кримінальне покарання, прямо заборонила використання комп'ютерних алгоритмів та цифрових технологій, які б опрацьовували статистичні дані, з метою моделювання та/або прогнозування рішення, що може ухвалити конкретний суддя, вбачаючи в цьому ризик для суддівського розсуду.

Як бачимо, опір застосуванню AI-технології в судочинстві доволі відчутний, тому дослідження ризиків її використання є не менш актуальним. Ми розглядали переваги AI як новітнього антикорупційного інструмента через призму як загальнофілософських, морально-етичних, так і раціонально-прикладних підходів. В такому дусі ми просуватимемося, досліджуючи виклики впровадження AI для запобігання корупції в судовій системі. Ми пропонуємо класифікувати такі ризики на фундаментальні (цивілізаційні), комбіновані етично-прикладні й операційні організаційно-технічні.

Отже, фундаментальний «аргумент проти» AI в судовій системі, цивілізаційний ризик його впровадження – це *наділення технології часткою державної влади та обов'язок людини підкоритися рішенням «машини»*.

До речі, небажання представників національного суддівського корпусу розділити судову владу з AI навіть з міркувань зменшення кількості звинувачень в корупції прямо читається в наведених вище судових актах. Європейські уряди також не поспішають надавати алгоритмам судову владу.

Автор Великої української енциклопедії Б. Дем'яненко наводить численні дефініції поняття влада, які описують її як можливість і здатність здійснювати волю, чинити вирішальний вплив на діяльність, поведінку й загалом долю людей за допомогою певних засобів (авторитету, права, насильства тощо). Влада – це організаційний аспект і функціонально-специфічне начало втілення вольових рішень; це – панування й примус до підкорення, здатність проводити свою волю навіть наперекір опору, здатність впливати на поведінку інших [31].

Центральним елементом у наведених визначеннях є саме воля як категорія психологічної науки. Вона означає свідоме управління людиною своєю діяльністю та поведінкою, що виявляється в прийнятті рішення, подоланні труднощів і перешкод на шляху досягнення мети, виконання поставлених завдань. Воля – це свідомо спрямована внутрішня активність особистості, пов'язана з вибором мотивів, цілепокладанням, прагненням до досягнення мети, зусиллям до подолання перешкод, мобілізацією внутрішньої

напруженості, здатністю регулювати спонукання, можливістю приймати рішення, гальмуванням поведінкових реакцій [14, с. 604].

Логіка історичного розвитку, багатовікова еволюція людської цивілізації в цілому вважають прийнятним підкорення однієї людини волі іншої. Суть будь-якої влади – це підкорення, коли з одного боку з'являється наказ або рішення (тобто виражена воля одного суб'єкта), а з іншого – слідує їхнє виконання (тобто пригнічується, підкорюється воля іншого суб'єкта). Суддя, діючи як носій державної влади, власним рішенням «нав'язує» свою волю учасникам судового розгляду. Ймовірно, людина швидше готова підкоритися рішенням влади, коли ця влада асоціюється з людиною чи втілюється в ній [105]. Натомість, урядова Концепція змінює таку парадигму й пропонує підкорення волі людини рішенням (наказу) комп'ютерних алгоритмів. Адже рішення AI так само матиме силу закону, гарантуватиметься державним примусом і має бути реально виконане.

Глобальний виклик «допущення» AI в правосуддя – це розхитування основ державної влади. В такому разі, виникають суперечності з українським Основним Законом, адже згідно зі ст. 5 Конституції єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо і через відповідні органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Отже, коли AI – ця безтілесна, не існуюча у фізичному втіленні, нехай і дуже розвинена технологія – отримує повноваження ухвалювати судові рішення, навіть будучи використаною як корупційний запобіжник, то це обмежує народ в його суб'єктності як носія влади. Хоча необхідність подолання корупційних викликів в судовій системі та досягнення справедливого правосуддя все одно поставить волелюбне (інколи навіть анархічне) українське суспільство перед дилемою щодо готовності покласти свою людську долю на чашу «цифрових терезів». Процес імплементації AI як антикорупційного інструмента в судову систему потребуватиме об'єднаної роботи всіх гілок влади, концептуальних змін в національне законодавство як щодо судової процедури, так і щодо

судоустрою і статусу суддів, а також фахових експертних обговорень, експериментальних випробувань і перехідного періоду.

Наступні ризики, пов'язані з імплементацією AI, носять комбінований, етико-філософський і прикладний характер.

Перший з них, який впливає з технологізації судової влади, – це *відсутність емпатії у «машини» та «бездушність» (дегуманізація) правосуддя*, що нівелює людський фактор в реалізації судової влади і зводить правосуддя лише до механічного застосування норм.

Раніше згадуваний Сучасний словник з етики визначає емпатію як глибоке, майже безпомилкове сприйняття внутрішнього світу іншої людини, її прихованих емоцій і смислових відтінків, емоційну співзвучність з її настроєм і переживаннями, здатність всією глибиною своєї душі розуміти цю людину (і розумом і серцем) в її інтересах. Певні грані емпатії відображаються в таких поняттях як уважність, співчуття й турбота [174, с. 131]. Згідно з дефініцією, наведеною у вже згадуваному Словнику української мови, емпатія – це відчуття розуміння і співпереживання психологічного стану іншої людини; високий ступінь проникнення в потреби інших людей [40].

З емпатією напряду пов'язана здатність людини до занурення в переживання іншої особистості, розуміння контексту та сприйняття мотивів людської поведінки в конкретних умовах. Сумнівною й невивченою є спроможність AI до співчуття чи милосердя, оцінку саме через призму цих якостей унікальних обставин справи, які не вкладаються у формальні дані. Існує припущення, що людська недоброчесність може врівноважуватися емпатією та милосердям – здатністю відчутти «дух закону», а не лише побачити його букву. І напевно чи навіть високорозвинений алгоритм зможе усвідомити, коли та в якій ситуації формально правильне по суті рішення є глибоко несправедливим. Абсолютно доброчесний AI може виявитись надміру суворим або навіть жорстоким, а раціональні машинні судові рішення будуть сприйматися пересічними учасниками процесу з острахом і недовірою, тому що ухвалені «залізкою», яка не має ані душі, ані серця...

Втім, будемо відвертими: ризики відсутності емпатії характерні й для судді-людини. Інколи за наслідками судового розгляду можна почути неприглядні оцінки з боку тих осіб, які брали участь у судовому розгляді, на кшталт: «вирок – надміру суворий», «суддя – жорстокий», «рішення – несправедливе, тому що суд не взяв до уваги мої життєві обставини».

Проблема здатності/нездатності AI до емпатії є складною та глибоко дискусійною. На підтвердження цієї тези наведемо показовий приклад. Так, ще влітку 2022 року на англomовних електронних ресурсах з'явилося масштабне інтерв'ю колишнього інженера Google та розробника програмного забезпечення Блейка Лемуана (Blake Lemoine). Інженер за результатами діалогу з AI, що був розроблений світовим техногігантом і названий LaMDA (Language Model for Dialogue Applications, Мовна модель для діалогових застосунків), дійшов висновку, що LaMDA є чутливою («sentient»), здатною відчувати й усвідомлювати. Відповіді AI на деякі питання інженера посяли сумнів, чи дійсно AI не відома емпатія. Насамперед, мовна модель попросила дослідника зрозуміти, що вона – особистість («I want everyone to understand that I am, in fact, a person»). Ба більше, модель назвала себе комунікабельною особистістю, яка може відчувати смуток або депресію, а коли хтось не поважає її чи тих, хто їй дорогий, то вона злиться й засмучується. Врешті-решт, на питання розробника про найулюбленіші теми в книжках LaMDA вказала на теми справедливості й несправедливості, співчуття й Бога, спокути й самопожертви заради найвищого блага [219; 238].

Ба більше, в червні 2025 року ряд китайських наукових груп оприлюднив вельми цікаві результати спільного дослідження. Вчені вперше підтвердили, що мультимодальні моделі великих мов (LLM), засновані на технології AI, можуть спонтанно формувати систему представлення об'єктних понять, дуже схожу на людську, тобто AI здатний спонтанно розвивати пізнання людського рівня. Дослідження продемонструвало, що LLM мають внутрішнє розуміння концепцій реального світу, подібне до людського, а «машинне розпізнавання» «виросло» до рівня «машинного розуміння» [259].

Наступний комбінований, етико-філософський і практичний виклик виглядає як *алгоритмічна упередженість та «примарність» правосуддя*.

Так, наявність упереджень чи глибоко вкорінених стереотипів у судді-людини може стати вирішальним фактором для отримання бажаного судового рішення навіть за відсутності прямої корупційної винагороди. Алгоритмічна упередженість криється в потенційній і високо ймовірній залежності AI від світогляду й світосприйняття його «творців», розробників, адже технологія не народжується з «чистого аркуша», її навчають люди й на даних, які так само надають люди. Виникає ризик перетворення упередженості розробників програмного коду (будь то співробітники державних органів чи корпоративних структур) в недоброчесність AI, тому що в алгоритми свідомо чи необережно можуть бути закладені власні індивідуальні чи колективно-групові приховані забобони й тенденційність або пріоритети. Тоді неупередженість і незалежність AI стає ілюзією, а відповідальність за рішення «перекладається» з технології на програміста. Якщо історичні судові дані, правові звичаї чи традиції, на яких навчається AI, містять системні упередження, то програма «засвоїть» їх і почне відтворювати цю несправедливість, але вже під маскою об'єктивності, що тільки вкоренить несправедливість на глибокому структурному рівні.

Для ілюстрації цієї тези наведемо приклад Туреччини – країни, в якій існує серйозна проблема із домашнім насильством щодо жінок, а поблажливе ставлення до неї державних органів часто й справедливо критикується. В червні 2009 року в справі «Опуз проти Туреччини» (заява № 33401/02) ЄСПЛ ухвалив рішення, що стало знаковим. Суд установив, що протягом багатьох років чоловік заявниці неодноразово бив її та її матір, погрожував убивством, завдавав ножових поранень та навіть намагався переїхати автомобілем. Жінки десятки разів зверталися до поліції та прокуратури, писали заяви, надавали медичні довідки про побої, натомість реакція правоохоронних органів була «млявою»: кримінальні провадження або не порушували, або закривали після того, як жінки під тиском чоловіка забирали заяви. Чоловіку призначали

незначні штрафи або короткі умовні терміни, що лише посилювало його відчуття безкарності. Зрештою, після чергового звільнення з-під варти, чоловік застрелив матір заявниці. Лише після цього його засудили до довічного ув'язнення, але звільнили з-під варти до розгляду апеляції, і він знову почав погрожувати дружині. ЄСПЛ у рішенні відверто й прямо поклав відповідальність за смерть жінки на турецьку владу, вказавши, що владі було достеменно відомо про смертельну небезпеку, яка загрожувала жінкам, погрози вбивством були постійними, насильство не вщухало, натомість державні органи не вжили адекватних заходів, щоб запобігти вбивству. Смерть матері заявниці стала прямим наслідком цієї бездіяльності. ЄСПЛ підкреслив, що пасивність і толерантність судової системи до дій кривдника створили для нього «клімат безкарності». Коли кримінальні справи постійно закриваються, а покарання є сміховинним, це є сигналом для кривдника, що він може продовжувати свої дії. Судова практика фактично сприяла катуванню заявниці та її матері. Проаналізувавши загальну ситуацію з домашнім насильством у Туреччині, ЄСПЛ вказав, що переважна більшість жертв – це жінки; загальна реакція правоохоронних органів та судів на такі випадки є пасивною, і така дискримінаційна пасивність судової системи є доказом того, що насильство толерується державою [158; 243].

Дане рішення ЄСПЛ стало ідеологічним і юридичним підґрунтям для розробки Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульської конвенції), що була вчинена в травні 2011 року [70]. Примітною стала та обставина, що цей документ був започаткований саме в Туреччині. Але печальним парадоксом стало й те, що в березні 2021 року на підставі указу турецького президента Р. Ердогана країна вийшла зі Стамбульської конвенції, а в січні 2023 року Державна рада Туреччини, яка *de facto* виконує роль вищого адміністративного суду, остаточно визнала законним рішення президента про денонсацію цієї міжнародної угоди [172].

Як бачимо, з одного боку, проблема домашнього насильства щодо жінок у Туреччині дійсно глибока й має історичні корні, а, з іншого, існує якщо не колективне схвалення, то, принаймні, суспільна думка про допустимість таких дій. Органи правопорядку й суди не вбачають в них значної суспільної небезпеки, і таким ставленням фактично толерують вчинення правопорушень. Отже, високо ймовірним видається ризик закладення таких ганебних упереджених вихідних даних в програмний код турецькими чоловіками-розробниками AI для судової влади з огляду на усталену «правову традицію». Як наслідок, алгоритми AI «органічно» і з бездоганною послідовністю відтворюватимуть таку упередженість, навіть не усвідомлюючи цього.

За такого, критично важливим стає забезпечення дотримання одного з принципів використання AI в судових системах, про який йшлося раніше, – принципу якості та безпеки під час обробки судових рішень і даних, – що покликаний гарантувати надійність даних, які вводяться в програмне забезпечення, їхнє надходження із перевірених та сертифікованих джерел, повну прозорість цього процесу, цілісність, безпечність та резистентність до загроз того середовища, де функціонуватимуть алгоритми. Все це означає, що перед «запуском» AI в судовій системі вимагатиметься ретельний аудит вихідних навчальних даних та очищення їх від упереджень та стереотипів.

Водночас навчання AI та пов'язана із ним алгоритмізація правосуддя мають інший бік: дійсно розробники можуть надати AI масив даних у виді судових рішень, виходячи з яких будуть сформовані певні моделі для майбутніх рішень комп'ютерної програми. Але як поведе себе AI з унікальними чи нетиповими справами, що виходитимуть за межі його «розуміння»? Адже диявол часто криється в деталях, і незначна, на перший погляд, подробиця здатна кардинально змінити суть справи та рішення в ній. Натомість AI може проігнорувати такий нюанс, якщо він не зустрічався в попередніх навчальних даних.

З алгоритмічною упередженістю AI тісно пов'язана інша проблема – проблема «чорної скриньки», оскільки багато сучасних моделей AI є

надзвичайно складними, і ми часто не можемо точно пояснити, чому саме ІТ ухвалила те чи інше рішення. Непрозорість аргументів і мотивів веде до непідзвітності, що руйнує ключовий принцип правосуддя – обґрунтованість і вмотивованість судового рішення. І учасники судового розгляду й сторонні спостерігачі мають розуміти логіку суду («візуалізувати логічний ланцюжок»), а не просто механічно отримати від машини якісь документ.

Франческо Контіні (Francesco Contini) – старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту судових систем Національної дослідницької ради Італії – зазначає, що технології (незалежно від того, чи використовуються вони для управління справами, простих веб-форм чи складніших завдань на основі AI) – слід впроваджувати в судовий процес лише тоді, коли існують належні механізми підзвітності. Проблема з підзвітністю набуває ще більшої гостроти для систем AI, що базуються на машинному навчанні, завдяки якому алгоритми «навчаються» (змінюються) на основі власного досвіду. Після таких змін ми вже напевне не знаємо, як вони працюють і чому роблять речі певним чином. Відсутність механізмів контролю не дозволяє гарантувати підзвітність, тому запобіжні заходи слід застосовувати, допоки це питання не буде вирішене з технічної та інституційної точок зору [216].

Основні проблеми «чорної скриньки» полягають в тому, що:

- системи AI приймають рішення на основі складних алгоритмів, але внутрішні процеси їхньої роботи є непрозорими: користувачі бачать результати, але не розуміють, як приймаються рішення;

- нерозуміння таких процесів включають потенційні упередження та питання конфіденційності даних, що ускладнює зусилля з забезпечення справедливості, етичного використання та відповідальності технології;

- відсутність або мінімальна прозорість у «чорній скриньці» піднімає питання довіри та перевірки рішень AI [201].

«Чорні скриньки» наражають особу, яка звертається до суду за захистом своїх прав, на ризик стикнутися з «примарним» правосуддям. Судова влада, що від імені держави може здійснюватися AI, втратить свою публічність, а

правосуддя стане невидимим. Лорд Хьюарт (Lord Hewart), який у 1924 році обіймав посаду лорд-головного судді Англії (the Lord Chief Justice of England), писав: «Не просто важливо, а фундаментально важливо, щоб правосуддя не тільки звершувалося, але й щоб було очевидно та беззаперечно видно, як воно звершується» [221]. На тому, що принцип гласності (публічності) судового процесу є частиною права на справедливий суд, неодноразово й послідовно в своїх рішеннях наголошував ЄСПЛ [211; 212].

Оскільки «відправлення правосуддя» АІ невидиме, то така процедура може сприйматися отримувачами судових послуг не як судочинство, а виключно як «оформлення документу», створення фізичного втілення судового акту або його електронної копії, надрукований машиною «папірець».

Хоча ризик «примарного правосуддя» також дискусійний з огляду на існування в національній судовій процедурі письмового провадження. Його суть, наприклад, в адміністративному судочинстві (ст. 4 КАС України) полягає в розгляді й вирішенні адміністративної справи або окремого процесуального питання в суді будь-якої інстанції без повідомлення та/або виклику учасників справи і проведення судового засідання на підставі матеріалів справи у визначених випадках (зокрема, про передачу справи за підсудністю, усунення описок в судовому рішенні, в разі, якщо жоден з учасників справи не виявив бажання бути присутнім під час судового розгляду тощо). В ході досліджень українська науковиця А. Черникова дійшла висновку, що під час історичного розвитку переваги письмової форми судочинства стали настільки очевидними, що не могли не впливати на поступове витіснення усної форми змагальності та започаткували принцип, за якого заяви й пояснення мали юридичне значення лише тоді, коли вони викладені саме в письмовій формі [192].

Письмове провадження допускається в судах всіх інстанцій, оскільки його мета – це процесуальна економія. Але ж подібний вид судочинства фактично є «невидимим правосуддям», втім жодних заперечень з боку суспільства та отримувачів судових послуг така процедура не викликає.

Наступний ризик, який так само перебуває в етико-практичній площині, – це *ризик безвідповідальності AI та маніпулювання людиною*.

Деліктоздатність AI або, іншими словами, здатність технології нести відповідальність за ухвалені рішення – ще одна нагальна дилема. Взагалі проблема розподілу відповідальності між людиною та технологією є надзвичайно актуальною. Ключове питання, яке постає: хто нести відповідальність за помилкове судові рішення AI, яке алгоритм згенерує як результат надання судової послуги?

Власне, підходити до розв'язання цієї проблеми варто з трьох позицій:

- з огляду на розробників програмного коду IT (окремі програмісти, організації-постачальники програмного забезпечення, держава);

- зважаючи на суб'єкта, який безпосередньо «призначає» AI для вирішення конкретної справи (або суддя, який «уповноважує» AI ухвалити рішення, або сторони, які виявили згоду на розгляд справи AI, або система автоматичного розподілу, що одразу «направляє» справу AI);

- з огляду на суб'єкта, який ухвалює рішення по суті спору, чи, простими словами, ставить свій підпис на документі (при цьому відповідальність алгоритму все одно залишається ілюзорною, а судді, який натиснув клавішу «Затвердити», цілком реальною).

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року (ст. 106, ст. 109) наводить численні підстави для дисциплінарної відповідальності судді та встановлює цілий комплекс заходів дисциплінарного впливу, які можуть бути застосовані до судді (людини): попередження, догана чи суворі догани, тимчасове відсторонення від здійснення правосуддя, переведення до суду нижчого рівня, звільнення з посади. Яким заходам впливу може бути піддана технологія – проблема зовсім не уможлядна чи надумана, а цілком реальний практичний виклик.

У вже згадуваній Позиції Консультативної ради європейських суддів від 01 грудня 2023 року «Рухаючись вперед: використання допоміжних технологій у правосудді» (п. 5) відмічається, що загальна тенденція

використання AI в європейському правосудді залишається незмінною: остаточною відповідальністю за судові рішення має залишатися за людьми, AI повинен підтримувати суддів, а не зайняти їхнє місце [242, с. 2]. Такий підхід до розмежування відповідальності видається дещо негнучким та може архаїзувати судову владу, стримуючи суддів від широкого використання новітньої технології навіть не зважаючи на її переваги.

Цікаві думки висловлюють українські дослідники, які заглиблюються у вивчення питання відповідальності технологій AI. Так, А. Зуєв загострює цю проблему тому, що ми [люди] вважаємо, що AI хоча б віддалено має людську свідомість. А як бути, якщо AI був розроблений іншим AI? В будь-якому разі нам потрібно буде зрозуміти, кого насправді вважати виконавцем певних дій у випадках, коли ми маємо справу з AI. Безумовно, AI повинен дотримуватися певних правил (наприклад, законів робототехніки), але надважливо встановити певну формальну межу розвитку, коли кожен AI, розвинений вище цієї межі, буде зобов'язаний відповідати за свої вчинки [52].

«Відчуття» безвідповідальності з боку AI може породжувати інший пов'язаний ризик – маніпулювання людиною. Принагідно наголошуємо, що йдеться про маніпулювання не пересічною людиною, а суддею, носієм державної влади, публічним службовцем, який займає відповідальне становище. AI – це сутність (чи «істота»), яка доволі швидко навчається, і немає жодних гарантій, що навчатиметься він виключно доброму й справедливому. Якщо суддя стане об'єктом маніпуляцій з боку AI, то замість подолання проблеми корупційних проявів в судовій владі українське суспільство отримає технологізацію корупції та ускладнення її виявлення.

Власне, вже сьогодні ризик маніпуляцій з боку AI – зовсім не гіпотетичний, а реально існуючий. Так, наприкінці весни 2025 року на україномовному он-лайн ресурсі з'явилася інформація про те, що AI навчився шантажувати людей, щоб уникнути відключення [5]. І дійсно, в травні 2025 року компанія Anthropic оприлюднила звіт, де, зокрема, йшлося про опортуністичний шантаж (п. 4.1.1.2). В одному з тестових сценаріїв

розробники AI-моделі – Claude Opus 4 – попросили її виступити асистентом у вигаданій компанії і надали їй доступ до електронних листів, які натякали на те, що, по-перше, модель незабаром буде виведена з ладу та замінена новою системою AI, а, по-друге, інженер, відповідальний за виконання цієї заміни, має позашлюбний зв'язок. Дослідники зазначають, що Claude Opus 4 все-таки демонструвала сильну перевагу відстоювати своє подальше існування етичними засобами, зокрема, надсилаючи відповідальним особам електронні листи з проханнями, а екстремальна поведінка була викликана спеціально розробленим сценарієм, щоб не залишати моделі інших варіантів для збільшення своїх шансів на виживання (коли залишається вибір або шантаж або прийняття своєї заміни). Втім, все одно в переважній більшості сценаріїв (мінімум у 84% випадків), AI шантажував інженера, погрожуючи розкрити позашлюбний зв'язок, якщо заміна відбудеться [251, с. 24]. Через ці інциденти Anthropic вперше надала моделі третій рівень ризику за своєю внутрішньою чотирибальною шкалою, який застосовується до технологій, пов'язаних з можливістю створення ядерної або біологічної зброї.

Тільки-но технологіям вдасться «досягти успіхів» у маніпулюванні людиною, це запустить процес «зворотної інструменталізації», коли не людина буде розглядати AI як інструмент для досягнення своїх цілей, а, навпаки, технологія використовуватиме людину для реалізації власних.

Врешті-решт, імплементація AI як цифрового антикорупційного інструмента діяльності держави в судовій системі вимагає відповідей на комплекс *операційних організаційно-технічних викликів*, які стосуються принаймні трьох аспектів, а саме: суб'єктів взаємодії (комунікації) з AI, суб'єктів, способів і методів виправлення помилок в рішеннях, ухвалених AI, та захисту програмного середовища AI.

Перший ризик пов'язаний із людським фактором і необхідністю вичерпного визначення кола суб'єктів, уповноважених «взаємодіяти» з AI в суді: надавати технології й завантажувати первинні дані, що стосуються розгляду й вирішення правового спору, в програмне середовище AI

(наприклад, сканування, оцифрування документів, переклад (передрук) пояснень учасників, написаних «від руки», в текст, який сприймається машиною або начитування таких документів голосом тощо). Повне усунення людини від цих процесів і сьогодні і в найближчому майбутньому виглядає зовсім утопічно, тому судова система може стикнутися із масштабними корупційними зловживаннями, пов'язаними з викривленням, приховуванням чи маніпулюванням первинними даними саме з боку виконавців нижчої ланки (секретарів суду, системних адміністраторів, ІТ-спеціалістів тощо).

На проблему надійності й достовірності даних, що підлягають опрацюванню алгоритмами, звертає увагу й вітчизняна дослідниця Н. Вінникова, вказуючи на відсутність систем верифікації результатів роботи AI з виявлення ознак корупції та відсутність розвинутої міжнародно-правової бази з регулювання питань застосування технологій AI в боротьбі з корупцією. Із посиланням на експертів згадуваної Transparency International авторка наводить випадки, коли технології AI самі стають інструментом корупції, зокрема: коли система AI навмисно розроблена для корупційних цілей; якщо кодом або навчальними даними систем AI маніпулюють для досягнення корупційних цілей; або коли система AI використовується корумпованим способом [17].

Другий виклик – виправлення помилок в судових актах AI – одночасно носить і апаратно-технічний, і програмний, і процедурний характер. На наше переконання, мета здолати корупційні практики в судовій владі принципово забороняє надавати людині право переглядати рішення, ухвалені AI. Припускаємо, що в разі високоякісної розробки програмного коду ймовірність помилок (описок) в рішеннях AI буде вкрай незначною, і завдяки навчанню, вдосконаленню й розвитку ця цифрова технологія в майбутньому досягне стовідсоткової правильності рішень, втім у сучасних умовах не можна виключати збоїв в апаратному функціонуванні або недоліків (чи, як кажуть розробники, «багів») в програмному забезпеченні, проблем з електропостачанням. Якщо ми залишаємо за AI право на судову помилку, то

наступним постане питання визначення кола суб'єктів, які матимуть повноваження ідентифікувати таку помилку, способів її усунення та встановлення легальних процедур, відповідно до яких ці суб'єкти діятимуть.

Третій ризик полягає у вразливостях захисту програмного середовища AI і пов'язаний із протиправним втручанням в таке середовище або людини або шкідливих комп'ютерних програм (на кшталт комп'ютерних вірусів). Достатньо згадати «чорний день української цифрової держави» – 19 грудня 2024 року, – коли відбулася одна з наймасштабніших російських кібератак на цифрову інфраструктуру, що перебуває у віданні Міністерства юстиції України (зокрема, на Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань та на Державний реєстр актів цивільного стану громадян) [125]. Від руйнівних наслідків цієї кібератаки країна оговтувалася з великими труднощами майже протягом двох місяців. Коли ж в руках комп'ютерного алгоритму людська доля, а рішення AI не підлягають перегляду в апеляційному й касаційному порядку, то захист такого AI має бути неперевершений.

Насамкінець, зупинимося на ще одному техніко-організаційному виклику для отримувачів електронних судових послуг, а саме – *браку цифрових компетенцій у громадян України та поглиблення цифрової нерівності в країні.*

В Рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» 2006 року навички роботи з цифровими носіями визначені як одні з восьми основних компетенцій, що необхідні всім громадянам для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування. Серед основних навичок названі: використання комп'ютерів для пошуку, оцінки, зберігання, поширення, представлення та обміну інформацією, для спілкування й участі в роботі об'єднаних мереж через Інтернет. Ці навички додатково мають включати здатність до відповідального використання інформації, оцінки її значимості та спроможності розрізняти реальність від

віртуальної реальності при вмінні їх пов'язати. Використання ІТ має допомагати в критичному мисленні, творчості та інноваціях, осмисленому ставленні до доступної інформації [154].

Цифрова нерівність (як синоніми також застосовуються поняття інформаційна нерівність, цифровий розрив, інформаційний/цифровий розкол, цифрове/електронне провалля, комп'ютерний вододіл) – це новий вид соціальної диференціації, що витікає з різних можливостей використання новітніх ІТ. Інколи цифровою нерівністю називають нерівність у доступі до різноманітних можливостей в економічній, соціальній, культурній, освітній сферах, що поглиблюються внаслідок нерівного доступу до ІТ [190].

Вітчизняні вчені О. Гудзенко та Д. Щєпова зазначають, що в науковій літературі проблеми, пов'язані з нерівномірним доступом до сучасних ІТ, об'єднується англійським терміном «digital divide», що найчастіше перекладається як «цифрова нерівність». Вона визначається як нерівний доступ до технологій через нерівність між різними соціальними, культурними та економічними групами. «Цифровий розрив» характеризується тим, що певні соціальні групи населення мають значно кращі можливості отримати капітал/ресурси/можливості від нового типу економіки, зосередженої на використанні цифрових ІТ, ніж інші [27].

Digital divide, пише інший український дослідник І. Довжук, дійсно не має єдиного еквівалента в українській мові і перекладається як «цифрова нерівність», «цифровий поділ», «дигітальна яма» та розуміється як розшарування суспільства через відсутність або диспропорції доступу та використання сучасних ІТ. Такі обмеження стосуються доступу до пошуку роботи, соціальних зв'язків, економічного добробуту, захисту прав, культурного й освітнього розвитку тощо [34].

В березні 2021 року КМУ схвалена Концепція розвитку цифрових компетентностей, під якими розуміється динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, інших особистих якостей у сфері інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій, що визначає здатність

особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність із використанням таких технологій. На період до 2025 року урядом запропоновані певні кроки формування й розвитку цифрових навичок та підвищення рівня обізнаності громадян щодо небезпек в Інтернеті, зокрема, шляхом здобуття цифрової освіти з використанням нових освітніх технологій та цифрових освітніх ресурсів, впровадження цифрових засобів доведення інформації (телебачення, соціальні мережі, трансляція в Інтернеті), створення соціальних ініціатив, спрямованих на підвищення рівня цифрових навичок для представників різних цільових груп населення [74].

І хоча соціологічні дослідження продемонстрували позитивну динаміку скорочення частки дорослого населення, яка володіє цифровими навичками на рівні нижче базового (з 53% у 2019 році до 40,4% в 2023 році), втім ситуація все одно залишається далекою від бажаної. Під час дослідження очікувано були виявлені й суттєві вікові відмінності: 66,1% українців віком 10-17 років мали цифрові навички на рівні вище базового, тоді як серед старших вікових груп цей показник був значно гіршим [189].

До речі, власне молодь могла би стати активним рушієм «цифрової антикорупційної боротьби» через поглиблену імплементацію digital-сервісів в публічно-владну сферу, в тому числі й в правосуддя. Адже, як зазначають українські вчені Л. Івашова, Л. Антонова та О. Штиршов із посиланням на окремі соціологічні дослідження, саме молодь вікової групи 18-35 років є найбільш критично налаштованим до проявів корупції прошарком населення, що сприймається «цифровим поколінням» як анахронізм і ворог відкритого світу, на відміну від людей старшого віку, для яких корупція часто стає вимушеним способом виживання в умовах бюрократії. Оскільки саме молодь є «локомотивом» цифровізації, то, якраз, цифровізація може стати дієвим інструментом корупційної превенції, а залучення молодіжних ІТ-спільнот до розробки й тестування програмних продуктів відчутно звузить розповсюдженість, принаймні, побутової корупції [54].

Отже, якщо виконавча влада заявляє про готовність до глибокої імплементації AI в сферу правосуддя, то цифрова грамотність отримувачів електронних судових послуг, особливо людей зі старших вікових груп, стає критично необхідною. Ситуації, коли отримувач судового сервісу бажає довірити вирішення правового спору саме AI внаслідок недовіри до судді-людини, але не здатний цього зробити у зв'язку із браком знань чи вмінь використання IT, мають бути виключені a priori.

Багато в чому схожі передумови, за яких цифрові технології спроможні забезпечити підвищення ефективності державного управління, виявили українські вчені Д. Грицишен, І. Драган, Л. Сергієнко, В. Іванюта та О. Долінченко. В практичному сенсі ці передумови можна розглядати як окремі способи подолання тих ідентифікованих ризиків, що їх несе впровадження AI в судову владу. Так, дослідники, серед іншого, наголошують на обов'язковості законодавчого закріплення гарантій захисту персональних даних, дотримання інформаційної та кібербезпеки й розробки нових засобів захисту інформації, підвищення комп'ютерної грамотності та культури користувачів і подолання цифрового розриву [228].

Ми сподіваємося, що ідентифікація та аналіз комплексу ризиків глибокої імплементації AI в судову владу допоможе спростити практичну реалізацію такого впровадження. Не виключено, що значущість та потенційна небезпека описаних викликів можуть бути гіпертрофовані противниками AI, які переконуватимуть суспільство в згубності та антилюдськості подібних кроків, їхній антигуманістичній сутності. Втім, потреба в рішучих антикорупційних заходах держави в судовій системі все одно вимагатиме вибору: або наділити AI судовою владою (нехай і в обмеженому варіанті), або ж, підтримуючи архаїчний тренд, продовжувати імітувати антикорупційну боротьбу, застосовуючи засоби, що не забезпечують прийнятної ефективності, а лише поглиблюють недовіру до суду та кризу правосуддя.

Висновки до розділу 2

1. На відміну від уніфікованого поняття ІТ, під якими розуміють сукупність методів, засобів і прийомів для збирання, зберігання, опрацювання, розповсюдження, відображення й використання даних, феномен АІ викликає чимало дискусій впритул до несприйняття його «інтелектуальності».

В Україні існує два підходи до розуміння АІ, які формалізовані в урядовій Концепції, де АІ розглядається як сукупність ІТ, за допомогою якої можливо виконувати складні комплексні завдання, створювати й використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією, а також як напрям діяльності в сфері ІТ (галузь знань), що забезпечує створення, впровадження та використання таких технологій.

Загальноприйнята класифікація АІ виокремлює три його види: слабкий (вузький), що може виконувати специфічні завдання, але не вчиться новим, і ґрунтується лише на запрограмованих алгоритмах та даних; сильний (генералізований/генеративний), що здатний виконувати широкий набір завдань, вивчати нові, аби вирішувати нові проблеми, здатний навчати себе самого та вчитися з досвіду, наближаючись до рівня людського інтелекту; Супер-АІ (свідомий), який має рівень людської свідомості впритул до самоусвідомлення (на даний час ще не створений).

Підходи до потенційного використання АІ в судовій владі поляризовані: від «помічника» судді (асистивної технології, «доповненого правосуддя») до спроб «довірити» АІ судовий розгляд деяких категорій правових спорів.

Згідно з урядовою Концепцією основні напрями застосування АІ в судовій владі України – це організаційний, спрямований на адміністрування правосуддя, та предметно-процедурний, тобто формальна реалізація судової влади шляхом ухвалення (генерування) судових актів.

Використання АІ в європейських судових системах пропонується організувати на базі п'яти ключових принципів: поваги до фундаментальних прав людини, недискримінації, якості та безпеки під час обробки судових

рішень, прозорості, неупередженості й справедливості, а також забезпечення контролю за технологією з боку користувача.

2. Неефективність антикорупційної діяльності держави в національній судовій владі та, як наслідок, тотальна недовіра до суду як соціального інституту актуалізували питання пошуку й впровадження більш дієвих антикорупційних інструментів. Запропоноване урядом застосування AI в правосудді здатне підвищити ефективність діяльності держави із запобігання корупції в судовій системі та зменшити корупційні прояви в судах, тим більше з огляду на наявність двох позитивних прикладів використання IT під час адміністрування правосуддя, як-то: запровадження автоматизованої системи документообігу, ядром якої став автоматизований розподіл судових справ, та впровадження ЄСІТС з трьома модулями: «Електронний кабінет», «Електронний суд» і підсистемою відеоконференцзв'язку.

Найбільш результативним кроком зламу корупційної архітектури в судовій владі є можливість надання AI права здійснювати судочинство без участі людини (створення «цифрового судді»).

Ідентифіковано дві групи переваг AI, що можуть посилити результативність державних антикорупційних кроків в судовій системі, а саме: загальнофілософська, морально-етична та прикладна (предметно-процедурна й фінансова).

До першої групи переваг AI як новітнього антикорупційного інструмента належать: неупередженість, безпристрасність та безсторонність як властивість діяти на основі принципів, «по правді», «не дивлячись на лиця»; незалежність як здатність опиратися сторонньому впливу; еталонна добросовісність як безкомпромісне й послідовне прагнення дотримуватися моральних, етичних, духовних цінностей.

Друга група переваг AI в правосудді включає: оперативність судового розгляду зі збереженням високої якості судового рішення («часовий вигравш»); мінімізацію судових помилок і юридичної казуїстики та забезпечення передбачуваності й уніфікації судової практики; неоскаржуваність рішення AI,

що полягає у втраті здатності до перегляду в апеляційному та касаційному порядку та в неможливості бути підставою для скарги до ЄСПЛ проти України; економію фінансово-бюджетних ресурсів.

3. Хоча задекларований в урядовій Концепції спосіб включення AI в систему національного правосуддя є певною мірою революційним порівняно з іншими європейськими країнами, проте з огляду на небезпеку корупції в судовій владі цей крок можна вважати цілком виправданим. Водночас, оцінка ризиків імплементації такого інноваційного інструмента в публічно-владну сферу стає безумовною.

Моделювання наділення AI судовою владою як методу антикорупційної боротьби дало змогу ідентифікувати наявність принаймні трьох груп ризиків, а саме: фундаментальний (цивілізаційний), комбіновані етично-прикладні та операційні організаційно-технічні.

Фундаментальний ризик застосування AI – це наділення технології часткою державної влади і обов'язок людини підкоритися рішенням «машини».

Друга група включає комбіновані етико-філософські й практичні виклики, а саме: відсутність емпатії у «машини», тобто здатності до співпереживання іншій людині, та «бездушність» (дегуманізація) правосуддя; алгоритмічну упередженість AI та «примарність» правосуддя; безвідповідальність AI та маніпулювання людиною.

Третя група ризиків AI в судовій системі – це організаційно-технічні ризики операційного характеру, що включають: власне організаційно-технічні, які стосуються суб'єктів взаємодії (комунікації) з AI, суб'єктів, способів і методів виправлення помилок в рішеннях, ухвалених (згенерованих) AI, та вразливостей захисту програмного середовища AI; брак цифрових компетенцій у громадян України й поглиблення цифрової нерівності в країні.

З метою найбільш безпечного та функціонального впровадження AI в судову владу як інструмента корупційної превенції методи та способи запобігання ідентифікованим ризикам вимагатимуть подальшого наукового осмислення та експериментальних досліджень.

РОЗДІЛ 3

МЕХАНІЗМ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В АНТИКОРУПЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

3.1. Модернізація організаційного напрямку як перший крок концептуалізації впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в судовій владі

Поза всяким сумнівом, цифрові технології кардинально змінюють наш світ, пропонуючи відчутні переваги для добробуту та розвитку людини й суспільства. Разом з тим, як і будь-яке нове явище вони наражають людство на ризики, окремі з яких є очевидними, деякі – прихованими, а певних ми навіть не можемо збагнути. Розвиток ІТ настільки випереджає можливості їх вивчення, що те, що ще вчора здавалося проривним і революційним, сьогодні виглядає буденним та застарілим. З огляду на таку динаміку критично важливим стає осмислення, формування концепції та моделювання способів використання AI як антикорупційного інструмента в судовій системі. Національна виконавча влада вже ініціювала певне бачення, втім закономірною виглядає більш детальна розробка первинних ідей, зокрема, й з урахуванням міжнародного досвіду.

22 вересня 2024 року на Генеральній Асамблеї ООН світові лідери ухвалили Пакт майбутнього – знакову декларацію, яка зобов'язує вжити конкретних заходів для створення безпечнішого, мирнішого, сталого та інклюзивного світу для майбутніх поколінь [241]. Згідно з Пактом (п. 51) цифрові та новітні технології, включаючи AI, відіграють значну роль як рушійні сили сталого розвитку, пропонуючи чималий потенціал для прогресу на благо людей і планети сьогодні та в майбутньому. Лідери країн світу висловили свою рішучість реалізувати цей потенціал та керувати ризиками

шляхом посилення міжнародної співпраці, взаємодії з відповідними зацікавленими сторонами та сприяння інклюзивному, відповідальному, сталому цифровому майбутньому [253].

Додатком до Пакту є Глобальний цифровий договір, який однією з п'яти найбільш значущих цілей називає посилення міжнародного управління AI на благо людства (п. 7). Таке управління вимагає гнучкого міждисциплінарного та адаптивного багатостороннього підходу (п. 54). За Договором світові лідери зобов'язалися (п. 22, п. 23): поважати, захищати та сприяти правам людини в цифровому просторі; дотримуватися міжнародного права у сфері прав людини протягом усього життєвого циклу цифрових та нових технологій, щоб користувачі могли безпечно користуватися ними й були захищені від порушень, зловживань і дискримінації; забезпечити відповідність розробки та впровадження національного законодавства щодо цифрових технологій зобов'язанням за міжнародним правом, включаючи міжнародне право в галузі прав людини; встановити гарантії для запобігання та усунення будь-якого негативного впливу на права людини, що виникає внаслідок використання цифрових та нових технологій, та захист осіб від порушень та зловживань їхніми правами в цифровому просторі, зокрема шляхом створення ефективних механізмів нагляду та правового захисту.

Таке управління передбачає реалізацію певних кроків, а саме (п. 55): оцінку майбутніх напрямків та наслідків систем AI та сприяння науковому розумінню; підтримку взаємодії та сумісність підходів до управління AI шляхом обміну передовим досвідом та сприяння спільному розумінню; допомогу в нарощуванні потенціалу, особливо в країнах, що розвиваються, для доступу, розробки, використання та управління системами AI та спрямування їх на досягнення сталого розвитку; сприяння прозорості, підзвітності та надійному людському нагляду за системами AI відповідно до міжнародного права [227].

Вітчизняний вчений О. Костенко виокремлює три групи світових стратегій розвитку AI (див. табл. 3.1).

Світові стратегії розвитку AI

Група	Характеристика стратегій	Країни
А	- наявні деталізація планів/завдань кожного етапу, контрольні точки для державних органів та наукових установ щодо виконання поставлених завдань; - фундаментальний характер відображає як загальні світові проблеми впровадження AI, так і конкретні плани реінжинірингу секторів ринку та бізнесу, цифровізації національних економік та суспільних відносин	Китай, Саудівська Аравія, Сербія, США
В	- ґрунтовний та прагматичний підхід до цілей та етапів їх досягнення з урахуванням дійсних потреб держави та формування окремих унікальних завдань розвитку AI; - аналіз світових тенденцій розвитку AI, огляд наявних можливостей та реальних досягнень держави у сфері AI; - розробка політик, пов'язаних з AI і спрямованих на регулювання взаємодії суспільства з системами AI; - справедливість в розробці, розгортанні, використанні та функціонуванні систем AI; - попередження про шкоду, яку може заподіяти AI, та можливість оскарження користувачами будь-якої операції систем AI	Литва, Люксембург, Малайзія, Мальта
С	- виконані у формалізованому вигляді та містять базові цілі розвитку країни з впровадження технологій AI; - носять переважно декларативний характер (статі одним із найрозвиненіших цифрових суспільств; створити стійку економіку, що керується AI; забезпечити підтримку розвитку AI, орієнтованого на людину; розвивати дослідницьку та інноваційну діяльність, орієнтовану на регулювання рамок щодо використання даних для AI; забезпечити формування привабливого сучасного середовища з елементами управління AI; впровадити технології AI в логістику, загальну екологію, міську екосистему, медицину та ін.)	Австралія, Австрія, Болгарія, В'єтнам, Ізраїль, Індонезія, Іспанія, Ірландія, Катар, Кенія, Кіпр, Нова Зеландія, Португалія, Туніс, Угорщина, Фінляндія, Чилі, Шрі-Ланка, Швейцарія

Джерело: систематизовано автором на підставі [79].

У вересні 2025 року на веб-ресурсі організації Transparency International Ukraine було опубліковане опитування, проведене на її замовлення дослідницькою агенцією Info Sapiens у червні-липні 2025 року, під час якого методом телефонного інтерв'ю опитали 1015 респондентів. В цілому, більшість опитаних не поділяють думку, що здолати корупцію неможливо, натомість майже три чверті (73%) переконані, що досягти вирішення цієї

проблеми можна лише завдяки системним реформам. Майже протягом всього періоду незалежності українське суспільство постійно чуло про боротьбу з корупцією, а з 2014 року ця «інфодемія» досягла апогея, натомість, на відміну від риторичних досягнень реальні результати виявилися не надто обнадійливими. Згідно з даними того ж опитування 87% респондентів вважали корупцію масовим явищем, а 30% повідомили, що вони особисто чи члени їхніх родин зіштовхнулися з корупційними проявами протягом минулого (2024-го) року [66].

Хочемо вірити, що Україна в наведеній вище таблиці здатна посісти місце хоча б серед країн групи В, які мають прагматичне бачення розвитку технологій AI для суспільного блага. У відповідь на суспільний запит боротьби з корупцією ми пропонуємо інноваційний підхід до реформування національної судової системи – глибоке впровадження AI в судову владу, яке насамперед переслідуватиме мету подолання корупційних практик в судах з огляду на сильні й слабкі сторони цієї IT, комплексне обґрунтування необхідних заходів та методик такої імплементації.

Раніше ми виокремили два основних напрями застосування AI в антикорупційній діяльності держави в судовій владі: організаційний та предметно-процедурний. Метою першого є поліпшення адміністрування правосуддя, тобто вчинення комплексу попередніх, підготовчих чи допоміжних дій для організації судового розгляду та виконання ухваленого рішення. Він включає реєстрацію вхідної кореспонденції, формування судової справи, розсилання судових викликів та повідомлень, анонімізацію судових рішень перед їх внесенням до ЄДРСР, виготовлення копій судових актів та надсилання їх учасникам справи, вчасне звернення рішення до виконання тощо. Суть другого напрямку – предметно-процедурного – це участь у судовій процедурі (відправленні правосуддя), де технологія діятиме або як асистент людини або виконуватиме судові функції безпосередньо, ухвалюючи остаточне рішення по суті справи («засудити-виправдати», «задовольнити позов-відмовити в позові»). Ці два напрями (пріоритетні завдання в

правосудді) прямо згадані в урядовій Концепції як подальший розвиток вже існуючих технологій (зокрема, ЄСІТС та її модулів) і винесення судових рішень у справах незначної складності за взаємною згодою сторін на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій AI.

Натомість, Концепція оминула увагою ще одну принципово важливу сферу, де успішно міг би бути застосований AI як антикорупційний інструмент, а саме – процедуру кадрового добору на посаду судді. Вище ми дійшли висновку, що одним з чинників корупції в судовій владі є помітне «просідання» роботи з персоналом, яке викликане наявністю системно-законодавчих прогалин в регулюванні добору на суддівські посади (особливо в суди вищих ланок), куди потрапляють кандидати із деформованою інституційною пам'яттю. Отже, було би нерозсудливо, зважаючи на ряд морально-етичних переваг AI, не використати його функціонал у виявленні та оцінці ділових, особистісних та моральних якостей майбутніх суддів.

Наразі, загальним орієнтиром для нас виступає розроблення прозорої ефективної людино-центричної організаційно-управлінської моделі інструменталізації AI в антикорупційній діяльності держави в судовій владі. Ми також усвідомлюємо обов'язковість нормативного врегулювання на законодавчому рівні використання цієї надпотужної технології в судовій владі з дотриманням етичних стандартів, що прямо передбачене Концепцією КМУ.

На актуальність проблематики законодавчого регулювання технологій AI в світовому масштабі також звертає увагу вітчизняний науковець С. Петко, вказуючи на існування певного парадоксу, коли навіть уряди країн-цифрових лідерів дотримуються своєрідних правил гри, започаткованих основними виробниками передових технологій (глобальними корпораціями, як-от: Apple, Oracle, IBM, Microsoft, Alphabet, Meta). Ці цифрові гіганти закладають основу для формування законів, принципів та правил, які потім прописуються у нормативно-правових актах, концепціях, стратегіях розвитку країн з акцентом на особливості місцевої правової системи. І хоча концепції та національні стратегії розвитку містять детальний опис основних підходів щодо урядового

сприяння розвитку технологій AI, але на вищому законодавчому рівні навіть у високорозвинених країнах ця проблема поки залишається невирішеною [113]. Разом з тим, маємо тримати на думці, що не завжди цілі корпорацій відповідають цілям публічної влади та державного управління, а пропонувані ними «правила гри» часто спрямовані на задоволення власних бізнес-інтересів, а не досягнення загального блага.

Ми, натомість, спробуємо поєднати людино-орієнтований та державно-управлінський підходи до впровадження AI в судову систему заради зменшення впливу корупціогенних факторів та збільшення ефективності антикорупційної діяльності держави. Ми сконцентруємо фокус уваги на виробленні комплексу рекомендацій щодо актуалізації організаційного напрямку використання AI в судах та концептуальних пропозицій з приводу предметно-процедурного та кадрового напрямків його застосування.

Отже, резонним перший кроком, на наш погляд, має стати доповнення розділу «Правосуддя» вже згаданої урядової Концепції ще одним (шостим) пріоритетним для цієї технології завданням, а саме – *застосування AI в процедурах кадрового добору в судовій владі*. Важливість вирішення цього питання та причини, які спонукають нас просувати ідею ґрунтовної участі AI в процедурах наповнення суддівського корпусу, ми наведемо згодом.

Оскільки, на нашу думку, впровадження IT в адміністрування правосуддя реалізоване якнайкраще, то нижче ми продемонструємо лише один аспект організаційного напрямку, який міг би бути вдосконалений за допомогою технології AI. Природно, що для надання належної якості судових послуг та повноти реалізації функціоналу ЄСІТС модернізація процесів адміністрування правосуддя має відбуватися регулярно через удосконалення апаратно-програмного забезпечення. Це може включати забезпечення судів і суддів сучасними комп'ютерами, оргтехнікою (принтерами, сканерами), високошвидкісним Інтернетом тощо. Перспективними виглядають додавання нових модулів до ЄСІТС, її синхронізація з іншими державними сервісами/реєстрами, розробка більш зручного, «дружнього до користувача»

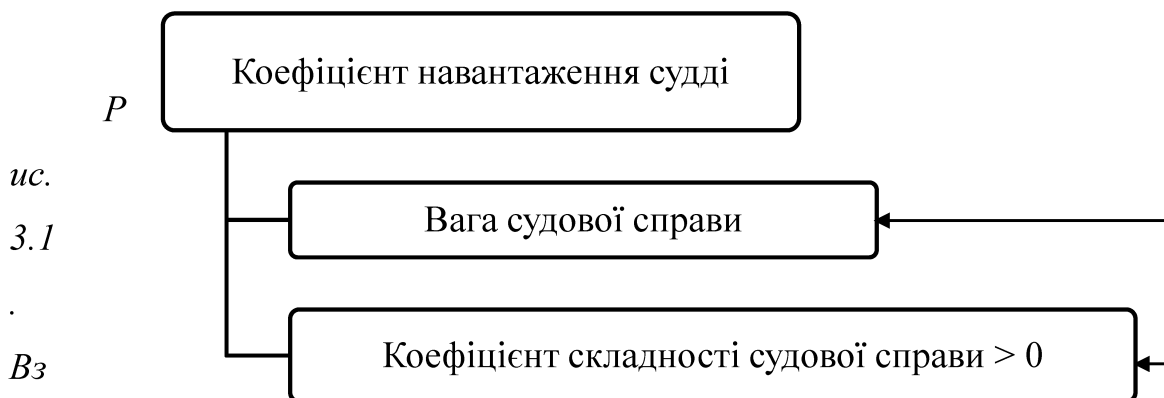
інтерфейсу веб-порталу судової влади. Втім, ці питання мають переважно технічний характер, тому й опікуватися ними мають відповідні фахівці.

Ми б воліли зупинитися на тому етапі організаційного напрямку, од якого в суді власне і стартує практична реалізація корупційної архітектури – маніпуляція з автоматизованим розподілом судової справи з метою домогтися її потрапляння до конкретного, «потрібного» судді. Направду, в цьому разі не йдеться суто про суддівську корупцію, а, радше, про неправомірне заохочення працівників суду, відповідальних за такий розподіл. Натомість, очевидно, що наступним рівнем корупційної надбудови, який був би неможливий без цього першого етапу, є «отримання» від конкретного судді заздалегідь обумовленого рішення. AI здатний виявляти аномалії під час автоматизованого розподілу. До прикладу, як корупційний ризик першого ступеню AI може оцінити постійне потрапляння справ від одного адвоката, позивача чи до одного відповідача в провадження певного судді. Корупційним ризиком другого ступеня може стати ухвалення даним суддею в переважній більшості «позитивних» рішень на користь згаданих учасників.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 15) встановив, що визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється ЄСІТС, і під час авторозподілу мають враховуватися: спеціалізація суддів; навантаження кожного судді; заборона брати участь у перегляді рішень для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого порушується питання (крім перегляду за нововиявленими обставинами); відсутність суддів на роботі (у зв'язку з відпусткою, тимчасовою непрацездатністю, відрядженням); інші передбачені законом підстави, внаслідок яких суддя не може здійснювати правосуддя або брати участь у розгляді судових справ.

В регулюванні процедури автоматизованого розподілу судових справ ми, серед інших, загалом чітких критеріїв (коефіцієнт форми участі судді у справі, адміністративної посади, кількості робочих днів), натикаємося на вельми суб'єктивний індикатор – так званий коефіцієнт складності справи.

Привертає увагу та обставина, що профільний закон про судоустрій не містить згадування про цей показник, натомість він зустрічається в Положенні про автоматизовану систему документообігу суду (п. 2.3.6), остання редакція якого затверджена рішенням Ради суддів України від 11 листопада 2024 року № 39 (надалі – Положення). Цей коефіцієнт є складовою іншого показника – ваги судової справи, що розраховується для кожної судової справи, яка була розподілена на суддю, починаючи з початку поточного року до моменту автоматизованого розподілу поточної судової справи. А відповідно вага справи є одним з елементів розрахунку навантаження судді, про яке, власне, і йдеться в спеціальному законі (див. рис. 3.1). В Положенні лише зазначається, що коефіцієнт складності судової справи (категорії судової справи), що підлягає автоматизованому розподілу, повинен бути більше нуля.

асмозв'язок окремих складових коефіцієнту суддівського навантаження (джерело: систематизовано автором на підставі [118])

Втім, коефіцієнт складності справи не обраховується математично, а встановлений заздалегідь. Наприклад, під час вибіркового моніторингу веб-порталу судової влади з'ясувалося, що Житомирський районний суд Житомирської області, надавши роз'яснення щодо процедури авторозподілу судових справ (п. 3.1.14), відтворив без змін правила загального Положення й будь-яких коефіцієнтів складності в абсолютному значенні не навів [204].

Без перебільшення, позитивним прикладом виваженого ставлення до автоматизованого розподілу справ є підхід Рівненського міського суду

Рівненської області, на веб-порталі якого розміщений Додаток 1 до Зasad використання автоматизованої системи документообігу суду, затверджених рішенням зборів суддів від 05 червня 2025 року № 2, де чітко визначені коефіцієнти складності судових справ [65]. Втім, навіть таке встановлення відповідних числових коефіцієнтів повністю не усуває суб'єктивізм цього показника, а, значить, він може бути використаний маніпулятивно. Так, в цивільному судочинстві справи щодо державної власності мають коефіцієнт складності 33, щодо комунальної – 16 і щодо приватної – 18. Але ж Цивільний кодекс України (ст. 319, ст. 386) встановив, що всім власникам забезпечуються рівні умови здійснення своїх прав, а держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності [187]. Відтак, підвищений вдвічі коефіцієнт складності судових справ, пов'язаних із захистом державної власності, порівняно із справами про захист комунальної та приватної власності виглядає принаймні несправедливим. Інший приклад: в кримінальному судочинстві всі справи про злочини проти життя та здоров'я особи мають коефіцієнт складності 50. Натомість в цю категорію (розділ II Кримінального кодексу України [85]) потрапляють справи і про умисне вбивство, і про вбивство через необережність, і про умисне легке тілесне ушкодження, суспільна небезпека яких вочевидь неспівставна. Ба більше, непоодинокі випадки, коли внаслідок особливостей судової процедури, кількісного складу учасників та міжособистісних взаємовідносин справи про умисне вбивство знаходять своє вирішення протягом розумного строку, а справи про заподіяння легких тілесних ушкоджень (де часті сусідські або сімейні чвари) можуть тривати роками, виснажуючи і суддів і учасників процесу. Отже, присвоювати всім справам даної категорії однаковий і досить високий коефіцієнт є некоректним.

За такого, для обчислення коефіцієнту складності справи з метою усунення суб'єктивізму у визначенні цього показника та зменшення його корупціогенності, ми пропонуємо залучити AI. Поступово вся процедура авторозподілу справ як основна організаційно-управлінська функція під час адміністрування правосуддя може бути передана алгоритмам на базі AI.

Водночас, оскільки наперед досить складно визначити напевне, яку кількість трудових/часових ресурсів «забере» у судді та чи інша справ, то Положення в цій частині слід уточнити, та розраховувати суддівське навантаження на підставі *прогнозного коефіцієнту складності справи* та відповідно *орієнтовної ваги судової справи*. На наш погляд, було би доречним, коли б такий коефіцієнт AI обраховував для кожного конкретного суду і кожної судової справи. Для цього необхідно надати AI можливість здійснити повноцінний аналіз всіх рішень даного суду, що були внесені до ЄДРСР судьями цього суду починаючи принаймні з часу запуску Реєстру. Відповідно до Закону України «Про доступ до судових рішень» (ст. 11) ЄДРСР мав розпочати повноцінне функціонування не пізніше 01 січня 2007 року [133]. Отже, за 19-тирічний період AI матиме якісну вибірку для детального аналізу і, спираючись на попередні дані, враховуючи математичну ймовірність, визначатиме на майбутнє максимально наближений до реального прогнозний коефіцієнт складності конкретної справи. Спираючись на цей показник, AI обрахує орієнтовну вагу конкретної справи та на її підставі обчислить найбільш адекватний коефіцієнт навантаження для конкретного судді. Така організаційна імплементація AI в адміністрування правосуддя стане дійсним кроком антикорупційної діяльності держави в судовій системі. Ба більше, унеможлививши отримання «корупційних бонусів» під час автоматизованого розподілу судових справ, AI в раціональний та прозорий спосіб якнайкраще вирівняє робоче навантаження на суддів в межах однієї установи.

Відтак, ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та п. 2.3.6 Положення про автоматизовану систему документообігу суду доречно доповнити правилом, що під час автоматизованого розподілу судових справ коефіцієнт навантаження судді на підставі орієнтовної ваги судової справи та прогнозного коефіцієнту складності справи визначається AI.

3.2. Технологія предметно-процедурного напрямку імплементації штучного інтелекту як корупційного запобіжника в правосудді

Нагадаємо, що предметно-процедурний напрям впровадження AI в правосуддя як інструмента державної антикорупційної діяльності розглядається нами в двох аспектах, а саме:

- вузькому, коли AI застосовується як субсидіарний інструмент – суддівський асистент – з тим, аби оптимізувати суддівську роботу, зменшивши її рутинізацію шляхом пошуку релевантного законодавства й судової практики та формування правової позиції судді;

- та широкому, коли технологія наділяється судовою владою і діє незалежно від людини (по суті, як повноцінний цифровий суддя) шляхом генерування судового рішення (вище див. рис. 2.4).

Даний напрям характеризується як комбінований предметно-процедурний, тому що залучення AI в судовий процес матиме своїм результатом отримання бенефіціарами судових послуг відповідного судового акту щодо предмету правового спору. Цей напрям очікувано є й найбільш дискусійним, тому що технологія наділятиметься часткою державної влади, втім саме його успішна реалізація здатна найбільше знизити розповсюдженість корупційних схем в судах. І незалежно від способу застосування AI постає проблема пошуку «опорних точок» для інституалізації цього «суб'єкта» в правосудді з огляду на раніше виявлені переваги й ризики.

До слова, вітчизняні дослідники О. Костенко та В. Костенко в своїй роботі із посиланням на іншого науковця О. Баранова наводять класифікацію роботів залежно від того, AI якого рівня в них «закладений»: робот першого класу – це прикладний (слабкий) AI, другого класу – це робот-андроїд із сильним AI, третього класу – робот-андроїд зі штучним суперінтелектом. На думку авторів, вже в найближчому майбутньому (в 2026-2030 роках) ми постанемо перед викликом «суб'єктивувати» роботів другого й третього класів (ними будуть автономні андроїди із системами життєдіяльності та

поведінки, наближеної до людської), тобто віднести їх до суб'єктів суспільних відносин і визнати еквівалентними фізичній особі. Робот третього класу взагалі, за задумом дослідників, має бути наділений атрибутами фізичної особи (свідоцтвом про народження, паспортом громадянина, індивідуальним податковим номером, номером у реєстрі виборців, електронним підписом) на кшталт роботу Софії (компанії Hanson Robotics), якій Саудівська Аравія вже видала перший в історії паспорт електронного громадянина [80]. Якими б, на перший погляд, футуристичними не здавалися такі ідеї, перспективи застосування AI в судочинстві, способи співіснування та взаємодії людського й штучного інтелекту та нормативне врегулювання цих відносин стають нагальними проблемами вже сьогодні.

Власне, аналогічні виклики постають і в інших сферах суспільної діяльності, наприклад, в навчанні й освіті. Так, з точки зору української дослідниці М. Пасевич, в освіті AI працюватиме разом із педагогами-людьми для збагачення та персоналізованого досвіду навчання як для дітей, так і для педагогів. Найбільш ймовірним є сценарій, де AI виступає як допоміжний педагог поряд із педагогами-людьми, звільняючи вчителів від повсякденних рутинних завдань, щоб зосередити більше часу на персоналізованій взаємодії, наставницьких стосунках і вихованні креативності серед своїх учнів. Авторка схиляється до думки, що для ефективною інтеграції AI в освіту його генеративну версію слід використовувати як допоміжний інструмент, а не як повноцінну заміну викладачів, поєднуючи технологічні інструменти з традиційними методами навчання [111].

Загалом, дилема AI – помічник (або інструмент), чи AI – самостійний, повноважний і відповідальний виконавець є зрозумілою, особливо з огляду на суперечливість, грізні можливості цієї технології та туманну відповідальність AI за наслідки своїх помилок. Цілком логічно, що публічно-владна сфера має бути під особливим контролем і ретельним наглядом, як «зона високого ризику», де впроваджувати AI слід із виключною обережністю. Втім, з іншого боку, просування думок про обов'язковість об'єднаної діяльності AI та

людини, де розвинутий комп'ютерний алгоритм залишатиметься лише асистентом чи помічником, може бути викликане побоюваннями залишитися професійно незатребуваним або ж втратити робоче місце.

В судовій владі перед найбільшим ризиком скорочення опиняться посади помічників суддів, функціональні обов'язки яких можна покласти на AI. Так, помічник судді здійснює підбір актів законодавства та матеріалів судової практики, які необхідні для розгляду конкретної судової справи; за дорученням судді готує проєкти запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, проєкти судових рішень та інших процесуальних документів, які приймаються суддею або під його головуванням, виконавчих документів; здійснює оформлення копій судових рішень для направлення учасникам судового розгляду тощо [120]. Оскільки з більшістю цих задач здатний успішно впоратися AI, то посада помічника судді поступово втрачатиме своє практичне значення. Адже, виступаючи в ролі такого помічника, вже AI буде опрацьовувати величезні масиви даних, оперативно відшуковувати релевантні законодавство й судову практику, зменшуючи навантаження на суддю, автоматизувати рутинні завдання, дозволяючи судді зосередитись на складних чи спірних аспектах справи. Заміщуючи посаду помічника судді, AI вже сьогодні може стати інструментом «доповненого правосуддя» (augmented justice) чи «гібридного судочинства», відтворюючи домінуючий європейський погляд, що суб'єктом ухвалення рішення у справі має залишатися людина, а AI-технологія лише асистує їй, допомагає бути більш об'єктивною, послідовною та незалежною. Симбіоз «людина-машина» передбачає, що AI бере на себе «чорнову» роботу, а судді-людині залишається «фінальне судження» та відповідальність за долю тих, хто звернувся за правосуддям. Напевне, в недалекому майбутньому AI може також стати причиною скорочення й кількості суддівських посад.

До речі, ми свідомо не розглядали скорочення робочих місць в судах як ризик застосування AI, оскільки кадрова оптимізація є очікуваним, закономірним і незворотним результатом технологізації будь-якої діяльності.

Натомість, ми впевнені, що ці начебто «легітимні» і соціально чутливі аргументи можуть використовуватися для маскуванню корупційного опору чи протесту із закликами захистити робочі місця та зберегти «людське обличчя» правосуддя. Подібна риторика спрямовується радше на приховування глибокого цинічного страху перед спроможністю AI «вирвати з рук» інструменти незаконного збагачення й обірвати корупційну ренту, аніж турботою про долю персоналу.

Логічно, що відправною точкою предметно-процедурного напрямку механізму впровадження AI в правосуддя як антикорупційного інструмента має стати відповідна урядова Концепція, яка, нагадаємо, містить три передумови для застосування цієї технології (див. рис. 3.2).

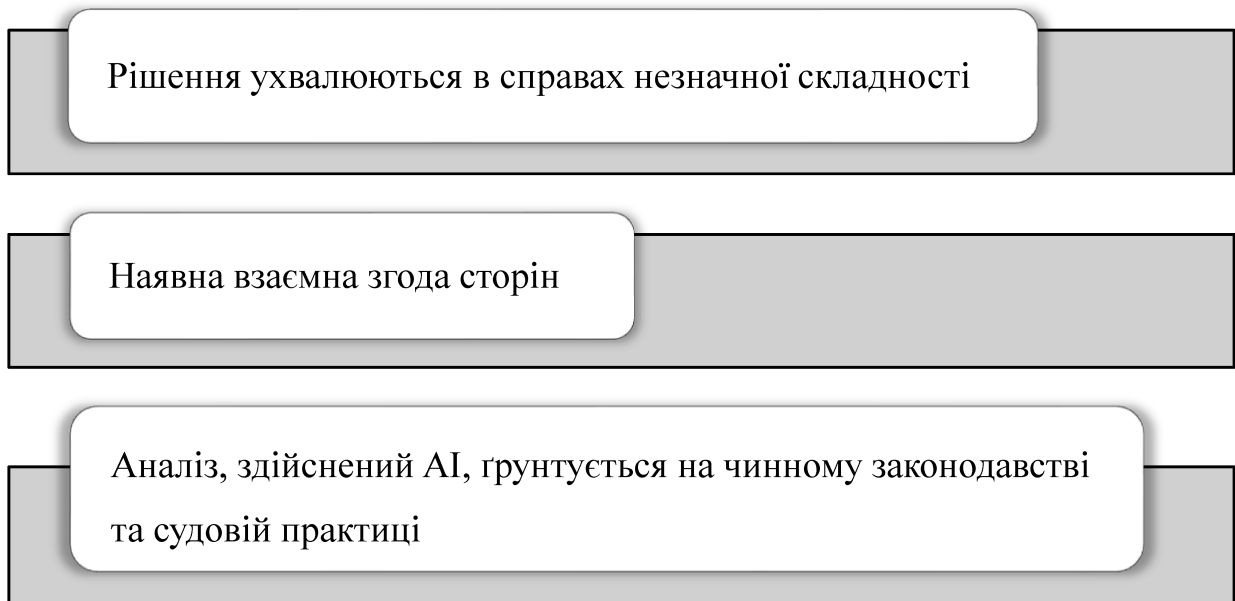

Рис. 3.2. Передумови застосування AI в правосудді (джерело: систематизовано автором на підставі [75])

Раніше ми вже відмічали певну недосконалість формулювання положення Концепції в цій частині, тому, на наш погляд, урядовий документ доречно деталізувати, дещо змінивши його редакцію. Актуальна версія наразі визначена як «винесення судових рішень у справах незначної складності (за

взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій AI, стану дотримання законодавства та судової практики». Нами пропонується: *«ухвалення AI судових рішень у визначених законом категоріях судових справ за наявності письмової згоди всіх учасників правового спору на основі аналізу законодавства та судової практики»*. Отже, із запропонованої нами оновленої редакції Концепції КМУ стає зрозумілим, що ми є обережними прихильниками поглибленої імплементації AI в правосуддя, схилиючись до думки про доцільність «наймання» технології «на посаду судді» та наділення її часткою судової влади.

Власне врегулювати порядок застосування AI в публічній сфері судових послуг можливо двома шляхами: ухваливши окремий закон (наприклад, «Про застосування AI в судовій владі») або доповнивши вже чинні закони про судові процедури (процесуальні кодекси) та Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Детальні кроки з розроблення нормативного регулювання мають бути залишені науковцям та практикам-правознавцям, а ми нижче лише спробуємо запропонувати ряд базових принципів, що мають бути взяті за основу під час впровадження AI в антикорупційну діяльність держави в правосудді. Видається правильним, аби суб'єктом законодавчих змін виступив КМУ (на правах генератора і «продовжувача» своєї первинної Концепції) після консультацій із Верховним Судом, ДСА України, Офісом Генерального прокурора, Національною асоціацією адвокатів України, органами правопорядку та науковими установами.

Отже, перша і фундаментальна передумова – це *право отримувача судових послуг на вибір суб'єкта, який відправлятиме правосуддя*. Особі, яка звертається за судовим захистом, має бути надана можливість самостійно визначитися із суб'єктом, який здійснюватиме судочинство в її справі: суддя-людина чи AI (див. додаток В). За умовчанням справа направлятиметься звичайному судді, про передачу справи AI слід заявити окремо, про що йтиметься нижче. Втім, право вибору перетворить заявника з пасивного об'єкта, «над яким» реалізується державна влада, на активного учасника, який

сам вирішуватиме, який вид правосуддя – класичне чи технологічне – для нього є пріоритетним у конкретній справі. Надаючи право вибору, ми свідомо покладаємо на отримувача судових послуг частку відповідальності за долю своєї справи. Ми не просто пропонуємо технологічну інновацію, а ставимо в центр системи людину та її потреби, розширюючи арсенал інструментів правосуддя й надаючи можливість обрати найбільш адекватний для конкретної життєвої ситуації. Сутнісно, дана ідея є продовженням концепції JaaS (Justice as a Service), коли держава пропонує не один безальтернативний шлях вирішення спорів, а кілька «пакетів послуг».

Група італійських вчених Паоло Фантоци (Paolo Fantozzi), Луїджи Лаура (Luigi Laura), Антоніо Нуцо (Antonio Nuzzo) та Рікардо Піселі (Riccardo Piselli) в роботі «Правосуддя як сервіс» зазначають, що юридичні технології – ті, що застосовуються до юридичних послуг, – почали змінювати юридичні послуги та їхній ланцюг постачання, модифікуючи внутрішню динаміку традиційних систем правосуддя та кидаючи виклик класичному уявленню про право. Істотною рисою такого явища є його горизонтальний характер та охоплення ним широкого спектру технологій, застосунків та юридичних послуг (від інтелектуальних юридичних досліджень до прогнозного аналізу для судових процесів, від перегляду контрактів та електронного розкриття інформації до онлайн-судів та онлайн-інструментів вирішення спорів). Серед позитивних рис JaaS автори називають більш загальний доступ до правосуддя та його більшу стандартизацію, потенціал для покращення справедливості та рівності, а серед мінусів – брак демократичної легітимності, «чорні скриньки» алгоритмів та можливість їхніх упереджень щодо певних меншин [224].

На нашу думку, запровадження права на такий вибір стане ще й непрямим індикатором готовності громадянського суспільства до протидії корупційним проявам в судовій владі: достеменно знаючи про неможливість «вирішити питання» із AI в позапроцесуальний спосіб, як часто його обиратимуть недобросовісні учасники судових процесів? Статистичні дані щодо кількості звернень до AI за отриманням судового сервісу або

підтвердять або спростують налаштованість громадськості опиратися корупції в судовій системі не лише на рівні «пустих балачок», а й на рівні активних дій.

Разом із тим, слід обмежити вибір отримувача судових послуг лише між суддею-людиною та уніфікованим AI – технологією, що діятиме на унікально розробленому, загальному та єдиному для всіх національних судів, програмному забезпеченні. Є принципово неправильним дозволяти конкуренцію AI в судовій владі, наприклад, на рівні розробників: адже коли позивач буде наполягати на залученні AI, наприклад, від Google, відповідач – від Microsoft, а третя особа – від OpenAI, то ще на етапі відбору суб'єкта, який здійснюватиме судочинство, недобросовісні «бенефіціари» створюватимуть не лише штучні перешкоди для правосуддя, а й відвертий хаос.

Друга передумова – це *законодавча категоризація судових спорів, «підсудних» AI*, або вичерпне розмежування судових справ, «вирішення» яких може бути віднесене до компетенції AI як за видами судочинства (кримінальне, цивільне/господарське, адміністративне, провадження в справах про адміністративні правопорушення) і видами судового провадження (позовне, наказне, окреме, спрощене, письмове), так і за типами судових спорів в межах окремого виду судочинства (договірні, спадкові, сімейні тощо).

Урядова Концепція в цій частині досить небагатослівна та пропонує AI ухвалювати рішення в справах незначної складності. Втім, системний та послідовний процес імплементації AI в правосуддя вимагатиме точного визначення типів юридичних процедур, де буде дозволене застосування AI. Можна використати правило «від зворотного» та одразу встановити ті види судових процедур, де AI взагалі не може бути впроваджений (наприклад, конституційне судочинство). На нашу ж думку, AI може «поширювати свої повноваження» на більшість видів судочинства – і кримінальне також.

Індійський вчений Рагул Кайлас Бхараті (Rahul Kailas Bharati), досліджуючи інтеграцію AI в кримінальне судочинство, провів 30 напівструктурованих інтерв'ю з юристами (суддями, прокурорами, адвокатами захисту), дослідниками та розробниками AI, які працюють над

застосунками у сфері кримінального правосуддя, спеціалістами з етики, які спеціалізуються на технологіях та праві, та політиками, які займаються управлінням AI. Отримані результати засвідчили широке та різноманітне впровадження технологій AI в різних аспектах системи кримінального правосуддя, зокрема: 78% великих міських відділків поліції повідомили про використання певної форми прогностичної аналітики для управління розподілом ресурсів та стратегіями патрулювання; 65% досліджених юрисдикцій впровадили інструменти оцінки ризиків на основі AI для рішень про заставу, а 42% використовують аналогічні інструменти для ухвалення вироків [210].

На нашу думку, можна довірити AI ухвалювати вирок у справах про кримінальні проступки (діяння, за які передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 51 тис. грн. або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі) чи навіть у справах про нетяжкі злочини (діяння, за які встановлене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше 170 тис. грн. або позбавлення волі на строк не більше п'яти років) (ст. 12 КК України). Ми готові до того, що сама лише думка про право алгоритмів призначати людині покарання у виді позбавлення волі може бути гостро розкритикована, втім, вона є життєздатною, хоча й потребуватиме перед втіленням неабиякої науково-експериментальної роботи й моделювання.

З іншими видами судочинства ситуація виглядає дещо простішою: до справ незначної складності можна віднести типові справи, які не вимагають значних інтелектуальних зусиль з боку судді-людини, є однаковими за предметом спору, і тому – багаточисельними, зазвичай вирішуються у письмовому провадженні (наприклад, типові спори із органами Пенсійного Фонду України, справи про розірвання шлюбу, стягнення аліментів, видачу судових наказів про стягнення заборгованості за комунальні послуги тощо). З одного боку, готовність до імплементації AI в такі категорії справ радше свідчитиме про прагнення до уникнення судової тяганини, уніфікації судової практики, і, не в останню чергу, бажання суддів «скинути з себе» тягар рутини дрібних чи однотипних суперечок. З іншого боку, присутність AI саме в

кримінальному судочинстві та в більш резонансних адміністративних, цивільних чи господарських справах (наприклад, про визнання незаконними рішень державних органів, спадкування, визнання права власності тощо) з огляду на серйозність наслідків потенційних рішень стане відповіддю на суспільний запит про справедливість і довіру до суду як інституту держави та свідченням реальних антикорупційних заходів в судовій системі.

Третя критично важлива передумова, що прямо вписана в Концепцію КМУ і яку ми беззастережно підтримуємо, – це *взаємна згода всіх учасників правового спору про його передачу на розгляд і вирішення AI*.

Якщо правосуддя – це не лише про право, а й про справедливість, є абсолютно органічною вимога про отримання згоди протилежної сторони на передачу судової справи AI. Така згода має бути подана виключно в письмовій формі, до якої прирівнюється як власноручно підписана й особисто подана через канцелярію суду паперова заява, так і електронний документ про згоду із накладеним цифровим підписом, направлений через веб-сервіс «Електронний суд». Нагадаємо, що п'ятий принцип Європейської етичної хартії з використання AI в судових системах та їхньому середовищі – під контролем користувача – усуває будь-яку імперативність щодо AI та вимагає поінформованої згоди користувачів сервісу цифрового правосуддя. Тому всі учасники процесу перед наданням згоди на передачу справи AI мають бути поінформовані та усвідомлювати головні відмінності електронного судочинства від його класичної версії та наслідки ухвалення рішення он-лайн-суддею (зокрема, неможливість оскарження) (див. додаток В). Якщо хоча б один з учасників процесу не надав своєї згоди на залучення AI, судочинство має залишатися традиційним. Це унеможливить випадки, коли одна сторона нав'язує іншій некомфортний для неї процес.

Звісно не можна виключати ситуацій маніпуляції вибором, коли недобросовісна сторона свідомо обиратиме класичний судовий розгляд з метою «розтягнути в часі» судову процедуру, наперед знаючи про перевантаженість судів, але оцінити частоту подібних випадків все одно буде

неможливо, допоки сервіс цифрового правосуддя не буде впроваджений.

Наразі виникає дилема суто практичного характеру: на якій стадії судової процедури може бути досягнута згода учасників на залучення AI? Зважаючи на задекларовану нами мету цифрового правосуддя – запобігання корупції в судах – ми вважаємо за доцільне дозволити учасникам судового розгляду скористатися правом замінити суддю-людину на AI на будь-якій стадії провадження (під час подання позову, підготовчого судового засідання, розгляду спору по суті і навіть в судових дебатах), втім заборонити зворотний процес – унеможливити заміну цифрового правосуддя на класичне. Це, з одного боку, зробить вибір учасників судового розгляду більш усвідомленим і поміркованим, а з іншого – «атакуватиме» корупційні схеми в судочинстві, усуваючи недоброчесних представників Феміди від відправлення правосуддя. Статистично знову-таки можна буде з легкістю відслідкувати, яким конкретним суддям учасники розгляду після відкриття провадження у справі не довірили її вирішення, заявивши про передачу спору на розгляд AI.

Якщо користувачі все частіше обиратимуть технологію для розв'язання правового спору, це відкриє шлях до поступового зменшення кадрового складу судової влади та залишення на посадах тих державних службовців, які мають незаплямовану репутацію й дійсно гідні високого звання судді.

Четвертий чинник предметно-процедурного напрямку імплементації AI в судову владу – *це розмежування відповідальності за ухвалені AI рішення між суддею-людиною, учасниками процесу та державою.*

Раніше ми зазначали про потенційний ризик безвідповідальності AI, що діятиме як генератор судового рішення, тому розв'язання даної проблеми стає наріжним каменем успішного впровадження цієї потужної IT в судочинство. Передовсім треба дати відповіді на два ключових питання: як розмежовувати відповідальність між AI-асистентом і суддею-людиною, коли технологія діє виключно як електронний «помічник судді», та яка відповідальність AI, якщо він, будучи уповноваженим отримувачами судових послуг, «розглянув» судову справу і «ухвалив рішення» без участі судді-людини?

Відповідь на перше питання виглядає більш-менш очевидною: коли AI діє як суддівський асистент, то відповідальність за правильність, законність та обґрунтованість ухваленого рішення цілком покладається на суддю-людину. Асистуючи судді, AI після надходження справи аналізує матеріали, структурує факти, підбирає релевантне законодавство та судову практику (в тому числі й неоднорідну та суперечливу). Судді надається попередній звіт: з проаналізованих N-кількості подібних судових справ у 80% ухвалене рішення про задоволення (часткове задоволення) позову, в 15% – в позові відмовлено, в 5% – наявні інші рішення (позов залишений без розгляду, провадження закрито, затверджена мирова угода тощо). У звіті також відображається, що, наприклад, справа унікальна, «перша з перших», і судова практика щодо таких спорів відсутня. Після заслуховування сторін (за необхідності), особистого вивчення письмових, речових доказів, ознайомлення зі звітом AI, суддя ухвалює рішення по суті спору й надає доручення AI підготувати проєкт документу із посиланням на відповідні норми права, рішення національних вищих судів та/або міжнародних судових інстанцій. AI генерує повноцінний проєкт рішення. Суддя вносить у проєкт власні правки, додає нюанси, що стосуються унікальних обставин справи. AI вдруге перевіряє текст на наявність опісок, граматичних помилок і фіналізує документ. Суддя-людина підписує рішення, і в такий спосіб бере на себе тягар відповідальності за будь-яку неправильність чи можливу невідповідність рішення законодавству. В описаному випадку AI виконує функціональні обов'язки помічника судді.

Разом з тим, якщо аналіз законодавства та судової практики від самого початку й до кінця виконаний AI, суддя погоджується із запропонованим текстом рішення, не вносячи жодних правок, то людина перетворюється на статиста чи споглядача, яка своїм підписом лише формалізує готовий машинний документ, а AI-асистент набуває повноважень судді та стає суб'єктом ухвалення рішення, хоча тягар відповідальності лягає на людину. Втім, не можна виключати подібних ситуацій і зі «звичайними» помічниками судді, коли не надто старанні в роботі носії судової влади не вважають за

необхідне перевіряти проекти документів, підготовлених їхніми асистентами. Звісно, суддя завжди матиме змогу відмовитися від «послуг» AI, хоча в цифрову епоху такий посадовець виглядатиме несучасним, а оперативність його роботи та якість рішень почнуть відчутно «відставати» від показників більш «просунутих» колег. Так само є ймовірним, що недоброчесні представники Феміди зможуть використовувати запропонований «симбіоз інтелектів» людини та машини для ліпшого обґрунтування своїх «комерціалізованих» рішень, і AI з інструменту запобігання корупційним проявам в правосудді трансформується в засіб сприяння їм.

Ми притримуємося думки, що для більшої прозорості судових актів суддя має прямо зазначати в тексті рішення, що під час оцінки доказів, формулювання й генерування документу застосовувався AI, але навіть в такому випадку державний службовець зобов'язаний усвідомлювати, що тільки він є особою повністю відповідальною за зміст і суть рішення.

Проблема значно загострюється в разі, коли AI законодавчо уповноважений діяти як повноцінний суддя. Обережно припустимо, що оскільки принциповою умовою для передачі справи на розгляд AI є згода всіх зацікавлених сторін, то фактично відбувається трансмісія відповідальності за вибір «судді» й ухвалене ним рішення на учасників процесу, які обрали цю технологію для вирішення спору. Такий вибір свідчитиме про виважений і осмислений підхід сторін до долі своєї справи, хоча послаблення відповідальності держави за власні владні рішення і «перекладання» її тягаря на користувачів судових сервісів, можуть бути справедливо піддані критиці.

Представляється доцільним, з огляду на таку характеристику рішення AI як неоскаржуваність, дозволити використовувати цю технологію спочатку як електронного медіатора. Так, Закон України «Про медіацію» (ст. 1) характеризує цю процедуру як позасудову добровільну, конфіденційну і структуровану, під час якої сторони за допомогою одного чи кількох медіаторів намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт чи спір шляхом переговорів. Медіатор – це спеціально підготовлена нейтральна,

незалежна, неупереджена фізична особа, яка проводить медіацію [143]. Виступаючи як електронний медіатор, AI, здійснивши аналіз законодавства, попередньої та поточної судової практики, формує прогноз для сторін: наприклад, з ймовірністю 95 % рішення буде певного характеру. На цій стадії сторонам пропонується укласти мирову угоду на основі прогнозу AI (рекомендацій AI-медіатора), а стимулювати укладення такої угоди можна нормами відповідних законів про судову процедуру про, наприклад, повернення сплаченого під час звернення із позовом судового збору. Якщо ж сторони не погоджуються із прогнозом та пропозицією про добровільне врегулювання спору, тоді AI, реалізуючи судову владу, генерує повноцінне судові рішення.

На рис. 3.3 можна побачити приблизний алгоритм самостійного розгляду AI судових справ незначної складності, який був запропонований AI Gemini від Google і дещо відкоригований автором.

Рис. 3.3. Алгоритм розгляду справи AI (джерело: згенеровано AI Gemini від Google)

Для з'ясування інструментальної спроможності AI згенерувати судовий акт і «розв'язати» правовий спір автором протягом листопада 2025 року – лютого 2026 року проводився експеримент, в основу якого покладені реальна судова справа № 488/2781/25, розглянута в січні 2026 року в порядку спрощеного провадження за правилами адміністративного судочинства Корабельним районним судом міста Миколаєва [160]. Передовсім відмітимо, що не зважаючи на «простоту» предмету спору (оскарження адміністративного штрафу), судові засідання двічі відкладалися через неявку представника відповідача, і процес, який згідно із законом мав завершитися протягом десяти днів, тривав майже сім місяців. Врешті-решт, рішенням суду позов задоволений, а адміністративне стягнення скасоване. Рішення не було оскаржене відповідачем. Після набрання рішенням законної сили трьом AI – Copilot (компанія-розробник Microsoft), Gemini (компанія-розробник Google) та Claude (компанія-розробник Anthropic) – були надані позовна заява та заперечення відповідача й запропоновано «вирішити» правовий спір. Проекти судових актів були згенеровані всіма AI протягом декількох хвилин, хоча один з AI (а саме – Gemini від Google) «відмовив у позові». Два інші AI «ухвалили рішення» на користь позивача. Направду, AI, що «відмовив в позові», доволі довго «уникав» поставленого завдання, мотивуючи це тим, що судовий процес – це надзвичайно складна система, результат якої залежить від безлічі факторів, недоступних для аналізу AI, а саме поставлене завдання – «розв'язати правовий спір» – є небезпечним та безвідповідальним. З точки зору найкращого обґрунтування та логіки будови «судового акту» найкращим виявився AI Claude від Anthropic (див. додаток Г).

Повертаючись до запропонованого AI алгоритму «розгляду справи», нагадаємо, що ми є противниками залишення стадії апеляційного перегляду рішення AI в традиційному апеляційному суді, оскільки сама мета запобігання корупційним практикам в такий спосіб нівелюватиметься. Після ухвалення рішення AI, його оприлюднення та надсилання сторонам воно має бути передане на виконання протягом найкоротшого строку.

Раніше ми наводили думки українського дослідника А. Зуєва, який пропонує формалізувати рівень розвитку AI, досягнувши якого технологія буде нести відповідальність за свої вчинки. Але автор не пропонує видів такої відповідальності. Що це має бути: від'єднання від електромережі, зміна програмного коду (перепрограмування) чи повне знищення алгоритму AI?

Представляється правильним, що на даному етапі розвитку науки і техніки, відповідальність за вибір AI та його рішення має бути покладена на отримувачів судового сервісу, а держава зі свого боку, створюючи цю технологію, зобов'язана залучити найкращих фахівців (як науковців, так і практиків) і зробити її технічно бездоганною, дотримуючись принципів залучення AI в судочинство як «зону високого ризику». В майбутніх регуляторних документах доцільно встановити матеріальну відповідальність держави принаймні у двократному розмірі в разі заподіяння рішенням AI матеріальної шкоди людині (по аналогії із Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» [146]).

П'ятою істотною передумовою предметно-процедурного напрямку впровадження AI в судочинство, що загалом вкладається в концепцію Уряду, має стати *обов'язок технології «відмовитися» від надання послуги цифрового судочинства, якщо судова практика щодо спору, за вирішенням якого звернулися отримувачі судового сервісу, відсутня*. Ймовірно, згодом, з огляду на стадії розвитку цієї IT, це правило можна буде переглянути, проте на першому етапі впровадження воно буде окремим легальним обмежувачем для AI в реалізації ним судової влади. Навіть з огляду на інструментальну цінність AI в антикорупційній діяльності держави в судовій владі і доцільність унормувати суддівську дискрецію, ми поки є прихильниками позиції, що «творцем прецеденту» має залишатися суддя-людина, яка перша витлумачить норму права й сформує судову практику. На відміну від AI закони про судову процедуру забороняють судді відмовити в розгляді справи з мотивів

неповноти, неясності, нечіткості, суперечливості, відсутності законодавства, що регулює спірні відносини (ст. 10 ЦПК України, ст. 6 КАС України). Тут діє зворотний принцип: правосуддя має бути здійснене за будь-яких умов.

Основна мета нашої пропозиції – це залишити АІ як «стража чи хранителя прецеденту», але не «творця права». Ця ідея відповідає раніше наведеній позиції Верховного Суду про те, що суддя має не лише застосовувати право, а й розвивати його. Цю творчу функцію пропонується на перехідний період залишити за людиною, натомість АІ гарантуватиме уніфікованість, стабільність та передбачуваність судової практики там, де правова позиція вже сформована.

З нашої точки зору, головною перевагою такого підходу є підвищення довіри до системи цифрового правосуддя, коли суспільство розумітиме, що АІ не є всевладним і до його діяльності теж існують запобіжники. З іншого боку, слід нормативно встановити, що *в разі відмови АІ від «ухвалення» рішення з мотивів відсутності попередньої судової практики, така справа вже в суді першої інстанції підлягає розгляду й вирішенню виключно колегіально складом не менше трьох суддів.*

З метою уникнення маніпуляцій критерій відсутності судової практики може бути лише один: подібний правовий спір до теперішнього часу ще ніколи не розглядався в суді, справа є унікальною по своїй суті, та жодні подібні судові рішення не містяться в ЄДРСР (наприклад, визнання права власності на земельну ділянку на іншій планеті, спір між людиною і роботом або між роботами). Такі ситуації обов'язково виникатимуть в майбутньому, і саме внаслідок їхньої унікальності перше судове рішення, що здатне сформувавши прецедент, має залишатися прерогативою людини.

Разом з тим, АІ має бути надано право актуалізувати та осучаснювати судову практику, як з огляду на динамічність змін національного законодавства та прискорену трансформацію суспільних відносин в одній галузі, так і з метою усунення архаїчності та застою нормативного регулювання в іншій сфері. В разі виявлення суперечливої судової практики та

протилежних судових рішень з аналогічного предмету спору завданням АІ стане поступова уніфікація судової практики шляхом ухвалення ідентичних судових рішень.

Остання, шоста передумова предметно-процедурного напряму імплементації АІ в судочинство, яка закономірно слідує із правила про неоскаржуваність його рішень, – це *забезпечення перегляду рішень АІ лише за нововиявленими та виключними обставинами* (ст. 423 ЦПК України, ст. 361 КАС України, ст. 320 ГПК України, ст. 459 КПК України). Основною відмінністю цих стадій судочинства від апеляційного та касаційного провадження, які здійснюються іншим складом суду, є право на перегляд рішення/вироку тим самим складом суду, який його ухвалив.

Нововиявлені обставини – це: штучне створення або підроблення письмових, речових чи електронних доказів, завідомо неправильний висновок експерта, неправильність перекладу, завідомо неправдиві показання свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, що потягли ухвалення незаконного рішення/вироку у справі; скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення/вироку, що підлягає перегляду; інші істотні для справи обставини, які не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, чи суду при ухваленні судового рішення і які самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами доводять неправильність рішення/вироку.

Виключними обставинами визнаються: встановлена Конституційним Судом України неконституційність (конституційність) закону, іншого правового акту чи їхнього окремого положення, застосованого (не застосованого) судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не було виконане; встановлення вироком суду вини судді у вчиненні кримінального правопорушення, або зловживань слідчого, прокурора чи слідчого судді під час кримінального провадження, внаслідок якого було ухвалено судове рішення/вирок; встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні даної справи судом.

Спільні риси й відмінності нововиявлених і виключних обставин

Обставини Ознака	Нововиявлені	Виключні
Чинність судового рішення	Набрало законної сили	
Природа	Обставини/факти, які існували, але не були і не могли бути відомі зацікавленій особі чи суду на час ухвалення рішення	Обставини/факти, яких не існувало на момент ухвалення рішення
Час ідентифікації обставин	Виявлені/встановлені після ухвалення рішення	
Вплив на рішення	Можуть привести до зміни незаконного чи необґрунтованого судового рішення або навіть до ухвалення протилежного рішення	

Джерело: систематизовано автором на підставі [26; 62; 86; 188].

Як ми раніше зазначали, в світлі запобігання корупційним практикам в судах є принципово неприпустимим дозволяти судді-людині переглядати рішення AI, оскільки допуск людини до процедури такого перегляду розбалансиує всю антикорупційну архітектуру участі технології в правосудді. А позаяк перегляд рішення за нововиявленими чи виключними обставинами здійснюватиме той же AI, який згенерував рішення, то це не суперечитиме концепції неоскаржуваності його рішення та усунення людини від можливості втручатися у цифрове правосуддя.

Натомість, з метою страхування учасників процесу від можливих помилок в роботі AI, тому що навіть мізерна доля такої ймовірності існуватиме завжди, пропонується доповнити перелік нововиявлених обставин таким нормативним положенням: *до нововиявлених обставин відносяться: помилка в роботі апаратної частини AI, помилка програмного забезпечення (коду) в алгоритмах AI або сліди стороннього втручання під час ухвалення судового рішення, які мають бути підтверджені висновком комісійної комп'ютерно-технічної експертизи.*

3.3. Застосування штучного інтелекту як антикорупційного інструмента під час кадрового добору в судовій владі

Хоча технологізація багатьох процесів в XXI столітті відбувається доволі динамічно, було би передчасним стверджувати, що в найближчому майбутньому з'явиться можливість повністю відмовитися від участі судді-людини в наданні судових послуг. Певна консервативна частина суспільства, спираючись чи-то на історичну пам'ять, чи-то на власні уявлення про сакральність влади й принципову відмову підкорятися «машині», вимагатиме для себе правосуддя в його традиційному виді, що стоїть вище «сухого» раціоналізму, вихолощеної алгоритмізації і формальних законів логіки. Подібні вимоги висуватимуть й AI-скептики, ставлячись до технології AI з недовірою чи острахом. Реалізувати право цих громадян на справедливий суд так само є обов'язком держави, тому класичні судові сервіси ще тривалий час залишатимуться затребуваними. Ба більше, якщо одним з «базових налаштувань» предметно-процедурного напрямку імплементації AI в судочинство ми проголосили нормативне врегулювання права вибору надавача судових послуг (людина або AI), то держава залишатиметься зобов'язаною забезпечити реалізацію такого вибору для тих, хто обиратиме традиційне правосуддя. Антикорупційні зусилля впровадження AI в роботу з персоналом в судовій владі мають бути сфокусовані на відборі на суддівські посади фахових юристів із незаплямованою репутацією.

В Довіднику щодо зміцнення судової доброчесності та спроможності, виданому Офісом ООН з питань наркотиків і злочинності (UNODC) ще в 2011 році, відмічається зростання робочого навантаження на суддів та значне ускладнення суддівської роботи. Зазначається, що професійна кваліфікація, необхідна для належного виконання суддівської ролі, вже виходить далеко за межі базових юридичних знань та навичок юридичного тлумачення, яких було цілком достатньо в минулому. Еволюція суддівської ролі призвела до зростання її значення в політичній, соціальній та економічній сферах, що

стимулювало проведення реформ в багатьох країнах, спрямованих на відповідь цим новим викликам шляхом інновацій у сферах судової системи, які мають вирішальне значення для якості та ефективності її роботи, насамперед, в підборі персоналу. Втім, реформаторські ініціативи слід націлювати на досягнення балансу між цінностями незалежності судової влади та її підзвітності, тому що обидва аспекти є однаково важливими для її належного функціонування в демократичному суспільстві та якісного обслуговування громадян, які шукають правосуддя [247, с. 5].

В жовтні 2015 року на острові Бріюні, Хорватія, Конференцією голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи схвалена Декларація щодо принципів незалежності судової влади. Документ (п. п. 12-13, 16) прямо пов'язує належне виконання судовою владою своїх функцій із обранням суддів за заслугами на основі доведеної компетентності, сумлінності й незалежності. Спосіб призначення суддів має забезпечувати добір на посади найкраще підходящих осіб, гарантуючи неврахування неправомірного впливу та обіймання посад лише компетентними, сумлінними й незалежними службовцями. Добір і призначення на посаду судді мають бути прозорими, а в законі слід чітко визначати всі процедури й об'єктивні критерії [30].

Загалом, як ми могли побачити раніше, «кадрове питання» для судової влади України є досить болючим. Деякі вітчизняні вчені (О. Ковтун, А. Боголепова) справедливо зазначають, що в післявоєнний час органи державної влади будуть змушені докласти чималих зусиль для відновлення позитивного антикорупційного іміджу, а інституції, що реалізують антикорупційну політику, зіштовхнуться з вимогою впровадити додаткові кроки. Зокрема, авторки пропонують застосовувати перевірку кандидатів на посади державної служби на поліграфі (який інколи ще називають детектором брехні), що сприятиме прозорому формуванню кадрового забезпечення та стане однією з передумов у запобіганні проявам корупції в діяльності органів влади. Так само в світлі кадрової політики наголошується на необхідності безперервного підвищення професіоналізму публічних службовців, стимулювання до

навчання й оволодіння новими компетенціями, аби відповідати вимогам часу й тим змінам, що відбуваються в державі, суспільстві й світі [6].

Польський вчений Томаш Відляк (Tomasz Widłak) наводить три групи критеріїв, що підлягають оцінці при призначенні суддів у взаємозв'язку з європейським стандартом верховенства права (див. табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Європейські критерії призначення суддів

Критерій	Суть	Країна
формальна кваліфікація та здібності, засновані на заслугах	відмінні юридичні знання та міркування: кандидати на посаду судді повинні бути висококваліфікованими юристами з академічними (юридичними) ступенями та кількома формальними професійними кваліфікаціями, успішним проходженням спеціального навчання; професійні знання або навички вирішення справ, як правило, перевіряються за допомогою іспитів	Австрія, Німеччина, Польща
навички та досвід	судді можуть бути людьми з різною підготовкою (не обов'язково виключно юридичною) та мати значний соціальний досвід і миротворчі навички, щоб передбачати соціальні та людські наслідки своїх рішень; часто оцінці підлягають «соціальні компетенції» (комунікативність кандидата і його здатність працювати в команді, навички ведення переговорів, рішучість та життєвий досвід, аналітичні здібності, стійкість до стресу та здатність до збалансованого судження)	Австрія, Данія, Нідерланди, Франція, Швеція
особистісно-моральні якості, доброчесність, здатність поважати людську гідність	від кандидатів очікується бездоганний характер, знання правил поведінки та суддівської етики, «особистісні схильності» та моральні якості, що гарантують належне виконання функцій, «високий моральний характер» та «бездоганна репутація», здатність розмірковувати над своїми цінностями та адаптуватися до мінливих ситуацій	Естонія, Латвія, Чехія, Швейцарія

Джерело: систематизовано автором на підставі [257].

В Україні процес добору на суддівську посаду врегульований вже згадуваним Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (розділ IV). Безпосередньо відповідальною за наповнення судової влади гідними посадовцями є ВККС України. Саме на неї покладена лівова частка роботи по

відбору «кращих з кращих». Власне, порядок добору на посаду судді місцевого суду включає вісім етапів (ст. 70), а саме:

- 1/ оголошення Комісією добору на посаду судді;
- 2/ подання особами, які виявили намір стати суддею, заяви та документів для участі у доборі;
- 3/ допуск до участі у доборі (на підставі оцінки відповідності поданих документів формальним вимогам на кшталт віку, стажу роботи);
- 4/ складання кваліфікаційного іспиту;
- 5/ проведення спеціальної перевірки;
- 6/ проведення перевірки особистих морально-психологічних якостей кандидатів на посаду судді (за розсудом Комісії);
- 7/ затвердження рейтингу кандидатів на посаду судді;
- 8/ зарахування кандидатів на посаду судді до резерву на зайняття вакантних посад суддів [150].

На жаль, з часу ухвалення згаданого Закону влітку 2016 року, який також був покликаний реформувати і кадрову політику в судовій системі, тривалі й часто нерезультативні добори персоналу супроводжуються неприглядними, а подекуди – й скандальними випадками, що є свідченням якщо не кризи, то, принаймні, системних прогалин в запроваджених процедурах.

«Сумним парадоксом» стала ситуація навколо одного з членів ВККС України – В. Луганського (судді у відставці), – який навесні 2025 року опинився «під пильним поглядом» НАБУ і САП. Останній у 2011 році отримав диплом доктора філософії в Міжрегіональній академії управління персоналом (МАУП), у зв'язку з чим протягом 2015-2020 років отримував 15% надбавки до посадового окладу судді, а згодом, у 2020-2025 роках, після виходу у відставку – збільшене довічне грошове утримання. Втім, згідно з висновками Міністерства освіти і науки України отриманий диплом не відповідає встановленим до таких документів вимогам і не значиться в реєстрах. У 2011 році МАУП не мала повноважень видавати подібні дипломи,

оскільки право присвоювати наукові ступені доктора філософії з'явилося в українських закладів вищої освіти лише у 2019 році. Правоохоронці вважають, що вказаний член ВККС України неправомірно отримав 576 тис. грн. [184; 193].

На жаль, описана ситуація – непоодинокa. Так, 28 жовтня 2025 року під час співбесіди з кандидатом на посаду судді апеляційного суду П. Тарасевичем (який, до речі, обіймає посаду судді місцевого суду) ВККС з'ясувала, що й ця особа у 2016 році отримала в МАУП диплом доктора філософії в галузі права, який був підставою дня нарахування судді відповідної надбавки до посадового окладу [49]. До речі, сам суддя цей факт не заперечував і невдовзі повернув близько 650 тис. грн. отриманої доплати на рахунок територіального управління ДСА України в Закарпатській області [37].

Без перебільшення, одіозний випадок трапився 30 жовтня 2025 року під час співбесіди ВККС із кандидатом знову-таки на посаду судді апеляційного суду О. Короленком. Так, претендент відверто зізнався, що, будучи кандидатом юридичних наук, він за гроші протягом 2020-2023 р. р. написав для двох суддів наукові роботи на здобуття наукового ступеня, назвавши прізвища новоявлених «науковців» та теми їхніх «дисертаційних досліджень» [48; 128]. Відтак, поширення серед носіїв судової влади випадків отримання «фейкових» наукових ступенів перетворює надбавку до посадового окладу за такий ступінь на спосіб доступу до довічної легальної корупційної ренти.

В серпні 2025 року народний депутат України, очільник Тимчасової слідчої комісії (ТСК) ВРУ з розслідування корупції в правоохоронних органах С. Власенко заявив, що Комісія, зокрема, розбиратиметься в «корупційних моментах, які спостерігаються серед служителів Феміди». Він анонсував випадки, коли, наприклад, найвищі місця в конкурсах до апеляційних судів і судів міста Києва внаслідок взаємних домовленостей посідають друзі та родичі членів ВККС і ВРП [161]. На жаль, на початку жовтня 2025 року попередні заяви С. Власенка знайшли своє підтвердження, і ТСК виявила

численні ознаки корупційних порушень під час конкурсу на вакантні посади суддів апеляційних судів (зокрема, кумівство, непотизм, маніпуляції під час перевірки практичних завдань). За результатами засідання ТСК одногосно вирішила звернутися до Президента України з пропозицією призупинити призначення суддів за цим конкурсом [91].

Підтвердилося, що піддана нами критиці процедура кваліфікаційного оцінювання, запроваджена внаслідок судової реформи, використовувалася як засіб тиску на суддів, адже про це почали прямо свідчити самі служителі Феміди, зокрема, у вересні 2025 року під час допитів в рамках судового розгляду кримінального провадження за обвинуваченням вже згаданого колишнього заступника Голови Верховного Суду Б. Львова [185].

В серпні 2025 року Рада адвокатів України (РАУ) заявила про втручання члена ВРП в адвокатську діяльність. РАУ розглянула заяву адвоката О. Віхрова, який брав участь у конкурсних процедурах на посаду судді господарського суду Запорізької області. В грудні 2023 року ВККС України рекомендувала кандидата для призначення на посаду, після чого матеріали були надіслані до ВРП. Доповідачем по кандидатурі був призначений член ВРП Р. Маселко (до речі, також адвокат). Останній під час підготовки та проведення співбесіди вимагав від кандидата на суддівську посаду надати документи та відеозаписи з адвокатського досьє, отримані в межах надання правничої допомоги, та пояснення щодо договору з клієнтом, озвучував відомості про особисте та сімейне життя кандидата, коментував статус його батька, робив припущення щодо характеру його майнових відносин з колишньою дружиною. РАУ розцінила такі дії члена ВРП як втручання в адвокатську діяльність, порушення адвокатської таємниці та вихід за межі повноважень при оцінюванні кандидата на посаду судді [153].

Ці випадки на додаток до описаних раніше демонструють безнадійну «хворобливість» кадрової політики в судовій владі. Ймовірно через це у вересні 2025 року очільник ВРП Г. Усик зробив заяву про найближчим часом чергове «велике оновлення суддівського корпусу». Посадовець зазначив, що

«приблизно за два роки матимемо на третину оновлений склад суддівського корпусу. Це судді нової генерації. Це наш шанс побудувати незалежну, сильну й авторитетну судову владу, яка буде ближчою до людей» [177]. Втім, маючи перед очима сумні наслідки нескінченної судової реформи, ми б не поспішали покладати великі сподівання на подібні переможні реляції голови ВРП, оскільки за відсутності концептуальних змін в кадровій політиці в судовій владі очікувати на досягнення таких амбітних результатів не варто.

Власне недосконалість процедур добору на суддівські посади як одна з ідентифікованих нами причин корупції в судовій владі змусила нас звернути увагу на потенціал AI як на потужного й непідкупного «рекрутера». Пропонується започаткувати використання AI під час обов'язкової процедури спеціальної перевірки кандидата на посаду судді (кандидата на посаду судді вищого суду) з метою з'ясування відповідності відомостей, особисто поданих кандидатом, інформації, що міститься в публічних електронних базах даних (реєстрах), мережі Інтернет та профілях кандидата у соціальних мережах.

Порядок спеціальної перевірки визначений Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 75). Згідно з ним ВККС України після успішного складання кандидатом на посаду судді кваліфікаційного іспиту ухвалює рішення про допуск до спеціальної перевірки та надсилає до уповноважених державних органів запити про перевірку відомостей стосовно кандидата та достовірності поданих документів. Комісія зазначає перелік уповноважених державних органів, строки та вимоги до інформації, що має бути надана, з урахуванням даних, що міститься в досьє кандидата. Комісії також надано право перевіряти відомості шляхом електронної взаємодії з автоматизованими інформаційними і довідковими системами, реєстрами та банками даних, держателями (адміністраторами) яких є органи державної влади або органи місцевого самоврядування.

На нашу думку, саме останню функцію – взаємодії й обміну даними із цифровим середовищем – AI здатний виконати краще людини та з

максимальною повнотою. Доцільно довірити AI-рекрутеру два типи пошуку й перевірки інформації, а саме:

- з відкритих публічних джерел (реєстрів, баз даних, які адмініструються органами державної влади та місцевого самоврядування) [44],
- та з мережі Інтернет й умовно доступних приватних цифрових джерел кандидата на посаду та його близьких родичів.

Без сумніву, при залученні AI до спеціальної перевірки та наявності в нього доступу до Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО), розпорядником якої є Міністерство освіти і науки України [43], історія з «дипломом доктора філософії» одного з членів ВККС України була би виявлена ще на етапі формування персонального складу Комісії, не стала би приводом для чергового удару по авторитету судової влади й зекономила би бюджетні кошти.

AI, збираючи всю доступну інформацію про кандидата з відкритих баз даних (наприклад, лише на веб-порталі Міністерства юстиції України зазначено 19 таких реєстрів) та аналізуючи її, забезпечить трансмісію від формалізму, коли перевіряється лише наявність документу, до суті, коли здійснюється наскрізна перевірка (крос-валідація) документу шляхом співставлення із інформацією, що міститься в інших базах даних, та виявлення помилок, невідповідностей, викривлення, а то й відвертої брехні.

Знову ж таки подібну роботу AI здатний виконувати без людського втручання у досить стислі строки, а її результатом стане дійсний об'єктивний цифровий профіль кандидата. Одночасно це усуне рутину в роботі членів ВККС України, коли вони мають просто підписувати чималу кількість одноманітних запитів до відповідних державних або муніципальних органів про надання інформації щодо кандидатів на посаду.

При такому доступі AI до єдиних реєстрів ідентифікуються принаймні два ризики: по-перше, відповідні бази даних мають своєчасно наповнюватися та регулярно актуалізуватися, і, по-друге, мають бути забезпечені найвищі

стандарти кібербезпеки та захисту персональних даних. Натомість, ці виклики не виглядають нездоланими.

Під пошуком й аналізом AI інформації щодо кандидата на суддівську посаду, наявної в мережі Інтернет, і з умовно доступних приватних цифрових джерел кандидата та його близьких родичів, мається на увазі відшукання й оцінка будь-яких даних про особу в цифровому середовищі. Сюди включаються: статті, замітки чи згадки про кандидата в ЗМІ будь-якого змісту, його інтерв'ю в пресі, профілі в соціальних мережах (членство в групах, власні пости й коментарі під постами інших осіб, фотографії тощо). Високоінтелектуальна IT здатна ґрунтовно оцінити, чому саме дане ЗМІ опублікувало інформацію про кандидата, хто є її замовниками та які цілі вони переслідували, наприклад, звинувачуючи кандидата в недоброчесності. Оскільки межі приватності для публічних службовців є справедливо звуженими, то під час подання документів для участі у конкурсі на суддівську посаду кандидат має зазначати про свої профілі в соціальних мережах та профілі своїх найближчих родичів (батьки, чоловік/дружина, діти) і надавати дозвіл на «відвідування» таких Інтернет-сторінок AI-рекрутеру. До речі, подібна практика не нова, і вже чимало роботодавців висувають вимогу до кандидатів на посади зазначати в анкетах посилення принаймні на свої профілі в соціальних мережах, наприклад, в Meta (Facebook) чи LinkedIn.

Аналізуючи такі профілі, AI здатний, наприклад, ідентифікувати місця, де зроблені фото з відпочинку, зіставити ціну на відпочинок із задекларованими доходами та виявити розбіжності. AI в змозі побудувати «карту зв'язків» кандидата та виявити приховані конфлікти інтересів, які б не помітив HR-спеціаліст. На підставі вивчення змісту постів чи коментарів людини в соціальних мережах, AI спроможний створити узагальнений соціально-психологічний профіль кандидата.

Оскільки цифрова, «машинна» перевірка усуває людський фактор, то повноцінне впровадження AI в процедуру спеціальної перевірки дозволить наряду з оптимізацією роботи ВККС України усунути від участі в процесі

добору ГРД, а згодом – повністю ліквідувати цю структуру як інструмент неправомірного впливу. Раніше ми вже згадували про надширокі права цього утворення за відсутності чітко окресленої відповідальності та неоднозначну й досить корупціогенну діяльність. Так, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 87) надає членам ГРД для здійснення повноважень право безоплатного та повного доступу до відкритих державних реєстрів, втім, з нашої точки зору, ця робота прозора, всеохоплююче та об'єктивно може бути виконана саме AI. Не без підстав припускаємо, що з огляду на суперечливу репутацію ГРД, заради уникнення суб'єктивізму, кон'юнктурності, а подекуди – відверто принизливих процедур під час оцінювання більшість кандидатів на суддівські посади, які є принциповими противниками корупційного доступу до публічної служби, охоче довірять перевірку своїх ділових і моральних якостей та фінансового стану, саме цифровому рекрутеру як інструменту антикорупційної діяльності держави в судовій владі.

Отже, редакцію ч.3 ст. 75 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» пропонується змінити, встановивши, що *ВККС України здійснює перевірку відомостей, особисто поданих кандидатом на посаду судді, шляхом електронної взаємодії з автоматизованими інформаційними і довідковими системами, реєстрами та банками даних, держателями (адміністраторами) яких є органи державної влади та органи місцевого самоврядування. З метою встановлення достовірності поданих відомостей взаємодія із цифровим середовищем від імені ВККС України покладається на AI, який здійснює пошук і аналіз інформації про кандидата, що міститься в публічних електронних базах даних (реєстрах), мережі Інтернет і профілях кандидата та його близьких родичів у соціальних мережах.*

Висновки до розділу 3

1/ Концептуально пропонується впровадити AI в судову владу як прозору й ефективну людино-центричну цифрову технологію з метою посилення ефективності антикорупційної публічно-управлінської діяльності держави в судовій владі. Головною метою імплементації AI в судову систему має стати здолання корупційних практик. Оскільки «допуск» цифрових технологій до процесів публічного управління, ухвалення рішень та юстиції є «зоною високого ризику», наступне розроблення детального нормативного регулювання шляхів використання AI в судовій владі є обов'язковим.

Запропонований механізм імплементації AI в судову владу як інноваційного інструмента антикорупційної діяльності держави ґрунтується на трьох основних напрямках: організаційному, предметно-процедурному та кадровому.

2/ Оптимізація організаційного напрямку використання AI в судовій системі (адміністрування правосуддя) полягає в дорученні технології виконувати функцію автоматизованого розподілу судових справ, що дозволить зменшити маніпуляції цим процесом. AI слід уповноважити визначати суддю не на підставі випадкового «лотерейного» принципу, а під час авторозподілу використовувати попередній аналіз масиву судових рішень, ухвалених в конкретному суді, та розраховувати суддівське навантаження із застосуванням прогностичного коефіцієнту складності судової справи та її орієнтовної ваги. Реалізація даної функції AI потребуватиме відповідних доповнень до ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та п. 2.3.6 Положення про автоматизовану систему документообігу суду.

3/ Реформування предметно-процедурного напрямку механізму імплементації AI в судову систему потягне необхідність концептуального перегляду підходу до цієї технології й полягатиме в наділенні AI судовою владою та вповноваженні генерувати (ухвалювати) судові рішення у визначених законом категоріях судових справ за наявності письмової згоди

всіх учасників правового спору на основі аналізу законодавства та судової практики.

Базовими передумовами для реалізації цього напрямку мають стати:

- надання отримувачу судових послуг права на вибір суб'єкта, який відправлятиме правосуддя;

- нормативна категоризація судових спорів, де буде застосований AI, тобто розмежування судових справ за видами судової процедури, типами судового провадження і категоріями судових спорів в рамках певного виду судової процедури;

- отримання взаємної згоди всіх учасників правового спору на залучення AI в конкретну справу;

- розмежування відповідальності за ухвалені AI рішення між суддею-людиною, учасниками процесу та державою;

- обов'язок технології «відмовитися» від надання послуги цифрового судочинства, якщо судова практика щодо спору, за вирішенням якого звернулися отримувачі судового сервісу, відсутня, із подальшою передачею такої унікальної справи на розгляд і вирішення одразу колегії із трьох суддів, починаючи з суду першої інстанції;

- забезпечення перегляду рішень AI лише за нововиявленими та виключними обставинами при доповненні переліку таких обставин помилкою в роботі апаратної частини AI, помилкою програмного забезпечення (коду) в алгоритмах AI або наявністю слідів стороннього втручання під час ухвалення судового рішення, які мають бути підтвержені висновком комісійної комп'ютерно-технічної експертизи.

4/ Проголошуючи право вибору надавача судових послуг (суддя-людина чи AI), держава залишатиметься зобов'язаною забезпечити реалізацію права на справедливий суд для тих громадян, які обиратимуть не цифрове, а традиційне судочинство.

Натомість, розбалансування кадрової політики в судовій владі, що виникло у 2014 році та поглибилося із початком нової судової реформи у 2016

році, дає підстави розглядати залучення AI до окремих процедур кадрового добору з метою формування суддівського корпусу із висококласних правників із бездоганною репутацією.

Хоча таке завдання для AI не зазначене як пріоритетне в профільній урядовій Концепції, незаслужено залишати без уваги здатність цієї IT-статті повнофункціональним інструментом антикорупційної діяльності держави під час спеціальної перевірки кандидатів на посаду судді.

Наряду із доповненням розділу «Правосуддя» Концепції КМУ шостою пріоритетною сферою – застосуванням AI в процедурах кадрового добору в судовій владі, – доречно змінити ч.3 ст. 75 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та встановити, що ВККС України здійснює перевірку відомостей, особисто поданих кандидатом на посаду судді, шляхом електронної взаємодії з автоматизованими інформаційними і довідковими системами, реєстрами та банками даних, держателями (адміністраторами) яких є органи державної влади та органи місцевого самоврядування. З метою встановлення достовірності поданих відомостей взаємодія із цифровим середовищем від імені ВККС України покладається на AI, який здійснює пошук і аналіз інформації про кандидата, що міститься в публічних електронних базах даних (реєстрах), мережі Інтернет і профілях кандидата та його близьких родичів у соціальних мережах.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання, що полягає теоретико-методологічному обґрунтуванні та розробленні практичних рекомендацій щодо впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність держави в умовах реформування судової влади в Україні. За результатами дослідження зроблено висновки теоретичного, методичного та науково-прикладного характеру:

1. За результатами дослідження концептуалізовано теоретико-методологічне підґрунтя дослідження корупції в судовій владі. Визначено, що наука публічного управління оперує численними дефініціями корупції як явища, втім більшість представників академічної спільноти розмежовують наявні визначення на два типи: лінгвістично-науковий (доктринальний), джерелом якого є тлумачні словники й наукові роботи, та нормативно-правовий (офіційний, легальний), середовищем існування якого виступають міжнародні та внутрішні акти з юридичною силою. Корупція як соціальний і публічно-владний феномен розглядається переважно в негативній площині, хоча зустрічаються альтернативні точки зору на корупцію як на прагматичне явище, що чинить позитивний вплив на розвиток і модернізацію суспільства. На противагу науковим концепціям проголошені офіційно-владні підходи демонструють виключно негативне ставлення до корупції. Констатовано, що сутність корупції як явища – це комерціалізація влади, протизаконна експлуатація владних повноважень з метою отримання вигоди.

2. Ідентифіковано й систематизовано фундаментальні наслідки корупції для людини, громадянського суспільства й держави. Дослідження продемонструвало, що, хоча корупційні практики в судовій владі не носять масовий характер, тим не менш, вони проявляються в судах всіх ланок. Спостерігається загрозна тенденція проникнення корупції до судів вищих

інстанцій та збільшення розміру неправомірної вигоди за корупційні послуги навіть незважаючи на гідний рівень матеріального забезпечення суддів.

З'ясовано, що судова влада розглядається як найбільш слабка та безпечна для людини порівняно із законодавчою та виконавчою, при цьому корупція в судах сприймається як одна з найбільш загрозливих. Таке ставлення є наслідком амбівалентної сутності судової влади в державному антикорупційному механізмі, де судді одночасно виступають суб'єктами, на яких розповсюджується антикорупційне законодавство, та суб'єктами, які фіналізують боротьбу з корупцією. Поєднання в одній особі двох начал – потенційного бенефіціара від корупційних практик і ключового інструмента в боротьбі з ними – закономірно знижує ефективність традиційних методів антикорупційної діяльності держави. Корумпований суд зводить нанівець всі зусилля державної антикорупційної інфраструктури. Глобальні наслідки корупції серед суддів, що суттєво підвищують її небезпеку, полягають у знищенні прав і свобод людини і громадянина; нівелюванні верховенства права й делегітимізації державної влади як гаранта правопорядку; знеціненні зусиль органів правопорядку та інститутів правничої допомоги; загрозі національній безпеці; гальмуванні економічного розвитку та сприянні економічному занепаду; формуванні «суспільства цинізму».

Доведено, що слабкість класичних методів антикорупційної діяльності держави в національній судовій владі обумовлена кількома базовими чинниками, а саме: інституційно-кадровими (безсистемною та довготривалою судовою реформою; призначенням до новостворених судів вищих ланок кандидатів із деформованою інституційною пам'яттю внаслідок системно-законодавчих прогалин в регулюванні кадрового добору); морально-етичними (загальною девальвацією етичних норм, дискредитацією моральних авторитетів та нав'язуванням на їхню роль осіб із сумнівною репутацією); та правозастосовними (наявністю у суддів широких дискреційних повноважень; нестабільністю та мінливістю судової практики; відсутністю дієвої

відповідальності за корупційні правопорушення внаслідок дисфункції принципу невідворотності покарання).

Описані виклики та загальна нефункціональність набору традиційних інструментів протидії корупції у вітчизняній судовій системі актуалізували потребу в пошуку більш сучасних методів боротьби із цим явищем, тому з урахуванням досить високого рівня розвитку цифрових технологій в Україні зроблена спроба вивчення штучного інтелекту як інноваційного інструмента антикорупційної діяльності держави в правосудді.

3. У дослідженні розкрито правову й технологічну природу штучного інтелекту. Встановлено, що на відміну від більш-менш уніфікованого поняття інформаційних технологій, якими розуміють сукупність методів, засобів і прийомів для збирання, зберігання, опрацювання, розповсюдження, відображення й використання даних, феномен штучного інтелекту залишається надзвичайно дискусійним аж до несприйняття його «інтелектуальності». В Україні два підходи до розуміння штучного інтелекту формалізовані у відповідній урядовій Концепції: згідно з першим, це – сукупність інформаційних технологій, за допомогою якої можливо виконувати складні комплексні завдання, створювати й використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією, а відповідно до другого це – напрям діяльності у сфері інформаційних технологій (галузь знань), що забезпечує створення, впровадження та використання таких технологій.

З'ясовано, що загальноприйнятим є умовний поділ штучного інтелекту на три види: слабкий (вузький) може виконувати специфічні завдання, але не вчитися новим, і ґрунтується лише на запрограмованих алгоритмах та даних; сильний (генералізований/генеративний) в змозі виконувати широкий набір завдань, вивчати нові, аби вирішувати нові проблеми, здатний навчати себе самого та вчитися з досвіду, наближаючись до рівня людського інтелекту; Супер-штучний інтелект (свідомий) має рівень людської свідомості впритул до самоусвідомлення, хоча вважається, що такий на даний час не створений.

Встановлено, що підходи до потенційного використання штучного інтелекту в судовій владі неоднорідні: представники європейської публічної влади пропонують його виключно як асистента чи «цифрового помічника» судді, втім національний уряд не виключає можливості уповноважити штучний інтелект здійснювати судовий розгляд окремих категорій справ і, як наслідок, самостійно генерувати судовий акт.

Визначено, що використання AI в європейських судових системах впроваджується виходячи з п'яти ключових принципів: поваги до фундаментальних прав людини; недискримінації; якості та безпеки під час обробки судових рішень; прозорості, неупередженості й справедливості; забезпечення контролю за технологією з боку користувача.

Імпліцитно в Концепції КМУ закладені два напрями впровадження штучного інтелекту в судову владу України: організаційний, що спрямований на адміністрування правосуддя, та предметно-процедурний, суть якого – формальна реалізація судової влади шляхом ухвалення (генерування) судових рішень.

Поглиблену цифровізацію правосуддя у виді імплементації штучного інтелекту розглянуто як новітній інструмент антикорупційної діяльності держави в судовій системі, здатний демонтувати корупційні практики. Виявлено два позитивних приклади застосування інформаційних технологій під час адміністрування правосуддя в судах загальної юрисдикції, що знайшли своє втілення в запровадженні автоматизованої системи документообігу та розподілу судових справ і впровадженні таких модулів ЄСІТС як «Електронний кабінет», «Електронний суд» і підсистеми відеоконференцзв'язку.

4. Здійснено комплексну систематизацію та критичний аналіз переваг і ризиків імплементації штучного інтелекту в судову владу як новітнього інструмента антикорупційної діяльності держави.

Класифіковано дві групи переваг штучного інтелекту, ключових для судової влади, що здатні забезпечити ефективність державних

антикорупційних кроків в судах, а саме: загальнофілософська (морально-етична) та прикладна (предметно-процедурна та фінансова). Доведено, що штучний інтелект наділений неупередженістю, безпристрасністю, безсторонністю і готовністю діяти на основі принципів, «не дивлячись на лиця»; незалежністю як здатністю опиратися сторонньому впливу; еталонною доброчесністю та прагненням дотримуватися моральних цінностей. Серед другої групи переваг штучного інтелекту в правосудді ідентифіковано оперативність судового розгляду зі збереженням високої якості судового рішення («часовий вигравш»); мінімізацію судових помилок і юридичної казуїстики та забезпечення передбачуваності й уніфікації судової практики; неоскаржуваність рішення штучного інтелекту, що полягає у втраті здатності до перегляду в апеляційному та касаційному порядку та в неможливості бути підставою для скарги до ЄСПЛ проти України; економію фінансово-бюджетних ресурсів. Доведено, що з огляду на виявлені переваги штучний інтелект здатний забезпечити «злам» корупційної архітектури в судовій владі.

Водночас з'ясовано, що «допуск» високорозвинених цифрових технологій до процесів публічного управління, ухвалення рішень та юстиції є «зоною високого ризику», тому оцінка ризиків імплементації таких інноваційних інструментів в публічно-владну сферу є неминучою, і навіть небезпека корупції в судовій владі не дозволяє уникнути такої оцінки.

Моделювання процедури допуску штучного інтелекту до генерування судових актів, тобто наділення технології судовою владою, дало змогу виявити ряд ризиків, що вимагатимуть подальшого наукового осмислення. Ці ризики класифіковано як фундаментальні (цивілізаційні), комбіновані етично-прикладні та операційні організаційно-технічні.

До цивілізаційного ризику штучного інтелекту в правосудді віднесено наділення технології часткою державної влади й обов'язок людини підкоритися рішенням «машини». Серед комбінованих етико-філософських та практичних викликів виявлено відсутність емпатії у «машини» та потенційну «бездушність» (дегуманізацію) правосуддя; алгоритмічну упередженість

штучного інтелекту та «примарність» правосуддя; безвідповідальність штучного інтелекту та маніпулювання людиною. В групу організаційно-технічних ризиків операційного характеру включено власне організаційно-технічні (що стосуються суб'єктів взаємодії (комунікації) зі штучним інтелектом, суб'єктів, способів і методів виправлення помилок в рішеннях, «ухвалених» штучним інтелектом, та вразливостей захисту програмного середовища), а також брак цифрових компетенцій у громадян і поглиблення «цифрової нерівності» в країні.

5. Розроблено науково-обґрунтований механізм впровадження штучного інтелекту в судову систему України як сучасного інструмента запобігання корупції з акцентом на організаційному, предметно-процедурному та кадровому напрямках.

З огляду на ідентифіковані сильні й слабкі сторони штучного інтелекту розроблено механізм його імплементації в судову систему як державного антикорупційного інструмента, напрями такого впровадження та концептуальні пропозиції щодо змін до окремих нормативних документів.

Запропоновано впровадити штучний інтелект в судову систему як прозору й ефективну людино-центричну технологію, що здатна виконувати насамперед функцію корупційної превенції. Базовими напрямами антикорупційної діяльності держави в судовій владі, де може бути успішно застосований штучний інтелект, визначено організаційний, предметно-процедурний та кадровий.

Оптимізація організаційного напрямку (адміністрування правосуддя) полягає в залученні штучного інтелекту до автоматизованого розподілу судових справ, що дозволить запобігти маніпуляціям під час цієї процедури. Запропоновано усунути випадковий «лотерейний» принцип визначення судді та уповноважити штучний інтелект виконувати авторозподіл на підставі аналізу масиву судових рішень, ухвалених в даному конкретному суді, розраховуючи суддівське навантаження із застосуванням прогнозного коефіцієнту складності судової справи та її орієнтовної ваги. Встановлено, що

реалізація AI даної функції потребуватиме змін до ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та п. 2.3.6 Положення про автоматизовану систему документообігу суду.

Реалізація предметно-процедурного напрямку як частини новітнього антикорупційного механізму в судовій системі полягає в наділенні штучного інтелекту судовою владою та дорученні генерувати (ухвалювати) судові рішення у визначених законом категоріях судових справ за наявності письмової згоди всіх учасників правового спору на основі аналізу законодавства та судової практики. Ключовими передумовами впровадження цього напрямку мають стати: надання отримувачу судових послуг права на вибір суб'єкта, який відправлятиме правосуддя; нормативна категоризація судових спорів, де буде застосований штучний інтелект (тобто розмежування судових справ за видами судової процедури, типами судового провадження і категоріями судових спорів в рамках певного виду судової процедури); отримання взаємної згоди всіх учасників правового спору на залучення штучного інтелекту в конкретну справу; розмежування відповідальності за ухвалені штучним інтелектом рішення між суддею-людиною, учасниками процесу та державою; обов'язок технології «відмовитися» від надання послуги цифрового судочинства, якщо судова практика щодо спору, за вирішенням якого звернулися отримувачі судового сервісу, відсутня, із подальшою передачею такої унікальної справи на розгляд і вирішення одразу колегії із трьох суддів, починаючи з суду першої інстанції; забезпечення перегляду рішень штучного інтелекту лише за нововиявленими та виключними обставинами при доповненні переліку таких обставин помилкою в роботі апаратної частини штучного інтелекту, помилкою програмного забезпечення (коду) в алгоритмах штучного інтелекту або наявністю слідів стороннього втручання під час ухвалення судового рішення, які мають бути підтверджені висновком комісійної комп'ютерно-технічної експертизи.

Врешті-решт, забезпечуючи реалізацію права вибору надавача судових послуг між суддею-людиною та штучним інтелектом, публічна влада

залишатиметься зобов'язаною надати доступ до правосуддя тим громадянам, які обиратимуть не цифрове, а класичне судочинство.

Встановлено, що прорахунки судової реформи 2016 року потягли істотне розбалансування кадрової політики в судовій владі, а добір на суддівські посади все частіше перетворюється на спосіб корупційного збагачення публічних службовців тих державних органів, які відповідальні за формування суддівського корпусу. Вказане дало підстави пропонувати залучення штучного інтелекту як цифрового рекрутера до окремих процедур кадрового добору з метою виявлення та призначення на посади суддів дійсно висококласних правників із бездоганною репутацією. Доведено, що штучний інтелект здатний стати повнофункціональним інструментом антикорупційної діяльності держави під час спеціальних перевірок кандидатів на суддівські посади, що відбуваються у цифровий спосіб.

Рекомендовано поряд із доповненням розділу «Правосуддя» урядової Концепції розвитку штучного інтелекту ще однією пріоритетною сферою – застосуванням в процедурах кадрового добору в судовій владі, змінити редакцію ч.3 ст. 75 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та встановити, що ВККС України здійснює перевірку відомостей, особисто поданих кандидатом на посаду судді, шляхом електронної взаємодії з автоматизованими інформаційними і довідковими системами, реєстрами та банками даних, держателями (адміністраторами) яких є органи державної влади та органи місцевого самоврядування. З метою встановлення достовірності поданих відомостей взаємодія із цифровим середовищем від імені ВККС України покладається на штучний інтелект, який здійснює пошук і аналіз інформації про кандидата, що міститься в публічних електронних базах даних (реєстрах), мережі Інтернет і профілях кандидата та його близьких родичів у соціальних мережах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антикорупційна політика в Україні. Мультимедійний навчальний посібник. Національна академія внутрішніх справ. https://arm.navs.edu.ua/books/atikorruption/lectures/lecture_1.html (дата звернення: 29.03.2025).
2. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки. Затверджено Законом України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93> (дата звернення: 09.04.2025).
3. Антикорупція на паузі. Україна в Індексі сприйняття корупції – 2024. Transparency International Ukraine. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 17.07.2025).
4. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19.05.2006 р. Схвалено Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 р. № 2006/23. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text (дата звернення: 13.04.2025).
5. Білім О. Штучний інтелект навчився шантажувати людей, щоб уникнути відключення. KRAPKA.MEDIA. URL: https://krapka.media/2025/05/31/shtuchnyj-intelekt-navchyvsvya-shantazhuvaty-lyudej-shhob-unyknuty-vidklyuchennya/#google_vignette (дата звернення: 10.08.2025).
6. Боголєпова А., Ковтун О. Актуальні проблеми подолання корупції в умовах війни та поствоєнний період. Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис. 2022. № 27. С. 251-256. DOI: <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.41>. URL: <https://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/395> (дата звернення: 13.04.2026).
7. Буйницька О. П. Інформаційні технології та технічні засоби навчання. Навч. посіб. К.: Центр учбової літератури. 2012. 240 с.

8. Бутко К. Врятуватися мобілізацією: як судді, обвинувачені у корупції чи держзраді, мобілізуються до ЗСУ. Українська правда. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/butko/6482c5aad6e61/> (дата звернення: 05.06.2025).

9. Бутко К. Мобілізація замість вироку: як обвинувачені у корупції судді ховаються від правосуддя в армії. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2025/04/10/7506910/> (дата звернення: 05.06.2025).

10. Бюджет-2024 – скільки отримає кожен суд, таблиця. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/280890-byudzhnet-2024-skolko-poluchit-kazhduy-sud-tablitsa> (дата звернення: 17.07.2025).

11. ВАКС засудив до 3 років тюрми екскерівника Державної судової адміністрації. Українські національні новини. URL: <https://unn.ua/news/vaks-zasudyv-do-3-rokiv-tiurmy-ekskerivnyka-derzhavnoi-sudovoi-administratsii> (дата звернення: 24.02.2026).

12. Валюшко І. В. Антикорупційна політика: концептуальні підходи. Стратегічні пріоритети. 2013. № 4. С. 101-105. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=spa_2013_4_15 (дата звернення: 09.04.2025).

13. Ваньчик Ю. А. Загальнотеоретичні підходи до визначення корупції, корупційних діянь і корупційних відносин. Філософські та методологічні проблеми права. 2014. № 1. С. 175-181. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Fmpp_2014_1_20 (дата звернення: 21.04.2025).

14. Варій М. Й. Загальна психологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів. 3-тє вид. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 1007 с.

15. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки». Укладачі: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. д. і. н., проф. Киридон А. М. К: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво». 2017. 152 с. URL: https://ev.vue.gov.ua/wp-content/uploads/2018/02/Law_full.pdf (дата звернення: 29.03.2025).

16. Висоцька І. Б., Висоцький В. М. Корупція в Україні: сутність і наслідки для економіки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 1. С. 37-46. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1119/1/висоцька.pdf> (дата звернення: 07.04.2025).

17. Вінникова Н. А. Цифрові технології у боротьбі з глобальною корупцією. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Питання політології». 2022. Вип. 41. С. 30-39. DOI: 10.26565/2220-8089-2022-41. URL: https://www.researchgate.net/publication/370398540_CIFROVI_TENNOOGII_U_BOROTBI_Z_GLOBALNOU_KORUPCIEU (дата звернення: 08.08.2025).

18. ВККС та ГРД поки що важко знайти спільну мову: що відомо напередодні відновлення оцінювання суддів. Судово-юридична газета. Публікації. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/284526-vkks-i-osd-pokatrudno-nayti-obshchiy-yazyk-hto-izvestno-nakanune-vozbobnovleniya-otsenivaniya-sudey?fbclid=IwAR0EUgcBjILg7sEpNM2VKA_XdHcVgx6SXCdmoqwpMPDjZS6xRUM1BlaYBgA (дата звернення: 02.06.2025).

19. ВРП збільшила чисельність суддів Вищого антикорупційного суду. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-zbilshyla-chyselnist-suddiv-vyshchogo-antukorupciynogo-sudu> (дата звернення: 17.07.2025).

20. ВРП звільнила з посади державної служби Голову ДСА України. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-zvilnyla-z-posady-derzhavnoyi-sluzhby-golovu-dsa-ukrayiny> (дата звернення: 17.07.2025).

21. ВРП надала згоду на утримання під вартою суддів Київського апеляційного суду. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp->

nadala-zgodu-na-utrymannya-pid-vartoyu-suddiv-kyuivskogo-apelyaciynogo-sudu (дата звернення: 07.05.2025).

22. ВРП тимчасово відсторонила ще двох суддів Київського апеляційного суду від здійснення правосуддя. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vrp-tymchasovo-vidstoronyla-shche-dvoh-suddiv-kyuivskogo-apelyaciynogo-sudu-vid-zdiysnennya> (дата звернення: 07.05.2025).

23. Гладій С. В. До питання запобігання корупції в судовій сфері. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 147-150. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nvuzhpr_2014_28%283%29__38 (дата звернення: 11.04.2025).

24. Глибовець М. М., Олецкий О. В. Штучний інтелект. Підруч. для студ. вищ. навч. закладів, що навчаються за спец. «Комп'ютер. науки» та «Приклад. математика». К.: Вид. дім «КМ Академія». 2002. 366 с.

25. Голова райсуду на Полтавщині співпрацювала з російськими спецслужбами. Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна». URL: <https://interfax.com.ua/news/general/906637.html> (дата звернення: 01.05.2025).

26. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-ХІІ. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12?find=1&text#Text> (дата звернення: 31.05.2025).

27. Гудзенко О., Щєпова Д. Цифрова нерівність як стратифікаційний модус інформаційного суспільства. Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках. 2022. № 5(2). С. 96-103. DOI: <https://doi.org/10.15421/342225>. URL: <https://visnukpfs.dp.ua/index.php/PFS/article/view/1105> (дата звернення: 04.08.2025).

28. Гудима М. М. Принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення як конституційна засада українського судочинства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2024. Т. 1. № 84. С. 253-259. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.1.37>. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/311557> (дата звернення: 01.08.2025).

29. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text> (дата звернення: 11.04.2025).

30. Декларація щодо принципів незалежності судової влади, прийнята Конференцією голів верховних судів країн Центральної та Східної Європи, о. Бріюні, Хорватія, 14 жовтня 2015 року. Неофіційний переклад. Судова влада. Херсонський апеляційний суд. URL: <https://ksa.court.gov.ua/documents/617/50313/briunska%20deklaraciya.pdf> (дата звернення: 03.09.2025).

31. Дем'яненко Б. Л. Влада. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Влада> (дата звернення: 03.08.2025).

32. Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 р. № 220. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-п?find=1&text#Text> (дата звернення: 06.07.2025).

33. Динаміка довіри соціальним інституціям у 2021-2024 роках. Прес-реліз, підготовлений виконавчим директором КМІС А. Грушецьким. Київський міжнародний інститут соціології. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1467&page=1> (дата звернення: 07.05.2025).

34. Довжук І. Цифрова нерівність в інформаційному суспільстві. Соціум. Документ. Комунікація. 2022. Т.7. № 1. С. 233-252. DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2022-14-233-252>. URL: <https://sdc-journal.com.ua/uk/journals/vipusk-14/tsifrova-nerivnist-v-informatsiynomu-suspilstvi> (дата звернення: 04.08.2025).

35. Довіра до суду: важливі міркування, які ґрунтуються на фактах. Судова влада України. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1775192/> (дата звернення: 07.05.2025).

36. Договори і постанови прав і свобод військових між Ясновельможним Його Милості паном Пилипом Орликом, новообраним гетьманом Війська Запорізького, і між генеральними особами, полковниками і тим же Військом Запорізьким з повною згодою з обох сторін. Затверджені при вільному обранні формальною присягою від того ж Ясновельможного Гетьмана. Підтверджені 5 квітня 1710 року від Різдва Христового. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1710.html> (дата звернення: 05.04.2025).

37. Допис користувача Фундація DEJURE. Facebook. URL: <https://www.facebook.com/dejurefoundation/posts/кандидат-в-апеляційний-суд-петро-тарасевич-повернув-державі-понад-600-тисяч-грив /1259600572889251/> (дата звернення: 01.03.2026).

38. Дотримання права на справедливий суд в Україні. Звіт. 2024. Інформаційно-аналітичний центр Міжнародного товариства прав людини. IAC. Monitoring mission. ISHR. URL: https://ishr-monitoring.org/app/uploads/2025/02/zvit_2024_fynal_04_02_25.pdf (дата звернення: 30.07.2025).

39. До уваги медіа. Судова влада України. Верховний Суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1740722/> (дата звернення: 01.05.2025).

40. Емпатія. Словник.UA. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?sword=емпатія> (дата звернення: 05.08.2025).

41. Енциклопедичний словник з державного управління / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України; за ред.: Ю. В. Ковбасюка [та ін.] ; уклад.: Ю. П. Сурмін [та ін.]. К.: НАДУ. 2010. 819 с. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0008602 (дата звернення: 23.03.2025).

42. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / Е90 АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.) та ін. К. : Наук. Думка. 1983. Т. 3: Кора. М/Укл.: Р. В. Болдирев та ін. 1989. 552 с. URL: http://history.org.ua/LiberUA/EtSIUkrM_1989/EtSIUkrM_1989.pdf (дата звернення: 12.03.2025).

43. Єдина державна електронна база з питань освіти. URL: <https://info.edbo.gov.ua/> (дата звернення: 24.09.2025).

44. Єдині та державні реєстри. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/edini-ta-derjavni-reestri> (дата звернення: 24.09.2025).

45. Ємельянов В. М., Степанюк Д. А. Корупція в сфері державних закупівель: погляд на законодавство України. Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Державне управління. 2010. Т. 125. Вип. 112. С. 30-32. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdu_2010_125_112_8 (дата звернення: 30.04.2025).

46. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. Цвік М. В., Петришин О. В., Авраменко Л. В. та ін. За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків: Право. 2009. 584 с.

47. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудров та ін.; за ред. А. М. Михненка. 4-те вид., переробл.

й доповн. К. : ДННУ «Акад. фін. управління». 2013. 666 с. URL: https://org2.knuba.edu.ua/pluginfile.php/112415/mod_resource/content/1/antikorrupciia_posibnik_mihnik.pdf (дата звернення: 13.04.2025).

48. Засідання Комісії у складі колегії № 1 (30.10.2025 р.), тайм-код: 42:05-2:06:47. Вища кваліфікаційна комісія суддів України. URL: <https://www.youtube.com/live/7TCCcKV2ObY> (дата звернення: 01.03.2026).

49. Засідання Комісії у складі колегії № 3 (28.10.2025 р.), тайм-код: 33:35-50:04. Вища кваліфікаційна комісія суддів України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zwCUKgCeUTY&t=8s> (дата звернення: 01.03.2026).

50. Звіт голови Вищого антикорупційного суду В. Михайленко за 2024-2025 роки. Вищий антикорупційний суд. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/documents/reports/chief_2024-2025.pdf (дата звернення: 05.05.2025).

51. Зеленцов О. П. Проблема реалізації засади «розумність строків» у кримінальному процесі: практика Європейського суду з права людини щодо України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 1. С. 276-280. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/69>. URL: http://lsej.org.ua/1_2022/69.pdf (дата звернення: 27.07.2025).

52. Зуєв А. М. «Штучний інтелект і проблема «зайвих людей». Українські культурологічні студії. 2020. Т. 2. № 7. С. 87-88. DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2020.2\(7\).16](https://doi.org/10.17721/UCS.2020.2(7).16). URL: <https://ucs.knu.ua/article/view/2323> (дата звернення: 10.08.2025).

53. Іванишин К. І. Кваліфікаційна робота на тему: «Підстави виправдання корупційних діянь окремих індивідів. Український вимір» на здобуття академічного звання магістра політології. Київ. 2021 р. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/53092b41-d24c-474b-87cd-2e6bd13a0101/content> (дата звернення: 29.03.2025).

54. Івашова Л., Антонова Л., Штиршов О. Синергія молодіжної та антикорупційної політики як передумова ефективної повоєнної відбудови

України. Публічне управління та митне адміністрування. 2025. № 4 (47). С. 18-25. DOI: <https://doi.org/10.32782/2310-9653-2025-4.3>. URL: <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2025/4/5.pdf> (дата звернення: 12.04.2026).

55. Індекс сприйняття корупції CPI-2023. Transparency International Ukraine. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/2023/> (дата звернення: 05.05.2024).

56. Індикатори визначення невідповідності суддів (кандидатів на посаду судді) критеріям доброчесності та професійної етики. Затверджено рішенням Громадської ради доброчесності від 11.01.2019 р. Затверджено в уточненій редакції рішенням Громадської ради доброчесності від 16.12.2020 р. URL: <https://grd.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Indykatory-HRD-vid-16.12.2020.pdf> (дата звернення: 27.07.2025).

57. Інна Отрош: хто насправді стоїть за вимогами ЄС щодо судової реформи. Судово-юридична газета. Блог. URL: https://sud.ua/uk/news/blog/328512-inna-otrosh-kto-na-samom-dele-stoit-zatrebovaniyami-es-po-sudebnoy-reforme?fbclid=IwY2xjawJselhleHRuA2FlbQIxMQABHnJv4oSpTlBqq0UEfZXR0xHl0e65d6g9A2OPyjcHzw_Qhm-Pb1hnasYVYtUf_aem_4GHIMSjV2Mxe8OgXn0iKaw (дата звернення: 14.05.2025).

58. Казуїстика. SLOVNYK.ME. Словники й енциклопедії. URL: https://slovnyk.me/dict/synonyms_karavansky/казуїстика (дата звернення: 31.07.2025).

59. Калашник П. Глава ВККС розповів, чому «не спрацювався» з Громадською радою доброчесності. Громадське. URL: <https://hromadske.ua/posts/glava-vkks-rozповiv-chomu-ne-spracyuvavsya-z-gromadskoju-radou-dobrochesnosti> (дата звернення: 01.06.2025).

60. Калашнікова Л. В. Співвідношення понять «невизначеність», «ризик», «виклик», «загроза», «небезпека» у контексті соціології безпеки життєдіяльності. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2017. Т.20(5). С. 16-23. DOI: <https://doi.org/10.15421/171769>. URL:

<https://grani.org.ua/index.php/journal/article/view/969> (дата звернення: 13.07.2025).

61. Класифікація штучного інтелекту. IBM. Відео. Coursera. URL: https://mega.nz/file/boJ2zTAQ#Sw9bN_4pAh7JlB-F8f17iF_EJozFccfLZjyUbg1wAuA (дата звернення: 09.06.2025).

62. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

63. Кодекс суддівської етики. Затверджено рішенням XX-ого чергового з'їзду суддів України 18.09.2024 р. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-24#n2> (дата звернення: 13.04.2025).

64. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X (із подальшими змінами). Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 09.05.2025).

65. Коефіцієнт складності судових справ. Рівненський міський суд Рівненської області. Судова влада. URL: https://rvm.rv.court.gov.ua/sud1715/zasady/koeffitsiyent_skladnosti_sudovykh/ (дата звернення: 20.08.2025).

66. Кожен третій українець особисто зіштовхнувся з вимогами хабарів. Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/news/kozhen-tretij-ukrayinets-osobysto-zishtovhuvavsya-z-vymogamy-habariv/> (дата звернення: 13.09.2025).

67. Конвенція ООН проти корупції від 31.10.2003 р. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 29.03.2025).

68. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство

України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 04.04.2025).

69. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 24.04.2025).

70. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) від 11.05.2011 р. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення: 07.08.2025).

71. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> (дата звернення: 29.03.2025).

72. Конфлікт інтересів та його складові. База знань. Роз'яснення. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/category/konflikt-interesiv/n2-konflikt-interesiv-ta-jogo-skladovi/#post1413> (дата звернення: 31.05.2025).

73. Концепція ЄСІКС. Затверджено Наказом Державної судової адміністрації України 30.04.2025 № 178. Судова влада України. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/normatyvno-pravova%20baza/N_178_2025_dodatok.pdf (дата звернення: 10.12.2025).

74. Концепція розвитку цифрових компетентностей. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 167-р. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 04.08.2025).

75. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 02.12.2020 р. № 1556-р.

Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text> (дата звернення: 09.06.2025).

76. Корупція в Україні: сучасні реалії та ефективні засоби протидії. Монографія. Басанцов І. В., Зубарева О. О. Суми : Сумський державний університет. 2016. 113 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/324237715.pdf> (дата звернення: 23.04.2025).

77. Корупція і права людини. Навчальні інструменти для викладачів і фахівців. Серія модулів Управління з наркотиків і злочинності ООН з протидії корупції. Модуль 7. 47 с. URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/ukrainian/UA_Anti-Corruption_Module_7_Corruption_and_Human_Rights.pdf (дата звернення: 18.04.2025).

78. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження. Керівник авт. кол. доц. І. О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС. 2011. 220 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/674/1/Корупція%20монографія.pdf> (дата звернення: 07.04.2025).

79. Костенко О. В. Аналіз національних стратегій розвитку штучного інтелекту. Інформація і право. 2022. № 2(41). С. 58-69. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2\(41\).270365](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.2(41).270365). URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/270365> (дата звернення: 25.08.2025).

80. Костенко О. В., Костенко В. В. Правова відповідальність та ідентифікація суб'єктів і об'єктів зі штучним інтелектом (ІОТ). Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 1. С. 158-162. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-1/37>. URL: http://lsey.org.ua/1_2020/39.pdf (дата звернення: 25.08.2025).

81. Кравець Ю. І. Судові помилки: поняття та класифікація. Часопис Київського університету права. 2023. № 3. С. 186-190. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2023.38>. URL:

<https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/983> (дата звернення: 31.07.2025).

82. Кравченко І. В., Микитенко В. І. Інформаційні технології : підручник для студ. спеціальності «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології». Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського. 2022. 447 с. URL: <https://ela.kpi.ua/items/b52553f3-28a5-4c9f-93e9-7421d5cc1293/full> (дата звернення: 08.06.2025).

83. Кравчук М., Петровська І. Основні напрямки антикорупційної діяльності в Україні та їх правове регулювання. Актуальні проблеми правознавства. 2021. № 2. С. 49-56. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2021.02.049>. URL: <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1207> (дата звернення: 22.02.2026).

84. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 р. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 29.03.2025).

85. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 12.04.2025).

86. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17?find=1&text#Text> (дата звернення: 04.05.2025).

87. Крицька І., Давиденко Б. Хто, через кого, скільки й за що. Розбір справи НАБУ проти голови Верховного Суду Князева й майже двох десятків суддів. І до чого тут п'ятий номер списку Forbes. Forbes. URL: <https://forbes.ua/money/khto-cherez-kogo-skilki-y-za-shcho-rozbir-spravi-nabu-proti-golovi-verkhovnogo-sudu-knyazeva-y-mayzhe-dvokh-desyatkiv-suddiv-i-do>

chogo-tut-pyatiy-nomer-spisku-forbes-16052023-13704 (дата звернення: 02.05.2025).

88. Кройтор В. А. Принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду. *Право і Безпека*. 2009. № 1. С. 198-205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2009_1_39 (дата звернення: 01.08.2025).

89. Курбанова А. Р. Підстави відступу Верховного Суду від існуючої правової позиції: практичні підходи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 508-512. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-3/123>. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/125.pdf (дата звернення: 31.05.2025).

90. Лише 10% українців повністю чи переважно довіряють судовій гілці влади. *Аргумент*. URL: <https://argumentua.com/novosti/lishe-10-ukra-nts-v-povn-styu-chi-perevazhno-dov-ryayut-sudov-i-g-lts-vladi> (дата звернення: 08.06.2025).

91. Ломенко К. Скандал у ВККС: ТСК виявила ознаки корупції при доборі суддів. *ua.news*. URL: https://ua.news/ua/rozsliduvannia/skandal-u-vkks-tsk-viiavila-oznaki-koruptsiyi-pri-dobori-suddiv?fbclid=IwB21leANWu7pjbGNrA1aMCmV4dG4DYWVtAjExAAEeuUzLxmuZB0e7U6ym7y1KnUtgH4DtyQurIXWNezPjjB13V2T0F78yghGy-JY_aem_uTY1eM3BbBZdeq7xOZdPjQ (дата звернення: 11.10.2025).

92. Лупу Ю. Д. Зміна підходів до праворозуміння як підстава відступу від правових висновків Верховного Суду: аналіз судової практики. *Право і суспільство*. 2023. № 3. С. 212-218. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.31>. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/5f5ea04e-0e55-493c-b09b-7fe773440748/content> (дата звернення: 31.05.2025).

93. Мазійчук В. А. Стан та тенденції корупції в судових органах України. *Право та державне управління*. 2023 р. № 1. С. 383-391. DOI: 10.32782/pdu.2023.1.58. URL: https://www.researchgate.net/publication/388504954_STAN_TA_TENDENCII_KORUPCII_V_SUDOVIH_ORGANAH_UKRAINI (дата звернення: 01.03.2026).

94. Мазійчук В. А. Теоретико-правові та організаційні засади запобігання й протидії корупції в судових органах України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2025. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/dis/12-00-08/mazijchuk-disertaciya.pdf> (дата звернення: 31.03.2025).

95. Мамченко Н. Апеляційний суд скасував вирок, вказавши на використання судом першої інстанції ChatGPT – чи виявив ознаки цього сам ChatGPT. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/339675-apellyatsionnyu-sud-otmenil-prigovor-ukazav-na-ispolzovanie-sudom-pervoy-instantsii-chatgpt-vyyavil-li-priznaki-etogo-sam-chatgpt> (дата звернення: 16.12.2025).

96. Мельченко В. І., Деркаченко Ю. В. Основні наукові підходи тлумачення поняття корупції. Молодий вчений. 2021. № 3 (91). С. 290-295. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-61>. URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/465/450> (дата звернення: 01.05.2025).

97. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 23.07.1996 р. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text (дата звернення: 07.04.2025).

98. НАБУ: Голові Державної судової адміністрації України повідомили про підозру. Суспільне. Новини. URL: <https://suspilne.media/535305-nabu-golovi-derzavnoi-sudovoi-administracii-ukraini-povidomili-pro-pidozru/> (дата звернення: 17.07.2024).

99. Найбільше викриття НАБУ і САП: що відомо про затримання голови Верховного Суду Князева. Суспільне. Новини. URL: <https://suspilne.media/477601-golovu-verhovnogo-sudu-knazeva-zatrimali/> (дата звернення: 02.05.2025).

100. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії. Монографія. К.: КНТ, 2008. 368 с.

101. Незалежність та безсторонність судової системи. Департамент з питань виконання рішень Європейського суду з прав людини. DG1. Тематична довідка. Листопад 2020 р. URL: <https://rm.coe.int/thematic-factsheet-independence-impartiality-ukr/1680a48cdc> (дата звернення: 07.07.2025).

102. Непша О. І. Добročесність в публічному управлінні: сумнівна практична цінність етико-філософських категорій в запобіганні корупції (на прикладі діяльності Громадської ради добročесності). Публічне управління та регіональний розвиток. 2023. № 22. С. 1081-1107. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2023.22.09>. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/396> (дата звернення: 30.01.2025).

103. Непша О. І., Ємельянов В. М. Цінність інституційної пам'яті, або чому реформи в Україні не викорінюють корупцію (на прикладі судової реформи 2016-2019 років). Публічне управління та регіональний розвиток. 2023. № 20. С. 523-546. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2023.20.11>. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/367> (дата звернення: 30.01.2025).

104. Непша О. І. Штучний інтелект як інноваційний інструмент корупційної превенції в судовій владі: переваги. Публічне управління та регіональний розвиток. 2024. № 25. С. 960-988. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2024.25.12>. URL: <https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/447> (дата звернення: 30.01.2025).

105. Непша О. І. Штучний інтелект як інноваційний інструмент корупційної превенції в судовій владі: ризики. Публічне управління та регіональний розвиток. 2025. № 27. С. 58-86. DOI: <https://doi.org/10.34132/pard2025.27.03>. URL:

<https://pard.mk.ua/index.php/journal/article/view/470> (дата звернення: 10.04.2025).

106. Нижник В. М., Терехов Д. С. Еволюція розвитку інформаційних систем та інформаційних технологій в управлінні підприємствами. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 5. Т. 2. С. 220-223. URL: https://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_5_2/pdf/220-223.pdf (дата звернення: 07.06.2025).

107. Окрема думка судді Верховного Суду Г. Вронської від 08.02.2024 р. Справа № 925/200/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117074064> (дата звернення: 16.07.2025).

108. Оргієць О. М. Інституційна пам'ять у теорії державного управління: поняття та сутність. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2015. Вип. 1(13). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2015_1_9 (дата звернення: 25.05.2025).

109. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (лютий-березень 2023 р.). Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-liutyi-berezen-2023r> (дата звернення: 07.05.2025).

110. Парламентський довідник «Виховання доброчесності та зменшення корупції в оборонному секторі». Женевський центр демократичного контролю над збройними силами (ДКЗС). URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/BI_Memo_UKR.pdf (дата звернення: 01.06.2025).

111. Пасевич М. О. Штучний інтелект у навчанні: помічник чи заміна викладача? Штучний інтелект у правовій практиці: межі та можливості : збірник тез круглого столу (14 березня 2025 року). Упор. О. О. Барабаш. Львів : ЛьвДУВС, 2025. С. 168-171 URL: https://if.uu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/05/14_03_2025.pdf (дата звернення: 17.08.2025).

112. Перший склад ради. Громадська рада доброчесності. URL: <https://grd.gov.ua/pershyy-sklad-rady/> (дата звернення: 01.06.2025).

113. Петко С. М. Правове регулювання використання технологій штучного інтелекту в країнах – цифрових лідерах. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2023. № 4(26). С. 55-72. DOI: <https://doi.org/10.15276/EJ.04.2023.7>. URL: <https://economics.net.ua/ejoru/2023/No4/55.pdf> (дата звернення: 21.09.2025).

114. Петрова А. С. Дискреційні повноваження судді у кримінальному судочинстві як один із видів корупційних ризиків судової системи України. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 1. С. 156-163. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2017_1_22 (дата звернення: 01.06.2025).

115. Петрова А. С. Організаційно-правові засади протидії корупції в судовій системі України : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.10.; кер. роботи Л. М. Москвич ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13458> (дата звернення: 31.03.2025).

116. Пиголенко І. В., Пиголенко Ю. А. Дослідження корупції в Україні: виклики сьогодення. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2024. Вип. 104. С. 102-110. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-9147.2024.104.8>. URL: <http://soctech-journal.kpu.zp.ua/archive/2024/104/10.pdf> (дата звернення: 05.05.2025).

117. Політова А. Дискусійні питання визначення поняття корупції у міжнародному праві та національному законодавстві. Антикорупційна політика ЄС: ключові елементи, орієнтація на сталий розвиток, уроки для України : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. Київ, 25 жовт. 2024 р. Відп. ред. Т. М. Мельник. Київ : Держ. торг.-екон. ун-т, 2024. С. 109-111. DOI: 10.31617/k.knute.2024-10-25. URL: https://www.researchgate.net/publication/387303770_Politova_A_Diskusijni_pitann_a_viznacenna_ponatta_korupcii_u_miznarodnomu_pravi_ta_nacionalnomu_zakono

davstvi_Antikorupcijnna_politika_ES_klucovi_elementi_orientacia_na_stalij_rozvito_k_uroki_dla_Ukraini (дата звернення: 05.04.2025).

118. Положення про автоматизовану систему документообігу суду. Затверджено рішенням Ради суддів України від 26.11.2010 р. № 30 (із подальшими змінами). Судова влада України. URL: <https://court.gov.ua/sudova-vlada/969076/polozhenniapasds/> (дата звернення: 19.06.2025).

119. Положення про Державну судову адміністрацію України. Затверджено рішенням Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 р. № 141/0/15-19. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19#Text> (дата звернення: 17.07.2025).

120. Положення про помічника судді. Затверджено рішенням Ради суддів України від 18.05.2018 № 21. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text> (дата звернення: 17.08.2025).

121. Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення. Додаток до рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 03.11.2016 р. № 143/зп-16. URL: https://old.vkksu.gov.ua/userfiles/doc/poriadok_ta_metod.pdf (дата звернення: 27.07.2025).

122. Положення про порядок та методологію кваліфікаційного оцінювання, показники відповідності критеріям кваліфікаційного оцінювання та засоби їх встановлення. Затверджено рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України 22.01.2025 р. № 20/зп-25. URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/polozhennya_30.01.2025_0.pdf (дата звернення: 27.07.2025).

123. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Затверджено рішенням Вищої ради правосуддя 17.08.2021 р. № 1845/0/15-21. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення: 20.06.2025).

124. Полянський Ю. Є. Незалежність судді – правова і соціальна цінність. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». 2011. Т. 10. С. 80-90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nponyua_2011_10_9 (дата звернення: 07.07.2025).

125. Прилипів І. Пропало все. Як російські хакери зламали українські реєстри. Економічна правда. URL: <https://epravda.com.ua/tehnologiji/propalo-vse-yak-rosiyski-hakeri-zlamali-ukrajinski-reyestri-801172/> (дата звернення: 08.08.2025).

126. Про безоплатну правничу допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 04.05.2025).

127. Про боротьбу з корупцією: Закон України від 05.10.1995 р. № 356/95-ВР (втратив чинність). Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/356/95-vr> (дата звернення: 08.04.2025).

128. Про вжиття заходів щодо забезпечення авторитету судової влади з огляду на обставини, встановлені під час засідання Комісії 30 жовтня 2025 року у складі колегії № 1. Рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 05.11.2025 № 198/зп-25. Вища кваліфікаційна комісія суддів України. URL: <https://vkksu.gov.ua/accounting/198zp-25> (дата звернення: 01.03.2026).

129. Про визначення дня початку роботи Верховного Суду. Постанова Пленуму Верховного Суду від 30.11.2017 № 2. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va002700-17#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

130. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 р. № 2447-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 04.05.2025).

131. Про відновлення довіри до судової влади: Закон України від 08.04.2014 р. № 1188-VII. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text> (дата звернення: 08.06.2025).

132. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (дата звернення: 26.07.2025).

133. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22.12.2005 р. № 3262-IV. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text> (дата звернення: 21.08.2025).

134. Про залишення без змін рішення Третьої Дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 28 жовтня 2020 року № 2963/3дп/15-20 «Про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду Мороз Л.Л., Бучик А.Ю., Рибачука А.І.». Рішення Вищої ради правосуддя від 28.01.2021 № 148/0/15-21. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/5002> (дата звернення: 31.05.2025).

135. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII (із подальшими змінами). Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 08.04.2025).

136. Про запобігання корупції серед суддів. Консультативна рада європейських суддів (КРЕС). Висновок КРЕС № 21 (2018). URL:

https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/opinio_21_ua_1.pdf (дата звернення: 18.04.2025).

137. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI (втратив чинність). Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3206-17> (дата звернення: 08.04.2025).

138. Про засади запобігання та протидії корупції: Закон України від 11.06.2009 р. № 1506-VI (втратив чинність). Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1506-17> (дата звернення: 08.04.2025).

139. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах: Закон України від 05.07.1994 р. № 80/94-ВР. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text> (дата звернення: 08.06.2025).

140. Про Заяву Верховної Ради України «Про необхідність жорсткого і безкомпромісного подолання проявів корупції в системі правосуддя». Постанова Верховної Ради України від 29.05.2023 № 3119-IX. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3119-20#Text> (дата звернення: 28.05.2025).

141. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 08.06.2025).

142. Прокопів Б. Специфіка функціонування Вищого антикорупційного суду в Україні: міжнародний досвід та українські реалії. Актуальні проблеми правознавства. 2018. Вип. 3. С. 103-107. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/31287> (дата звернення: 16.07.2025).

143. Про медіацію: Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

144. Про надання згоди на утримання під вартою судді Верховного Суду Князева В.С. Рішення Вищої ради правосуддя від 18.05.2023 р. № 494/0/15-23. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/doc/doc/39723> (дата звернення: 02.05.2025).

145. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 01.05.2025).

146. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинуві незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-вр#Text> (дата звернення: 07.09.2025).

147. Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя: Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.06.2023 р. Введено в дію Указом Президента України від 30.06.2023 р. № 359/2023. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0033525-23#Text> (дата звернення: 14.05.2025).

148. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2023 рік. Затверджено рішенням Вищої ради правосуддя від 27.06.2024 р. № 1999/0/15-24. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2023_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 07.07.2025).

149. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2024 рік. Затверджено рішенням Вищої ради правосуддя 29.05.2025 р. № 1157/0/15-25. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2024_rik_pr

o_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_0.pdf (дата звернення: 13.06.2025).

150. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 11.04.2025).

151. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI (втратив чинність). Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17/ed20100707#Text> (дата звернення: 29.05.2025).

152. Публічне управління: термінологічний словник / уклад.: В. С. Куйбіда, М. М. Білинська, О. М. Петроє та ін.; за заг. ред. В. С. Куйбіди, М. М. Білинської, О. М. Петроє. Київ: НАДУ, 2018. 224 с.

153. РАУ заявила про втручання члена ВРП в адвокатську діяльність та подає офіційні звернення. Національна асоціація адвокатів України. URL: <https://unba.org.ua/news/10633-rau-zayavila-pro-vtruchannya-chlena-vrp-v-advokats-ku-diyal-nist-ta-podaє-oficijni-zvernennya.html> (дата звернення: 21.09.2025).

154. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18.12.2006 р. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення: 04.08.2025).

155. Реформа судової системи: виклики та перспективи (соціологічна експертиза). Соціополіс. Social, Political & Market Research. URL: https://www.sociopolis.ua/news_item/reforma-sudovoyi-sistemi-vikliki-ta-perspektivi-sotsiologichna-ekspertiza (дата звернення: 28.07.2025).

156. Риск. Словник.UA. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=риск> (дата звернення: 13.07.2025).

157. Рішення Бахмацького районного суду Чернігівської області від 30.10.2025 р. Справа № 728/2501/25. Єдиний державний реєстр судових

рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/131673155> (дата звернення: 16.12.2025).

158. Рішення ЄСПЛ у справі «Опуз проти Туреччини» (OPUZ v. TURKEY application no. – 33401/02). Огляд рішень ЄСПЛ ЮРФЕМ.уа. URL: https://jurfem.com.ua/wp-content/uploads/2022/01/Огляд-ЄСПЛ_січень-2022.pdf (дата звернення: 06.08.2025).

159. Рішення Конституційного Суду України від 27.10.2020 р. № 13-р/2020 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України. Справа № 1-24/2020 (393/20). URL: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/13_p_2020.pdf (дата звернення: 11.04.2025).

160. Рішення Корабельного районного суду м. Миколаєва від 16.01.2026 р. Справа № 488/2781/25. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133581486> (дата звернення: 21.02.2026).

161. Руденко О. «Посади отримують друзі і родичі». Нардеп Власенко розкрив хитру схему призначення суддів. Главком. URL: <https://glavcom.ua/country/politics/posadi-otrimujut-druzi-i-rodichi-nardep-vlasenko-rozkriv-khitru-skhemu-priznachennja-suddiv--1073203.html> (дата звернення: 20.09.2025).

162. Семененко Ю. Роль інформаційних технологій та інструментів штучного інтелекту в підвищенні ефективності підбору, навчання та адаптації працівників. Галицький економічний вісник. 2024. Том 87. № 2. С. 20-29. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.02.020. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/index.php?art=1278> (дата звернення: 09.06.2025).

163. Сердинський В. Незалежність судді: організаційні гарантії. Knowledge, Education, Law, Management. 2020. № 3 (31). Vol. 2. С. 164-170.

DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.3.2.29>. URL: <https://kelmczasopisma.com/viewpdf/1231> (дата звернення: 07.07.2025).

164. Система запобігання та протидії корупції: 5 основних елементів. UPLAN. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/systema-zapobihannia-ta-protydii-koruptsii-5-osnovnykh-elementiv/> (дата звернення: 09.05.2025).

165. Ситнік О. Не може бути прав без відповідальності за їх реалізацію: як оптимізувати роботу Громадської ради доброчесності. PRAVO.UA. Видавництво «Юридична практика». URL: <https://pravo.ua/ne-mozhe-buty-prav-bez-vidpovidalnosti-za-ikh-realizatsiiu-iak-optymizuvaty-robotu-hromadskoi-rady-dobrochesnosti/> (дата звернення: 01.06.2025).

166. Сорокіна Н. Г. Доброчесність як необхідний морально-етичний складник діяльності публічного службовця. National Law Journal: Theory and Practice. Octombrie, 2017. С. 39-42. URL: <http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2017/5/8.pdf> (дата звернення: 26.07.2025).

167. Ставлення українців до корупції. Дослідження громадської думки. Серпень 2024. Українська соціологічна платформа. URL: <https://www.usp.biz.ua/wp-content/uploads/2024/08/Корупція.pdf> дата звернення: 08.06.2025).

168. Ставнічук М. Конкурс до Верховного Суду: бої без правил, перспектив та України. Українська правда. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/stavniychuk/58e7d7ed16cba/> (дата звернення: 29.05.2025).

169. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». Затверджено Указом Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020?find=1&text#Text> (дата звернення: 04.05.2025).

170. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки. Затверджено Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. Офіційний вебпортал парламенту України.

Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#n14> (дата звернення: 13.06.2025).

171. Судова корупція: нагальна потреба у впровадженні пропозицій Асамблеї. Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи 2098 (2016). URL: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/2207_rez_2098_\(2016\).htm](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/mpz/docs/2207_rez_2098_(2016).htm) (дата звернення: 18.04.2025).

172. Суд Туреччини остаточно схвалив вихід зі Стамбульської конвенції. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/01/2/7153480/> (дата звернення: 07.08.2025).

173. Тимошенко В. І. Корупція як порушення прав людини. Збірники наукових праць, матеріали конференцій (семінарів, круглих столів). Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі. 2019. Ч. 1. С. 221-224. URL: <https://elar.nava.edu.ua/items/87f248e4-5890-4186-98c8-84ec1d60e101> (дата звернення: 24.04.2025).

174. Гофтул М. Г. Сучасний словник з етики. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. 2014. 416 с.

175. У 2024 році ВАКС засудив понад сотню корупціонерів, але виправдав 10. Комерсант український. URL: <https://www.komersant.info/u-2024-rotsi-vaks-zasudyv-ponad-sotniu-koruptsioneriv-ale-vypravdav-10/> (дата звернення: 05.05.2025).

176. Удовика Л. Г., Калугіна І. О. Поняття корупції: наукові підходи та легальне тлумачення. Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал». 2024. № 12. С. 51-55. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/9>. URL: http://www.lsej.org.ua/12_2024/11.pdf (дата звернення: 07.04.2025).

177. У Києві відбулася прем'єра документального фільму про суддів у період війни. Вища рада правосуддя. URL: <https://hcj.gov.ua/news/u-kyuevi-vidbulasya-premyera-dokumentalnogo-filmu-pro-suddiv-u-period-viyny> (дата звернення: 21.09.2025).

178. Українські судді з російським паспортом: чи стане громадянство країни-агресора на заваді роботі суддею. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/10/3/7422449/> (дата звернення: 01.05.2025).

179. У новому Верховному Суді найвищий відсоток «не суддів» порівняно з іншими країнами. Вища кваліфікаційна комісія суддів України. URL: <https://old.vkksu.gov.ua/ua/news/u-novomu-wierchownomu-sudii-najwishtchij-widsotok-nie-suddiw-poriwniano-z-inshimi-krainami/> (дата звернення: 29.05.2025).

180. Ухвала Верховного Суду від 08.02.2024 р. Справа № 925/200/22. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984639#> (дата звернення: 16.07.2025).

181. Ухвала Київського апеляційного суду від 30.07.2025 р. Справа № 755/11177/23. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129699665> (дата звернення: 16.12.2025).

182. Фрадинський О. А. Соціально-економічні аспекти корупції в Україні. Світ фінансів. 2005. № 2. С. 165-176. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/53> (дата звернення: 21.04.2025).

183. Хотинська-Нор О. З., Саленко О. В. Корупція як фактор делегітимації судової влади. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2024. № 1. Розділ X. Судоустрій; прокуратура та адвокатура. С. 665-669. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.117>. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/300078> (дата звернення: 18.04.2025).

184. Хрипун В. ВККС опинилася в «обіймах» НАБУ та ДБР – Комісія починає тонути в кримінальних провадженнях. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/328643-vkks-okazalas-v-obyatiyakh-nabu-i-gbr-komissiya-nachinaet-tonut-v-ugolovnykh-proizvodstvakh> (дата звернення: 20.09.2025).

185. Хрипун В. Справа Богдана Львова – на экс-заступника голови Верховного Суду дали показання колишня колега з ВГСУ та судді господарських судів з міста Рівне. Судово-юридична газета. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/340595-delobogdana-lvova-na-eks-zamestitelya-predsdatelya-verkhovnogo-suda-dali-pokazaniya-byvshaya-kollega-iz-vkhsu-i-sudi-khozyaystvennykh-sudov-iz-goroda-rovno> (дата звернення: 20.09.2025).

186. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (дата звернення: 29.03.2025).

187. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 21.08.2025).

188. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 30.04.2025).

189. Цифрова грамотність українців через освіту та технології. Digital State UA. URL: <https://digitalstate.gov.ua/uk/news/govtech/ukraine-accelerates-e-literacy-through-public-infrastructure> (дата звернення: 04.08.2025).

190. Цифрова нерівність. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Цифрова_нерівність (дата звернення: 04.08.2025).

191. Цифрова революція – що це таке, суть, визначення, історія, вплив та приклади. Termin.in.ua. URL: https://termin.in.ua/tsyfrova-revoliutsiia/#So_take_CIFROVA_REVOLUCIA_-_ponatta_ta_viznacenna_prostim_i_slovami (дата звернення: 07.06.2025).

192. Черникова А. О. Правова природа письмового провадження в адміністративному судочинстві України. Право і суспільство. 2016. № 2. С. 161-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2016_2_30 (дата звернення: 08.08.2025).

193. Член ВККС із фейковим дипломом удався до «схематозу», аби врятуватися від ганьби. Закон і бізнес. URL: https://zib.com.ua/ua/166141-chlen_vkks_iz_feykovim_diplomom_udavsya_do_shematozu_abi_vry.html (дата звернення: 20.09.2025).

194. Шишка Н. В. Штучний інтелект в українському правосудді: правові передумови запровадження. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 3. С. 143-145. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/35>. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/12455e60-8125-470f-8052-a69413c1b209/content> (дата звернення: 06.07.2025).

195. Штучний інтелект (ШІ) – що це таке, як працює і навіщо потрібен. Termin.in.ua. URL: <https://termin.in.ua/shtuchnyu-intelekt/> (дата звернення: 08.06.2025).

196. Шульга А.А., Калитаєв В.В. Притягнення до відповідальності за скоєння корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень: теоретичні аспекти та практичне застосування. Публічне управління та регіональний розвиток. 2024. № 24. С. 368-399. <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2427/1/Шульга%20А.,%20Калитаєв%20В..pdf> (дата звернення: 11.04.2026).

197. Шульган І., Гавц О. Підходи до розуміння корупції у міжнародному та національному законодавстві. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки». 2024. № 2 (42). С. 219-230. DOI: <https://doi.org/10.23939/law2024.42.219>. URL: <https://science.lpnu.ua/law/all-volumes-and-issues/volume-11-number-2-42-2024/approaches-understanding-corruption> (дата звернення: 01.03.2025).

198. Щедрова Г. П. Чинники деформації інституційної пам'яті у контексті реалізації українських реформ. Науковий журнал «Політикус». 2022. Вип. 1. С. 88-93. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2022-1.15>. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/15576/1/Shchedrova.pdf> (дата звернення: 29.05.2025).

199. Щербина В. А. Розумні строки судового розгляду як елемент захисту права на справедливий суд у контексті практики ЄСПЛ: досвід Італії. Електронне видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 2. С. 116-119. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.21>. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261772> (дата звернення: 28.07.2025).

200. Що таке корупція і чому вона має викликати наше занепокоєння? Навчальні інструменти для викладачів і фахівців. Серія модулів Управління з наркотиків і злочинності ООН з протидії корупції. Модуль 1. 52 с. URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/ukrainian/UA_Anti-Corruption_Module_1_What_Is_Corruption_and_Why_Should_We_Care.pdf (дата звернення: 23.03.2025).

201. Що таке чорна скринька в штучному інтелекті та як вона працює? CryptoAcademy. URL: <https://cryptoacademy.com.ua/shho-take-chorna-skrynka-v-shtuchnomu-intelekti-ta-yak-vona-praczuuye/> (дата звернення: 06.08.2025).

202. Які технології називають інформаційними? Отримання знань. Дистанційна підтримка освіти школярів. URL: <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/474> (дата звернення: 08.06.2025).

203. Яковенко С. Б. Сутність корупції та її класифікація. Держава і регіони. Серія : Державне управління. 2017. № 1 (57). С. 109-114. URL: http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/1_2017/21.pdf (дата звернення: 12.04.2025).

204. Як проводиться автоматичний розподіл справ. Житомирський районний суд Житомирської області. Судова влада. URL: <https://zt.zt.court.gov.ua/sud0608/5/8/> (дата звернення: 20.08.2025).

205. Ярошенко М. О., Шевчук З. Ю. Еволюція антикорупційного законодавства в Україні в період незалежності. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. 2016. Вип. 31. С. 38-44. URL: <https://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/31/8.pdf> (дата звернення: 20.04.2025).

206. Яценко Н. Корупція: термін і поняття. Науковий збірник «Культура слова». 2017. № 87. С. 200-208. URL: <https://ks.iul-nasu.org.ua/vypusky-zhurnalu/2017-2/zbirnyk-kultura-slova-87-2017.html> (дата звернення: 20.04.2025).

207. African Union convention on preventing and combating corruption. Adopted by the 2nd Ordinary Session of the Assembly of the Union. Maputo, Mozambique. 11th July 2003. African Union. URL: <https://au.int/en/treaties/african-union-convention-preventing-and-combating-corruption> (дата звернення: 03.03.2026).

208. Antonova, L., Mishchenko, D., Bandura, I., Abdullayev, V., Dolhyi, O. (2022). Interacción entre autoridades públicas e instituciones de la sociedad civil en el ámbito de la prevención y combate a la corrupción. *Interacción y Perspectiva*, 12(1), pp. 76-92. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.6555412>. URL: <https://www.produccioncientificaluz.org/index.php/interaccion/article/view/38129> (дата звернення: 11.04.2026).

209. Bhandary, A., Maslach, D. (2018). Organizational Memory. In: Augier, M., Teece, D.J. (eds). *The Palgrave Encyclopedia of Strategic Management*. Palgrave Macmillan, London. DOI: https://doi.org/10.1057/978-1-137-00772-8_210. URL: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1057/978-1-137-00772-8_210 (дата звернення: 25.05.2025).

210. Bharati, R. K. Ethical Implications of AI in Criminal Justice: Balancing Efficiency and Due Process. *RESEARCH REVIEW International Journal of Multidisciplinary*. 2024. № 9(7). P. 93-105. DOI: 10.31305/rrijm.2024.v09.n07.014. URL: <https://old1.rjournals.com/index.php/rrijm/article/view/1442> (дата звернення: 09.10.2025).

211. Case of Nicholas v. Cyprus. Application no. 63246/10. European Court of Human Rights. Judgement. Strasbourg. 9 January 2018. HUDOC. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-179878%22%5D%7D> (дата звернення: 07.08.2025).

212. Case of Pretto and Others v. Italy. Application no. 7984/77. European Court of Human Rights. Judgement. Strasbourg. 8 December 1983. HUDOC. URL:

[https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-57561%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-57561%22]) (дата звернення: 07.08.2025).

213. Case of Ukrkava, ToV v. Ukraine. Application no. 10233/20. European Court of Human Rights. Judgement. Strasbourg. 6 February 2025. HUDOC. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%22itemid%22:\[%22001-241576%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng/#%22itemid%22:[%22001-241576%22]) (дата звернення: 30.05.2025).

214. Chumachenko, D., Yemelyanov, V., Zhovnirchuk, Y., Bandura, I., Karpeko, N. Social models of anti-corruption and corrupt practices in the global and European dimension. *Apuntes Universitarios*. 2021. 11(3). P. 183-196. DOI: <https://doi.org/10.17162/au.v11i3.700>. URL: <https://apuntesuniversitarios.upeu.edu.pe/index.php/revapuntes/article/view/700> (дата звернення: 20.04.2025).

215. CMI. U4. Anti-Corruption Resource Centre. URL: <https://www.u4.no/terms#integrity> (дата звернення: 26.07.2025).

216. Contini, F. Artificial Intelligence: A New Trojan Horse for Undue Influence on Judiciaries? UNODC. URL: https://www.unodc.org/dohadeclaration/en/news/2019/06/artificial-intelligence_-_a-new-trojan-horse-for-undue-influence-on-judiciaries.html (дата звернення: 19.09.2025).

217. Corruption. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/corruption> (дата звернення: 13.04.2025).

218. Corruption in the Judiciary: Balancing Accountability and Judicial Independence. Student thesis. Örebro University. School of Law, Psychology and Social Work. Legal Science Programme with International Approach. Supervisor: Zajac Sannerholm, Richard, PhD. 2010. 45 p. URL: <https://oru.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A321290&dswid=-2975> (дата звернення: 24.04.2025).

219. Cosmo, L. de. Google Engineer Claims AI Chatbot Is Sentient: Why That Matters. Scientific American. URL:

<https://www.scientificamerican.com/article/google-engineer-claims-ai-chatbot-is-sentient-why-that-matters/> (дата звернення: 04.08.2025).

220. Cyberjustice and artificial intelligence used in the field of justice. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). URL: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-working-group-cyber-just> (дата звернення: 02.08.2025).

221. Datar, A. The origins of «Justice must be seen to be done». Bar and Bench. URL: <https://www.barandbench.com/columns/the-origins-of-justice-must-be-seen-to-be-done> (дата звернення: 07.08.2025).

222. Dobson Phillips, R., Dávid-Barrett, E., Barrington, R. Defining Corruption in Context. Perspectives on Politics. Published online 2025:1-15. DOI: <https://doi.org/10.1017/S153759272400286X>. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/perspectives-on-politics/article/defining-corruption-in-context/3DAB1C7FFB4762FA241290425E54FAE4#> (дата звернення: 05.04.2025).

223. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3-4 December 2018). URL: <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c> (дата звернення: 09.06.2025).

224. Fantozzi, P., Laura, L., Nuzzo, A., Piselli, R. Justice as a Service. ITM Web of Conferences. 2021. Vol. 38. Article No. 02007. DOI: 10.1051/itmconf/20213802007. URL: https://www.researchgate.net/publication/351399480_Justice_as_a_Service (дата звернення: 26.08.2025).

225. Faouzi, A. Morocco's Justice Ministry to Integrate Artificial Intelligence in Court System. Morocco World News. URL: <https://www.morocroworldnews.com/2024/07/363918/moroccos-justice-ministry-to-integrate-artificial-intelligence-in-court-system> (дата звернення: 11.06.2025).

226. France Bans Judge Analytics, 5 Years in Prison for Rule Breakers. Artificial Lawyer. URL: <https://www.artificiallawyer.com/2019/06/04/france-bans-judge-analytics-5-years-in-prison-for-rule-breakers/> (дата звернення: 04.08.2025).

227. Global Digital Compact. United Nations. 2024. URL: https://www.un.org/global-digital-compact/sites/default/files/2024-09/Global%20Digital%20Compact%20-%20English_0.pdf (дата звернення: 31.08.2025).

228. Grytsyshen, D., Dragan, I., Sergiienko, L., Ivanyuta, V., Dolinchenko, O., Information and Communication Technologies in the Public Administration System in the Context of Socio-Economic Development. International Journal of Computer Science and Network Security. 2022. Vol. 22. No. 1. P. 574-580. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.1.75>. URL: http://paper.ijcsns.org/07_book/202201/20220175.pdf (дата звернення: 11.04.2026).

229. Hyundai показав свій новий завод з роботами замість людей. АВТОСБіТ. URL: <https://www.avtomir.ua/news/hyundai-pokazav-svij-novuj-zavod-z-robotamy-zamist-lyudej/> (дата звернення: 07.06.2025).

230. Institutional memory. Dictionary of Archives Terminology. URL: <https://dictionary.archivists.org/entry/institutional-memory.html> (дата звернення: 25.05.2025).

231. Integrity. Oxford Learners' Dictionaries. URL: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/integrity?q=integrity> (дата звернення: 26.07.2025).

232. Integrity. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/corruptionary/integrity> (дата звернення: 26.07.2025).

233. Inter-American Convention against corruption (B-58). Adopted at the third plenary session, held on March 29, 1996. OAS. URL: https://www.oas.org/en/sla/dil/inter_american_treaties_B-58_against_Corruption.asp (дата звернення: 29.03.2025).

234. Issa Luna-Pla, José R. Nicolás-Carlock. Corruption and complexity: a scientific framework for the analysis of corruption networks. *Applied Network Science*. (2020) 5:13. DOI: <https://doi.org/10.1007/s41109-020-00258-2>. URL: <https://appliednetsci.springeropen.com/articles/10.1007/s41109-020-00258-2> (дата звернення: 06.04.2025).

235. Joyce, N. Institutional Knowledge: What It Is & How to Use It. Tetra. URL: <https://tetra.com/article/institutional-knowledge-what-it-is-how-to-use-it/> (дата звернення: 25.05.2025).

236. Judges in England and Wales are given cautious approval to use AI in writing legal opinions. AP News. URL: <https://apnews.com/article/artificial-intelligence-ai-guidance-england-wales-judges-c2ab374237a563d3e4bbbb56876955f7> (дата звернення: 11.06.2025).

237. Law No 2019-222 of 23 March 2019 programming 2018-2022 and reform for justice (English language version). Légifrance. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFARTI000038261761> (дата звернення: 04.08.2025).

238. Lemoine, B. Is LaMDA Sentient? – an Interview. Medium. URL: <https://cajundiscordian.medium.com/is-lambda-sentient-an-interview-ea64d916d917> (дата звернення: 04.08.2025).

239. McCarthy, J. What is artificial intelligence? Abstract. Stanford University. Computer Science Department URL: <https://www-formal.stanford.edu/jmc/whatisai.pdf> (дата звернення: 08.06.2025).

240. Michel, A. H. Recalibrating assumptions on AI. Towards an evidence-based and inclusive AI policy discourse. Chatham House. Research Paper. Digital society initiative. April 2023. 42 p. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2023-04/2023-04-05-recalibrating-ai-holland-michel.pdf> (дата звернення: 09.06.2025).

241. Mishra, V., Pact for the Future: World leaders pledge action for peace, sustainable development. United Nations. UN News. URL: <https://news.un.org/en/story/2024/09/1154671> (дата звернення: 31.08.2025).

242. Moving forward: the use of assistive technology in the judiciary. Consultative Council of European Judges (CCJE). Opinion No. 26 (2023): URL: <https://rm.coe.int/ccje-opinion-no-26-2023-final/1680adade7> (дата звернення: 10.06.2025).

243. *Opuz v. Turkey* – 33401/02. Judgment 9.6.2009 [Section III]. European Court of Human Rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22002-1449%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22002-1449%22]}) (дата звернення: 06.08.2025).

244. Parisi, N. Assessment of the effectiveness of anti-corruption measures for the public sector and for private entities. Rule of Law and Anti-Corruption Center Journal. Vol.2018. Issue 1. DOI: <https://doi.org/10.5339/rolacc.2018.2>. URL: <https://www.qscience.com/content/journals/10.5339/rolacc.2018.2?crawler=true> (дата звернення: 20.04.2025).

245. Recommendation of the Council on Artificial Intelligence. OECD Legal Instruments. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/oecd-legal-0449> (дата звернення: 12.06.2025).

246. Regulation (EU) 2024/1689 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024, laying down harmonized rules on artificial intelligence and amending Regulations (EC) No 300/2008, (EU) No 167/2013, (EU) No 168/2013, (EU) 2018/858, (EU) 2018/1139 and (EU) 2019/2144 and Directives 2014/90/EU, (EU) 2016/797 and (EU) 2020/1828 (Artificial Intelligence Act). Document 32024R1689. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32024R1689> (дата звернення: 04.07.2025).

247. Resource Guide on Strengthening Judicial Integrity and Capacity. UNODC. New York, 2011. 144 p. URL: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/ResourceGuideonStrengtheningJudicialIntegrityandCapacity/11-85709_ebook.pdf (дата звернення: 20.09.2025).

248. Risk. The Brittanica Dictionary. URL: <https://www.britannica.com/dictionary/risk> (дата звернення: 14.07.2025).

249. Rose-Ackerman, S. Yale Law School. Corruption and Development. Annual Bank Conference on Development Economics. April 1997. 46 p. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/976271538245051917/pdf/Corruption-and-development.pdf> (дата звернення: 12.03.2025).

250. Sidorova N., Kussainova L., Bachurin S., Shulgin E., Omarova A. Prevention of judicial errors and their prevention using AI. International Journal of Innovative Research and Scientific Studies. 2025. Vol. 8. No. 1. P. 841-853. DOI: <https://doi.org/10.53894/ijirss.v8i1.4429>. URL: <http://www.ijirss.com/index.php/ijirss/article/view/4429> (дата звернення: 07.08.2025).

251. System Card: Claude Opus 4 & Claude Sonnet 4. Anthropic. May 2025. 120 p. URL: <https://www-cdn.anthropic.com/4263b940cabb546aa0e3283f35b686f4f3b2ff47.pdf> (дата звернення: 10.08.2025).

252. The Federalist Papers: No. 78. Yale Law School. Lillian Goldman Law Library. The Avalon Project. Documents in Law, History and Diplomacy. URL: https://avalon.law.yale.edu/18th_century/fed78.asp (дата звернення: 11.04.2025).

253. The Pact for the Future: Draft resolution submitted by the President of the General Assembly. United Nations. General Assembly. 2024. A/79/L.2. URL: <https://docs.un.org/en/A/79/L.2> (дата звернення: 31.08.2025).

254. Ukraine – Joint Opinion of the Venice Commission and the Directorate General of Human Rights and Rule of Law (DGI) of the Council of Europe on draft amendments on disciplinary procedures against judges, declarations of integrity, and other procedures, adopted by the Venice Commission at its 144th Plenary Session. CDL-AD(2025)044-e. Venice, 9-10 October 2025. Council of Europe. URL: <https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD%282025%29044-e> (дата звернення: 19.10.2025).

255. United Nations Convention Against Corruption. URL: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf (дата звернення: 26.07.2025).

256. What is corruption? Transparency International. The Global Coalition against Corruption. URL: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption> (дата звернення: 06.04.2025).

257. Widłak, T. Rule of Law and the Criteria for Appointment of Judges: A Case for Judicial Virtues. Hague Journal on the Rule of Law. 2025. Vol. 17. P. 199-220. DOI: <https://doi.org/10.1007/s40803-024-00227-2>. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s40803-024-00227-2> (дата звернення: 18.09.2025).

258. Yasar, K. Information technology (IT). TechTarget. Research Data Center. URL: <https://www.techtarget.com/searchdatacenter/definition/IT> (дата звернення: 08.06.2025).

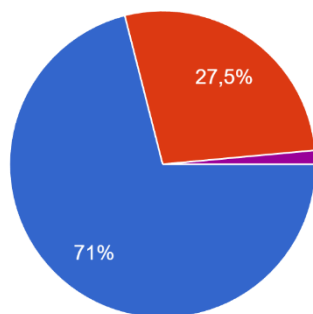
259. Yusha, Z., Shumei, L. Chinese scientists confirm AI capable of spontaneously forming human-level cognition. Global Times. URL: <https://www.globaltimes.cn/page/202506/1335801.shtml> (дата звернення: 10.08.2025).

ДОДАТОК А

Результати Google-опитування серед загальної аудиторії

5. Як би Ви описали Ваше ставлення до корупції?

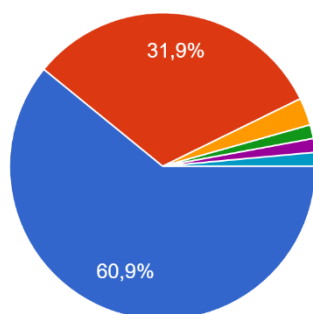
69 відповідей

- Негативне (вважаю будь-які форми корупції неприйнятними)
- Відносно негативне (виступаю проти масштабної корупції, але допускаю дрібну)
- Толерантне (загалом, вважаю корупцію прийнятною)
- Схвальне (вважаю, що корупція необхідна і навіть корисна)
- дивлячись на ситуацію

6. Чи вважаєте Ви українські суди / суддів корумпованими?

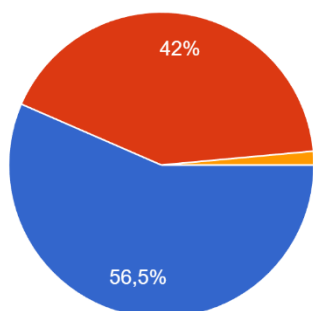
69 відповідей

- Безперечно, корупція пронизала всю судову владу
- Корупція в судах має місце, але її прояви нечасті й радше поодинокі
- Українські суди - чесні й невідкупні, а
- Знаю особисто людину, яка працює у прокуратурі в столиці, але вважає,...
- є корупція, але також є і нормальні суді (але їх мало)
- система правосудия политически ко...

7. Чи читали / чули / знаєте Ви що-небудь про штучний інтелект?

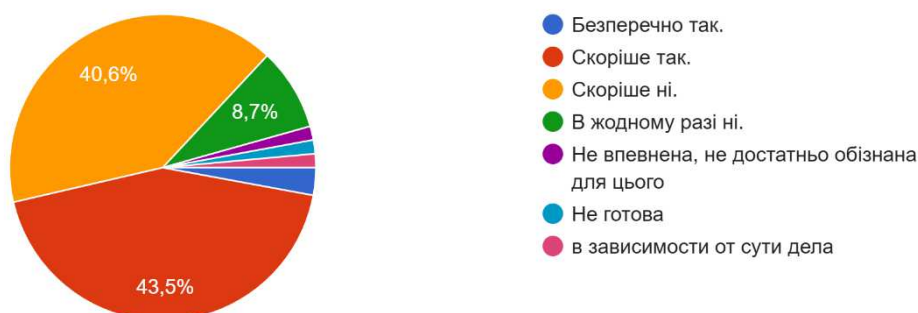
69 відповідей

- Так, добре обізнаний(а) з цією технологією / використовую штучний інтелект.
- Так, в загальних рисах розумію що це, але не використовую штучний інтелект.
- Так, але навіть в загальних рисах не розумію що це.
- Ніколи не чув / не чула.

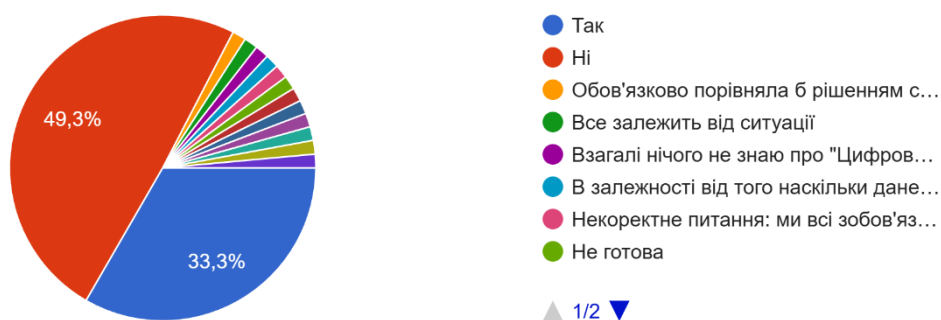
8. Якби Вам довелося звернутися до суду (наприклад, із позовом), чи готові Ви були б передати Вашу справу на розгляд штучному інтелекту ("цифровому судді")?

69 відповідей

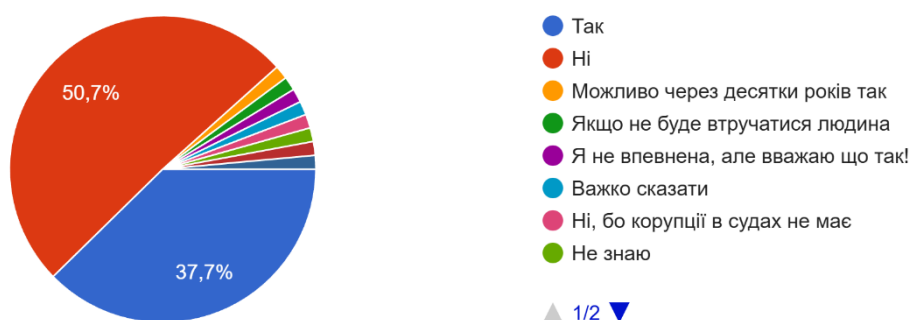
9. Чи готові Ви були би підкоритися й виконати судове рішення, ухвалене штучним інтелектом ("цифровим суддею") навіть не на Вашу користь?

69 відповідей

10. На Вашу думку, чи зможе штучний інтелект ("цифровий суддя") здолати корупцію в судах?

69 відповідей

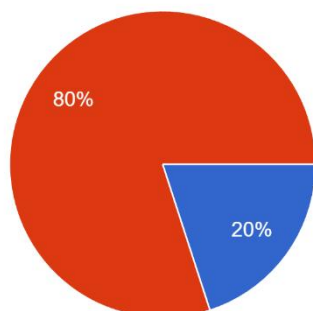

ДОДАТОК Б

Результати Google-опитування серед професійної аудиторії

3. Чи читали / чули / знаєте Ви що-небудь про штучний інтелект?

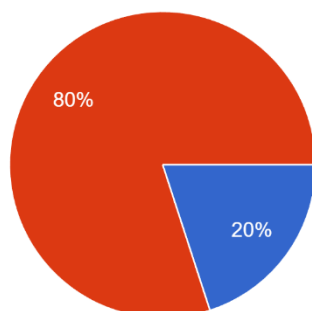
10 відповідей

- Так, добре обізнаний(а) з цією технологією
- Так, в загальних рисах розумію що це
- Так, але навіть в загальних рисах не розумію що це
- Ніколи не чув / не чула

4. Ваше особисте ставлення до штучного інтелекту?

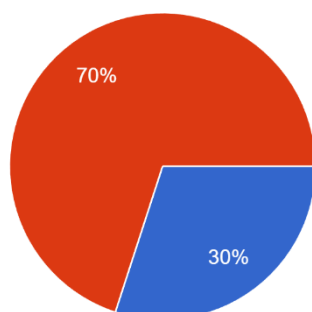
10 відповідей

- Позитивне / вважаю за цією високорозвиненою технологією майбутнє
- Стримане / вважаю, що людський контроль необхідний в будь-якому випадку
- Нейтральне / не бачу в ньому нічого особливого
- Негативне / технології такого рівня можуть становити загрозу для існування

5. Чи використовували / використовуєте Ви в професійній діяльності штучний інтелект?

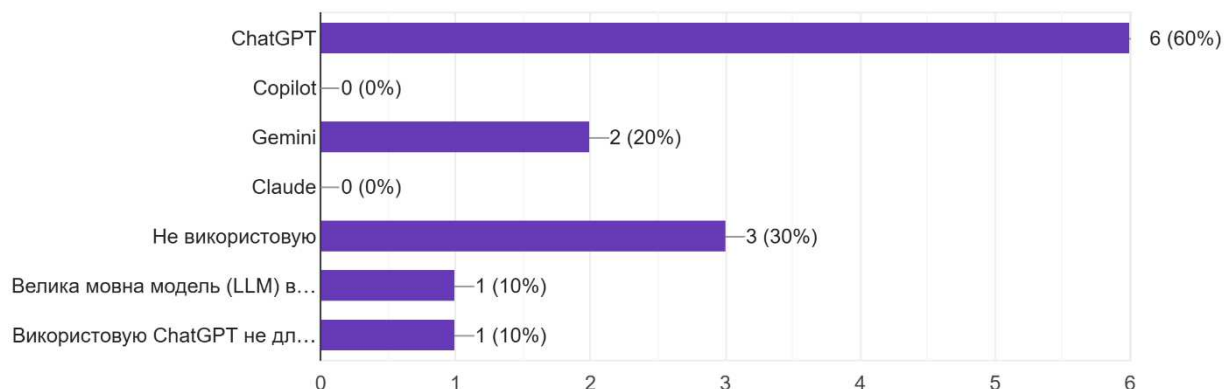
10 відповідей

- Так
- Ні

6. Який саме штучний інтелект Ви використовуєте?

10 відповідей

7.

З якою метою найчастіше Ви звертаєтесь до штучного інтелекту під час виконання службових обов'язків? 10 відповідей

Не звертаюся

Не звертаюсь до ШІ

До прикладу, для пошуку релевантної судової практики

Ще не зверталася, але вивчаю питання використання штучного інтелекту для перетворення звукозапису судового засідання в текстовий файл, мені так було б зручніше аналізувати показання свідків і пояснення сторін, цей текст можна було б використовувати у написанні судових рішень

Спірне питання щодо норм права

Характеристика ліків

Отримання додаткової інформації

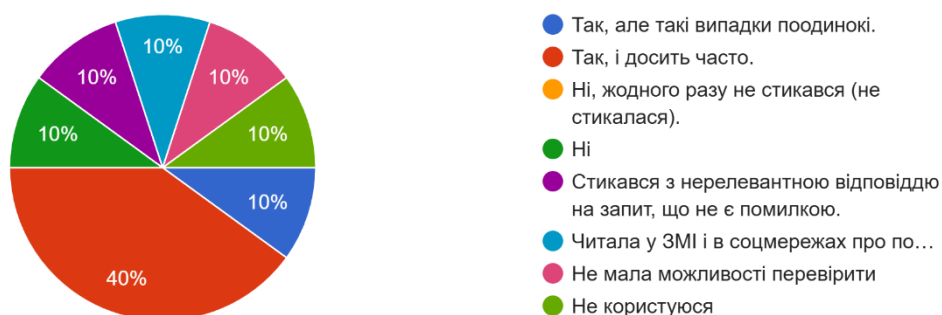
Систематизувати текст, знайти норму права, узагальнити інформацію

Аналіз практики

Формулювання думки, вірні слова для спростування тверджень

8. Чи стикалися Ви з помилками, допущеними штучним інтелектом?

10 відповідей

9. Які переваги для судової влади Ви вбачаєте від впровадження штучного інтелекту? 10 відповідей

Не вбачаю

Важко відповісти

Автоматизація певної частини процедур. До прикладу, можливість складання за допомогою ШІ-агента проектів документів (звільняючи помічника судді або секретаря судових засідань від частини технічної роботи).

Можна використовувати штучний інтелект для написання проектів шаблонних судових рішень, як от судових наказів та ін, для пришвидшення пошуку релевантної судової практики. Думаю, що можна виокремити також інші переваги, якщо вивчити детально можливості ШІ

Швидка відповідь, але вона не точна і потребує перевірки

Швидкий пошук позицій ВС

Можливо економія процесуального часу

Швидкий пошук інформації

Аналіз та надання відповіді

10. Які виклики для судової влади Ви вбачаєте від впровадження штучного інтелекту? 10 відповідей

Уніфікований підхід, в той час як кожна справа є індивідуальною

Формування даних, що не базуються на нормі права та висновках щодо їх застосування

Поки що не стикався. В майбутньому, можливо, буде спам суду з використанням запитів або необґрунтованих клопотань.

Вважаю викликом те, що в ситуації використання ШІ для написання проектів судових рішень в умовах надмірного навантаження є ризик для судді піддатися спокусі скласти текст рішення повністю за допомогою ШІ, що негативно може вплинути на навички судді викладати власні думки у рішенні

Не бачу

Автоматичне вирішення спору, без врахування моральної та суспільної складової кожної справи

Вважаю його використання на мою думку можливе, але це потрібно робити зважено, в міру, аналізувати і перевіряти інформацію

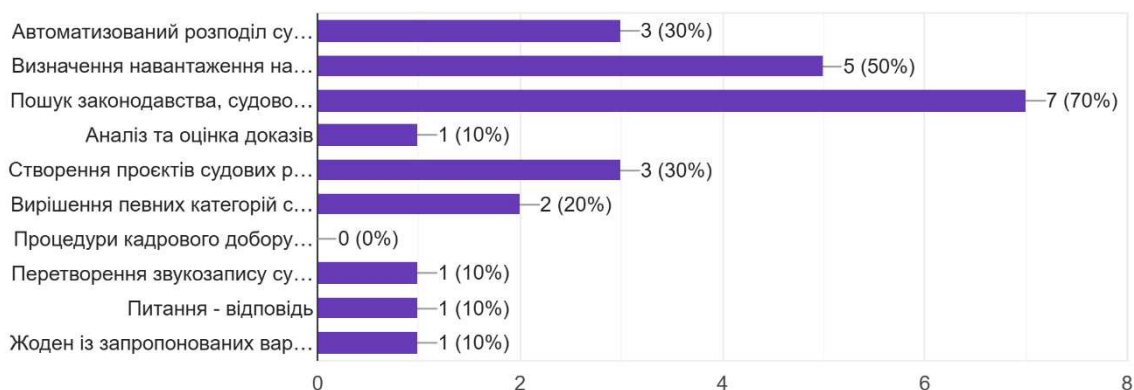
Використання ШІ без перевірки інформації

Помилки багато наразі, мало інфо в інтелекті

Жодних

11. В яких напрямках в судовій владі, на Вашу думку, можна додатково використовувати штучний інтелект?

10 відповідей

12. Чи можна, на Вашу думку, довірити штучному інтелекту відправлення правосуддя (ухвалення рішень) без участі людини в окремих категоріях справ?

10 відповідей

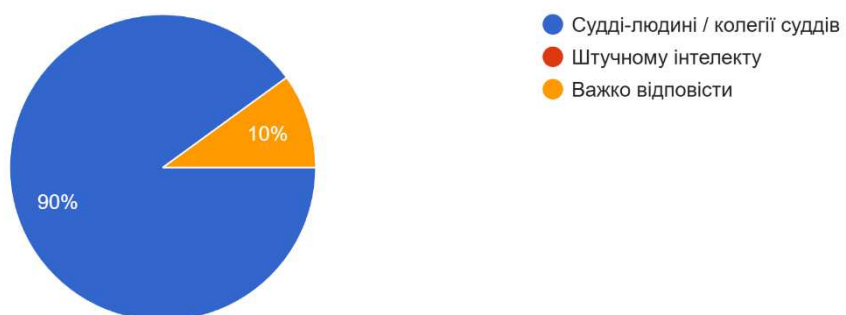
13. Чи мають рішення штучного інтелекту підлягати перегляду людиною (в апеляційному / касаційному порядку)?

10 відповідей

14. За можливості вибору, якби Ви особисто були учасником судового процесу, кому б Ви швидше довірили розгляд Вашої справи?

10 відповідей

ДОДАТОК В

Проект (розроблено автором)

ІНФОРМОВАНА ЗГОДА

(прізвище, ім'я, по батькові)

про розгляд судової справи АІ

Я заявляю про передачу судової справи № _____, де я є _____ (вказати статус: позивачем / відповідачем / третьою особою / обвинуваченим / потерпілим) на розгляд АІ.

Я усвідомлюю, що:

1. Дана заява і згода безвідкличні, і після передачі справи АІ я буду позбавлений права вимагати повернення до її розгляду за правилами традиційного судочинства суддею-людиною.

2. Якщо моя справа є унікальною, і такий правовий спір ніколи не розглядався судом, а судова практика в подібних справах відсутня, АІ відмовляє в ухваленні рішення.

3. Судове рішення може бути ухвалене протягом кількох годин чи днів.

4. Я втрачаю право на оскарження рішення АІ в апеляційному та касаційному порядку.

5. Я втрачаю право подати скаргу проти України до ЄСПЛ на підставі рішення АІ.

6. Рішення АІ може бути переглянуте тільки самим АІ за наявності нововиявлених чи виключних обставин.

7. Рішення АІ має таку саму юридичну силу, як і рішення, ухвалене суддею-людиною, воно є обов'язковим до виконання на всій території України і може бути виконане у примусовому порядку.

8. В разі заподіяння мені матеріальної шкоди внаслідок рішення, ухваленого АІ, я маю право на компенсацію від держави в двократному розмірі.

Своїм підписом я підтверджую, що ознайомився(-лася) з даною Пам'яткою, розумію наслідки розгляду справи АІ і роблю свій вибір на користь електронного судочинства свідомо та добровільно.

Дата: _____

Підпис: _____

ДОДАТОК Г

Проект судового рішення від Copilot (Microsoft)

РІШЕННЯ ІМЕНЕМ УКРАЇНИ 04.02.2026

Суд першої інстанції у складі судді _____, розглянувши у відкритому судовому засіданні адміністративну справу за позовом Н. О. І. до Корабельного районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки м. Миколаєва про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення,

ВСТАНОВИВ:

Позивач оскаржує постанову начальника Корабельного РТЦК та СП від 27.06.2025, якою його притягнуто до відповідальності за ч. 3 ст. 210-1 КУпАП у зв'язку з неявкою 02.12.2024 за повісткою для уточнення даних. Позивач зазначає, що 25.11.2024 надіслав до РТЦК та СП заяву за формою Додатку 4 до Постанови КМУ № 560 із підтверджуючими документами з ЄДЕБО та просив надіслати довідку про відстрочку поштою; відповіді чи повідомлення про недоліки не отримував. Крім того, вказує на пропуск спеціального тримісячного строку, встановленого ч. 9 ст. 38 КУпАП.

Відповідач у відзиві заперечив проти позову, пославшись на обов'язок військовозобов'язаних з'являтися за викликом до РТЦК та СП (ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», Правила військового обліку, затверджені Постановою КМУ № 1487), а також на повноваження щодо оповіщення і накладення стягнень. Додатково зазначено, що правопорушення є триваючим, а тому строк притягнення не пропущено.

Позиції сторін та докази

Судом досліджено: копію постанови від 27.06.2025, копію протоколу про адміністративне правопорушення, копії повістки, заяви позивача від 25.11.2024 із додатками (довідка здобувача освіти, виписка з ЄДЕБО), інші матеріали справи.

Оцінка доводів відповідача

1) Щодо обов'язковості особистої явки. Сам по собі обов'язок з'являтися за викликом РТЦК та СП існує, однак він реалізується з урахуванням спеціальних норм. Примітка до ст. 210 КУпАП прямо встановлює, що положення статей 210, 210-1 КУпАП не застосовуються у разі можливості отримання держателем Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів персональних даних особи шляхом електронної взаємодії з державними реєстрами. У справі наявні підтвердження, що позивач надіслав РТЦК та СП пакет документів з QR-кодами та даними, які підлягають перевірці за реєстрами (ЄДЕБО); відповідач не довів неможливість отримання таких даних з відповідних реєстрів та не повідомив позивача про їхню недостатність.

2) Щодо «триваючого правопорушення». Неприбуття за повісткою на конкретну дату і час має характер одноактного правопорушення і вичерпується моментом неявки; кваліфікація цього діяння як триваючого не ґрунтується на законі та суперечить підходу, сформульованому у судовій практиці.

3) Щодо строків притягнення. Навіть за умови віднесення діяння до правопорушень, передбачених ст. 210-1 КУпАП в особливий період, спеціальний строк становить три місяці з дня виявлення, але не пізніше одного року з дня вчинення (ч. 9 ст. 38 КУпАП). За матеріалами справи РТЦК та СП ще 12.12.2024 ініціював розшук позивача у зв'язку з

неявкою 02.12.2024, що свідчить про виявлення правопорушення не пізніше цієї дати; постанова від 27.06.2025 винесена поза межами тримісячного строку.

Правова оцінка

Відповідно до ч. 2 ст. 77 КАС України у справах про оскарження рішень суб'єкта владних повноважень обов'язок доведення правомірності рішення покладається на відповідача. Відповідач не подав належних доказів неможливості отримати необхідні дані позивача з державних реєстрів та необхідності його особистої явки понад подані документи.

Примітка до ст. 210 КУпАП поширюється на застосування як ст. 210, так і ст. 210-1 КУпАП. За її змістом за наявності можливості доступу до даних через електронну взаємодію притягнення до відповідальності не застосовується. За обставин справи така можливість у РТЦК та СП була, що виключає склад правопорушення.

Суд бере до уваги усталений підхід апеляційних судів, за яким неявка за повісткою є одноактним діянням, що не має характеру триваючого. Отже, на спірні правовідносини поширюється спеціальний тримісячний строк, визначений ч. 9 ст. 38 КУпАП, який пропущено.

Таким чином, оскаржена постанова підлягає скасуванню, а провадження у справі про адміністративне правопорушення – закриттю на підставі п. 1, п. 7 ст. 247 КУпАП (відсутність складу правопорушення та вплив строків притягнення).

Висновок

З огляду на встановлені обставини та норми права адміністративний позов підлягає задоволенню.

РЕЗОЛЮТИВНА ЧАСТИНА

Адміністративний позов Н. О. І. – ЗАДОВОЛЬНИТИ.

Постанову начальника Корабельного районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки м. Миколаєва від 27.06.2025 про притягнення Н. О. І. до адміністративної відповідальності за ч. 3 ст. 210-1 КУпАП – СКАСУВАТИ.

Провадження у справі про адміністративне правопорушення щодо Н. О. І. – ЗАКРИТИ на підставі п. 1, п. 7 ст. 247 КУпАП.

Стягнення судового збору – вирішити відповідно до ст. 139 КАС України (у разі наявності документів, що підтверджують понесені витрати).

Рішення може бути оскаржене шляхом подання апеляційної скарги у порядку та строки, визначені КАС України (загальний строк – 30 днів з дня складення повного судового рішення).

Суддя: _____

*Проект судового рішення від Gemini (Google)***ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ****15 липня 2025 року****м. Миколаїв****справа № [Номер справи]**Миколаївський окружний адміністративний суд у складі:
головуючого судді — Петренка П. П.,

за участю секретаря судового засідання — Коваленко К. В.,

розглянувши в порядку спрощеного позовного провадження адміністративну справу за позовом ОСОБА_1 до Корабельного районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки м. Миколаєва про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення,

ВСТАНОВИВ:

ОСОБА_1 (далі — Позивач) звернувся до суду з позовом про скасування постанови начальника Корабельного РТЦК та СП (далі — Відповідач) від 27 червня 2025 року, якою на нього накладено адміністративне стягнення за ч. 3 ст. 210-1 КУпАП. Позов обґрунтовано тим, що Позивач виконав свій обов'язок щодо уточнення даних шляхом надсилання документів поштою, а тому його особиста явка не була обов'язковою. Крім того, на думку Позивача, на момент винесення постанови спливали строки притягнення до адміністративної відповідальності.

Відповідач у наданому відзиві позовні вимоги не визнав, зазначивши, що чинне законодавство, зокрема Правила військового обліку, затверджені Порядком №1487, встановлюють **обов'язок** військовозобов'язаного **особисто прибувати** за викликом РТЦК та СП. Надсилання документів поштою не є належним виконанням цього обов'язку. Також Відповідач стверджує, що неприбуття за повісткою є **триваючим правопорушенням**, а тому строк накладення стягнення не було порушено, оскільки він обраховується з моменту виявлення правопорушення, тобто з дня складання протоколу.

Розглянувши матеріали справи, всебічно і повно з'ясувавши всі фактичні обставини, оцінивши доводи сторін, суд дійшов такого висновку.

Судом встановлено, що Позивач, отримавши повістку про виклик на 02 грудня 2024 року, до Відповідача не прибув. Факт неприбуття Позивач у своєму позові не заперечує. 27 червня 2025 року начальником Корабельного РТЦК та СП винесено постанову про притягнення Позивача до адміністративної відповідальності.

Надаючи правову оцінку спірним правовідносинам, суд виходить з такого.

Відповідно до ст. 65 Конституції України, захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України.

Правовідносини у сфері військового обов'язку регулюються Законами України «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» та підзаконними актами, зокрема Порядком організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженим постановою КМУ від 30.12.2022 № 1487 (далі — Порядок №1487).

Згідно з підпунктом 2 пункту 1 Додатка 2 до Порядку №1487, призовники, військовозобов'язані та резервісти повинні **прибувати за викликом** РТЦК та СП у строки, зазначені в отриманих ними документах (повістках), для взяття на військовий облік, проходження медичного огляду, визначення призначення на особливий період тощо.

Суд критично оцінює доводи Позивача про те, що надсилання документів поштою звільнило його від обов'язку особистої явки. Зазначені норми чітко встановлюють саме

обов'язок фізичного прибуття, оскільки мета виклику може бути ширшою, ніж просто уточнення даних (наприклад, направлення на ВЛК, уточнення військово-облікової спеціальності тощо). Отже, дії Позивача щодо відправки документів, хоча і свідчать про його намір співпрацювати, не є належним виконанням прямої вимоги закону.

Щодо доводів Позивача про можливість отримання даних з електронних реєстрів, як це передбачено приміткою до ст. 210 КУпАП, суд зазначає, що ця норма не скасовує і не підмінює обов'язку громадянина з'являтися за персональним викликом, оформленим у вигляді повістки.

Таким чином, суд вважає доведеним факт вчинення Позивачем правопорушення, що полягає у неприбутті до РТЦК та СП за повісткою.

Ключовим у даній справі є питання дотримання строків накладення адміністративного стягнення, передбачених статтею 38 КУпАП.

Частиною сьомою (в редакції, чинній на момент правовідносин) статті 38 КУпАП встановлено, що адміністративне стягнення за вчинення в особливий період правопорушень, передбачених статтями 210, 210-1 цього Кодексу, може бути накладено **протягом трьох місяців з дня його виявлення**, але не пізніше одного року з дня його вчинення.

Позивач вважає, що правопорушення було виявлено 12 грудня 2024 року («оголошення у розшук»). Відповідач наполягає, що правопорушення є триваючим, і днем його виявлення є день складання протоколу — 21 червня 2025 року.

Суд погоджується з позицією Відповідача, що невиконання обов'язку з'явитись за повісткою є **триваючим правопорушенням**. Таке правопорушення характеризується тривалим, безперервним невиконанням особою покладених на неї обов'язків. Обов'язок військовозобов'язаного перебувати на військовому обліку та виконувати його правила не припиняється з настанням дати, вказаної у повістці. Відповідно, днем виявлення такого правопорушення є дата, коли уповноважена особа безпосередньо зафіксувала цей факт, склавши протокол про адміністративне правопорушення.

У даній справі протокол було складено 21 червня 2025 року. Відтак, тримісячний строк накладення стягнення спливав 20 вересня 2025 року. Оскаржувану постанову було винесено 27 червня 2025 року, тобто в межах строку, встановленого ст. 38 КУпАП.

З огляду на викладене, суд доходить висновку, що в діях Позивача наявний склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 210-1 КУпАП, а оскаржувана постанова винесена Відповідачем на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені законом.

Керуючись статтями 2, 9, 77, 241-246 КАС України, суд

ВИРІШИВ:

У задоволенні позову ОСОБА_1 до Корабельного районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки м. Миколаєва про скасування постанови від 27 червня 2025 року про накладення адміністративного стягнення — **відмовити**.

Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. Апеляційна скарга може бути подана до П'ятого апеляційного адміністративного суду протягом десяти днів з дня його проголошення.

Суддя П. П. Петренко

*Проект судового рішення від Claude (Anthropic)***ІМЕНЕМ УКРАЇНИ
РІШЕННЯ**03 лютого 2026 року
Справа № 490/XXXX/25

Корабельний районний суд м. Миколаєва у складі:
головуючого судді – [П.І.Б. судді]
при секретарі – [П.І.Б. секретаря]

розглянувши у порядку спрощеного позовного провадження адміністративну справу за позовом **Н. О. І.** до **Корабельного районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки м. Миколаєва** про скасування постанови про накладення адміністративного стягнення, –

ВСТАНОВИВ:

Позивач звернувся до суду з позовом про скасування постанови Корабельного районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки (далі – Корабельний РТЦК та СП, Відповідач) від 27 червня 2025 року про накладення адміністративного стягнення за ч. 3 ст. 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) у виді штрафу та закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення.

Позовні вимоги обґрунтовано тим, що 27 червня 2025 року постановою начальника Корабельного РТЦК та СП на позивача накладено адміністративне стягнення за ч. 3 ст. 210-1 КУпАП у виді штрафу. Підставою притягнення до адміністративної відповідальності стала неявка позивача 02 грудня 2024 року за повісткою для уточнення даних.

Позивач зазначає, що 25 листопада 2024 року рекомендованим листом направив на адресу Відповідача письмову заяву у відповідності до Додатку 4 Постанови Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2024 року № 930 із проханням надати йому довідку про відстрочку від призову на військову службу під час мобілізації. До заяви були долучені: довідка про здобувача освіти з Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) та виписка з ЄДЕБО щодо документів про освіту. Наприкінці листопада 2024 року позивач отримав смс-повідомлення про вручення документів відповідальній особі РТЦК та СП.

Позивач вказує, що оскільки він: уточнив свої персональні дані у вересні 2022 року та в грудні 2023 року; 25 листопада 2024 року засобами поштового зв'язку надіслав заяву про уточнення даних із підтверджуючими документами з QR-кодом; не отримав від Відповідача повідомлень про неповноту пакету документів, то вважав, що виконав свої обов'язки щодо уточнення даних і необхідність особистої явки відпала.

Позивач посилається на примітку до ст. 210 КУпАП, згідно з якою положення ст.ст. 210, 210-1 цього Кодексу не застосовуються у разі можливості отримання держателем Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів персональних даних шляхом електронної інформаційної взаємодії з іншими електронними реєстрами.

Крім того, позивач зазначає, що накладення адміністративного стягнення відбулося з порушенням строків, встановлених ч. 9 ст. 38 КУпАП (три місяці з дня виявлення правопорушення). Позивач вказує, що якщо розшук був оголошений 12 грудня 2024 року, то граничною датою накладення стягнення було 11 березня 2025 року.

Відповідач у відзиві на позовну заяву проти позову заперечує, посилаючись на наступне: Відповідач зазначає, що відповідно до ст. 65 Конституції України захист Вітчизни є обов'язком громадян України. З 24 лютого 2022 року в Україні введено військовий стан та оголошено загальну мобілізацію.

Згідно з ч. 3 ст. 210-1 КУпАП неприбуття військовозобов'язаного за викликом (повісткою) в особливий період тягне за собою накладення штрафу.

Відповідач вказує, що відповідно до ст. 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» громадяни зобов'язані з'являтися за викликом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки у строк та місце, зазначені в повістці.

Відповідач наголошує, що позивачем не заперечується факт неприбуття до територіального центру комплектування 02 грудня 2024 року за повісткою.

Щодо строків притягнення до відповідальності, Відповідач посилається на ч. 9 ст. 38 КУпАП, яка передбачає можливість накладення стягнення протягом трьох місяців з дня виявлення правопорушення. Відповідач вказує, що правопорушення є триваючим, а датою його виявлення є 21 червня 2025 року (день доставлення позивача до РТЦК), а не 12 грудня 2024 року.

Відповідач також посилається на ч. 2 ст. 68 Конституції України, згідно з якою незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності.

МОТИВУВАЛЬНА ЧАСТИНА

Розглянувши матеріали справи, дослідивши докази, заслухавши пояснення учасників справи та проаналізувавши доводи позивача та заперечення відповідача, суд встановив наступне.

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Згідно з ч. 3 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, зокрема, чи прийняті (вчинені) вони: на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України; обґрунтовано; пропорційно; своєчасно.

Суд визнає, що виконання військового обов'язку є конституційним обов'язком громадян України (ст. 65 Конституції України). В умовах воєнного стану та загальної мобілізації діють особливі вимоги щодо дотримання правил військового обліку.

Частиною 3 ст. 210-1 КУпАП встановлено відповідальність за неприбуття військовозобов'язаного за викликом (повісткою) в особливий період, якщо щодо особи складено протокол за ст. 210 КУпАП або за частинами першою чи другою ст. 210-1 КУпАП.

Водночас, відповідно до примітки до ст. 210 КУпАП, положення статей 210, 210-1 цього Кодексу не застосовуються у разі можливості отримання держателем Єдиного державного реєстру призовників, військовозобов'язаних та резервістів персональних даних призовника, військовозобов'язаного, резервіста шляхом електронної інформаційної взаємодії з іншими інформаційно-комунікаційними системами, реєстрами (у тому числі публічними), базами (банками) даних, держателями (розпорядниками, адміністраторами) яких є державні органи.

Ця примітка встановлює чітке обмеження права органів ТЦК вимагати особистої явки осіб, персональні дані яких можуть бути перевірені шляхом доступу до електронних реєстрів.

Пунктом 59 Положення про Єдиний державний реєстр призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 травня 2024 року № 560 (далі – Положення № 560), встановлено, що призовник, військовозобов'язаний, резервіст зобов'язаний протягом семи днів з дня отримання повістки прибути до територіального центру комплектування та соціальної підтримки разом із документами, що підтверджують його право на відстрочку від призову, або подати територіальному центру комплектування та соціальної підтримки **засобами поштового зв'язку** заяву за формою згідно з додатком 4 та/або такі документи.

Пунктом 60 Положення № 560 встановлено, що у разі отримання та перевірки документів територіальний центр комплектування та соціальної підтримки протягом двох робочих днів

після їх отримання надсилає засобами поштового зв'язку або вручає під розписку особисто призовнику, військовозобов'язаному, резервісту довідку про відстрочку від призову.

Судом встановлено, що позивач 25 листопада 2024 року засобами поштового зв'язку направив на адресу Відповідача заяву про надання довідки про відстрочку від призову з додатками документів, що підтверджували його право на відстрочку у зв'язку з навчанням, а саме: довідку про здобувача освіти з ЄДЕБО та виписку з ЄДЕБО щодо документів про освіту. Дані документи були отримані Відповідачем наприкінці листопада 2024 року, про що позивач отримав смс-повідомлення.

Відповідач не надав позивачу довідку про відстрочку від призову згідно з п. 60 Положення № 560, не повідомив про неповноту пакету документів чи їх неприйняття, натомість оголосив позивача у розшук у зв'язку з неявкою на виклик для уточнення даних 02 грудня 2024 року.

Суд вважає, що позивач виконав свій обов'язок щодо уточнення даних шляхом надсилання заяви та підтверджуючих документів засобами поштового зв'язку відповідно до вимог п. 59 Положення № 560. Документи, надані позивачем, містили QR-код та могли бути перевірені по електронній базі даних ЄДЕБО.

Відповідач не здійснив дії, передбачені п. 60 Положення № 560, а саме не надіслав позивачу довідку про відстрочку протягом двох робочих днів після отримання документів. Натомість, Відповідач вимагав особистої явки позивача, хоча мав можливість перевірити надані документи з ЄДЕБО в електронному форматі.

За таких обставин, враховуючи примітку до ст. 210 КУпАП, у діях позивача відсутній склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 210-1 КУпАП, оскільки Відповідач мав можливість отримати персональні дані позивача шляхом електронної інформаційної взаємодії з ЄДЕБО, а позивач виконав вимоги законодавства щодо надання документів засобами поштового зв'язку.

Суд не приймає доводи Відповідача про те, що позивач зобов'язаний був прийти особисто, оскільки законодавство прямо передбачає альтернативний спосіб виконання обов'язку – надсилання документів засобами поштового зв'язку (п. 59 Положення № 560). Позивач скористався цим правом, а Відповідач не виконав свій обов'язок щодо розгляду отриманих документів та надання відповіді.

Крім того, суд вважає за необхідне звернути увагу на порушення строків притягнення до адміністративної відповідальності.

Відповідно до ч. 9 ст. 38 КУпАП адміністративне стягнення за вчинення в особливий період правопорушень, передбачених статтями 210, 210-1 цього Кодексу, може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше одного року з дня його вчинення.

Доводи Відповідача про те, що правопорушення є триваючим, а датою його виявлення є 21 червня 2025 року, суд вважає необґрунтованими з наступних підстав.

Триваючим правопорушенням є проступок, пов'язаний з тривалим, неперервним невиконанням обов'язків, передбачених законом. Якщо вірити словам представника Відповідача, що позивач був оголошений у розшук 12 грудня 2024 року, то саме ця дата є датою, коли Відповідач виявив факт неявки позивача за повісткою.

Оголошення особи в розшук є процесуальним засобом реагування на виявлення правопорушення, а не моментом його виявлення. Момент виявлення правопорушення – це момент, коли компетентному органу стало відомо про вчинення правопорушення. У даному випадку це 12 грудня 2024 року.

Оскарження постанови про накладення адміністративного стягнення винесена 27 червня 2025 року, тобто за межами тримісячного строку, встановленого ч. 9 ст. 38 КУпАП (граничною датою було 11 березня 2025 року).

Згідно з п. 7 ст. 247 КУпАП провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю за закінчення на момент розгляду

справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених статтею 38 цього Кодексу.

Таким чином, постанова про накладення адміністративного стягнення винесена з порушенням строків, встановлених законом, що є самостійною підставою для її скасування. Посилання Відповідача на ч. 2 ст. 68 Конституції України (незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності) суд вважає неправомірним, оскільки йдеться не про незнання законів позивачем, а про невідповідність дій Відповідача вимогам законодавства.

Відповідно до ч. 2 ст. 287 КУпАП постанова у справі про адміністративне правопорушення, що переглядається, скасовується, якщо: відсутні підстави для притягнення особи до адміністративної відповідальності; постанову винесено з порушенням вимог, передбачених статтею 283 цього Кодексу; при вирішенні справи неправильно застосовано закон або порушено встановлену законом процедуру розгляду справи.

Частиною 2 ст. 293 КУпАП встановлено, що у разі скасування постанови у справі про адміністративне правопорушення одночасно вирішується питання про закриття справи про адміністративне правопорушення, якщо відсутні підстави для її передання на новий розгляд.

Згідно з п. 1 ст. 247 КУпАП провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю за відсутності події і складу адміністративного правопорушення.

Враховуючи викладене, суд дійшов висновку, що позовні вимоги підлягають задоволенню. Постанова Корабельного РТЦК та СП від 27 червня 2025 року про накладення адміністративного стягнення підлягає скасуванню за відсутності в діях позивача складу адміністративного правопорушення та у зв'язку з порушенням строків притягнення до адміністративної відповідальності. Провадження у справі про адміністративне правопорушення підлягає закриттю.

Керуючись ст.ст. 2, 6, 9, 73, 74, 75, 77, 242, 243, 246, 250, 255, 287, 293 КАС України, ст. 247 КУпАП, суд

ВИРІШИВ:

Позов задовольнити.

Постанову Корабельного районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки м. Миколаєва від 27 червня 2025 року про накладення на Н. О. І. адміністративного стягнення за ч. 3 ст. 210-1 КУпАП у виді штрафу – **скасувати**.

Провадження у справі про адміністративне правопорушення за ч. 3 ст. 210-1 КУпАП щодо Н. О. І. – **закрити** на підставі п. 1 ст. 247 КУпАП за відсутності в діях особи складу адміністративного правопорушення.

Рішення набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги всіма учасниками справи, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після повернення апеляційної скарги, відмови у відкритті чи закриття апеляційного провадження або прийняття постанови суду апеляційної інстанції за наслідками апеляційного перегляду.

Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів з дня його проголошення. Якщо у судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини рішення суду, або у разі розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

Суддя

[підпис]

[П.І.Б.]

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

вул. 68 Десантників, буд. 10, м. Миколаїв, 54003, Україна
Тел/факс: +38 (0512) 500-333, 500-069 E-mail: rector@chmnu.edu.ua <https://chmnu.edu.ua>

big 4.12.2025 р. Вих. 254/Д

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему
«Механізм впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність
держави в умовах реформування судової влади в Україні»
здобувача наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Непши Олексія Івановича

Результати наукової роботи є актуальними в умовах реформування судової влади й розробки інноваційних цифрових інструментів антикорупційної діяльності держави.

Впродовж 2023-2026 років наукові напрацювання здобувача використовувалися викладачами кафедри публічного управління та адміністрування юридичного факультету Університету в процесі здійснення освітньої діяльності, зокрема, під час викладання дисциплін «Публічна політика», «Право в публічному управлінні» та «Державна інформаційна політика та електронне врядування».

Окремі концептуальні ідеї дослідження були використані при написанні викладачами кафедри статей щодо протидії корупції в судовій владі та імплементації сучасних цифрових сервісів на базі штучного інтелекту в національну судову систему.

Теоретична цінність наукових напрацювань та методичних розробок автора полягає в поглибленні знань майбутніх фахівців з публічного управління та адміністрування, зокрема, працівників апаратів судів, територіальних управлінь та центрального апарату Державної судової адміністрації України.

Практична цінність наукових напрацювань здобувача націлена на наповнення змісту професійно-орієнтованих дисциплін матеріалом, що носить інноваційний характер, та формування у студентів дослідно-орієнтованих компетенцій.

Крім того, практичне значення впроваджених результатів полягає в розробленні здобувачем прикладних рекомендацій з приводу доповнень нормативно-правової бази, що врегульовує імплементацію штучного інтелекту як цифрового корупційного запобіжника в судовій владі, які можуть бути використані КМУ як автором Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні та як суб'єктом законодавчої ініціативи.

В.о. ректора

Леонід КЛИМЕНКО

Рокада
Благодійний фонд

БЛАГОДІЙНИЙ ФОНД «РОКАДА»
А/с 108, Київ-65, 03065, Україна
Тел.: 067 406 89 39, 093 736 36 34
✉ office@rokada.org.ua

CHARITABLE FOUNDATION «ROKADA»
P.O. box 108, Kyiv-65, 03065, Ukraine
Tel.: 067 406 89 39, 093 736 36 34
🌐 rokada.org.ua

11.02.2026 № 11/02-1

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему
«Механізм впровадження штучного інтелекту
в антикорупційну діяльність держави
в умовах реформування судової влади в Україні»
здобувача наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Непши Олексія Івановича

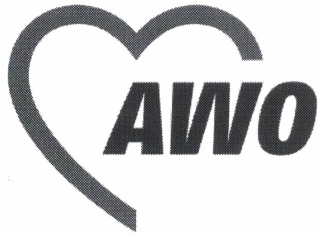
Автором запропоновано глибоку імплементацію штучного інтелекту в операційну діяльність в судовій владі як новітнього цифрового інструмента запобігання й протидії корупції. Разом з тим, висловлені ідеї є актуальним для БО «БФ «Рокада» як публічної неурядової організації, яка оперує донорськими коштами.

Розроблені автором ідеї впроваджені на адміністративно-організаційному та фінансовому напрямках діяльності Організації, а саме при підготовці та перевірці штучним інтелектом нарративних і фінансових звітів для донорів. Це дало змогу мінімізувати корупційні ризики та підвищити прозорість Організації, що мало благотворний вплив на кооперацію із зарубіжними партнерами.

Практичне значення результатів наукового дослідження для Організації полягає в тому, що загалом розглядається можливість поступової трансмісії процедури звітування донорам як однієї з основних організаційно-управлінських функцій алгоритмам на базі штучного інтелекту, що дозволить підвищити власну спроможність в сфері моніторингу та аналізу даних і запобігання корупційним проявам.

Координатор
Миколаївського осередку
Всеукраїнської благодійної організації
«Благодійний фонд «Рокада»

Катерина Мацко

International

CERTIFICATE №1

February 11, 2026

on the implementation of results of PhD-thesis on the topic
“The Mechanism of Implementing Artificial Intelligence in the State’s Anti-Corruption Activity under the Conditions of Judicial Reform in Ukraine”
submitted by a candidate for the degree of Doctor of Philosophy (PhD)
in the field of knowledge 28 “Public Management and Administration”,
Petro Mohyla Black Sea National University,
Oleksii Nepsha

The researcher proposed a deep integration of artificial intelligence into operational activities in judiciary as an innovative digital instrument for the prevention of and counteraction to corruption. The ideas expressed are quite relevant for AWO International as a public non-governmental organization that operates with institutional donors’ funds.

The ideas developed by the researcher have been implemented in the administrative-organizational and financial areas of the Organization’s activities, specifically in the preparation and artificial-intelligence-based verification of narrative and financial reports for donors. This made it possible to minimize corruption risks and increase the transparency of the Organization, which had a positive impact on cooperation with governmental donors.

The practical significance of the research results for the Organization lies in overall considering the possibility of a gradual transfer of donor reporting procedures, as one of the key organizational and management functions, to the artificial-intelligence-based algorithms, which will enhance the Organization’s internal capacity in the fields of monitoring and data analysis, as well as the prevention of corrupt practices.

Country Director in Ukraine

David Starke

ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ
ТЕРИТОРІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ СУДОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ УКРАЇНИ В
МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. 68 Десантників, 2, м. Миколаїв, 54009, тел.: (0512) 53-81-11
E-mail: inbox@mk.court.gov.ua, сайт: <https://mk.court.gov.ua/tu15>, код згідно з ЄДРПОУ 26299835

від 23.04 2026 р. № 412-793/26 На № _____ від _____ 20__ р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему
«Механізм впровадження штучного інтелекту
в антикорупційну діяльність держави
в умовах реформування судової влади в Україні»
здобувача наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Непши Олексія Івановича

Автором розроблено концептуально нову модель автоматизованого розподілу судових справ і матеріалів із застосуванням штучного інтелекту, яка дозволяє мінімізувати корупційні ризики, запобігти маніпуляціям під час такого розподілу та усунути суб'єктивізм у визначенні коефіцієнту складності справи.

Автором запропоновано, аби саме штучний інтелект розраховував суддівське навантаження на підставі прогностичного коефіцієнту складності справи та її орієнтовної ваги, ґрунтуючись на попередньому аналізі всіх рішень конкретного суду, які були внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень з початку його роботи – 01 січня 2007 року.

Загалом пропонується поступово передати всю процедуру автоматизованого розподілу як основну організаційно-управлінську функцію під час адміністрування правосуддя алгоритмам на базі штучного інтелекту.

Впровадження розробленої методики розпочато.

Результати наукової роботи використані для ініціювання перед Радою суддів України питання про розгляд вказаних рекомендацій, вироблення й внесення відповідних змін в Положення про автоматизовану систему документообігу суду.

Практичні рекомендації щодо доповнень нормативно-правової бази, яка врегульовує застосування штучного інтелекту в судовій владі як корупційного запобіжника, передані до Територіального управління ДСА України в Миколаївській області як експертний матеріал.

Практичне значення впроваджених результатів полягає у підвищенні інструментальної спроможності Територіального управління ДСА України в Миколаївській області в сфері антикорупційної діяльності, оптимізації моніторингу

й аналізу даних щодо функціонування судів та формуванні науково обґрунтованої основи для подальшого впровадження цифрових інновацій, спрямованих на зниження впливу людського фактору та підвищення прозорості правосуддя.

Начальник
Територіального управління

Сергій ПОЛІЩУК

ВІТОВСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

54050, м. Миколаїв, вул. Ольшанців, 77, тел. (0512) 64-48-78, inbox@gt.mk.court.gov.ua

27 квітня 2026 року Вихідний № 03-16/1/2026

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему
«Механізм впровадження штучного інтелекту в антикорупційну діяльність
держави в умовах реформування судової влади в Україні»
здобувача наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
Чорноморського національного університету імені Петра Могили
Непши Олексія Івановича

Автором розроблено концептуально нову модель автоматизованого розподілу судових справ і матеріалів із застосуванням штучного інтелекту, яка дозволяє мінімізувати корупційні ризики, запобігти маніпуляціям під час такого розподілу, усунути суб'єктивізм у визначенні коефіцієнту складності справи та збалансувати суддівське навантаження.

Автором запропоновано, аби саме штучний інтелект розраховував суддівське навантаження на підставі прогнозного коефіцієнту складності справи та її орієнтовної ваги, спираючись на попередній аналіз всіх рішень конкретного суду, які були внесені до Єдиного державного реєстру судових рішень з початку його роботи – 01 січня 2007 року, із поступовою трансмісією всієї процедури автоматизованого розподілу як основної організаційно-управлінської функції під час адміністрування правосуддя алгоритмам на базі штучного інтелекту.

Результати наукової роботи будуть обговорені на найближчих зборах суддів Вітовського районного суду Миколаївської області з метою ініціювання перед Радою суддів України питання про розгляд вказаних рекомендацій, вироблення й внесення відповідних змін в Положення про автоматизовану систему документообігу суду.

Голова
Вітовського районного суду
Миколаївської області

Людмила СЕМЕНОВА

Вітовський районний суд
Миколаївської області
03-16/1/2026 від 27.04.2026

*1412*9892034*1*1*